ספרות עזר · תולדות עם ישראל

שבט יהודה

רבי שלמה אבן־וירגה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שבט יהודה

רבי שלמה אבן־וירגה

מקור הטקסט: פרויקט בן־יהודה

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שבט-יהודה/

הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמת המדפיס 5
שבט יהודה 7
החרבן הראשון 7
השמד השני 8
השמד השלישי 9
השמד הרביעי 9
השמד החמישי 10
השמד הששי 10
השמד השביעי 13
השמד השמיני 34
השמד התשיעי 38
השמד העשירי 40
השמד האחד־עשר 43
השמד השנים עשר 44
השמד השלשה־עשר 47
השמד הארבעה עשר 48
השמד החמשה עשר 49
השמד הששה־עשר 50
השמד השבעה־עשר 51
השמד השמונה־עשר 54
השמד התשעה־עשר 54
השמד העשרים 55
השמד העשרים ואחד 56
השמד העשרים ושנים 57
השמד העשרים ושלשה 57
השמד העשרים וארבעה 57
השמד העשרים וחמשה 58
השמד העשרים וששה 58
השמד העשרים ושבעה 59
השמד העשרים ושמונה 59
השמד העשרים ותשעה 60
השמד השלשים 62
השמד השלשים ואחד 62
השמד השלשים ושנים 64
ספור מהמלך דון פידרו הזקן עם החכם ניקולאו די ואלינסיא 66
ויכוח היה בין איש נוצרי ובין איש יהודי לפני המלך דון אלפונשו מפורטיגאל 74
השמד השלשים ושלשה 78
השמד השלשים וארבעה 78
השמד השלשים וחמשה 79
השמד השלשים וששה 79
השמד השלשים ושבעה 79
השמד השלשים ושמונה 80
השמד השלשים ותשעה 81
השמד הארבעים 82
השמד הארבעים ואחד 95
השמד הארבעים ושנים 103
השמד הארבעים ושלשה 105
השמד הארבעים וארבעה 105
השמד הארבעים וחמשה 106
השמד הארבעים וששה 106
השמד הארבעים ושבעה 106
השמד הארבעים ושמונה 106
השמד הארבעים ותשעה 107
השמד החמשים 108
השמד החמשים ואחד 108
השמד החמשים ושנים 110
השמד החמשים ושלשה 110
השמד החמשים וארבעה 110
השמד החמשים וחמשה 111
השמד החמשים וששה 111

השמד החמשים ושבעה 111
השמד החמשים ושמונה 112
השמד החמשים ותשעה 113
השמד הששים 113
השמד הששים ואחד 114
השמד הששים ושנים 114
השמד הששים ושלשה 115
השמד הששים וארבעה 116
ויכוח היה בין המלך דון אלפונשו מפורטוגאל ודון יוסף ן' יחיא 129
חלום המלך ונסיון פקחות היהודים ... 137
ספור מה שצוה המלך לאומן על הנהגת בנו 147
תחנת רבי יוסף ברבי שלמה אבן־וירגא 151
כתב אשר שלח הרב מסרגוסא דון חסדאי קרשקש אל קהלות 152
הכתב הזה נמצא בכתב־יד בספר "מקור חיים" לרבי שמואל צרצה בתוך אוצר הספרים שבמינכן 154
קינה על גזירת ספרד 156

יספר בו צרות רעות ורבות שעברו על ישראל בארצות העמים, עם וכוחים רבים בענין הדת, ואופן הקמת הנשיאים, ונסים עצמו מספר נעשו לבני עמנו במלכות אוטמאן, וגם צורת הבית ותכונתו

הקדמת המדפיס

מחבר ספר זה, החכם והרופא **רבי שלמה**, הוא בן לאחת המשפחות המיוחסות והמפורסמות שבגולת ספרד – **אבן־וירגה**. הוא חי בסוף המאה הט"ו וראשית המאה הט"ז. שנות לידתו ופטירתו בדיוק בלתי ידועות לנו. כנראה, היה נמנה על נכבדי בני דורו, כי קהלות ספרד שלחוהו לקבץ כספים לשם פדיון שבויי מַלַגָה. הוא ישב גם בליסבון בתור אנוס והיה עד לפרעות שהתפרצו בה ביהודים. משם ברח לתוגרמא, לעיר אדרינופול, ובה כתב את ספרו "שבט יהודה". מלבד ספרו זה חבר גם כן ספר "שבט עברתו", שבו מפורטות גזירות טולידו, טעם העבודה וקרבן הפסח, אולם ספר זה נאבד ואיננו.

שם אביו של רבי שלמה נעלם ממנו, ואף כי רבים חשבו שאביו הוא רבי יהודה הנזכר פעמים רבות בספר זה, הרי זה רק בגדר ההשערה. יש יסוד גם להשערה, שרבי יהודה היה אביו זקנו של רבי שלמה.

רבי יהודה זה חי בשנת ר"ם לאלף הששי ונולד בשיביליא. הוא היה חכם גדול, רצוי לאחיו, נשוא פנים בעיני שר אנדלוזיה ודורש טוב לעמו. בתקף הצרות ברח ללישבונא ומת שם בכלא מיתת־יסורים על אשר לא רצה לגלות את שמות היהודים המחזיקים ביהדותם. מלבד חסידותו וצדקתו עשה לו שם בחכמות התשבורת והתכונה, וגם חבר ספרים הנוגעים לחכמות הללו (ספר קצר באצטגנינות, **קצור המספר** בחשבון). מתוך כתב־יד הנמצא בווטיקן אנו למדים, שהוא המציא גם כלי אסטרונומי לשם קביעת הקטר השמשי ורום הככבים. בספריה הלאומית אשר בפריז נמצאים ספרים שונים המיוחסים ליהודה אבן־וירגה, ויש החושבים שהוא הוא רבי יהודה, אביו או אביו זקנו של רבי שלמה. באמת היה יהודה אבן־וירגא שני שחי במאה הט"ז וערך שאלות לרבי יוסף קרו מחבר ה"שלחן ערוך". בסוף אחד מספריו אשר חבר כתב גם כן על השמדות והגזרות אשר עברו על עם ישראל בארץ נכריה. הרבה מזה מה שכתב לקח מספר "זכרון השמדות" אשר לפרופיט דורן.

רבי שלמה העתיק לספרו "שבט יהודה" את כל אשר מצא מצרות היהודים בספרי רבי יהודה, ובמקומות אחדים קרא לעצמו **שלמה המעתיק**, אולם ברובו חובר על ידי רבי

שלמה בעצמו. הוא ידע שפת רומי, ולכן תרגם הרבה מן הספרות ההיסטורית שבה והכניס לתוך ספרו זה.
אחריו קם בנו רבי יוסף והוסיף מדליה מה שהשמיט אביו מן הצרות שעברו על בני ישראל או מה שאירע בזמנו אחרי מות אביו. גם הוא הכניס לספר זה הרבה ספורים מתורגמים מרומית. הוא חבר גם כן תחנה על גזרות ספרד וחותם עצמו "הדל והנרדף".
רבי יוסף זה חי בתקופת רבי תם אבן־יחיא והיה גם בן דורו של הרופא המפורסם רבי משה המון. רבו היה רבי יוסף פאסי, שבא מעיר שלוניקי לאדרינופול ונתמנה בה בתור דיין. לעת זקנתו, כדי להשכיח יגונו על אשר נשאר ערירי מבן ומבת, חבר רבי יוסף אבן־וירגה את ספרו "שארית יוסף" – מתודולוגיה תלמודית. יש בספר זה הרבה כללים החסרים ב"הליכות עולם" לרבינו ישעיה ו"בספר כריתות" לרבינו שמשון מקינון. מתחלה רצה לקרא את ספרו זה בשם "שבט מישור", כעין שאביו קרא לספריו "שבט יהודה" ו"שבט עברתו", אולם ראה בשם זה שמץ ממדת הגאוה ושִׁנה את שמו ל"שארית יוסף". ספר זה נדפס ראשונה באדרינופולי שנת שד"י. יש המיחסים ספר זה ליוסף אבן־וירגה אחר שחי בעיר אוילון גם כן בתקופה זו.
רבי שלמה קרא לספרו "שבט יהודה" על שם רבי יהודה אבן־וירגה, שהוא הראשון במשפחת אבן־וירגה שהחל לכתב על השמדות והגזרות. מלבד זה הוראת המלה הספרדית Verga היא "שבט". שתי המלות האלה נזכרות גם בספר בראשית מ"ט י'.
מכל האמור אנו רואים, כי ספר זה חובר על־ידי שלשה אנשים ביחד, ולכן גם אין לתמוה על זה, שאין בספר מוקדם ומאוחר, שחסר הקשר הפרגמטי בין המאורעות הנזכרים בספר. ציור בית המקדש, הבא בתוכו, לוקח מתעודה רשמית אחת של הקונסול הרומאי מרקו. בספר זה מתודעים אנו גם כן אל כמה וכמה מנהגים שהיו משורשים בחיי היהודים בתקופת השמדות. יש גם האומרים, כי ספורים שונים שבספר זה הם בדויים ואין להם יסוד הסטורי. כמה וכמה פרטים של הוכוחים הדתיים הבאים כאן משליכים אור על החיים הרוחניים של עם ישראל בזמן ההוא ועל הלחץ שהיו לוחצים אותם בתקף המקראות וכתבי־הקדש.
הספר "שבט יהודה" נתחבב מאד על העם והיה נפוץ מאד. ראשונה נדפס בתוגרמא בשנת ש"י, ואקסמפלר היחידי ממהדורה זו נמצא במוזיאום הבריטי שבלונדון. המהדורה השניה יצאה לאור באדרינופולי או בסביוניטה שי"ד, השלישית – בפראג שס"ט, הרביעית – באמשטרדם שצ"ח, אחר כן באמשטרדם תט"ו, ת"ס, תס"ט,

בהורודנא תקל"ד ותקס"ט, בזולקובה תקס"ט, בשקלוב תקע"ה, בוורשה תר"א, בלבוב תר"ו, ובהנובר תרט"ו ע"י החכם רבי מאיר ווינר.
"שבט יהודה" נמנה על הספרים העממיים, והופיע ראשונה בתרגום יהודי בקרקוי בשנת שנ"א, באמשטרדם ת"ח, בזולצבך תנ"ט, באמשטרדם ת"ס ועוד. בתרגום ספרדי – בשנות ת'-ת"ד, באישפניולית – בשנות תר"י־תרי"ט. גנץ הוציא לאור את הספר הזה בתרגום רומי באמשטרדם בשנת תי"א ובטעות תרגם את המלה "שבט" מלשון "שבטי ישראל" במקום "שוט" כפי הוראתה האמתית.
החכם מאיר ווינר צרף לספר הזה בסופו, א) תחנה לרבי יוסף אבן־וירגא, ב) מכתב דון חסדאי קרשקש אל קהלות אויניון, ג) מכתב רבי שמואל צרצה, ד) קינה על גזירות ספרד. כל אלה אנו מצרפים גם למהדורתנו זו.
י. א. [מחבר לא ידוע]

שבט יהודה

אמר שלמה בן וירגה זכרונו לברכה:
בסוף ספר אשר חבר אדוני החכם הגדול דון יהודה בן וירגה זכרונו לברכה מצאתי כתוב קצת שמדות וגזרות אשר עברו על ישראל בארץ נכריה, והעתקתי אותם למען יראו ולמען ישמעו בני ישראל וישובו ויתחננו לבעל הרחמים, יכפר עונותיהם במה שעבר עליהם, ולצרותיהם יאמר די! וקראתי ספר זה **שבט יהודה**, כי הוא המולך ראשונה וראה יותר בעצם שבט עברתו יתברך. וכן אמר הנביא (ישעיה ג' ח') "כי כשלה ירושלים ויהודה נפל".

החרבן הראשון

בזמן אנטוניוס קיסר רומי אשר שם פניו לעלות אל ירושלים בחיל כבד, ונתחבר עמו מלך אחד ממלכי יון אשר נקרא שמו קיסיאוש, ובהגיע הקיסר סמוך לירושלים שמע איך נתאלמנה מלכת מצרים אשר שמה קלעאפטרה ויצאה שמה כי אין כמוה בארץ ביופיה, והקיסר הזה חשק בה כדרך בשר ודם, ושלח שלוחים למצרים לבקש עליה, ונתרצית ולקחה לו לאשה, אבל בתנאי שיגרש אשתו ראשונה אשרברומי. וכן עשה. והמתגרשת היא אחות אוקטוביאנוס קיסר, וחכמי יועצי הרומיים כאשר ראו נבלה זו הסכימו להעביר מאנטוניוס כתר הקיסרות ונתנוהו בראש אגושטוש. אחר זה קמו קצת מאויבי היהודים ואמרו, כי מלכת מצרים שלום ואהבה היתה לה עם היהודים,

והם יעצו לאנטוניוס ולמלכת מצרים על הנשואין ההם, כדי שעל ידה יסלק אנטוניוס מלחמה מעליהם, וכאשר שמעו הרומיים הדבר הזה יעצו לקיסר אגושטוש שילך על ירושלים ויקח נקמת אנטוניוס ראשונה ואחריו מהיהודים. אז הלך אגושטוש בחיל עצום מכל משפחות האדמה, כי הרומיים בעת ההיא מושלים היו עד סוף העולם, ונמשכת המלחמה בין אנטוניוס ואגושטוש, ונצח אגושטוש, ואנטוניוס ברח, ואגושטוש הקיסר הרג את קלעאפטרה ושני בניה עמה אשר לה מבעלה הראשון. אחר זה הפך פניו נגד היהודים, והם הראו גבורות עצומות והפילו מן הקיסר עם רב. אז אמר הקיסר ליועציו: נסלק מלחמתנו מעל היהודים, כי אין אנו לוחמים עם אנשים אלא עם אריות ונמרים! השיבו לו היועצים: ואיך נוליך חרפה זו לרומי? לכן נקומה למלחמה ונתחזק, ואם נמות – כבודנו יהיה לעד! והתחזקו במלחמתם, והפילו חומות ירושלים, ושללו ממנה שלל רב. אחר זה הניח הקיסר שר גדול שימשול על היהודים בשם רומי, ושב לארצו בכבוד גדול. ולתקופת השנה מרדו היהודים על ממשלת רומי והרגו השר ההוא, והקיסר בשמעו עלה עשן באפו וקבץ עם רב כפלים, מפני שכבר ידע כח היהודים וגבורתם, וגם הכין סוללות אשר לא הכין בראשונה, מפני שלא נחשבו היהודים בעיניו, והתמיד במלחמה שנה אחת, אבל לבסוף נצח והרג מן היהודים עם כחול אשר על שפת הים, עד שנשא כפיו אל השמים ואמר: אדון העולם! אל תשת עלי חטאת על שפיכת כמה דמים, כי היהודים הם אשר הביאו עליהם הרעה! אחר זה הגלה כל שרי היהודים והביאם לרומי, וגם שם יד ה' היתה בם, ובהשתנות האוירים והמזונות וגם העון – זה וזה גרם להם שמתו כלם, וברומי היתה קבורתם.

כך כתוב בדברי הימים אשר למלכי אראגון.

השמד השני

בזמן בן סירא. ושמד גדול היה, ולא נודע אצלי סבתו, אבל מצאתי כתוב שיצאו מכלל דת משה רבינו עליו השלום שלשים אלף נפשות, ואותם שעמדו על קדושת השם נשרפו. ובן סירא זה הוא יהושע בן סירק בן בנו של יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, ונקרא בין הנוצרים יושיפוש שיריק, כמו שכתב גירונימו. וחכם זה חבר ספר לנוצרים נקרא עקלעשיאשטיקות, והם מנאוהו בין ספרי הקדש לגודל חכמתו וחשיבותו.

השמד השלישי

שנת ארבעת אלפים וארבע. קודם שגברה יד הישמעאלים על הפרסיים נהפך לב הפרסיים על היהודים במקום היותם מקדם אוהבים וחולקים להם כבוד, כי עדין היו ביהודים אנשים רשומים בחכמה ובתפארת דומים בשלמותם לאנשי ירושלים קודם הנפילה, והמלך בקש להצילם ולא יכול, כי העם רב מאד, והוא היה ירא שמא ימרדו העם עליו, לפי שכבר התחילו מלחמות ישמעאל על פרס, וכן כאשר ראה את קולם כי על נשיאות אמונתם הם קמים, המלך בעל כרחו שב לכונתם, ותפס במאסר שלשה גדולי ישראל אשר נקראו: אמימר בר מר ינוקא, משרשיא והוני מרי ראשי הגולה, והכם ביסורים קשים שימירו דתם וכן שייעצו את עמם כל זה, והם עליהם השלום עמדו בנסיון וקדשו האל הגדול, וכאשר ראה המלך כי לא יכול להם, גזר עליהם הריגה. ואחר זה צוה שישימו במאסר כל ראשי היהודים, ועמדו במצור ובמצוק ימים רבים, עד שיבשו עורם על עצמותם, וכי לא יכלו עוד לסבול יצאו רובם מכלל הדת. אבל משם והלאה ירד מלך פרס ירידה אחר ירידה, ובאו עליו כת הישמעאלים והכום וגברו ותפסו כל מלכי פרס. ומלך ישמעאל מלך חסד היה, כמו שנמצא תמיד שכלם מלכי חסד ואוהבי היושר, ושלח וקרא ליהודים ואמר להם דברים טובים והבטחות ושיעמדו בדת שירצו, כי הדת המוכרחת אין תועלת בה לעולם. גם הפרסיים תושבי הארץ מתודים היו ואומרים, כי על מה שעשו ליהודים נפלו נפילה עצומה, ומאז היו מניחים אותם למה שירצו.
כן נמצא בדברי הימים למלכי פרס אשר הובא למלך ספרד כמנהג הנוצרים, כי יבקשו לדעת הדברים הקדומים לקחת עצה מהם, וזה מחשיבותם והשכלתם הטובה.

השמד הרביעי

שנת ארבעת אלפים שמונה מאות שבעים ושתים, יצא חרב בן הומרד לעולם והוציא כרוז בכל מלכותו, כי מי שלא יבוא לדתו ימות בחרב וממונו לאוצרות המלך. אז קמו כל היהודים, הם ובניהם וטפם, והלכו אצל שער המלך בסמוך לפתח השער, צעקו ואמרו: הושיעה המלך! ענה המלך ואמר: אי עם סכל ואין לב! והלא לא קראתי אתכם לדתי, אלא להושיע אתכם שלא תבואו בדין גיהנם! ענו היהודים: תשועתנו היא שמירת דתנו אשר נצטווינו אנחנו עליה, ואתה אדונינו בגופותינו ומלכנו בממוננו, אבל הנשמות אשר שלחן עלינו ועתיד להשיבן אליו הוא המלך אשר ישפוט אותן, ואתה אדוננו בכסאך נקי! השיב המלך: אי עם טפש! אני לא באתי בויכוח עמכם, כי ידעתי שתשיבו תשובות יהודיות, רצוני הפשוט הוא שתשמרו דתי, ואם לאו – הרי החרב! אמרו היהודים: אל

נא יחר לאדוני, כי מלכנו אתה ואנחנו עמך, ואם אין אנו עושים רצונך תגרשנו אל ארץ אחרת, ואיה נקמה כזו שנעזוב ארצנו ומולדתנו ונלך אל עם אשר לא ידענו? השיב המלך: אין רצוני לתת את עבדי שיעבדו מלך אחר! וכאשר ראו היהודים רצון המלך, הלכו אצל השרים והתחננו מאד שידברו עם המלך שישיב חמתו ושיקח נכסיהם וישארו באמונתם, והם עשו ולא הועילו. ומרוב המצוקות יצאו קהלות רבות מדת משה רבינו עליו השלום. ובתוך חדש ימים מת המלך ההוא פתאום, וקם בנו תחתיו, ופחד מאד שמא על עון היהודים מת אביו, וקרא לכל האנוסים והבטיחם הבטחות, ורמז להם שאינו חושש אם יאמינו במה שיאמינו, ורבים היו שבים לדתם, ורבים היו יראים שמא דרך תחבולה אמר להם לחפש מה שבלבם, ונשארו חוץ לדת ימים רבים.

השמד החמישי

בעיר הגדולה גראנאדה העלילו עלילה על רבי יוסף הלוי, ונהרג הוא וכל הקהל אתו יתר על אלף וחמש מאות בתים. ומי שלא ראה בכבודם והצלחתם ותפארתם לא ראה מעולם תפארת, כי גדולים היו בחכמה וביראת חטא, והתאבלו עליהם הקרובים והרחוקים מפני חשיבותם, וגם מיראה שמא גם עליהם תעבור כוס וגזרה. זאת היתה בתשעה בטבת, ומגלת תענית אשר היו עושים לא נודע על מי (בסוף מגלת תענית נזכר יום ט' בטבת בתור יום תענית ולא כתוב רבותינו על שום מה), וכנראה שכונו כונה ברוח הקדש ליום ההוא. וזה רבי יוסף הלוי נתלה על קדושת השם, כי מלך ספרד רצה לאנסו על המרת הדת וכי לא יכול לו צוה שיתלוהו.

השמד הששי

היא **גזרת הרועים** אשר כמוה לא נהיתה ולא תהיה עוד, ובזה נוסחאות מתחלפות, ומה שכתוב בספר דברי הימים למלכי ספרד כך הוא.

בעיר איגין קם נער אחד וקבץ קבוץ גדול מן העם, ואמר כי נראית אליו דמות יונה בכל יום, פעם על שכמו פעם על ראשו, ומדברת אליו ברוח נבואה, וכששולח ידו לקחת אותה חוזרת לנערה בתולה טובת מראה ואומרת בזה הלשון: אתה הנער! הנני מקים אותך רועה בארץ, ופרצת על פני ישמעאל פרץ על פרץ, וזה לך האות אשר תראה בעיניך, כי בזרועך כתובים הדברים האלה! ורבים היו מעידים שכך ראו, ואחרים העידו שראו צורת עץ המושיע מצויר בזרועו, ואחרים אמרו כי בהיות הנער על עין המים שמעו הדברים ההם אבל דמות לא ראו. וכששמעו העם דבריהם, הלכו אל הנער וכרעו

כלם והשתחוו, והיו מנשאים אותו, ושמוהו לראש וקצין קדוש, אבל לא רדפו אחרי הנער ממקום למקום כי אם הרועים, ורבים היו באותם גלילות כחול. ויהי שם הנער הולך וגדל, ומכל המלכיות היו באים לאלפים ולרבבות, ובמעט זמן נאספו שלשים אלף רועים, ושמו פניהם לבא לעיר גראנאדה, ומשם לכל מלכות ישמעאל. ובעמדם על כונה זו אמר אחד מהם: אין עצתינו טובה, כי איך נלחם עם הישמעאלים מלומדי מלחמה והם רבים ואנחנו מעט, והם יש להם כלי מלחמה ולנו אין לנו אפילו מחט קטן, אם טוב בעיניכם נשים פנינו נגד היהודים, כי הם עם רפים וחלושים ואין עוזר להם, ועם אצבעותינו לבד נוכל להפילם, וכאשר נתחזק עם שלל היהודים ועשרם כי רב הוא נקח כלי מלחמה, ויוקבצו אלינו עוזרים רבים, ואחר זה נלך ללחום נגד ישמעאל, והרי מלחמתנו בטוחה! בהיותם בעצה זו הלך דרך שם יהודי חייט, והעני לא ידע על מה היו עומדים, ולעג עליהם ועל ענינם, ואז בחמה שפוכה קפצו הרועים עליו ועשו את בשרו ככברה, ואיש אחד חטא ועל כל עם היהודים יצא הקצף, כי עלה בלבם להכרית שם יהודי מעולם. ואחרים כתבו, כי סבת שנאתם היתה ויכוח אשר עשה אחד מהם עם יהודי אחד, ונמשכה מריבה ביניהם, וכאשר ראו הרועים שהיהודי היה מחליש ענינם, הרגוהו. ומשם נמשכה הרעה לכל המקומות אשר השיגה יד הרועים. אז שלחו היהודים שלוחים למלך צרפת, והיטב חרה לו מאד, כי מלך חסד היה, ושלח רצים דחופים בכל עיר ועיר להשאיר את השריד, וכן לכל הכומרים שיעמדו נגד הרועים ויבטלו מחשבתם הרעה, כי לא באמונה הם עושים, ואם אותותם אמת – שיבואו לפניו, כי הוא יעזרם וילך לפניהם ללחום מלחמתם. והרועים לעגו על הדברים ושחקו מאד מאד. ואז היהודים העניים שלחו במרוצה לאפיפיור, והוא צוה חרם גדול בכל המקומות שיקומו נגד הרועים, ולא הועיל, כי הרועים היו רבים ואנשי הכפרים נלוו עמהם. וכן כל מרי נפש ראו עת מזומנה נגד היהודים, ויקומו הרועים ויהרגו את כל היהודים הנמצאים במקום ההוא, לא נמלט מהם איש. ומשם הלכו למרדיל והרגו שם כל היהודים הנמצאים, לבד מעט מזער שנתנו נכסיהם לשרים שיחביאום בבתיהם. וכאשר נודע הדבר לשר טולושא, שלח פרשים וצוה להם שיתאמצו לתפוש מן הרועים ולאסרם ולהביאם לפניו לטולושא. הלכו הפרשים ותפשו מהם רבים, והביאו עשר עגלות, והגיעו לטולושא בלילה, ויקומו הכומרים אשר בעיר, והתירו הרועים. בבקר הרימו קול ואמרו: איך נעשה נס לרועים? כי התירם המושיע, והוא מורה אמתת ענינם! ותהום כל העיר, ושמו פניהם להציל הרועים מיד המלצר טולושא, והוא היה מבקש להרגם, ולא ראה כח בידו. והיהודים אשר ברחו למגדל נרבונה, כאשר שמעו איך נתפשו אותם הרועים, ולא ידעו מה נהיה

אחרי כן, אמרו: מעתה אין פחד כי כבר נפלו הרועים! ומהרו לצאת מן המגדל, וקבצו עליהם הרועים בדרך, והיהודים היו מתאמצים כנגדם, ויצאו אנשי כפרים לעזר הרועים, ונפלו מן היהודים מאה וחמשים איש. וכאשר שמע מלצר טולושא, יצא הוא בעצמו נגד הרועים, ומצא שכבר נאספו שם עם רב, ולא רצה ללחום, ובקש להוכיחם, והם בקשו לשלוח בו יד, והוכרח להשיב אחור ימינו, ושב למקומו. והאיש איש חסד, ושלח לכל היהודים אשר בסביבות שלא יצאו כי אם בבטחון, וכאשר יבואו הוא ישלח פרש קרובו שיוליכם לעיר קרקאשונא, כי היא עיר בצורה ויוכלו להנצל שם. וכל היהודים אשר באו מסרם ביד הפרש, והזהירו מאד שיזהר בשמירתם בנפשו, כי אין עליהם חטא מות, ואנשי הכפרים נתיעצו עם הפרש, והוא מכרם, וקמו בלילה, ויהרגו כל היהודים.

ותבער האש הגדולה הזאת בכל מקומות אינגלאטירא ובורדיליש וקשטיל שרזין ואגינאש, ובכל אותם המקומות הלכו הלוך והרוג. ומשם לעיר ביגוררה, ומשם למורציין, ומשם לקונדון, ולא השאירו פליטה. אלו הן עיירות גדולות, כי מהקטנות אין מספר. וסוף הדברים נהרגו מיד הרועים מאה ועשרים קהלות.

ובקשטיל שרזין נאספו רבים מהיהודים, והרועים בקשו לשבור הדלתות, וכי ראו היהודים שאבד מנוס מהם, אמרו: טוב לנו להרוג את עצמנו ולא נפול ביד אלה! והפילו ביניהם גורלות, מי יהרוג את מי, והרגו אלו לאלו מאתים נפשות, ושנים הפילו עצמם מן המגדל.

וכאשר התחזקו הרועים, שבו לעיר טולושא, והמלצר יצא עליהם בחן ובתחנונים ואמר להם: אחי ובעלי אמונתי אתם! לא כאלה היהודים הפושעים, אבל נראה לי, שאין לכם דין להרגם, כי אם להכריחם על דת מושיענו דת אמת, ועוד שהכתב לא אמר אלא שתבואו נגד הישמעאלים. והשיבו הרועים, שאם יקבלו היהודים אשר מטולושא דת ישו שיסלקו ידם מעליהם. אז המירו כלם את דתם ולא נשאר בדת היהודים לבד אשה אחת אשר נחבאתה בבית שר אחד מכירה.

ובעיר גאשקונא כלם נהרגו, לבד עשרים שברחו לעיר לירידה.

ובכפר לואיש היו שלש מאות נפשות, ועשירים גדולים היו, ונתנו נכסיהם לשר אחד שיצוה פרשים עמהם שיביאום בבטחון למלכות אראגון, ובצאתם יצאו עליהם מן העיר, ונהרגו כלם.

ובמלכות אראגון היו בצרה עצומה, ונאספו כלם לכל עיר מבצר, וכן שלחו אל האפיפיור, והוא צוה לכל ההגמונים שתחת ממשלתו שיטילו חרם על הרועים שישובו מדרכם, ולא הועיל. והגמון טולושא בן מלך אראגון היה, ועזר את קהל לירידה וניצולו, וילכו

הרועים בכל מלכות אראגון וכמעט נאבדו כלם, לולא כי מלך אראגון מלך חסד היה, והתאזר על הצלת קהלות מלכותו. ושם פרשים ושומרים בכל מדינה ומדינה, ועם כל זה לא היה מועיל, אלא שהאדון דון אלפונסו בן מלך אראגון שם נפשו על דבר משפט, ובא לעיר אושקא, ותפס מהם ארבעים, ותלה אותם על עץ במצות אביו. וכן בהר סגור תפש מהם, ותלה אותם, והבעירם מכל מלכותו. גם מלך צרפת הכריז בכל מלכותו, כי כל הנמצא מן הרועים יהרג.

ויצאו הרועים ממלכות אראגון ויבאו במלכות נאבארה, ובאו לקהל פאנפלונא, וברחוק משם שלש פרסאות, ושם המקום מונריאל, היו היהודים רבים, ויכו ברועים מכה רבה וילכו משם.

אחר זה אמר האדון דון אלפונסו לאחד מפרשיו הגדולים, שאם יוכל לאזור כח נגד הרועים ולהכות את הנער יעשרנו עושר גדול וינשאהו על כל שריו. אמר הפרש: ואיך אלך נגד כונת האל? אמר לו דון אלפונשו: אם הוא כונת האל – הוא יציל את הנער מידך, ואם הוא שקר – אתה תמיתהו! הלך הפרש ועשה מלחמה, והתאמץ לקרב אל מקום הנער, והשליך עליו חץ ונפל לארץ. ויראו הרועים כי מת גבורם, וינוסו ויבאו חמש מאות איש אשר לא ידעו מיתת הנער לעיר טודילה. וכאשר שמע הפרש, יצא אליהם והרג מהם אין מספר, עד שנתפזרו אלו מאלו, והיו כדמות בורחים מממלכה לממלכה. וכאשר ראו השרים וההגמונים כי הרועים נחלשו, היו עושים בהם שפטים מכח חרם האפיפיור, ובזמן מועט ספו תמו הרועים כי אותם שלא נפלו ממכת חרב נפלו ממכת דבר, לא נשאר מהם שריד, אבל את אשר כבר עשו אין מרפא.

כן מצאתי בספר דברי הימים למלכי ספרד, והעתקתי אותו מלשון לעז ללשון הקדש, ושמעתי כי בעיר טודילה היו עשירים גדולים, וכי ראו אבדן העניים מכל מה שעבר, התנדבו וקבצו באוצרות חטים ושמן לתת לעניים לשלש שנים. וכאשר ראו היהודים החשובים אשר בצרפת ואשכנז גמילות חסד אחיהם, עשו גם הם כדרך רחמנים בני רחמנים גומלים חסד עם אחיהם בעת צרה וצוקה, ישלם ה' פעלם!

השמד השביעי

ענין ויכוח היה בין המלך האדיר והחסיד מלך אלפונסו מספרד עם טומאש החכם המהודר.

אמר המלך לטומאש: בואך לשלום לחצרות גדולתנו! ובעצתך תנחני ותצילני מבא בדמים או להזיק לעם היהודים! כי זה ששת ימים בא אל מקומינו משרת מושיענו הגמון

אחד, ודרש לרבים כי היהודים לא יוכלו לחוג חג נקרא בלשון העברית פסח כי אם בדם נוצרי, ואף על פי שראיתי באיש ההוא סימני שטות יותר מסימני חכמה, מה אעשה כי העם האמינו דבריו ובאו לבקש משפט ורמסו חצרי? וכמעט שנחשבתי בעיניהם לאיש נכרי או יהודי, כאשר לא עשיתי נקמה ביהודים, כאשר נתאמת במוחם המזוהם השבוש ההוא, ואף על פי שדבר זה רחוק הוא מן השכל בתכלית, חפץ הייתי שאדע מה להשיב לשוטים, כי הם עם רב, ולא אוכל לדחותם על נקלה, וידעתי שידעת בדת היהודים בקבלתם ובמנהגם, ואתה תדע אם יש שרש בדתם מענין זה או בחבור הנקרא אצלם תלמוד, והוא פירוש הבריביא (בלשון ספרד נקראים הכ"ד ספרי קודש bribia או brivia), ואתה נכנסת בחדריו כפי המסופר ממך, ועיניך ראו, ואם יש בהם עון כזה – אגרשם מארצי, ואם שקר – אשים נפשי להצילם, כי עבדי הם.

– שנית, הודיעני סבת נפילת היהודים מימי קדם, ולא תאמר כי מה לי בעניני היהודים? ויש לי בזה סוד, באחד מן הימים אודיענו אליך. והנה לא מצאתי נפילתם לא בדרך טבע ולא בדרך עונש, כי ראינו ושמענו עמים רבים שפשעו וחטאו יותר מהם ולא נענשו, אבל להפך כי הצליחו הצלחה גדולה! והנה בזמן המלך לטינו היו עובדים למזל שבתאי, והמלך לטינו הרס היכלו, ובנה היכל ללוציפיר, ולקח כהני שבתאי, ושרפם על מזבח לוציפיר, ולוציפיר הוא ככב נגה, והצליח לאטינו ועמו הצלחה. ועוד היום כתבו המספרים האמתיים, שיש באיי הים הרחוקים עבודת נוגה, ושם היכל בנוי, וצלם מוטל, ופניו למעלה, ובו כצורת גיד, ומביאים בתולה ושוכבת על אותו צלם, ומקבצים טיפי הדם היורדות, ולשים בהן עיסה, והאוכל ממנה קדוש יאמר לו, והנערה ההיא לא תנשא עוד לאיש, אבל נשכרת היא לזנות לכל הבא, וכל מה שתרויח הנערה חציו למזונותיה וחציו למשרתים בהיכל ההוא, ונשכרת בדמים יקרים, מפני שכל הבא עליה נתקדש לעולם! וסמוך לאי ההוא יש עבודה זרה אשר קרבנה שבעה עכברים ושבעה עטלפים, ושמענו כי העם ההוא אוכל את דשן הארץ, ומעולם לא כבשם מלך ושר! ואחר המלך לאטינו בא מלך אחר ברומי, והרס מזבח לוציפיר, והרים היכלו למזל שבתאי, ומצינו שהרומיים משלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ, וכבשו מקומות שלא כבשם אדם מעולם, והם יושבי אלימאנייה ובורגונייא הם הגבורים אשר מעולם. וכן מצינו תושבי ריניש שהיו עובדים ללבנה, וכן כל עם קארווטי, ועם כורומין ובושמין היו עובדים לשמש, ואנשי כשדים היו עובדים לאש. ויש באיי הים משתחוים ליסוד הארץ, ומן הדין היה שישימו אותם תחת הארץ לשיעלה אלהיהם עליהם. ובזמן קדום מקומות היו בארץ כשדים משתחוים לתרנגולת, ומהם לצורת תיש, ומהם לצורת חמור פרד וסוס

יחדיו, ויש שמשתחוים למי שיפגעו בבקר בצאתם מפתח ביתם, וכלם מוצלחים הצלחה עצומה. ובעיר הגדולה רומי אשר אנשיה פקחים קם מלך אחר שמו יאנוס, והצליח במלחמותיו, והעם חשבוהו לאלוה, וקראוהו: אלהי האלהים! והצליחו הצלחה לרוב. וכאשר האמת שהיהודים על עונם נענשו, למה היה עונש גירוש? כי לא מצינו אב שבנו חטא לו וגרשו, אבל הוכיח והוא בביתו וארמונו, והנה היהודים נקראו בנים לאל, כמו שכתוב בספר הבריבייא עד שבא מושיענו אשר עליו אמר דוד (תהלים ב' ז'): "ה' אמר אלי בני אתה".

עוד אשאלך ותודיעני, אם היהודים חטאו – מה חטא המקום הקדוש אשר בירושלם? ומוסכם לכל הכתות, כי הוא הקדוש. היהודים אומרים כי הוא המקום אשר התחיל האל בריאת העולם, ושם קבלת התפלות לכל חי. והישמעאלים קורים אותו שער השמים, והנוצרים אומרים כי משם עלית הנשמות לגן עדן, ושם מקום הנבואה לנביאים, ושם נולד מושיענו, כמו שאמר דוד (תהלים ק"י ב' וג'): "מטה עזך ישלח ה' מציון מרחם משחר".

וכאשר נאמר כי לא על צד העונש נפלו, אלא בסבה טבעית, נדעה בינינו הדברים הצריכים למלחמות, והם ארבעה: ראשונה – הפקחות והתבונה לתחבולות והמצאות תכוניות, ומוסכם לכל הכתות כי היהודים פקחים וערומים מכל האומות, אם כן לא נפלו במלחמות להעדרם. שנית – הגבורה והכח, וטיטוס אויביהם ספר עליהם מגבורותם, ומכללם אמר כי שלשה בחורים אחים העמידו שער אחד משערי ירושלם שלשה ימים פתוח יומם ולילה נגד כל מחנהו להכעיס, עד שנתבייש וקבץ כל עמו, והוכיח אותם, ונאספו כלם, והתאזרו, ועם כל זה נפלו ממחנהו רבים אין מספר, ובאו הבחורים תוך השער, וסגרו הדלתות, ואין בכל מחנהו מי שיעכב ההסגר. שלישית – העושר להכין מזונות אל המחנה, והיה מן היהודים מי שהתנדב לתת חטים למחנה היהודים שתי שנים, ואשר אני רואה מגדולת עשרם שכאשר בא עליהם מלך ורצו להשלים עמו, היו נותנים לו כל כסף וזהב שבהיכל שיסלק מלחמתו מעליהם, ובשנה השנית בא מלך אחר, ואומר הכתוב שהיו נותנים לו כל כסף וזהב שבהיכל, כי לא אמר שהיו נותנים השאר, וזה מבואר בספרי מלכיהם, אשר נראה כי בשנה אחת היו משלימים כל מה שחסרו בשנה הקדומה, ואילו יקרה כזה בספרד לא היה העם יכול להרים ראש שבע שנים. רביעית – רבוי העם, וכתב ניקולאו די לירה, שהיו ביהודים שולפי חרב מיהודה שש מאות אלף, ומאנשי ישראל מושכי קשת ומחזיקי רומח שמונה מאות אלף, ולא ימצא רבוי כזה בכל מלכי הגוים יחד. ולעם אשר כזה לא מצאתי בדרך הטבע סבת הנפילה.

תשובת טומאש: מלך אדיר וקדוש! דברים מתמיהים אני שומע היום, ונפלאתי מאד איך נכנס בלב נבון וחכם כמוך דבר רחוק מן השכל, עד שאין זר יותר ממנו, שאף על פי שאומר שהוא אינו מאמין, למה הוצרך אדוננו השאלה עליו? גם תושבי העיר, והם ספרדים נבונים ופקחים שבאומות האמינו הבלי זקנות משיחות כשטוות לאור הלבנה ועלילות עריצים, יבקשו עילה למלא חסרונם בעמל אחרים, ולא מצאתי להם התנצלות אלא כי גם יש בזה שנאת הדת, לכן יבקשו להפיל היהודים העם השפל מאשר ימצאו, ולא יאמינו מה שבפיהם, אבל יקחוהו למה שבלבם, ואין בהם תבונה בבקשה זו, כי גואלם של אלו חזק הוא, ולא מפני אהבתו אותם כימי קדם, אבל מפני שטבע האל המשגיח להשגיח ביותר שפל, ויותר משגיח בו ממה שישגיח בדבר הגבוה. וטעמו של דבר מבואר, כי הדבר השפל והנמוך קרוב מאד אל ההפסד, ורחמי האל על כל מעשיו, אינו רוצה שיאבד אחד ממיני ברואיו, אפילו מין הנמלה או הזבוב, וכל שכן היהודים בעלי דת.

ועל שאלת מלכנו אומר, כל מאכל שלא הורגל בו האדם כאשר יביאוהו לפניו ימאסנו וטבעו ישקצנו, שאם יאמרו לנוצרי שיאכל מבשר הכלב או החתול – ירוק ויברח משם, כמו שבורח היהודי מאכילת החזיר או החלב, והנה בשר החזיר נאות הוא למזג האדם וטבעו, ולמה יברח? ואם מפני שהוא משוקץ ומטונף במאכלו – למה יאכל התרנגולת האוכלת התולעים שבאשפות וכל מין שקץ? והחלב הוא המשובח שבחי, אלא מפני שלא הורגל לאוכלו! וכן מפני שחל עליו מאמר האל. וכל שכן זרות אחרת, והוא שיהא ליהודי אומץ לב שירצה אדם לקחת דמו, והוא בתוך עירו וממשלתו, אשר אם ימצא יעשוהו חתיכות. וכל שכן זרות אחרת, שענין הרציחה הוזהרו היהודים מאד בדתם. ומה נאמר ממורך לבבם, שאם ימצאו ברחוב מאה יהודים ויבא נער קטן נכרי ויאמר: קום על היהודי! יברחו כלם. ואם יוציאו שופטיך אדם להריגה במשפט ודין – יברחו כלם משם, כי אין טבעם סובל ראות הריגה אפילו משונאיהם, וזה מפני שקללם האל, כמו שאמר הברייא (ויקרא כ"ו ל"ו): "והבאתי מורך בלבבם ורדף אותם קול עלה נדף". והנה היהודי ראינו שאינו אוכל דם משום חי, ואפילו מן הדגים שאמרו התלמודיים שלא יקרא דם אסרוהו לשתות, והוא מאוס בעיניהם מאד, מפני שלא הורגלו בו, ואפילו שראה כמה עמים אוכלים הדם, וכל שכן שימאס דם האדם, שלא ראה שום אומה שתאכלנו. ויראה מלכנו דבר זה, שאם יאכל יהודי מן הכבד ויצא מן השנים דם עליו, לא יאכלנו עד שיגררנו. וידוע שיותר נמאס לאדם דם אחרים מדמו, ואפילו דמו ימאסנו מפני שלא הורגל בו. ומה שנצטוו היהודים שלא לשחוט בסכין פגום, אינו אלא להצילם מאכילת

דם, מפני שחרדת הפגימה גורמת שהדם הולך להציל את הלב, כי הוא המלך, ושוב אינו יוצא, ולכן יותר מהרה יתעפש החי ששחט הנכרי ממה שישחוט היהודי, מפני ששחיטת הנכרי לא הוציאה כל הדם שבחי והעפוש נמשך מן הדם. ודבר זה מבואר, וכן נסיתי.

השיב המלך: חמתי עליך, טומאש, כי הבנת ממני שאני מאמין מה שמעלילים על היהודים, ולחרפה נחשב לי הדבר כזה, ומה ששאלתי ממך הוא מפני שאדע הטענות אשר אמרת להשיב את העם הסכל ולישב דעתם. ועל מה שאמרת איך אסורה להם הריגת אדם, יש להשיב כי זה הוא יהודי ליהודי, אבל יהודי ההורג את הנוצרי לא נחשב לו לאדם, סמך לזה ממה ששמעתי שאומרים התלמודיים, שאם שור של ישראל הרג של נכרי פטור.

תשובת טומאש: אדוני ומלכי: ויכוח היה לי בזה עם שר אחד מבני אברבאניל, בא משבילייא ארץ מולדתו ואמר, כי המכיר בלשון עברית אל יקשה לזה, כי הבדל יש ללשון נכרי או לשון נוצרי או גוי, כי הנכרי הוא שהתנכר ליוצרו ואינו מאמין בעיקרי הדת, אבל הנוצרי כיון שמאמין בחדוש העולם והפלאות וההשגחה לא יקרא נכרי.

אמר המלך: ואם אנו מאמינים השלוש איך לא נחשב נכרים בעיני היהודים?

אמר טומאש: כבר הראני החכם הגדול ההוא פירוש מגדולי הקדמונים ביותר משש מאות שנה, וזה לשונו: המאמין במציאות האל והחדוש והנבואה ושכר ועונש הרי הוא בעל דת, והנוצרים מאמינים בכל אלה, ואם יאמינו בשילוש אינו מפני כפירת האחדות, כי אם מפני שאמרו כי הוא האחדות, ולכן יקראו בעלי דת, ואין לנו רשות כפי הדת להרגם ולא להזיק ממונם כל זמן שאין לנו מלכות וממשלה ואינם כבושים תחת ידינו, ואם אינם עושים המצות אין להם אשם, כי לא נצטוו בהם אלא העם אשר יצא ממצרים, ורב המצות תלויות בזה השרש.

עוד אמר לי אותו האברבנאיל, כי כאשר נאמר שאין הבדל בין נוצרי לנכרי עדיין יש תשובה מפורשת, כי הנה התלמודים אומרים: גזל הגוי אסור! והחמירו עליו יותר מגזל הישראל, ואם כן איך נאמר כי שור של ישראל שהרג של נכרי פטור? לכן על כרחינו צריך שנאמר אחד משני דברים: או שיש הבדל בין נכרי לגוי, או שבענין השורים הוא שאמרו פטור מפני שהוא נזק מממון לממון, והיהודי אינו יודע בטיב השמירה כמו הגוי שהוא בעל מקנה תמידי. ועוד שאפילו נאמר שנזק שורו של ישראל מותר, לא התיר שיזיקנו בידו או יגזול ממנו, כל שכן שיהיה מותר להרגו, שאם גם בזה היה מותר היה לו לאומרו, כיון שהוא החדוש הגדול.

אמר המלך: שמחתי מאד בדבריך, ויותר בדברי האברבנאיל, ומה מאד תשמחני אם תמשכהו שיבא אצלנו לחצרות גדולתינו. ומעתה תרעומת יש לי נגד עמנו, שכיון שיש ליהודים חקים ומשפטים צדיקים ומדות חשובות, כמו הנדיבות והצדקה והרחמנות והיותם עם פקח – למה ישנאו אותם? וכן לא יעשה מי שאוהב את האמת! ועל הרחמנות דרש לפני הגמון גדול ואמר, כי הקורא ליהודי כלב טועה, אבל יקראנו חזיר, לפי שיש בו מדת החזיר ולא מדת הכלב, וראינו בנסיון שכאשר יכה אדם כלב אחד כל הכלבים רודפים אחריו לנשכו נוסף על מה שהכה, ואילו החזיר כאשר יטילו צרור לאחד מהם וצועק כל החזירים צועקים עמו. והן היהודי אם יבוא בבית תפלתנו ויגנוב הקאלים (הגביע. נוסח אחר: גם אם יעשה דבר שיחויב מיתה.) מיד כל היהודים ימהרו להצילו, החייט הולך לשר פלוני אוהבו, והצורף אל הדוכוס, וכן כלם: אלו במהר ומתן, ואלו בתחנונים, ולא ינוחו עד שיוציאו היהודי מצרתו, וראוי להחשיב זה בין המדות המעולות.

תשובת טומאש: לא ראיתי מעולם בעל שכל שיהיה לו שנאה עם היהודי, ואין מי שישנא אותם כי

אם כללות העם, ויש להם בזה טעם האחד, כי היהודי הוא בעל גאוה ומבקש תמיד ההשתרר ולא יחשבו שהם גולים ועבדים דחופים מגוי אל גוי, אבל להפך שיבקשו להראות עצמם אדונים ושרים, לכן העם מקנא בהם. ואמר החכם, שהשנאה הנמשכת מצד קנאה אין לה תקנה כל ימי עולם. ויראה אדוננו הנסיון בזה, כי כאשר באו היהודים למלכות אדוננו, היו באים כעבדים וגולים לובשי בלויי הסחבות, ועמדו שנים רבות שלא לבשו בגד יקר, ולא הראו שום התנשאות, ובימים ההם אם שמעת אדוננו שהיו מעלילים עליהם אכילת הדם, שאילו קרה בזמנים ההם היה נכתב בספר דברי הימים למלכי ספרד כדרכם הישר והטוב לקחת ראיה למה שיבא, אלא ודאי שבזמן שלא נתנו מקום לקנא בהם אהובים היו, ועתה היהודי משתרר, ואם יש לו מאתים זהובים מיד לובש בגדי משי ולבניו רקמה, מה שלא יעשו השרים אשר להם הכנסת אלף כפולות לשנה, לכן מעלילים עליהם, אולי ימשך לגרשם מן המלכות. ומגאות היהודים באו בעיר טולידו לשררה כל כך, עד שהם היו מכים בנוצרים ומכריזים הגדולים שבהם, שמי שיכה לנוצרי יוסר בדיניהם, ועליהם אמר שלמה (משלי ל' כ"א וכ"ב): "תחת שלש רגזה ארץ – תחת עבד כי ימלוך". טעם שני לשנאתם, כי היהודים כשבאו למלכות אדוננו היו עניים והנוצרים עשירים, ועתה הוא להפך, לפי שהיהודי הוא פקח ובעל תחבולות לקרב תועלתו, ועוד שעל דבר הרבית נתעשרו מאד, ויראה אדוננו שלושה חלקי הקרקעות והנחלות אשר בספרד כלם הם הום ביד היהודים.

אמר המלך: טעמים אלו של טעם הם לקרב השנאה, אף על פי שיש ליהודי התנצלות מה, כי מי הכריחו לנוצרי שיקח מיהודי ברבית? וגם אני חשבתי טענה אחרת, והוא התרחקם מלאכול ומלשתות עם הנוצרי, ואין דבר מקרב הלבבות הרחוקים כהרגל האכילה אלו עם אלו, עד שיש מקום באיים שאין שבועתם אלא על הלחם שאכלו יחדו. נשבע אני במושיענו אשר המליכני, שפעם אחת עלה חרוני להכרית זרע היהודים או לגרשם, מפני ששמעתי שאם יפול שרץ בכוס של יין שהיהודי שותה שישליכו השרץ וישתו היין, ואילו נגע אחד ממנו באותו כוס ישפכו היין, כנראה שבעיניהם נחשבנו לעם טמא.

תשובת טומאש: אין ליהודים בזה אשמה אלא על התלמודיים, ששמו כבלי ברזל לרגליהם והחמירו בענינים עד שלא השאירו מחיה האמת, שהבריבייא אומרת (דברים ל"ב ל"ח): "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם", ולא הבינו שזה מדבר על הזבחים והנסכים שהיו עושים לשמש ולירח קודם שבא ישו לעולם, באו התלמודיים ואמרו, כי כל יין שנתנסך לאיזו עבודה חוץ ממקום מקדשם אסור, והחמירו עוד שאף על פי שלא ידעו שנתנסך שעל הספק יהא אסור.

אמר המלך: אתה אמרת שהאשם על התלמודיים, ואני אומר שאינו אלא לשומעים דבריהם, מכל מקום נודע אצלי עתה כי היהודים בענין היין מצד דתם באו.

אמר טומאש: כן הוא בלי ספק, וכבר קרה לפני המלך אביך שאמר לרופא יהודי אשר לו: שמעתי שאנו בעיניכם טמאים, לכן נשמרתם מנגיעתנו ביינכם, יהי כן האל עמכם!

השיב הרופא: אתה אדוננו חולה ואין לי עסק אחר אלא בקשת בריאותך, יביאו מים לרחוץ רגלי אדוני כי הוא מועיל, ואחר כך אבוא אל השאלה! אחרי שרחץ הרופא רגלי המלך שתה מן המים ההם. אמר המלך: כבר השבת על שאלתי! אמרו השרים: ואין אנו מבינים! אמר הרופא: איזה יותר טמא מה שרחצו בו רגלי אדם או שנגע בידו או בפיו? אם הדבר מצד טומאה – איך שתיתי מי הרחיצה?

אמר המלך אלפונשו: הטיב הרופא, ובלי ספק מפקח היהודים היה!

אמר המלך לטומאש: מה עצתך לבקש על היהודים שלא יאבדו בין עמי?

השיב טומאש: עצתי שתכריז במלכותך שכל הנחות שבאו ליהודים מכל הרבית שיחזרו לבעליהם, וזה כפי ראות שופטי הארץ, ועוד ששום יהודי לא ילבש משי, ועוד שישאו חותם אדום לשיכירו שהם יהודים.

השיב המלך: עצתך היא הנכונה, ואין אני תמה, אלא איך התירה להם תורתם גזל בענין הרבית?

השיב טומאש: חלילה שתורתם התירה להם, אבל היהודים בעלי חמדה ועשו פירוש להנאתם, כי הבריבייא אומרת (דברים כ"ג כ"א): "לנכרי תשיך", והנכרי רוצה לומר מי שאינו מאמין שום אמונה, ואומר "ולאחיך לא תשיך" ואנו עם היהודים אחים אנחנו, שכן אמר הנביא (מלאכי א' ב'): "הלא אח עשו ליעקב", והם הודו האחוה ואמרו (במדבר כ' י"ד): "כה אמר אחיך ישראל".

אמר המלך: כמה רחוק פירוש זה ממה ששמעתי שיש בין היהודים כת אחת במצרים שאומרים ש"לנכרי תשיך" רוצה לומר שאפילו ליהודי, "ולאחיך לא" רוצה לומר אחיו ממש. ובהיות המלך בענין זה באו אנשים לפני המלך ואמרו שמצאו הרוג בבית איש יהודי ושלהוציא דמו הרגוהו. אמר המלך לטומאש: אתה תשיב לאלו הטפשים כי ירא אנכי שמא תעלה חמתי עליהם. אז השיב טומאש ככל מה שאמר למלך, וגער בהם תכלית הגערה, ובסוף דבריו אמר: כבר ידע המלך החולי המגיע אתכם, ושהדין עמכם, שהיהודים הארורים לקחו ממונכם ונחלתכם, והוא כבר צוה שיחזרו נחלתכם לכם, ומי שהכביד הרבית עליכם שיחזירה, ולא ילבשו משי ולא לבושכם, ודי לכם בתועלתכם, ולא תבקשו מה שהוא קלון לכם, ולא תלכו אחרי ההבל ותהבלו.

אז העם כולו נפלו על פניהם ואמרו: יחי אדוננו המלך אוהב משפט!

אמר המלך: עמי אתם! בני אתם! הנני נשבע בזבח מושיענו, שלא תקבלו שום נזק בלבד שתאמרו לי ענין ההרוג!

אמרו העם: מה נדבר ונצטדק ואדוננו חכם כמלאך אלהים ויודע מכאובינו, כי היהודים אכלונו הממונו, ובעד הרבית לקחו אפילו את בקרינו, עד שלא נשאר במה לחרוש את שדותינו, ובקשנו אולי יגרשם אדוננו ממלכותו!

אמר המלך: כפי זה היהודי לא הרג את הנוצרי, אבל אתם הרגתם אותו, וראוי שתוסרו במשפט.

אמרו העם: חלילה לאדוננו! אבל מצאנוהו הרוג ברחוב העיר בלילה, ואמרנו לרואים שכונתנו להוליכו לבית הקברות, והשלכנו אותו בבית היהודי, ושלשה חשובי העיר יש לנו לעדים.

ובאו העדים לפני המלך, ופטרם מפני שבועתו. והמלך שמח מאד, כי ראה בחוש מה שמעלילים על היהודים הוא שקר גמור, וצוה שיכתב בדברי הימים. וגם טומאש שמח מאד כי נפל שכלו באמיתת הדברים.

אמר המלך לטומאש: הנה באת להאיר עיני ושכר גדול תטול מאת האלהים בעולם הבא!

אמר טומאש: והלואי אקבלנו ממך בעולם הזה!

אמר המלך: מהר נשוב לשאר השאלות, ואולי תטול גם ממני, ובתנאי שתביא לפני האברבנאיל ההוא אם הוא בתוך עירנו, ואם אינו במקומנו – תכתוב אליו בשמנו.
השיב טומאש: ישמח אדוננו בדברו עמו, ומה גם עתה כי הוא מזרע מלוכה.
השיב המלך: זה שקר, כי את אשר ראינו כל זרע מלכות יהודה נכרת כאשר בא נבוכדנצר עליהם, כי ירא שמא יתעצם העם עם זרע המלוכה.
השיב טומאש: יודע לאדוננו, כי כאשר בא נבוכדנצר על ירושלם מלכים אדירים באו שם לעזרו מיראתם אותו, כי משל בכחו על יצורי עולם, ואם משנאת היהודים בדתם, ובראשם עלה המלך אשפיאן, אשר מלכות ספרד נקראת על שמו אישפאנייה, וחתנו עמו הנקרא פירוס ממלכי יון, ופירוס זה ואשפיאן השחיתו והכניעו עדת היהודים עם כל תקפם וגבורתם, והם אשר לכדו את ירושלם. והמלך נבוכדנצר כאשר ראה עזרתם נתן להם חלק בשלל ובשביה כחקי המלכים. עוד ידע אדוננו, כי בירושלם שלש מחיצות היו, מצפון לדרום, ומן חומת העיר שכלפי המערב עד המחיצה הראשונה היו יושבים כל בעלי מלאכה, ובראשם שוחקי הסמנים מפני שהיו צריכים לעבודת המקדש, ואמר הנביא עליהם (צפניה א' י"א): "הלילו יושבי המכתש"; ומן המחיצה הראשונה לשניה היו יושבים כל לומדי ספר והסוחרים, כי החכמים צריכים לסוחרים יותר ממה שהסוחרים צריכים אליהם, וזה אינו אלא כי אם מפני שהסוחר אינו מבין בחסרון החכמה, ואילו החכם מבין בחסרון המעות; ומן המחיצה השניה לשלישית היו יושבים כל זרע המלוכה, משפחת דוד והכהנים משרתי מזבח. וכאשר נחלקה ירושלם בין המלכים האלה, לקח נבוכדנצר השתי מחיצות וכל עם שבסביבות ושאר המדינות והוליכם לפרס ומדי, והמחיצה השלישית נתן לפירוס ואישפיאן. ופירוס זה לקח ספינות, והוליך את כל השביה לספרד הישנה, היא אנדאלוזיאה, ולעיר טולידו, ומשם נתפזרו, כי רבים היו ולא יכלה אותם הארץ, והלכו קצת מזרע המלוכה לשביליא, וגם משם הלכו לגראנדה. ובחרבן הבית השני היה קיסר ברומי שהיה מושל בכל העולם, לקח מירושלם ארבעים אלף בתים משבט יהודה מירושלים ומן העיירות, ועשרת אלפים משבט בנימין ומן הכהנים, ושלחם לספרד אשר תחת ממשלתו בימים ההם, ורוב שבט בנימין והכהנים הלכו לצרפת ומעטים מבני יהודה, באופן שכל היהודים אשר במלכותך הם מזרע מלוכה, ולפחות רובם משבט יהודה! ואיך יפלא אדוננו אם ימצא משפחה מיוחסת לדוד?
השיב המלך: דברים אשר לא שמעתי הודעתני, ולולי כי מכיר אני את משפחתך הייתי אומר כי מזרע יהודים אתה, באשר ראיתי שאתה מליץ בעדם.

השיב טומאש: מלך גדול וקדוש! מה מאד חרפתני חרפה שאין עליה חרפה.
השיב המלך: כבר אמרתי שאינך מהם, ואילו אמרתי שאתה מהם וכעת נוצרי אתה – מה מאד חרפתיך? ונודע לעולם, כי אין בכל העמים מי שיוכל להגיד התחלתו וגזעו ושרשו הטהור כמו היהודים העניים האלה. והנה אבותינו המלכים האדירים התפארו כי הם מזרע גודוש, וקצת מהספרדים אמרו כי הגודוש הם מזרע גד בן הפאטריארקה יעקב, אשר בא אחד מן הזרע ההוא לרומי, וקבל דת ישו, והצליח מאד, והשיג להיות ראש כל היועצים הנקראים קונשולוש, אחר זה הצליח למלוכה, וממנו משפחת גודוש. וכאשר תחקור בשאר העם לא תמצא מאי זה שרש נמשכו. והנה רומי אשר משלה בכל העולם עד הרי חשך כי לא יכלו עבור עוד, נפל ספק מאי זה זרע או עם הם, שלושטייו כתב שהם ממשפחת טוריאנוש, וירגיליו כתב שהם מבני יון, ואחרים כתבו שהם מבני רומולו. ומיום שבאו הקסרים לעולם, התבלבלו המשפחות, כי ראשונה היתה הקיסרות ברומי ומשם נעתק לקושטאנטינא, והם מבני רומה, ובאו לישיב שם על ידי הקיסר קושטאנטין, ועוד היום אנשי יון נקראים רומיים על שם רומי. אחר זה באו הצרפתים ואמרו, כי לא נודע לרומיים שרש, וכי הצרפתים הם מזרע המלך אליפס, והביאו הקסירות לצרפת על ידי המלך הגדול קארלו מאגנו. באו האשכנזים ואמרו, כי לא נמצא שרש אמת כי אם בהם, ועשו מלחמה, והביאו הקיסרות לאשכנז על ידי הקיסר אנטונייו, ואלו ואלו אין יודעים אמתת שרשם, ואיך נפלא? כי הנה באמונתנו לא נודעה משפחת מושיענו, כי הנה מאטיאו מייחד אותו לבעלה של מרים הנקרא יוסף, כי יוסף מזרע דוד היה, ולוקא אמר כי הוא לא היה מזרע המלוכה, רוצה לומר יוסף הנזכר, ואנו מאמינים שלא ידע יוסף את מרים לא קודם לידת ישו ולא אחר כך, לבד רוח אלהים, אם כן איך ניחסו לדוד ואמרנו עובד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד ודוד הוליד את ישו?
השיב טומאש: אדוננו המלך! מרים היא נתיחסה לדוד, כל שכן שאינו פגם באמונתנו באשר נאמר שאין לו יחס עם בשר ודם אלא עם האל הגדול ורוחו!
אמר המלך: כן אני מאמין, ואליו אני אפקיד רוחי, ואין הכונה אלא לומר, כי אין שרש מפורסם במשפחות, ואילו אלו העניים היהודים עמד שרשם בם. ומה שאמר הנביא הגדול בלעם (במדבר כ"ג ט'): "ובגוים לא יתחשב" וחשבנוהו לבזיון, הלא הוא לכבוד, כי לפי שלא נתערבו עם הגוים נודע שרשם וגזעם, כמו שאמר (במדבר כ"ג י'): "מי מנה עפר יעקב".
השיב טומאש פניו לשרים ואמר: אין כתר ככתרי המלכים! הנה אדוננו המלך הליץ על היהודים כפלים ממה שהלצתי, ואין מי שיאמר לו מה שאמר הוא עלי.

אמר המלך: הדברים אשר אמרתי לך דרך אמת ושמחה, למה תהפוך אותם לשמימות (לסמי מות)? וראוי שנעזוב הדברים האלה ונבוא לדברים היותר עצמיים, ואשאלך, כי אמרת בדבריך שלא נתנו המצות כי אם לעם אשר יצא ממצרים, וזה נאות לאותן מצות התלויות ביציאת מצרים, אבל שאר המצות, והם חקים ותורות אמת, למה לא נתנו לנוצרים?

השיב טומאש: אמרו היהודים, כי אין שאלה, כמו שאינה שאלה: למה לא עשה החמור פילוסוף והפרד נביא? או כמו שלא נתן ללבנה האור שנתן לשמש?

אמר המלך: אני לא שאלתי ממה מה שאומרים הטפשים, אבל שאלתי ממך מה דעתך אם אינך טפש כמותם?

אמר טומאש: גם בזה היה לי ויכוח עם האברבנאיל, ועליהם שנאתיו ימים הרבה עם היות כי חכם גדול הוא.

אמר המלך: לא יפה אמרת, כי אין שנאה בענין הויכוח, והרשות נתונה לך, לכן אמור מה שאמר לך.

השיב טומאש: אמר, כי האלמוג הוא אמצעי בין הדומם והצומח, והאספוג הוא אמצעי בין הצומח והחי, שהרי יש לו חוש ההרגש, והקוף הוא אמצעי בין החי והאדם, והאדם הוא אמצעי בין החי ליהודי, והיהודי הוא אמצעי בין השמים והארץ, והשמים הם אמצעיים בין המלאכים והיהודים. ולכן מזון היהודי נבדל, כי הצומח ניזון מן העפר, והחי ניזון מן הצומח, וכל צמח יערב אל החי, והאדם שהוא במדרגה יותר מן החי אינו ניזון מן העשבים, כי אם מן הנאותים למזגו, וכן ניזון מן החי ולא מכל חי, כי לא יזון מן הסוס ומן הפרד, והיהודי שהוא למעלה ממדרגת האדם אינו ניזון מן החי כי אם מבעלי חיים מיוחדים, ואפילו מאלה אחר תיקונים רבים, כמליחה והדחה והסרת חלבו ודמו, עד שישתנה הבשר ההוא ויהיה כאילו אינו בשר אלא מאכל אחר, כדי שלא יאמר שאוכל בשר בהמות. אבל הנוצרי אוכל כל חי בלי שום השתנות, לכן אמר הנביא על ענין המאכלים (ויקרא כ' כ"ו): "ואבדיל אתכם מן העמים". וכן בענין המצות לא נתנו אלא למי שהוא למעלה ממדרגת האדם, לכן אמר עליהם (שמות י"ט ה'): "והייתם לי סגולה מכל העמים", ולכן לא נתנו אותן מצות לכם.

אמר המלך: ומה תשובתך אליו?

אמר לו טומאש: השיבותי לו האמת, כי כל המצות ההן לא נתנו אלינו מפני חשיבותנו ושלמותנו, כי הנה החלב והדם מחזיקים התאוה, וכן בשר החזיר ושאר בעלי חיים, אבל היהודים הרודפים הזנות, כמו שהעיד היוצר עליהם (יחזקאל ט"ז ל"ה): "לכן זונה שמעי

דבר ה'", הוכרח להזהירם ולמנעם מן הדברים העוזרים אל התאוה, אבל הנוצרים לטוב מזגם ושלמותם מהפכים כל דבר למזגם, כמו שהדבש מהפך מרירות קליפת הנאראנגה (בלשון ספרד naranja היא תפוח זהב.) למתיקות.

אמר לו המלך: יכול היה להכות על ראשך מכל שאר המצות שאינן ממין המאכל.

אמר טומאש: גם זה מפני חשיבותנו וטוב מזגנו, כי דבר מועט יספיק לשנבוא אל השלמות, כמו שראינו אנשים חזקי הבריאות, כי כאשר יבואו לחולי במעט תרופה יחזרו אל הבריאות, מפני שהבריאות הוא טבעית להם, ויש אנשים חלושי ההרכבה צריכים כמה תרופות להשיבם, והם הם היהודים אשר לא הועילו כל תרי"ג מצות לעשותם טובים. והנני מדמה הנוצרים לגלגל היומי, והיהודי – לגלגל הירח, וכמו שכתב הפילוסוף, כי המלאכים, לפי שהם כלם שכל, לא יצטרכו לשלמותם לעשות שום פועל בעצמם, כי אם ההנעה לגלגלים, והגלגל היומי, לפי שהוא סוף בעל חומר, צריך שיעשה פועל בעצמו, והיא התנועה, אבל יספיק תנועה אחת, והגלגל שאחריו שהוא רחוק יותר מהשלמות עושה לשלמותו שתי תנועות, וגלגל הירח ימצא לו תנועות רבות לרוב ריחוקה מהמעלה.

אמר המלך: היטבת מאד בתשובתך! ודברי החכם ההוא לא מפניהם תפר אהבתך. ומוסכם לכל, כי הדתות אינן מתקיימות כי אם עם הדמיון. היהודי יחשוב בכח המדמה אשר לו, כי אין דת אחרת ולא אמונה כי אם אמונתו, והמאמין בדבר אחר הוא בעיניו כדמות בהמה. ושמעתי שאומרים כשעוברים בבתי קברות שלנו "בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם" (ירמיה נ' י"ב) והנוצרי מדמה, כי היהודי אינו אלא בהמה בצורת אדם ונפשו במדור התחתון של גיהנם. ואם תשאל לישמעאל, יאמר על שנינו כי הגיהנם מלא ממנו. ובאיי הים הרחוקים יש משתחוים לצורת פרד ונושאים על דגליהם צורת הפרד, וגדול המגיע שם נושקו, וכשהולכים שם הנוצרים לועגים עליהם לאמר שאנו משתחוים לצורת אדם, אפילו כשהיא צורה נכבדת שבצורות, עד שעל כסא האל אמר "דמות כמראה אדם" (יחזקאל א' כ"ו), ובחיות אמר "דמות פניהם פני אדם" (יחזקאל א' י'), והאל שהרחיק מן היהודים כל הצורות צוה לעשות כרובים במקדש, והם צורת אדם. אחר זה אמר המלך: יספיק דבורנו היום, כי השמש שוקע, ומחר תשוב, כי נמלצו לחכי אמריך.

ויום המחרת בא טומאש ואמר לו המלך: נמשכו הדברים בינינו, ובסבת נפילת היהודים לא ראיתי תשובה.

השיב טומאש: אשאל ממך ראשונה מה ששמעתי עליך המלך.

אמר המלך: מה עשיתי רעה – יבוא המגיד.
אמר טומאש: כי שלחת שר אחד למלחמה, וכאשר טעה במה שעשה גזרת עליו שלא יוסיף עוד ראות פניך, אחר זה הלך לשם שר אחר וטעה, ולא נתת לו שום עונש, ואיה מלך המשפט שהושוו שניהם בחטא וזה נענש וזה לא נענש?
השיב המלך: מי שאמר לך דבר זה אינו ממבקשי האמת, כי הראשון הזהרתיו בכל עוצם המלחמה ובכל פרטיה ובכל עשה להפך, ואילו השר השני אפילו שליחות למלחמה לא שלחתיו והוא חשב שעשה רצוני, והלך לשם ועשה כפי שכלו, ולמה ימות מהמעשה?!
השיב טומאש: ישמעו אזניך אדוננו מה שיצא מפיך, כי השר הראשון הם היהודים אשר נצטוו על מניעת עבודת צורות השמים, ובאו להם ארבעים נביאים אחר משה להזהירם, והם עשו להפך, לכן לא רצה האל שיראו פניו עוד, וכמו שאמר בספר הברייא (דברים ל"א י"ח): "ואנכי הסתר אסתיר פני", ונאמר (דברים כ"ט כ"ז): "וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה", אבל כל העמים העובדים עבודה זרה לא קראם האל ולא נצטוו, והם משכלם ראו לכבד צבא השמים כמי שמכבד לשרים מפני כבוד המלך, ולכן אמר על היהודים (עמוס ג' ב'): "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם". ועוד נענשו, מפני שכל אותם העמים אין גם אחד שיעבוד שתי אלוהות, והמודה בשנים כופר באחד, והיהודים עבדו הרבוי, עד שנאמר עליהם שהיו בשומרון עיר המלוכה שלש מאות ששים וחמשה בתים של עבודה זרה כמנין ימות החמה, והיו עובדים בכל אחד מהם יום אחד, ובסוף השנה לכלם יחד. והוא הדבר השנוי לאל, כי הריבוי הפכי לאחדות, אבל השלוש אינו רבוי, כי אם אחדות פשוטה למבין. ושלשה גדולים מחכמי אשכנז ראיתי ולמדתי מהם מספרי הקבלה, וראיתי כי משם מתבאר איך השלוש הוא האחדות, ובתוך הדברים שאלתי מהם: מי הם טובים יותר? הם או אבותיהם? והשיבו: ודאי, כי אבותינו קטנם עבה ממתנינו, והמקדש יוכיח, שחזר עליהם לסוף שבעים שנה! אמרתי להם: ואם הם טובים מכם ועבדו הרבוי – אתם למה לא תאמינו השלוש? כל שכן כי מספר קבלתכם יראה שהוא האחדות הגמורה! השיבו לי: אדרבא! מאבותינו קבלנו תוכחה שלא לעבוד רבוי, כי מכל הנביאים הוזהרו, שאם יעבדו עבודה זרה יפלו נפילה עצומה.
אמר המלך: יותר טוב השיבו לך ממה שאתה שאלת?
אמר טומאש: ואם השלוש הוא האחדות אין טענה מעונש אבותיהם.
אמר המלך: אומר לך, טומאש, כי אני רחוק מדעת המלכים שקדמוני אשר בקשו להכריח היהודים באמונת ישו ולבסוף לא עלתה בידם, כי בחדרי משכיתם הם יהודים בכל תנאיהם. וכבר אמרו, כי שלשה מימות אבודים הם: מי הבאבטישמו (בלשון ספרד

baptism, והוא מי התנצרות.) על איש יהודי, והמים הנופלים בים והמים שעל היין. והטעם אשר לי הוא זה, כי היהודים אשר ראו אותם המעמדות הנוראים והקדושים ואותם הפלאות ואש מן השמים בנתינת דתם נתחזקה אותה צורה ושבה אליהם טבעית, ולכן שיפשטו אותה צורה הקדומה שבלבם וילבשו צורה חדשה כמעט שהוא להם הפך הטבע, אבל הנוצרים כשלבשו צורת אמונת ישו לא היתה להם מקודם צורה אחרת מן השמים, כי אם דברים שהוציאו משכלם, והיא עבודת הצורות, ומי שאין לו צורה קיימת מוכן לקבל כל צורה.

אמר טומאש: לכן אני אומר שאי אפשר להוציא מלב היהודים את דתם אם לא באש כמו שניתנה באש.

אמר המלך: יפה דברת! אבל יאמרו לך, שהאל שנתנה באש ראוי שיוציאנה באש, ולא אתה. וכן שמעתי על שלחן אבי מפי שני שלוחים, דון גושפי בן בנבנישתי ודון שולימאן בן יעיש, הם שלוחים מן האלגאמאש (בלשון ספרד aljama היא כנסת זקני ישראל.) אשר מקאשטילייא, וכאשר אמרו לפני אבי לאותם אנשים שיבואו לדת ישו, אמרו כי נתינת תורתם בששים רבוא ופלאים והגלות שכינה ואש מן השמים ונטילתה ראוי שתהיה כנתינתה, לכן יבוא האל הגדול, ויקרבנו אל הר אחד, ויראנו גדלו, ויאמר לנו שנעזוב דת משה ונקח דת ישו, ותראה המלך אם נפציר בדבר! ולכן אמרתי, כי אין להאשימם בהפצר זה, וכל שכן כי עניני מושיענו אף על פי שאינם חוץ לשכל אינם קרובים אל השכל, ולכן נקראת אמונתנו פירוש ולא דת, ובה אני חי, ובה אמות, ועמה אקבר, והיא תושיענו, ותושיבני בגן עדן עם המלכים אשר היו לפני. ולא אמרתי זה להליץ בעדם, כי אם לומר שאין לנו כח להעבירם על דתם.

אמר טומאש: וכמה דברים יוצאים מן השכל אני רואה שהם מאמינים.

אמר המלך: אמור קצתם!

אמר טומאש: אמרו, שכשעמדו בסיני קרע להם האל כל השמים ממעל, והנה השמים לא יקבלו שום הפסד ולא קריעה. ואמרו, שהאל היה יושב באהל משה, ולפי זה האל הוא גוף, והם בורחים מאמונת משיחנו מפני שהיה לו גוף, ואמרו, כי בבית השני לא ירדה אש מן השמים, אבל מצאו בהר חפירה מלאה שמן, ולקחו ממנו, ונתנו על עצי המערכה שבמזבח, ונהפך השמן לאש. ואמרו, כי חבקוק היה הולך אל השדה לתת מאכל לקוצרים, ובא מלאך, והוליכו כמה פרסאות לגוב האריות אשר שם דניאל, ואכלו ושתו שניהם, וחזר חבקוק אל הקוצרים ועדיין שעת אכילה לא הגיעה. ואמרו, כי צדיק

מהם העזים שלו היו קמים על הזאבים ואוכלים אותם, ואחר אמר, ששם חומץ בנר והדליק במקום שמן.
אמר המלך: גם אני שמעתי משטות היהודים כאלה. אמרו, שעוף אחד הטיל ביצה אשר החריבה ששים כרכים. ואמרו שבמקום אחד מן הים ירד ברזל, ועבר שבע שנים ולא הגיע לקרקע הים. ותמה אני מאד, כי אותם שאמרו הדברים האלה נבונים וחכמים היו, אם לא שרומזים בדבריהם סודות, או שבא סכל ורשע והכניס אותם הדברים בתלמוד להטיל דופי בכל דבריהם. ואיך שיהיה אין מזה כח או שאלה לומר שיאמינו השילוש, לפי שאותם דברים מחזיקים האמונה בלב ההמון, כי הם מראים יכולת האל ואיך משגיח על הצדיקים שמשנה הטבע בעבורם, ואולי לזה כונת מי שאמרם. אבל השילוש מפסיד אמונחם, מפני שהם מאמינים האחדות, ואין בהמון העם כח ועיון לאמת איך הם שלשה והם אחד, ולכן יאמרו לך כי יאמינו בדברים המחזיקים אמונתם ולא במה שיבטלנה.
אמר טומאש: דברים אלו ראוים ליכתב ולדרוש אותם לפני חכם לב, ונשוב לענין ואומר סבת נפילת היהודים בדרך טבע, אם לא יראה לדמותו דרך העונש. אמר אדוננו: מעשרם יותר ויותר היה להם, והנה שלמה הוציא במקדש אלף ושמונה ככרי זהב ושבעת אלפים ככרי כסף, ומרבוים יותר ויותר היה, ויביאו דברי הימים הארוך וימצא כתוב [דברי הימים א' כ"א ה'] שהיו ישראל אלף אלפים ומאה אלף שולפי חרב, ומבני המלוכה ארבע מאות אלף ושבעים אלף.
השיב המלך: על שני דברים נפלאתי: האחד – מנין לו לשלמה כל העושר ההוא? השני – איך נתמעטו אלה היהודים תחת היותם כל הרבוי אשר אמרת?
השיב טומאש: באניות אופיר היו מביאלם לו בכל שנה דבר מפליא, ואביו הניח לו הון עצום אשר גזל מן העמים, ולכן לא רצה שלמה לבנות ממנו המקדש.
אמר המלך: ראוי אתה לעונש גדול אשר חרפת לנו ולכל המלכים, וכי מה שלוקח המלך בחרבו גזל יקרא? אבל חכמתך תכפר היום עונך, ומה תשיב על ענין המעוט שנתמעטו?
השיב טומאש: נתמעטו במלחמות העצומות, וכמו שאספר, והנשארים אשר באו למלכותך באותה שנה עלה עליהם דבר כבד, כי הם אשר הביאו הדבר לעולם, שכן אמר הבריבייא [דברים כ"ח כ"א]: "ידבק ה' בך את הדבר", בך ולא באומה אחרת, וזה כשהיו עומדים בארצם, אבל אחר שיצאו נדבק בנו משום "אוי לרשע ואוי לשכנו".
השיב המלך: אילו היה האומר איש אחר הייתי חושב כי מוח חתול אכל, והנה טוביו (טוליו) גדול ממך, ואמר כי חמשים שנה קודם שבאו היהודים לספרד היה דבר כבד כל כך עצום, עד שננעלו שערי המדינות הגדולות, ובפרט קורדובא טולידו שבילייא,

גם בזמני ראיתי מגפה גדולה, והיו נופלים מן הנוצרים מאה בכל יום, ומן היהודים לא מת אחד, עד שבלילות היו הנוצרים מוליכים בניהם לבית היהודים אולי ינצלו. ובעיר הגדולה רומא וכל גלילותיה היה דבר שלש שנים רצופות, עד שחשבו כי האלוהות כעסו עליהם ורצום להכריתם כלם, לכן די מה שיש ליהודים מהגנות, ולא תטיל עליהם מה שאין בהם, וכמעט אומר כי לא הלצת בעדם בתחלה אלא להטיל סם זה באחרונה. ונשוב אל הענין, כי עדיין אין תשובה איך נפלו בסבה טבעית.

השיב טומאש: אומר לאדוני, כי גדולתם ונשיאותם היא היתה סיבת נפילתם. משל לאילן, כי כאשר תגבה קומתו היא סבת נפילתו, לפי שהאויר שולט בו יותר, וכן היהודים עבר עליהם רוח גאוה, ושונא הגאים השפילם, ואמר עליהם הנביא [איכה א' ב']: "השליך משמים ארץ", אשר כיון למה שאמרנו, כי עלייתם לשמים היא סבת נפילתם, כי נתגאו אלו על אלה עד שנפרדו הלבבות מאד, וידועם שכל הדברים שבעולם יש להם חבר, חוץ מן הגאוה שאין לה חבר. ומן הגאוה נמשכה ביניהם השנאה, ומן השנאה – הפירוד, וכל אחד מהם היה אומר, כי לו יאתה השררה ומלכות, וכדי להשתרר אלו על אלו שמו ביניהם נכריים. וכאשר ידעו מסתוריהם ופרוד לבבם הוסרה מעליהם אימתם ולא חשבום, ובאו עליהם והפילום, כי קודם זה היה נאמר עליהם מה שאמר הבריבייא [איכה ז' י"ב]: "לא האמינו מלכי ארץ כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלם", ולא עמדו כנגד אויביהם, כי הרבוי עם הפרוד שב למיעוט, וכל אחד היה פונה לדרכו כדי להכעיס את חבירו, ובזה הדרך נחלש כחם, והיה רבוים רבוי היתושים, לא לעזר ולא להועיל, ואמר עליהם הנביא [ישעיה נ"ג ו']: "כלנו כצאן תעינו". ואמרו הטבעיים, כי אין במין החי יותר סכל ממין הצאן, ולכן אמר הנביא "כצאן תעינו", ולא היה להם טוביות הצאן שהן אוהבות הקבוץ, אבל להפך, שכל אחד פנה לדרכו, ולכן אמר "איש לדרכו פנינו". ומזה נמשכו המחלוקות בין היהודים כפי רוע מזגם. ומה יפה פירוש ניקולאו די ליירא, והוא יודע ענינם, אמר כי מה שאמר הכתוב [שמות ל"ה ג']: "לא תבערו אש בכל מושבותיבם ביום השבת", כי לא על האש נאמר, כי איסורו כבר נודע, כמה שאמר [שמות כ' י']: "לא תעשה כל מלאכה", אבל אמר על המחלוקת שלא יבערו אותה בשבתותיהם כמנהג היהודי כשיושב בטל.

אמר המלך: יפה פירש, והוא כמו הגנב אשר הוא מבני הבית, אבל בענין השבת תרעומת יש לי על ישו, למה לא צונו השבת? והוא הוראה למעשה בראשית אשר אנו מסכימים באותה אמונה! ואם תאמר שיום ראשון נכנס במקומו, זהו אם הנוצרים היו שומרים אותו בבטול המלאכות, אבל אין שמירתם אלא באכילה וטיול, ואלו היהודים שומרים אותו

בבטול מלאכה והקריאה בדת האלהים, וגן הישמעאלים ביום הששי קורים אלגומעה (אלגומעה בלשון ערבית ספר הקודש, והערביים קורים ליום הששי יום אלגומעה, מפני שנקבצים בו לבית תפלתם לעבודת הבורא) שלהם, ובזה יש יתרון להם עלינו.

השיב טומאש: אין הנוצרים חייבים בבטול מלאכה, לפי ששמירת השבת יש בו שתי כונות: אחת – זכר החדוש, והשנית – זכר שהיו עבדים במצרים, כמו שנאמר [דברים ח' ט"ו]: "וזכרת כי עבד היית", והנוצרים שלא באו ולא יצאו ממצרים אין להם זכר בטול המלאכה.

אמר המלך: כיון שנמשכו הדברים אשאלך: מדוע בחר משה ביום השבת, ונביא הישמעאל ביום ששי, וישו ביום ראשון?

תשובת טומאש: משה אמר שראוי לתת כבוד ליום המנוחה, כי בו שבת האל, ושלימותו תראה במנוחתו ולא בעשות דברים אשר יראה כי הוא צריך להם ושמהם שלמותו. ונביא הישמעאל אמר, כי האדם ישמח ביום גמר מלאכתו, לכן צוה יום הששי שבו נגמרו מעשה בראשית, וישו בחר ביום ראשון, כי ראוי לתת כבוד להתחלת המעשה, לפי שכל אחד יראה לאל שהוא ראשון.

ואבוא לגמר הסבה הטבעית ואומר שהם בידם הביאו עליהם הרעה בכמה זמנים.

ראשונה – בזמן בן נבט אשר באו היהודים ללבקש מבן שלמה שיקל עולם, והוא השיב שיכביד עולם ממה שהיה, וכן לא היה ראוי להשיבם, כי ראוי למשוח מלך לתת לעמו ועבדיו חן וכבוד, כי לא ידע מה יולד יום, והמלך בעצם הוא העם, והמלך הוא מלך בשמם. והם גם כן ברוע מזגם ופחזותם מאסו מיד במלכות בית דוד, כי כאשר בחרו אלהים חדשים כן בחרו מלכים, והיה להם לשית עצות ולהמתין עד יתרצה לשאלתם, ונמשכו מלחמות חזקות והיו מתמעטים והולכים, כי הרע מפסיד את עצמו, ומה היתה מועילה פקחותם אשר אמר אדוננו – אם חכמתם להרע את עצמם אלו לאלו ולא לחוק מלחמותם נגד האויב? אז הלך בן נבט למצרים, והביא את שישק עליהם, וגלה לו מצפוני היהודים, ובאיזה דבר העיר נוחה ליכבש, והעומדים בתוך העיר מכת בן נבט היו שולחים כתבים לשישק איך יעשה, וכאשר נודע לכת בן שלמה, ערכו מלחמה בתוך העיר, והרגו אלו לאלו, באופן שהם היו עושים מה שהאויב לא היה יכול. ואביך המרומם כעס פעם אחת על היהודים, ורצה לאבדם, אמר לו יועץ אחד: הזהר, אדוננו! כי לא קם מלך במחשבה זו שלא נפל, ואם תרצה להנקם מהם צוה שיכנסו כלם בעיר אחת ואין זר בתוכה, ושישימו ראשים עליהם, ותראה כי לעולם לא יסכימו בהסכמה אחת, ועל זה יהרגו אלו לאלו, וידך לא תהיה בהם!

הנפילה השניה – בזמן מלך, נקרא אביה, הוא דבר עליהם טובות, והשיבו לו כי אין עוד להם חלק בבית דוד, ונמשכו מלחמות, ונפלו באותן מלחמות ארבע מאות אלף, ועליהם חמש מאות אלף גבורי חיל כל תפארת ישראל.

השלישית – בזמן מלך ממלכי יהודה אשר שלח למלך מצרים תשורה כל כלי בית האלהים לשיעזרהו, וגם זה סבה לנפילתם, כי היו מחללים כלי הקדש, ונתנו אותם ביד זרים, ובא מלך מצרים עליהם, והכה בהם מכה רבה, ואמר כי הגיע יום לקחת נקמה ממה שהיו עושים היהודים לאבותיו על הים.

הרביעית – בזמן מלחמות שני מלכים, אחד מיהודה ואחד מישראל, והעליל מלך ישראל כי יד הכהנים במעל, והרגו ביום אחד עשרים אלף כהנים.

החמישית – בזמן מלך אחר, נקרא מנחם, אשר השחית מיהודים השחתה גדולה, וכי שמע סנחריב פירוד לבבם, בא עליהם בחיל עצום, נתן לו מנחם אלף ככרי כסף לשיחזיק הממלכה בידו ויהיה לו לעבד, והוא לא רצה לתת הסך מאוצרותיו, והטילו על העם, והוצרכו למכור את בניהם להביא הסך ההוא.

הששית – בזמן שעלה נבוזראדן עליהם, וכתבו התלמודיים שנהרגו באותן מלחמות כפלים כיוצאי מצרים, ואז נשרף המקום הקדוש, וברעב מתו מאתים אלף. כן כתוב בדברי הימים הישן.

השביעית – נפילת אלכסנדריאה, אשר במלחמות שעל ירושלם הלכו שם יהודים רבים כחול ושם הצליחו מאד, ועשו מקדש, והתחילו להשתרר אלו על אלו, וכת אחת שלחה שליח לטרוגינוס קיסר שיבא עליהם, אז בא טרוגינוס, והיתה המלחמה מבפנים ומבחוץ, ועברו על ידי חרב חמש מאות אלף.

השמינית – היתה ביד שני אחים, נקראו הורקנוס ואריסטובלוס, כי לא רצה הקטן להודות המלוכה לגדול, ושלח אריסטובלוס דורון לפונפיאו שר רומי כדי שיעזרהו, והדורון היה גפן זהב משקלה חמש מאות ככר זהב עם אבנים טובות ומרגליות, ואז בא פונפיאו בחיל גדול, ונלחמו האחים מבפנים ופונפיאו מחוץ, ונפלו איש בחרב אחיו עם רב, ונשארה המלכות להורקינוס, ואריסטובלוס הובא אסור בזיקים לרומא.

התשיעית – בזמן מלחמת הורדוס, וגם היא מפירוד לבבם.

העשירית – נפילת הבית השני כאשר בא עליהם טיטוס, כי מן הרעב מתו ארבע מאות אלף, וספר מעזותם שהיה שואל טיטוס מהם לבד שישימו דגל הרומיים בשער ירושלם שלש פעמים בשנה, שיראה שיש לרומיים עליהם ממשלה, ולא רצו, שאם עם אחיהם היה להם ההפצר והעזות – כל שכן עם זרים. ואספר לאדוני, כי איש יהודי היה נקרא

מנשה, ולו אשה מואבית נגד הסכמת עזרא, שגזר לגרש כל הנשים המואביות כפי הדת שלהם, ומנשה לא רצה, ונאספו כל הכהנים וגרשוהו מעבודת המקדש, אז מנשה בעזר חתנו סנבלט קבץ כל ראשי הכהנים, ואמר להם שאם ירשוהו לעבודה – הרי טוב, ואם לאו – הוא יעשה דבר שכלם יתחרטו, שלא יוכלו לתקן עד עולם, והכהנים לעגו מדבריו. אז הלך וקבץ אליו רבים על ידי מתנות רבות, כי עשיר גדול היה, ובקש לבנות מקדש בהר גריזים, והלך הוא וסנבלט המלך לאלכסנדר המלך בעושר גדול לשוחד כדי שיתן להם רשות, ונתן, וכל העיירות הקרובות שמחו מאד מפני טורח עליתם לירושלם, וכן מפני ההנאה מן העולים שם לחוג. ומנשה ערום היה, ושלח כרוז לכל הסביבות, שכל מי שיבוא אל מקדשו לא יתן מן התרומות והמעשרות כי אם מתנת ידו ורצונו, כי אין חפץ האל בדברים שהם על צד ההכרח, כי אם בנדבה, ומשך לב העניים אליו, ובנה מקדש, וכל הסביבות עזבו המקדש אשר בירושלם אשר בחר האל, כי אין ליהודים דת בדבר שיש בו תועלת, ומזה נמשכו מלחמות בין היהודים העולים לירושלם ליהודים העולים אל המקדש החדש, והיו נופלים משתי הכתות עם רב, וכן הכהנים האמתיים היו יוצאים נגד הכהנים החדשים אשר עשה מנשה, ובזמן עלית החגים היו נופלים מהם לאלפים. ונמשך המקדש ההוא קרוב למאתים שנה, עד שקם מלך אחד, נקרא הורקנוס, ומלך חסיד היה ואוהב הדת, ויצא ונתץ המקדש ההוא והחריבו, ועשה הרג רב ושפטים גדולים, ושבו היהודים לירושלם, אבל נפלו במלחמות ההן השליש מן היהודים, עוד אודיע לאדוני עזותם של אלו, כי נמצאו בהם שני אחים, בני הצדיק שביהודים, והגדול לא היה יודע בעבודת המקדש כמו הקטן, וצוה אביהם שיתמנה הקטן לכהן גדול, והקטן לא רצה ואמר שיהא אחיו הגדול כהן גדול, וכן היה לימים. נתחרט הקטן ובקש תחבולה להכשיל לגדול ולהוציאו מכהן גדול, ואמר לו: בא ואלמדך סדר עבודה? והלבישו בגד שאין הכהנים רגילים בו, וחגר אותו המיין שאינו לבוש עבודה, והוא צורת בגד והמיין שלובשות הנשים, והגישו אל המזבח, וירד אל הכהנים שבמקדש, ואמר להם: ראו כי אחי יש לו חשוקה שהוא מזנה עמה, ווה הבגד וההמיין הוא שלה, כי נשבע לה שביום שיתמנה כהן גדול שילבש בגדיה לסימן אהבתו! אז קמו כל הכהנים להרגו, והוא בקש מהם רחמים שישמעו דבריו ראשונה, וספר להם תחבולות אחיו, ונמצא כי אמת אתו, ורצו אחריו להרגו, ונמלט בבית המלך, ומשם בקשוהו, והלך לאלכסנדריא של מצרים, ובנה מקדש שם, ונתמנה לכהן גדול באותו מקדש, ועמד הבית קרוב למאתים שנה. אמר המלך: נפלאתי איך כל פרטי היהודים נמצאים בזכירתך.

אמר טומאש: שמא גם מזה יאמר אדוננו שאני מהם, והענין הוא שאני דורש לנוצרים דברי תוכחות, ואני מביא ראיה מרעות היהודים וסבת נפילתם. עוד אודיע לאדוני שתי סבות אחרות. האחת – כי היהודים בתחלה כאשר נשאו חן בעיני האל היה לוחם מלחמותם, כמו שזה מפורסם בכל ספר הבריבייא, ולכן לא למדו תחבולות המלחמה כל לא הוצרכו, וכן נאמר עליהם (שופטים ח' ח'): "מגן אם יראה ורומח", וכאשר חטאו הסתיר האל פניו מהם ונשארו קרחים מכאן ומכאן, כלי מלחמה והמצאתה לא היו יודעים, ורצון האל לא היה עמם, ונשארו מופשטים, והיו נופלים כצאן בלי רועה, השנית – כי לא היו להם הסוללות להפיל החומות אשר המציאו הרומיים והיונים, וכן אילי הברזל הנוראים, וכן פילים עם מגדלים עליהם, וכי לא נסו היהודים ולא ראום מעולם לא ידעו להשמר מנזקם, והיו אומרים אלו לאלו: ראו חיות נוראות אשר לא שמענו! כי חשבו שהם חיות השדה.

השיב המלך ואמר: ידוע הוא שהדבר שאדם לא ראהו מעולם לא יוכל לצייר אמתת צורתו, ומצינו בימים הקדומים שהיו יורדים מן הר אחד אל הבקעה אנשים רוכבים על הסוסים, וחוטפים וגוזלים מאנשי הבקעה, והם כאשר לא ראו בעולם רוכב סוס נדמה להם שהיא צורת חיה אשר מחציה ולמעלה צורת אדם, ושהאדם והבהמת גוף אחד, והיו קורים אותם סינטאריוש, עד שעבר דרך שם הירקוליש הגבור, וראה הסינטאריוש, ושחק על אנשי הבקעה, ורדף אחריהם, והראה להם שהם אנשים רוכבים על סוסים, ובמלחמה אהת היתה לנו עגלה עם סוללה גדולה, ושמו אותה נגד פתח העיר, ורצנו עמה, וחשבו העניים שבעיר שהיא חיה, וברחו, ונכנסנו אצל העיר, וכבשנו אותה. אבל מה שאמרת, שהיהודים לא ידעו מה הוא – הוא שקר, שהרי כתב גושיפוש הגדול, שכאשר צוה טיטוש שיקרבו אל החומה כלי הברזל, יצא בחור אחד, וחפר תחת אופני העגלות, ושם שם גפרית וזפת, והדליק אש, ונשרפו אילי הברזל וכל האנשים השוטרים. אחר זה הקריבו שלשה אילי ברזל שנשארו, ואמר טיטוס כי יצאו ארבעה בחורים מירושלם, ונקראו: טפטיוס הגלילי, ומגנוס חברוני, ויורמינוס שומרוני ואריוס ירושלמי, ויצאו אליהם, ויהרגו כל השומרים, והכו במחנה הרומיים מכה עצומה, והיו באים אליהם כאדם בא אל שפחתו, ועד שנתרחק החיל, ואז הציתו אש באילים. ואיך תאמר שלא היו יודעים, ושנדמה להם לחיה, – ובמלחמת אנטיוכוס יצא נער אחד, ותקע חרב בבטן הפיל הגדול, לפי שאמר מתתיה, שאם ימצא הורג את הפיל שיפול המגדל שעליו, הנה שידעו כי מגדל היה. אבל הטענה הקודמת לזה היא טענה שאין עליה ספק, אבל נשאר שנדע למה גרשם מביתו.

השיב טומאש: הטעם הוא, שהם הביאו אל נכר בבית אלהיהם, לכן היה שכרם באותה מדה שילכו באדמת נכר ויעבדוהו שם, וזה מדברי ירמיה נודע, וכן התורה אמרה (דברים כ"ח ס"ד): "ועבדתם שם אלהים אחרים", אז הלכו לבבל, וישבו שם שבעים שנה. וחשבתי בזה מחשבה דקה, למה היו שבעים שנה? וזה לפי שהשפעת המזלות הוא בסך זה, ואחר כך חוזרים חלילה: שנות שבתאי אחת עשרה שנה, שנות צדק שתים עשרה שנה, מאדים שבע שנה, השמש עשר שנה, נוגה תשע שנה, כוכב שתים עשרה שנה, הלבנה תשע, ולכן ישבו בגולה שנות כל אחד מהם לפי שהם עובדים לכלם.

אמר המלך: ועתה שאין להם עבודה זרה?מה נענשו כל כך זמן ארוך?

אמר טומאש: יודע לאדוננו, כי העבירות שבין אדם לחבירו הן יותר חמורות מאד ממה שבין אדם למקום, לפי שהן תקון המדינות ושלום העולם, והנה הנוצרי נזהר מאד מגזל ואונאה ורבית וכיוצא, ובמה שבינם למקום לא נזהרו, ויש גוי שאינו מתפלל אלא פעם אחת בשנה, ויהודי להפך, כי מי מן היהודים יאבד תפלה אחת, ואילו בגנבה ואונאה וגזל אינם נזהרים, לכן הענישם האל שונא גזל, ונתארך קיצם, ואין להם משיח, והבועריים קוראים אותו בכל מוצאי שבת.

אמר לו: ולמה קוראים אותו על היין?

אמר טומאש: אין לי בזה טעם, אלא אולי יתפתה מיינם. וטעם למה נחרב המקדש – אומר לאדוני, כי הוא קרה לו מה שקרה למושיענו, כי ישו בא לכפר עון אדם הראשון וקבל עליו המות, וכן המקדש בא לכפר על עון ישראל ונשרף עליהם.

אמר המלך: באת להשיב דבר זר עם דבר אחר זר כמוהו, כי מי ראה המלך שחטאו לו עבדיו והרג את בנו לכפר חטאם או שרף את ביתו?

השיב טומאש: אין ענין המושיע דומה, שאם הוא קבל המות לא קבל אלא הבשר, והוא הלך מיד אל אביו שבשמים, ונשאר חי וקיים לפניו לעולם, וכאשר מת לא מת ולא נהרג אלא לפי ראות האנשים.

אמר המלך: די בזה במה שדברנו בעניני היהודים. ומה שאמרת הוא דבר נכון גם בענין המקדש, ואני חושב עוד טענה אחרת, כי היה מפני שעדיין אפילו ביום זעם ותוכחה זכר אהבתם, וכיון שכונתו היתה לגרשם כפי המחייב טבע עונם כמו שאמרת, לא רצה שישאר המקדש ביד נכרים, כל שכן אם אותן עבודות לא היו נכונות אלא אל העם אשר יצא ממצרים, וישתבח אל אמת היודע על כל האמת, ואנחנו מדברים בענינים על דרך ההשכלה, לא על דרך אמיתת העצם, ומכל מקום שמח אני בהגלות שאין ליהודים מה שמעלילים עליהם, והמבקש הרעה למי שאין לו חטא רעה תבוא עליו, נאם האל!

השמד השמיני

בשנה הרביעית למלך הגדול אלפונשו מספרד קמו בעיר איסיגא שלשה אנשים, אנשי החמס, והשליכו פגר אחד בבית יהודי, והלכו אצל השופטים, וצעקו לאמר, כי מצאו נוצרי הרוג בבית איש יהודי. אז בא השופט ואנשיו לבית היהודי, ואמר היהודי: ירא ה' וישפוט כי אני לא התרגתיו ושונאי בקשו להפילני! ושמו היהודי בבית הסוהר, והיה זה ערב פאסקואה די סינסינייאש אשר העברים קורים פסח, ויצא קול בתוך העיר, וקמו בלילה ראשון של פסח והרגו מן היהודים כל אשר מצאו, ורבים מהם ברחו לבית השרים ונמלטו, אבל התענו כל ימי חגם, בי אין מדת היהודים לאכול חמץ.

ובעיר באלמהן (פאלמה) יצא הקול ועשו גם הם כמו שעשו בעיר איסיגא, ומשם שלחו היהודים שלוחים לעיירות הגדולות שישלחו שלוחים לחצר המלך, ומיד באו לחצר שלשה מחשובי היהודים, ושמם: דון אברהם בנבנשתי, ודון יוסף הנשיא, והרב רבי שמואל בן שושין. והמעלילים כאשר ידעו שהיהודים שלחו שלוחים רדפו אחריהם, והיהודים יראו מאד, ונחבאו בתוך היער יום אחד, והתובעים הלכו לחצר המלך, וצעקו לפניו.

אמר המלך: זה לי ימים שידעתי מחשבותיכם וזיופים שלכם אשר תבקשו להפיל עם עני ודל, וכבר נתגלה בזמני שהכל שקר, ועמו אתם באים היום, ומלך משפט אני, ולא אסבול ענינכם, ואין לכם התנצלות אלא סכלות שלכם, ולכו היום ומחר תבואו לפני, וארא לעיניכם קלונכם וחרפתכם.

הלכו משם התובעים בפחי נפש, וביום השני בבקר הגיעו שלוחי היהודים, ובקש המלך לדעת את שמם, ונכתב בספר, והסכימו שידבר השליח החשוב דון יוסף הנשיא, כי חכם היה בחכמות וידע בטיב הלשונות, והוא התחיל, וכל השרים והמלך שמחו בתבונתו וטענותיו.

אמר המלך: עלז לבי על דבריכם, כי הבאים על דבר אמת יש בהם מהנעימות והחן חלק גדול, ודבריכם על דבר אמת שאין בו ספק, אבל מכל מקום אשאל מכם, אם הוחזק אחד אצלכם לאיש נאמן ודובר צדק והגנבה נמצאת בידו? אם תאמרו אתם שלא גנב?

אמרו לו: ומי יוכל להכחיש מראית העין ובידו הגנבה והן הן עדים כנגדו?

אמר המלך: תשמע אזנכם, הנה היהודי נמצא בידו ורשותו נוצרי הרוג, ואיך אצילהו מפני שהוחזק לנאמן ושאינו רוצח?

השיבו השלוחים: אדוננו המלך! אין הדבר דומה, האיש שגזל וראוהו עדים, או מי שנמצא ברשותו ואפשר שאחרים השליכוהו שם.

השיב המלך: דבריכם אמת, וידעתי באמת שאין על היהודים בזה שום אשם, אבל יש לכם חטאים ממקום אחר, ואלה העמים מחטאתכם ושנאתכם יקומו יום יום עליכם.
אמרו השלוחים: ויגיד לנו מלכנו ונקבל כעבד הנאמן לאדוניו או כבן לאביו.
השיב המלך: נודע לכם, כי באתם לארצותינו ערומים ורעבים, והנוצרים קבלו אתכם באהבה, ואתם שלמתם רעה תחת טובה, ובדבר הרבית לקתתם את נחלתם ושורם ובקרם. שנית – אם אתם עבדים וגולים, למה תלבשו בגדי השרים? וזה להטיל קנאה ושנאה, ואני צויתי במלכותי שלא תלבשו משי, אבל יש לכם התנצלות, שאם לא שמעתם בקול אל – איך תשמעו בקולי? הנה יצאתם ממחיצתכם, ולבי אומר לי שהצרות ישיבו אתכם ולא יועיל לכם, ואם תצאו ממלכותי לא תהיה כצאתכם ממצרים בקול ששון ושמחה, אבל ביללה, ואני תמה מאד מלבותכם, כי מנהג שלכם להתחיל עשירים ולמות עניים, וכשאתם באים לעולם מזל צומח בראשיכם והולך ויורד עד רגליכם, והנוצרים להפך – המזל מתחיל מרגליהם והולך לראשיהם, כשיולד הנוצרי לובש סחבות בראשיתו וילדותו ובבחרותו וזקנתו רקמה. שלישית – מה אלה הקבוצים שלכם ללכת בשווקים ביום הברית וכיוצא ואתם מלובשים בסגנים, ועיני העמים רואות וכלות, ואתם חשובי עמכם לא עמדתם כי אם על כבודכם וצאן אובדות היו עמכם? רביעית – שאם אתם סועדים עם הגוי תדיחו הכוס לפי שנגע בו, והגוים אומרים: תלונותינו על מלכנו אשר קבל בארצנו מי שלועג עלינו וקורא אותנו טמאים! חמישית – למה תלמדו את בניכם הניגון ואתם בכל ימיכם חייבים הבכיה וההספד? כי הכריז עליכם אלהי השמים שאתם רשעים, ולכן פזר אתכם, ולא עשה כן לכל גוי. ששית – למה תלמדו את בניכם האישגרימה (segrima בלשון ספרד החכמה ללחום יחד בחרבות ורמחים.) ואין אתם יוצאים למלחמה? אין זה אלא כדי שתוכלו היטב להרוג הנוצרי! ואלו חשבתם בגלותכם ופזורכם והיותכם תמיד בסכנה לא הייתם עוסקים בכמו אלה, כל זה יורה אבוד הרגשתכם ואבידת שכלכם, ואם עמי נהג כן הדין עמהם, כי טבע הממשלה כן חייב, ואתם רואים התפשטות ממשלתם ורצון האל עמהם, וכאשר למדתם הרע מעמי – מה לא למדתם הטוב מהם מישובם והנהגתם ומוסרם ולא עשיתם כן? אבל למדתם מהם הרע ולמדתם להם הרע מכם! ואל תחשבו דברי דברי איש שונא, שאם אלהיכם ידע מכם בראשונה מדותיכם ואהב אתכם – איך אני אמאס בכם? לא אמרתי זה כי אם להצילכם מיד שונאיכם!
תשובת השלוחים: שמענו דבר אדוננו המלך, דברי מלך חסיד ואב רחמן, למדנו מלכנו כי לך יאתה וחסד אם תוכיתנו ונאמר לתת התנצלות למקצת פשעינו אם יהיה לנו רשיון.

אמר המלך: הלואי שתדעו להשיב, כי לא לאהבת נצוח באתי, ודי לכם כבוד, כי בפרטות דברתי עמכם.
אמרו השלוחים: מכל החולאים אשר הזכיר אדוננו עדיין שכח חולי אחד חזק אשר לנו, והוא כי אין מליץ עלינו טובה בלי השקפת קנאה או שנאה, אפילו שהטוב מפורסם לעיניו, ודבר אדוננו וקצפו הלא הוא כמו שהעידו המליצים לרעה. ועל דבר הרבית בימים הקדומים כן היה, ואחר יצא דבר המלך ודתו אין עסק זה בינינו, לבך משלשה חדשים עד היום אשר הכריחונו בעל כרחינו לתת להם ברבית, כי לא יוכלו לחרוש ולזרוע אם לא יקחו ברבית, וכאשר זכרנו דבר המלך באנו לחצרותיו, ולא מצינו מקום לדבר עמו, ושאל לנו המשנה ואמרנו לו המאורע, ואמר לנו: אין בזה אשמה עליכם, שאם המלך מנע הרבית הלא הוא לתועלת הנוצרים, ואם הם מואסים אותה תועלת אתם נצולים מאשמה, ומכל מקום בתנאי שלא תקחו אלא דבר מועט וקצוב! וכן עשינו, ועל דבר הגנבה מה נאמר? והנה נדמינו לעכברים שאחד יאכל הגבינה ועל כלם יאמר, ומטבע הבריאה להמצא רעים וטובים, ולנו יטילו האשמה, האם לא ימצא בין הנוצרים מי שגנב או גזל? ואף על פי שנמצאו בנוצרים כל המדות החשובות וכל המעלות כבר ראינו בכל יום תולים על הגנבה והגזל? אלא שהממשלה כסות לכמה דברים, כמו שהלבניות באשה כסות לכמה מומים, והגלות הפך, כי היא המגלה והמראה מום קטן כגרגיר חרדל בכמות כדור השמש, ועל לבוש המשי, מיום שהוכרז לא ימצא איש ממנו שעבר מאמרו, ואנו שלוחי עמך והעשירים שבפמנו, ואין לבוא אל שער המלך כי אם בלבוש יקר, והננו בבגדים שחורים מהנמכרים בזול.
קפץ איש אחד ואמר: והנה הנשים לובשות משי ורקמה ותכשיטי זהב!
השיבו השלוחים: והנה הכרוז לא אמר אלא ששום איש יהודי לא ילבש משי, ולא אמר "אשה", וחשבנו כי מדרך המלכיות לתת רשות וכבוד לנשים.
אמר המלך: אם כן אתם הולכים כחמור הפחמי, ונשותיכם כפרד האפיפיור, ואינו מן הדין.
ועל הקבוץ אמרו השלוחים: מה נעשה, אדוננו, ודתנו צותנו לגמול חסד, ואומה שפלה כמונו הלואי בהתחבר תתקיים. ועל הניגון וכיוצא – מי נפש סובלת שלא תתפתה למה שרואה בשכניה, כל שכן הבחורים והנערים אשר לא יספיק כח להכניעם, ואין בהם תבונה להשמר ממה שאינו ראוי.
השיב המלך: יש בדבריכם טענה. ועתה אל תרגזו, ותנוחו בבתיבם, ומחר תבואו, וכמה מאלה קרה אתכם וזרח בחשך אורכם.

בבקר באו לפני המלך, ואמר: ראוי לשלוח חוקר יחקור בדבר.
אמרו התובעים: אדוננו המלך! הנה כתב מן השופטים כמה חקרו ודרשו.
אמר המשנה: יביאו היהודי ויתיסר ביסורים קשים, והוא יגיד את אשר עשה.
אמרו השלוחים: אם על ידי יסורים יתאמת, ידענו באמת כי היהודי יאמר שהוא הרגו ושאכל את דמו, והיהודים רכי הלב חלושי מזג ובמעט מזער יכנעו לכל.
אמר המלך: לא תפסדו מזה, ואני נשבעתי בזבח מושיענו שלא לקבל שום אומדנא או הוכחה מאיש יהודי על ידי יסורים, ממה שאירע בהתחלת מלכותי, כי נגנבו שתי כפות זהב, והיו נכנסים ויוצאים שני אנשים חשובים, נקראים יהודה אנקווה ושמואל אנקווה, ואמרו כל אנשי החצר, כי היהודים גנבון כדרכם, והכיתי היהודים ביסורים, ומיד הודו שגנבון, ותליתי אותם. אחר שלשת ימים נמצאו הכפות ביד אחד ממשרתי, וכנראה בחרו במות הפתאומי להנצל מן הארוך, והיא מכת יסורים.
אמר אחד מיועצי המלך: בימים הקדומים לא היו דנים שום אדם על ידי יסורים.
והביא ספר דברי הימים, וכעס המלך על שלא הזכירוהו בענין גניבת הכפות, ועל זה אמר המלך: אין מי שיגלה זה כי אם הגבור שבגבורים.
אמרו השרים: ומי הוא?
אמר המלך: אמרו אתם!
אמרו הם: כבר עבר ענין זה בימים הקדומים. יש מי שאמר, כי הוא האשה, כיון שיכלה להכשיל לאדם הראשון ולשלמה עם כל חכמתו, ושאל חכם לאפלטון: מהו הרוב בעולם: האנשים או הנשים? והשיב: כיון שכל האנשים שומעים לנשים – כל העולם הוא נשים! ויש שאמר, כי הוא היין אשר הכשיל לנח המציל בזכוחו כל העולם. ואחרים אמרו, כי הוא המלך, כי אם יאמר לעקור הרים – יעקרו. ויש מי שאמר, כי הוא יצר האדם.
אמר המלך: גבורים הם אלה, ויותר מהם הוא הממון, אין קנאה כקנאת המלכים, ואין שנאה כשנאתם, ואין רדיפת הכבוד כרדיפתם, ואין שמחה כמו הנצחון, ועל כל אלה אם יתנו למלך ממון יסלק מלחמתו מעל אויבו. וכן כל הדברים הזרים יתפשרו עם הממון. יכריזו בגלילותי, שמי שיביא שום עדות יתנו לו חמש מאות כפולות וביתו חפשי מחוקי המלוכה! ותראו כי אז יתגלה ענין זה.
אז יצא מיד כרוז בחצוצרות, וביום השלישי בא נער אחד כבן שמונה עשרה שנה, ואמר: אדוננו המלך! את האלהים אני ירא ואודיע לפניו אשר ידעתי.
אמר המלך: האלהים! אפשר שאתה ירא, אבל הממון אתה אוהב, אמור! כי מיד ינתן לך שכר הרבה.

אמר: משרת לאדוני הנקרא גואן דילה וירה אני, ונתקוטט מאד עם היהודי אשר נמצא ההרוג בביתו על ענין נחלה שלקח לו על דבר הרבית וה שנים הרבה, ולילה אחד אמר לי אדוני: אם תהרוג היהודי החזיר הזה אתן לך לבוש משי יקר מאד ועשרים כפולות! אמרתי: נער אנכי לא נסיתי בכיוצא – לך ופגע אתה כי כאיש גבורתו! אחר זה ראיתי שצוה אדוני, שיקראו לששה שכניו, וכאשר באו אמר לי שאצא לחוץ, אמרתי: הלא דבר הוא! ושמתי אזני אחורי הדלת, ושמעתי לאדוני אומר: אלה היהודים אחר שעשו מה שעשו למושיענו דמם מותר, והמלכים אם ישמרו אותם הם להנאתם מפני המסים, הנה היום נקבר איש נכרי, ובית הקברות סמוך אלינו, נוציאהו ונשליכהו בבית היהודי שכננו, ויקומו העם ואנו עמהם נחלק שלל, אמרו השכנים: ואם ימצאו קבר ריקם יודע הדבר? אמר אדוני: יש שם סמוך לקברו אבן גדולה, ונשליכה בקבר במקום המת! והלכו ונתאחרו, ואני ישנתי, ולא נודע לי יותר מזה.

שלחו וקראו לגואן דילה וירה, ואמר: אדוני המלך! אין עדות הנער עדות, כי הוא ברע עמי על דבר שכירותו.

אמר המלך: מעתה אין אנו צריכים אל הנער, ילכו ויראו אם תמצא שם אבן ולא פגר, האבן תעיד עליך!

הלכו ומצאו כדברי הנער. אמר גואן: היהודי הוא שהוציא הפגר ושם האבן.

אמר המלך: אי טמאים! ואתם אומרים כי להוציא את דמו הוציאוהו היהודים אחר שמת האדם כלום יצא ממנו דם.

ובהיותם בדבור זה באו שני אנשים והעידו, איך ראוהו בלילה מוליך פגר ולא ידעו מה הוא.

אמר המלך לשרים: הלא אמרתי לכם, כי אין גבור כממון, וישתבח האל המגלה האמת! צוה המלך שיקברו את גואן דילה וירה עד ראשו ויניחוהו שם עד שימות, ולשכנים שיתלו, והארץ יראה ושקטה.

השמד התשיעי

בזמן שמלכו אומת גודוש על ארצות המערב ומלכיות אחרות ועל הכל בעיר הגדולה רומי.

בימים ההם מלך על רומי מלך אדיר, ושמו שישבוק, והיה זה שנת שמונה מאות לישו, ובקשו מכל היהודים אשר בספרד שיקבלו טבילת ישו במקום מילה, ואם יעשו הדבר הזה ימשלו במלכותו שוה בשוה עם הנוצרים שומרי דתו. וכי שמעו היהודים כונתו,

נאספו מכל עריהם אל העיר הגדולה, והרימו קול בתענית ובכיה והספד, ולקול הצעקה באו נוצרים ושאלו להם: מה הענין? וכאשר הגידו, אמרו להם הנוצרים: תקבלו מה שיאמר לכם, כי זה המלך עז ועומד קיים במחשבתו, ולא תצליחו עמו בשום חריצות או הוצאה, ואם לא תודו לו על פרט זה הוא יכריחכם על בטול כל תורתכם, ותראו שלא תועיל תעניתכם, לכן תפיסוהו במועט כדי שלא ישאל לכם הרבה!

השיבו היהודים: מצות מילה היא שורש כל דתנו, ואתם אומרים ששואל לנו פרטי, אינו שואל כי אם הכל, ונמות כלנו ולא נבטל מצוה אחת, כל שכן שורש כל האמונה!

מיד נתקבצו כלם ובאו לפני המלך, ואמרו לו שימהר מיתתם, כי לא יבטלו מצוה אחת, כל שכן הגדולה שבאמונה.

אמר להם המלך: אי עניים וטפשים וזדונים! אשר אתם שואלים בתפלתכם "מלכות זדון מהרה תעקר", ואתם מתפללים על עצמיכם, כי אין לכם מלכות אחרת אלא הזדון, למה קבלתם עצה נבערה כזו? הנני נשבע, שאם לא תקבלו טבילת ישו מיד אעשה שתעבדום כולם ולא יועיל לכם!

אז צוה, שאם לא יקבלו טבילת ישו תוך חודש ימים יכריחום לעבוד בכל דתם, ואחר כך יעברו בחרב, הלכו היהודים עם כסף וזהב לדורון לשרים, שיתחננו אל המלך שיקח נכסיהם לעשות מלחמותיו ויניחם בדתם. והשיב להם המלך: אקרא בין המלכים **מלך חמדן**, ויאמרו כי לא שאלתי טבילת ישו אלא לשיבואו לפשרה של ממון, ועוד כי העניים האלה דת נתחייבו לי ולא ממון, כיון שאוכל להכריחם לדתי, כמו שהיו הם עושים לנו אם היתה להם מלכות.

השיב רובירטו החכם לפניו ואמר: אדוננו המלך! משה רבם של אלו ויהושע משרתו לא היו מכריחים לשום אומה שתקבל דת משה, לבד שתקבל עליה שבע מצות שהן מצות אדם הראשון, ועוד שיהושע בהגיעו סמוך לכל עיר חומה להלחם עליה, היה מכריז ואומר: הרוצה להשלים עמנו ולקבל דת – ישלים, רוצה לומר שבע מצות, והרוצה לצאת מן העיר ולברוח – יברח, והרוצה להלחם ישלף – חרבו ויבוא.

אמר המלך: יהושע מלך היה בזמנו, ואני בזמני, ואקח מן השלש חלוקות הנאותה יותר אצלי, והוא שיקבלו עליהם מצוה אחת לבד תחת שבע מצות שיהושע היה מכריח.

אחר זה שלח המלך בעד היהודים ואמר להם: אני מבקש בטובתכם, ולמה תדחוה בשתי ידים? ואני שמעתי מן האפיפיור וההגמונים, שכל מי שאינו מקבל טבילת ישו הוא טמא לעולם ולא יוכל לבוא לגן עדן.

אמר אחד מחכמי היהודים: הנה כתוב בתורתנו שישראל מאסו במתנה הגדולה שנתן להם האל, והיא ארץ חמדה ארץ זבת חלב ודבש, ומה היה ענשם?
אמר המלך: מבואר הוא שם (במדבר י"ד כ"ג): "וכל מנאצי לא יראוה", והוא שלא יראוה.
אמר החכם: וישמע מלכנו, הנה כבוד מלכותך נתן לנו גן עדן, ואנחנו מאסנו בו, יהיה עונשנו אם כן שלא נבוא שם!
אמר המלך: בדברי הגוף אין להכריח האדם, וארץ המדה דבר הגוף הוא, אבל דבר הנפש כופים לאדם כמו שכופים לנער שילמד.
ומיד צוה לתפוש כל ראשי העם, ויושמו במאסר קשה ימים רבים. ומתוך המצוקות הרבות והרעות יצאו מכלל הדת רוב קהלות ספרד, וכי מת המלך ההוא הלכו לבקש את ה' במקומות אחרים, ורבים מצאוהו, ורבים נאבדו ולא מצאו מנוח.

השמד העשירי

ויהי בימי המלך דון אלפונסו בן המלך דון שאנגו בן אלפונשו הגדול המולך על ארץ קאשטיליא ועיר טולידו וליאון וגאליסייא ושביליא וקורדובא ומורסיא וגאין ואלגרבי ומוליגא עשר מלכיות, בן שנה אלפונשו במלכו, ולכן שרי הארץ בקשו למנות שני פרתמים הנקראים אינפאנטיש: האחד – דון פידרו בן המלך דון שאנגו, והשני – דון גואן, ומתו שניהם במלחמה ביום אחד, והמליכו לדון גואן בן האיפאנטי דון מנואל.
ובימים ההם איש היה בארץ איסיגא, ושמו יוסף בן אפרים בן אבי בושת הלוי, ויער האל את רוחו ללכת בחצר המלך ולגבות המסים, וכל עבודת המלך הוא יוסף בצדקו מתחלה ועד סוף, נבון דבר, ויודע לנגן, וטוב תאר מאד, וה' עמו. והמלך, כאשר ראהו איש אמונים ומצליח, הפקידו בכל מלכותו, איננו גדול במלכות קאשטיליא ממנו, הוא משנה למלך וגדול ליהודים, ויהיו ליוסף משרתים בני השרים אוכלים על שלחנו, ויעש לו מרכבה וסוסים וחמשים איש רצים לפניו.
בימים ההם היה שם איש אחד, שמו גונסלו מרטין, איש גבור חיל עבד ליוסף, ויקם לשטן לו וימרוד ביוסף, כי מנהו פקיד בקצת מקומות מהמלכות, ויקנא ביוסף גבירו, ויאמר: המלוך ימלוך איש יהודי עלינו? וחשב רעה לאבדו ואמר: הלא האל הסתיר פניו מהם, הם עזבוהו והוא עזב אותם, ועתה אוכל להנקם מיוסף ומכלם! והלך אל המלך ואמר לו: אדוננו המלך! אם תשמע עצתי אתן לך ממון עצום ללחום המלחמה, ויאמר לו המלך: ואי יהיה הדבר הזה? ויאמר גונסלו: מכור לי עשרה יהודים ממלכותך, ואני אשקול ככרי כסף שמונה להביא אל גנזי המלך! אמר המלך: ומי הם? אמר גונסלו:

הראשון הוא יוסף פקידך אשר כלה אוצרותיך וכלה ממון העמים, ושמואל בן ווקר הרופא אשר שמת ליועץ, ושמונה אחרים עשירי מלכותך, תמכרם לי הם ובניהם וטפם, ויאמר המלך: יהי כדבריך! ויאמר גונסלו: יכתב ויחתם בטבעת המלך, ואני אשקול הכסף עובר לסוחר! ויסר המלך את טבעתו ויתנה לגונסלו, ויכתב ככל אשר צוה הצורר, איך מכר המלך ליוסף ולשמואל הרופא ושמונה נסיכי אדם, הם ובניהם וכל קרקעותיהם ונכסיהם לגונסלו מרטין. ויתפשו את יוסף ואת שמואל ביום אחד, וימת יוסף בתפישה, ויודע למלך, וחרה לו מאד, ויצו המלך והוליכוהו בכבוד לעיר קורדובה, ויעלו עמו רכב ופרשים ומחנה כבד, ויפטור המלך את אשתו ובניו מכל תביעות ומכל חשבונות גביות אשר גבה. ויקח הצורר את שמואל ואת שני אחיו ויאסרם להם ובניהם, וימצא לשמאל כסף וזהב לרוב ומטמון גדול, וישם כלי ברזל לרגליו, ויענהו, וימת מפני הענוי, ויושם בארון בבית תכלא, ולא נקבר עד מלאת לו שנה תמימה. אין גדול כשמואל בדורו, חכם גדול ויועץ למלך, וחוזה הכוכבים. ודברי שמואל כתובים לכל מלכי קאשטיליא.

אחר הדברים האלה גדל המלך לגונסלו, וישם את כסאו על כל השרים, וימנהו הגמון באלקנטרה ובכל כומרות אלקנטרא, ויהיו לו מרכבה וסוסים, ויגבה לבו, ויאמר לאבד את כל היהודים, ואמר להכחיד היהודים הגדולים היושבים בשער המלך, ואחר כך שארית היהודים, כי ראה שאין לבקש על כלם כאחד, שמא לא ירצה המלך. והעליל עלילות על כל שרי צבאות ישראל, דון שמואל בן יעש ורבי משה אבודיאל העומדים בפרץ לפני אדוני הארץ, ולקח אותם לביתו, ואמר להם: מבקש מכם המלך ממון רב, לא תוכלון שאת! ועשה עצמו כמפשר ביניהם, והוא היה מבקש לעקרם, ונתנם האל לחסד, ונתפשרו עם המלך בממון. וישב משה אל שער המלך, הוא הסופר הגדול למלך, והוא הולך וגדל במלכות קשטיליא, ויבן המלך כי גונסלו מרטין צורר היהודים, כי פער פיו נגד כל זרע ישראל.

ויהי מימים וילחם מלך ישמעאל עם מלך קאשטיליא, ויעברו הישמעאלים רבים כארבה, ויעבור הים אבומליך בן המלך אבואל חתן מלך מרויכיש והצר מאד למלך קאשטיליא, ויאמרו השרים למלך: מה נוכל לעשות עם ההמון הרב הזה? ויען גונסלו הצורר: אני איעץ למלך עצה לשיהיה לו ממון רב! אמרו לו השרים: מה עצתך? אמר הצורר: אם על המלך טוב, יצוה לקחת כל ממון היהודים שבכל ערי מלכותו, ואני אתן מאשר ימצא להם ארבע מאות רבוא! ועוד שישליך כל היהודים ממלכותו, ואני אעשה שיתנו אנשי הארצות למלך ארבע מאות רבוא ממון תחת המסים והעבודות אשר היהודים נותנים למלך שנה בשנה! ונשמעו הדברים למלך, ושאל אל עצתו, ואמרו:

הדברים האלה ישרים הם, הוסיף ואמר בסוף: ובמה יודע איפה כי אני עבד נאמן למלך? כי אם בעצה כזו! ואם את האלהים אתה ירא – כבר שכחם ושלהם מלפניו ולא יוסיף הביטם, ואם הוא קצף עליהם – איך אתה רוצה בהם? וכמה ימים שאין לישראל מלך, ולא שוטר, ולא כהן, ולא תורה, עם מרי המה, לא לעזר ולא להועיל, אדוננו המלך יוצא למלחמה על אויביך – והם אוכלים ושותים בבתיהם, מה בצע כי תניחם במלכותך? השמד אותם, כי למלך אין שוה להניחם! לכן ישלח המלך ספרים לגרש היהודים אשר במלכותך, וצוה לכל מי שימצא יהודי בתוך ביתו שיהיו נכסיו למלך וגופו להריגה, ויפקד המלך פקידים וישמרו כל השלל כסף וזהב להביא אל גנזי המלך! וישמע המלך ויהי מחריש. ומן הקרובים למלך געגו בגונסלו ויאמרו: לא טובה העצה בפעם הזאת! כי מנהג קאשטיליא ומלכיה לאהוב היהודים ולשמור אותם, ומי ישמע למלך בדבר הזה? ויקר ה' לראש ההגמון דון גיל, וישם דבר בפיו ויאמר: השיב לצורר וכה תדבר! ויאמר לגונסלו: הליועץ המלך נתנוך? יעצת בשת לביתך, כי היהודים הלא הם אוצר למלך, אוצר טוב, ואתה מבקש לאבדם ושיעשה המלך מה שלא עשו אבותיו, אין אתה שונא ליהודים כי אם למלך! וישמע המלך ולא ענה דבר, וישמעו השרים, וכלם געגו בו ויאמרו לו: לא משנאת היהודים, כי אם משנאת המלך ולא מאהבתו! וישמע האיש משה וירא, וישלח ספרים להודיע לכל היהודים, ונאספו בעריהם, ויצומו, ויבכו, ויצעקו לאלהי אבותם, ויאמרו: אנא ה' אל נא נאבדה בעצת הצורר, לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, לאיש יהודה ולפליטת ירושלם אשר בספרד, וישמעו העמים, ונסבו עלינו, והכריתו את שמנו, ומה תעשה לשמך הגדול? למה תהיה כאיש נדהם ואתה בקרבנו! עננו ה' עננו! וידעו העמים כי ה' נלחם לישראל, ותעל שועת עם בני ישראל, וגאלם מיד צורר! ושרי ישמעאל התפקדו, ויהיו בהם שולפי חרב כחול אשר על שפת הים, ויפקד המלך שרי חיילים לשמור מעברות הים, לבלתי תת מעבר לישמעאלים, וישם המלך את גונסלו לראש, ויקח גונסלו רכב ופרשים, ויבא על מחנה ישמעאל בטח, ויך בהם מכה גדולה, והם נטושים על פני השדה, ותהי בהם מהומת ה' רבה, ויהיו כל הנופלים ממחנה ישמעאל ביום ההוא עשרת אלפים שולפי חרב. ואיש מושך בקשת לתומו, ויך את אבומליך שר צבא הישמעאלים בין הדבקים ובין השריון, ויאמר המלך לנערו: הוציאני מן המחנה כי נחלתי! ויפול מעל המרכבה וימות. ויצא גונסלו מרטין מן המלחמה שמח וטוב לב, ויאמר בלבו: עתה ישלים המלך רצוני ביהודים ונקמתי מאויבי! והוא לא ידע כי ה' סר מעליו. הוא יוצא ביד חזקה, והנה ה' קנא לעמו, והפך לב המלך עליו, וישלח פרש לתפשו. ויצא הפרש, וימצאהו בשדה בסוסיו וברכבו, ויאמר לו הצורר: השלום?

ויאמר: אין שלום, כי המלך צוה לי לתפשך! ויברח ויבוא בעיר דלתים, ובה מגדל גבוה, וישלח לאמר אל המלך דברים קשים, וישם לשונו במלך. ומאת ה' היתה להכשילו, לבלתי תת רפואה למכתו. ויחר למלך מאד, וימלא חמה עליו, ויצו לתפוש לכל אחיו, ויתנם במאסר, ויקחו כל הממון אשר נמצא לו ולאחיו בכל מלכותו, ויביאו אותם לאוצר המלך, אחר זה צוה המלך לתפשו, ויסגר במגדל גבוה, וילחמו עליו, וידבר למלך קשות, ויורו המורים מן המגדל, ויכו את פרש המלך נושא כליו, ויפול לרגליו וימות, ויקצוף המלך מאד, ויצו ויציתו את המגדל באש, ויתפשו הצורר, וידבר המלך אתו משפטים, ויצו המלך לשחטו, וישחטוהו וישרפוהו.

וברוך אל הרחמים, אשר נתן כזאת בלב המלך לנקום נקמת עַמו ויושע ה' את עמו בחדש שנים עשר הוא חדש אדר ראשון, אז ישיר ישראל את השירה הזאת לה': אשירה לה' כל גאה גאה ועני עמו ראה, ה' איש מלחמה, הוא נלחם בנו, ימינך ה' נאדרי. וברוב גאונך הרסת קמיך, והשבות לו גמולו בראשו. וכל המושל עליו ימשול לאמר: איך שבת נוגש, שבר ה' מטה רשעים, הורד שאול גאותם לתחתית גיהנם לנצח!

אחר הדברים האלה, כשוך חמת המלך דון אלפונשו, זכר את גונסלו ואת אשר עשה, ויאמרו נערי המלך משרתיו: יביאו לפני המלך ספר דברי הימים ויהיו נקראים לפניו! וימצא כתוב אשר העליל גונסלו על שמואל בן ווקר ועל אחיו ושטר המכירה, ויאמר אחד מעבדי המלך: אם על המלך טוב – ימכרו אחי הצורר וכל אשר להם על אשר שלח ידו ביהודים ויעשו לו כמדתו! ויצו המלך, וימכרו שטר המכירה מכל נכסי הצורר ומכל אשר לאחיו ליהודים היושבים בשער המלך. ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהצורר ויתנה למשה, ויצא האיש משה שמח, וכל היהודים אשר במלכות קאשטיליא שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל.

השמד האחד־עשר

שנת חמשת אלפים ומאתים וחמשים היו גזרות כוללות בארץ שאבויה ופיאמונטי ולונברדיא ושיזליה ורושיאה, ולא נמצאו כתובים פרטי הגזירות וסבתם, גם בפלורינציא היה שם שמד וגירוש, ויצאו מן הכלל עם רב מן היהודים, וגם אחר שיצאו לא נחו, כמאמר האל (דברים כ"ח ס"ה): "ובגוים ההם לא תרגיע", ואחר ימים בקשו רבים ללכת אחר ה' למלכיות אחרות, וכאשר הבינו שכונתם ללכת להתיהד, קמו עליהם לאלפים ולרבבות, ולקחו נכסיהם וממונם למלך. ומהיהודים אשר בסרדיניא נהרגו רבים בדרך, ומאותם הנשארים בפרווינציא אחר השמד נוהגים היו יהדות בהצנע, ובפרט הנשים,

אבל היה ענין הנשים במקרה, כי שואלים להן: למה ידליקו נר ערב שבת? וכן שמביאות ירקות ומיני מגדים ליל שבת אל השלחן ואומרות שכך ראו אמן נוהגת.
אמר יוסף בן וירגה: דומה לזה שמעתי מפי השר המרומם הרופא הגדול כבוד מורי הרב משה המון זכר צדיק לברכה, כי ראה במצרים בלכתו למלחמה עם המלך האדיר על כל מלכי האדמה סולטאן סולימאן ירום הודו כמה חנויות אשר תושבי הארץ נועלים בשבת, והם ישמעאלים גמורים, ושאל להם: מה ענין נעילת החנויות? והשיבו כי לא ידעו מזה דבר, ואין להם השקפה אחרת, אלא שכך ראו אבותיהם נועלים בשבת, ואין זה אלא מזמן השמד אשר היה שם עצום ונורא מאד.
ונשוב לענין הראשון, וזה כי באותן ארצות היה בשנה ההיא שנת השמד דבר כבד מאד בכל אותם העמים, ומהאנוסים לא מת אחד, וכי ראו הגוים הדבר ההוא הכבד אמרו בלבם: כיון שהדבר עלינו הוא ולא על האנוסים – נצוה שילכו למקום אשר יחפוצו! אז יצאו מהאנוסים עם רב להציל את נפשם, אבל רבים נשארו באותן הארצות, כי היו יראים שמא תחבולה היא מן העמים לדעת מה שבלבם, ונשארו באותן ארצות לאלפים, והם באותם מקומות נוהגים היו יהדות, ואף על פי שהיו חוקרים עליהם, לא נמנעו משמירת תורת משה עליו השלום כל אפשרותם. לימים קמו עליהם חוקרים, והשחיתו, והתחילו לשרוף אותם ולקחת נכסיהם, עד שקם מלך אחד וחמל עליהם, וצוה שלא ימצא שום חוקר במלכותו ולא איש מעליל עליהם כי באמונה הם עושים.

השמד השנים עשר

בזמן המלך דון מנואל בן המלך אלפונשו, בעיר אוקניא קרה כי איש נוצרי נכנס לביתו נער קטן כבן שלש שנים, והנוצרי איבה היתה לו עם הנוצרית אם הנער, ואמר: השליכהו החוצה, בן הסוררת המזנה! וכשלא יצא מיד קם ובעט בו, והכהו בבטנו, ומת הנער. וכי ראה כי מת, החביאו, ובלילה השליכו בחלון איש יהודי שכנו, והיהודי איננו בעיר, ותקם האשה בעוד לילה, ופרחה נשמתה, ונתעלפה מרוב פחדה, כי ראתה שלהעליל עליה השליכוהו שם, והלכה לפתח הבית לראות אם תוכל להשליכו בפתח איזו נוצרית, ושמעה אם הנער צועקת ומבקשת בנה, והשכנים אומרים לה: לבית יהודי זה נכנס ולא יצא עוד, וערב חגם הוא זה, כמו שהוא מנהגם! והעניה היהודית כי שמעה פרחה נשמתה מרוב הרעדה, וחשבה אופן הצלה, ולקחה הנער, וחגרה אותו על בטנה, ולבשה לבושיה עליו, וכאשה מעוברת ישבה על המשבר, והתחילה לצעוק כאלו היו לה חבלי יולדה, ושלחה את בנה לקרא למילדת, ובאה ורמזה לה התחבולה, ובהיותה בזה בא

השופט עם אנשיו, ויחפש כל הבית ובתיבות ובתנור ובבור ובכל מטמון ולא מצא דבר. וכל היום ישבה על המשבר, ובלילה הוציאה קול איך הפילה, ולקחה שני אנשים מקרוביה, ובמשא של זבל הוציאו את הנער אל השדה וקברוהו.

ביום השני נתקוטט הנוצרי עם אשתו, והכה אותה על ראשה מכת מות, אז צעקה האשה ואמרה: הלהרגני אתה חושב כמו שהרגת לבן השכנה? ונשמעו הדברים לאם הנער, והלכה אל השופט, וצוה שיתפשו האיש ההוא, ועם החקירה נתאמת כי אמת הדבר, וביסורים הודה ואמר איך השליך את הנער מת בבית היהודית להעליל עליה. אז אמרה אם הנער שיתפשו היהודית שתתן לה הנער לקברו, ושכבר נודע מי הכהו, והאשה התחילה לכחש כי יראה, והשופט נשבע לה שלא יקרנה עון ובלבד שתגיד לו כל הדבר בפרט, או ספרה האשה הענין כמות שהוא, והשופט שמח על שכל האשה, ושלח הדברים בכתב אל המלך, והמלך שמח מאד על שכל האשה.

והיה שם אדם גדול במלכות, ואמר למלך: אדוננו המלך! אין פקחות כפקחות יהודי! והנה אנשי רומי הפקחים והערומים תמהו ממה שאמר להם איש עברי שלוח מירושלם, ונכתבו בספר הזכרונות למלכי רומי, ומשם העתקתיו. אמר המלך: יבא נא לפנינו וחן תקבל ממנו!

בא הכתב לפניו, וזה ענינו נעתק מלטין ללשון הקדש:

"השררה המושלת, העם המוצלח רב המזל! מערכת שמינו הודו ואלהינו אשר עזבנו אשר ירושלם רבנית האשייא, אם וגברת מכל העברים, הושלכה משועבדת לרומי ולרומיים, באמת, גדולה היתה ממשלת פונפיו ורב רבוי חילותיו לקחת אותנו, אני אומר כי היתה יותר גדולה החימה מאלהינו ובלי ערך רבוי עונותינו אשר עליהם חיבנו האבדון, רצוני להודיע אתכם דבר אחד, וחרה לי שלא נסיתם אותו בנסיון, וזאת היא, כי הוא כל כך טוב אלהינו, שאם היו בינינו עשרה צדיקים עם חמשים אלף רשעים, או היה אחד כל כך טוב כי בעבורו יתכפרו העם, הייתם רואים הרומאנוס כמו שראו המצריים, וכמה היה יכול אלהינו לבדו מכל אלהיכם יחד תדעו באמונה כמה נהיה אנחנו חטאים תהיו אתם אדונינו, והזמן שיתמיד חרון אף אלהינו על העברים כך יתמיד ממשלת הרומאנוס. ולפי שבענין זה אני מרגיש אחד ואמונתכם מרגישה אחרת, ואני לא אוכל להחזיר אתכם לאמונת אל אחד, ולא אתם תשיבוני לאלהות הרבה, ואעזוב ענין זה לאלוה שעם יכלתו בראנו ועם טוביותו אנו מונהגים, והנני מספר ענין שליחותי. ידעתם, כמה שלום היה לרומי עם גודיאה וגודיאה עם רומי, אנחנו לכם בכל נכנענו, ואתם לנו שום דבר צודק לא הכחדתם, ולפי שאין דבר יותר נאהב מהכל ופחות

ישימוהו בפועל במו השלום, ואין דבר יותר שנוי ובהיותה שנואה יהיו הכל בה כמו המלחמה, אני מזהיר עם אמת ואתם משגיחים עם משפט, נעניש את המעוררים את רצונכם שירצו רעותינו ונרחוק הרעים המבקשים לערב אותנו העמוד החזק והקיים בלתי מתנועע מהשלום, הוא להסיר מאמצע המערבית, ומה יועיל שיאמרו לנו ולכם בפרסום "שלום, שלום" אחר כך שיאמרו לנו ולכם בהצנע "מלחמה, מלחמה"? ואני אומר זה, כי אחר שגרשתם הכבוד מהמלך אידומיאו על חוקיו הרעים שלחתם לנו במקומו לקונפנאו ומארקו ולשופו ובאלידיו למושלים, והם ארבע מורסות, כי הקטנה מספקת לתת ארס בכל קיסרות רומי, כל שכן המלכות שלנו עניה מפלישטינה, אי רעה גדולה יכולה להיות, כי השופטים ששולחים רומא להסיר המדות הרעות מהרעים יהיו הם ממציאים תענוגים חדשים! ואי גדולה גריעות למשפט, כי אותם שהיה להם להסיר הנערות מהנערים שיתענגו להיות ראשים לקלים! ואי גדולה חרפה לרומא, כי אותם שראוי שיהיו צדיקים בכל משפט ומשל לכל המעלות יהיו רעים בכל הרעות ומגיעים לכל התענוגים, העוו המשפט והחלישו והיו לבחרות גודיאה ללמד המצאות מתענוגים! כי מאבותינו לא נשמעו, ולא בספרים נקראו, ולא בזמנינו נראים! אי, רומאנוס, האמינו לי דבר אחד, ומכל העצות אשר לקחו גודיאה מרומא יקח רומא אחד מגודיאה, והוא שתבקשו ראשונה ממנו דרך תחנה קודם שתצוונו, כי כלות מלכיות רבים עם גבור חיל שופך דמים רבים, ומתקיימות כלן עם שופט אחד טוב, לא שידע שפיכות דמים אלא שידע לחבר לבבות באמונה, השופט שיודע להרויח לבבות מטמונות ראוי להיות נאהב, ומאין נמשך שופטיכם אשר שלחתם שלא יכנעו העם לדבר אחד צודק באמונה, לפי שגזרו ראשונה דברים הרבה בלתי צודקים, המאמרים הצודקים עושים הלבבות רכים, והמאמרים בלתי צודקים עושים לאנשים אכזריים, אנו כל כך עניים בכל כך עניות, כי אפילו כשיצוו לנו בטוב נכנעים רע, כל שכן כשיצוו לנו רע שנהיה נכנעים טוב, האמינו דבר אחד, כי מרוב הקלות בשופט נברא מעוט היראה ומעוט מבושה במשועבדים, אנחנו היהודים יש לנו למוסכם וכן מפי אלהינו, שכל מלך שיתן עול המשפט למי שרואה שאינו ראוי בעד חמדת ממון או לתת כבוד לאיש ההוא יהיו לו לאמונה, כי כאשר לא יביט יראה כבודו לחרפה, ונאמנותו נאבדה, ועונש גדול בביתו. ולפי שיש לי דברים אחרים לנסתר, רצוני להשלים המפורסם, וסוף אומר, שאם תרצו להעמיד מלכותכם לזמנים הרבה על מה ששמתם עצמכם לסכנות גדולות, דעו לגזור ולצוות כמו רומיים ונהיה נכנעים כמו יהודים, שלחו לנו מושל רחמן, לא תהיו אכזריים ליסר

חולשתנו, ונהיה נכנעים לצואתכם! אני חוזר ומתחנן לכם שתתחננו לנו קודם שתצוונו, לפי שבתחנון ולא בצווי תמצאו אהבה, כמו בנים לאב, ולא מרד כעבדים לאדוניהם".
וכל שרי רומי ויועציה תמהו על הדברים, וצוו שיכתבו בספר הזכרונות, כדרכם לכתוב כל דבור משלוחים באים לפני ממשלתם.
אמר המלך מנואל: כמה מהפקחות והערמה מעורבת בידיעה ומצח קשה היו הדברים ההם! ומה כח החכמה והדבור השלם שחלו הרומיים על כל דברי העברי ההוא בהיות שאמר להם דברים פרטים נוגעים לדתות ועם מליצת העברי נשכחו.

השמד השלשה־עשר

בזמן המלך ההוא אשר זכרנו למעלה, קם כומר אחד, ודרש לרבים, וקרא אל היהודים אל הדרשה, והם יראו מאד שמא ידבר כנגדם, כי שמעו שכונתו רעה לדבר כנגדם ולתת חרב ביד העם, אז קמו כל ראשי היהודים, והלכו לפני המלך, כאשר ידעו כי המלך יודע היה בימים הקדמונים, שכל מה שמדברים על היהודים – עלילה הם, וכבר נתאמת אצלו כי אין עליהם אשמה, אמרו לו: אדוננו המלך! אבינו אתה! ועליך יהבנו להצילנו מלשון מדברת גדולות, ואתה מלכנו ידעת מקדם אם יש עולה בענייננו, והנה קם כומר אחד, וכפי מה ששמענו כונתו לדבר נגד היהודים.
השיב המלך: באמונה יפה הכיר אתכם רביכם אשר כתב עליכם (ויקרא כ"ו ל"ו): "ורדף אותם קול עלה נדף", כי אחרי אשר יצא דבר מלכות מלפני בימים הראשונים כי כל מה שנאמר עליכם שקר – מעתה למי תראו? והכומר אשר אמרתם, ידעתי כי הוא יקראני אל הדרשה, והנני לשבר את שיניו אם שוא ידבר!
ביום הראשון נקרא המלך אל הדרשה, והכומר התחיל ואמר: מה לעשות לעם הרע כזה עם היהודים! אז קם המלך בחמתו ויצא. רדף הכומר אחריו ואמר: אדוננו המלך! סוף הדברים מפרשים תחלתם! יניחני לגמור ואפרש דברי! אמרתי, כי יש לעשות להם כבוד ולתת עליהם חן וחסד מפני מה שעשו עמנו, כי השליכו מעליהם טוב ההצלחות והמלכות, ונתנו אותן בידינו, ואילו היו טובים וישרים מושלים היו עלינו כמו שאמר הכתוב בבריבייא (דברים כ"ח א'): "ונתנך ה' עליון על כל גויי הארץ", ומה מאד עלז לבי כאשר יאמר שהיהודים רעים, לפי שרעתם וחטאתם הוא ממשלתנו, לכן ראוי להחזיק להם טובה, לפי שמחזיקים ממשלתנו בידינו, וכאשר הרבו לפשוע אז יותר ראוי לכבדם ולא לבקש עליהם עלילות ברשע יוצאות מהשווי וטבע השכל, וישו אמר עליהם שהנוגע

בהם כנוגע בבת עינו! והמלך שמח במה שאמר הכומר, אף על פי שראה ששכונתו אחרת היתה.
אמר עוד הכומר: שכשחטאו היהודים האל הסתיר פניו ונשארו אל הטבע, אם יצליחם – יצליחם, ואם ימיתם וישפילם – ישפילם.
אמר לו המלך: הדברים שנשארו אל הטבע לא יסבו מלתת לאדם ברב או במעט, והנה היהודים ראיתי שנפלו ומעולם לא קמו, ואם היה בדרך הטבע ראוי היה שיקומו בזמן מהזמנים, ועור שהכתוב מכחישך שאמר (דברים ל"א י"ז וי"ח): "ואנכי הסתר אסתיר פני מהם ומצאוהו צרות רבות ורעות".
והנה הכומר הודה לדברי המלך.

השמד הארבעה עשר

במלכות רומי היה שם אפיפיור איש חסיד, דובר צדק דובר מישרים, ובמדותיו והנהגתו איש אמת, אבל היתה לו אחות מאד אויבת ליהודים ומבקשת רעתם, ושם האשה שאנגישה, ומשנאתה את ישראל בקשה וההחננה לאחיה האפיפיור שיגרש היהודים מכל ממשלתו, ואמרה לו כי בהיות הוא במקום המושיע – איך יסבול שיעמדו שונאיו בארצו וממשלתו? ועוד שמיום שמרדו במושיע נשארו כלם טמאים טומאת נפשות, כפי מה ששמעה מההגמונים הקדושים, וכן נשארו טמאים מחטא אדם הראשון, ואותם שקבלו דת ישו נטהרו, והשאר נשארו בטומאתם, והוא יתבע עלבונו אם לא יגרשם מארצו, ומקום קדושתו הוא רומא העומדת במקום קדש הקדשים היא רושלם, ואם יגרשם הנה שכרו ממנו בגן עדן, כי לימדו כל המלכים לעשות כמוהו.
השיב האפיפיור ואמר: סוף כל סוף אין בנשים דעה, שהרי אם המושיע מחל להם ואמר שהנוגע בהם כנוגע בעינו – איך לא נמחול אנחנו? ואין לאשה הסמוכה בפלך להבין בעמוקות האלה, אין זה כי אם רוע לב! ומה שאמרת שלא קבלו טבילת ישו ונשארו טמאים, כיון שיש להם ברית מילה נטהרו, כי לא היתה הטבילה אלא במקום מילה, כי רחם מושיענו לילדינו לבלתי שפוך דמם בילדותם בצאתם מרחם אמם, עד שיראה לנו פלא איך יתקים זרע היהודים כאשר שופך דמו בזמן שהתינוק בתכלית החולשה.
וכי ראתה שאנגישה תשובת האפיפיור וכונתו, לא יספה לדבר אליו. ואחר ימים שבה אל שאלתה עם האפיפיור, והביאה הגמונים שיעידו איך בעברם עם צלם ישו ראו היהודים איך היו לועגים ורומזים אלו לאלו. וברוב לקחה וחלק שפתיה והעדויות ההן, הטה אזנו וגזר גירוש כולל בכל ממשלתו, ועל זה היה דוה לב כל היהודים בכל מקום שהקול

נשמע, אבל תושבי מלכות רומי הגדילו ההספד, כי באותם מקומות גדלו והעשירו וקנו בתים ונחלות וכסף וזהב ברבוי.

ובימים ההם היה מלך אחד בנאפולי, מלך חסד ואוהב היהודים, ונקרא שמו רובירטו, ומלך זה היתה לו אהבה ואחוה עם האפיפיור, והיהודים שלחו שלוחים אל המלך ההוא עם מתנה כראוי, ושאלו ממנו יבקש מאת האפיפיור ישוב חמתו מהשחית, ושלחו לו לאמת כל עניני שאנגישה, ואיך ממנה נמשכה כל הרעה, ואם יצטרך שידור בעדם – עליהם לשלם מיד. ומצד אחד שלחו מהר ומתן לכל ההגמונים שיפיסו את שאנגישה, ואם לא יוכלו עמה לבטל הגזירה לפחות יפיסוה להאריך להם זמן הגירוש, למען יוכלו למכור בתיהם ונחלתם ולקבץ ממונם והלואתם, וכן כדי שיוכלו לדעת תשובת המלך רובירטו, אולי על ידו ימצאו תרופה למכאובם, וצווחו לפניהם, ולא הועיל להם, ובהיותם בזה, והנה תשובת המלך רובירטו חזקתם ואמצתם בדבריה הטובים. עוד שלח המלך רובירטו שלוחים לאפיפיור בדברים של טעם ותחנונים, והוא השיב כי כבר יצא מפיו ונדר לשאנגישה, אף על פי שהיה שלא ברצונו, אין אחר דבור ונדר האפיפיור כלום, אבל אם שאנגישה תתיר לו הנדר יוכל לחזור בו. וכאשר ראה המלך רובירטו דברי האפיפיור הבין הענין, ושלח שלוחים לשאנגישה, ונדר לה מאה אלף פרחים מצד היהודים, ונתפיסה, וקבצו המעות, ונתנו לה. אז שאנגישה נהפכה לאוהבת היהודים, והיא התחננה אל האפיפיור שלא יגרש היהודים מארצו, כי נכמרו רחמיה עליהם. אמר האפיפיור: אין זה כי אם נכמרו רחמי המעות אליך! ואז צוה האפיפיור לקרוע שטר או כתב הגירוש, ונשארו במקומם, אבל עד הגיעם לזה הצר להם מאד.

השמד החמשה עשר

בעיר מונטישון יצאו היהודים בחול המועד של פסח אל השדה לשמוח, ועשו שם השחוק שהנערים עושים שישימו אחד באמצע בכסות עינים וכלם הולכים סביבו ומי שיוכל לאחוז ישב במקומו, היו הולכים דרך שם אנשי הכפרים, ותפשו דברים עם היהודים, ונמשכה מריבה, וכאשר הלכו משם, אמרו איש אל רעהו: במה נקח נקמה מאלה? הלא הוא כשנעליל עליהם לפני השופטים, ונאמר כי האיש האמצעי אשר שמו קראו את שמו ישו, והיו מכים בראשו ללעג, ואומרים: זה ישו יין טוב מוכר! הלכו לפני השופטים וספרו הדברים, והם האמינו ונתפעלו מאד, ואמרו: ראוי שנודיע למלך הענין הרע הזה! והעם מהרו ולא רצו להמתין, ותפסו חרב בידם, ולא השאירו מן היהודים פליטה, לבד נער קטן אשר נתבא בתוך היער, והילדים הקטנים עשאום גוים.

ביום השני באו יהודים מעיר אחרת סמוכה, ויצא הנער ואמר: אנה תלכו? כי כך וכך אירע! ברחו ולקחו הנער למקומם. וגוים שהרגישו רדפו אחריהם ולא השיגם, אבל כפשע היה בינם ובין המות. וכאשר שבו לארצם, מצאו שם בלבול, כי כבר שמעו הנעשה במונטישן, ועם שוחד עצום נצולו.

השמד הששה־עשר

בספרד באו גוים ואמרו שמצאו הרוג בבית איש יהודי. היה שם לפני המלך אחד מיועציו, ודבר נגד היהודים רעה, ואז נתחזק! העם לאמר למלך, שאם הוא לא יעשה משפט הם יקחו נקמת ההרוג בידם.

אמר המלך: יתעלה וישתבח המושל האמתי, השופט צדק, אל אמונה ואין עול! ועתה אראה לכם שקרותכם ואת כל אשר הליץ יועצי לרעה, וזה תראו ותגידו לבאים אחריכם! אז שלח שיביאו לפניו כל היהודים, וכשבאו לפניו שאל להם ואמר: מהו זה שאמר דוד (תהלים קכ"א ד'): "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל", שאם לא ינום כל שכן שלא יישן, כי בלשון עברית שינה היא יותר מתנומה כפי מה ששמעתי.

השיבו היהודים: מה שפירשו המפרשים לנו אינו אלא שרצה לומר שלא ינום וכל שכן שלא יישן.

אמר המלך: זהו לתרץ השאלה עם השאלה עצמה, ולא הבינו כונת הכתוב על מה נאמר, וזה פירושו, והוא אשר ראו עיני. הנה הלילה אשר עבר לא יכולתי לנוח ולישן בשום צד, ולכן קמתי ממטתי ויצאתי אל החצר החיצון, והוצאתי ראשי בעד החלון, והירח מאיר, וראיתי אנשים רצים, ואחד מהם על כתיפו כדמות אדם, ושלחתי שלשה אנשים שילכו אחריהם לאט, ויראו היטב אם הוא אדם הרוג או מה היה הענין, ויגידו לי. הלכו עבדי כאשר צויתי, ושמו עצמם במארב, וראו כי הוא הרוג, והכירו שנים מן האנשים המוליכים הפגר ההוא, והנה המעידים לעיניכם. באו האנשים והעידו, ושאל להם היועץ: ולמה לא תפשתם אותם? והשיבו, כי מהרו והשליכו הפגר בחצר היהודי וברחו להם, ועוד שהיו נושאים כלי זיין ולנו אין בידינו דבר, כי לא צוה לנו המלך לתפשם כי אם לראות מה הענין. חזר המלך לענינו: זהו שאמר הכתוב "הנה לא ינום ולא יישן", רצונו לומר, כי הוא לא ינום וגם אינו מניח לישן מי שהוא שומר ישראל.

אז הלכו כלם בפחי נפש, ומן המעלילים עשו שפטים.

השמד השבעה־עשר

במלכות צרפת קמו שני אנשים אוהבי הרע ואמרו למלך, איך ראו איש יהודי שתפס איש נוצרי והביאו בחזקה בביתו, וזה ודאי כדי להרגו, כי ערב חגם הוא. והמלך מלך משפט היה ואוהב האמת, וראה בשכלו שקרות התביעה ועלילה שמעלילים על היהודים, וגער בכל אותם אנשים, וצוה שישליכום מלפניו, ואמר שכל מי שיבא לפניו בעלילה כזו יתיזו ראשו בחרב. והאנשים ההם נתמלאו חימה, לפי שנשארו לעדים שקרים לפני המלך ולעושי רשע, והלכו וקבצו המון העם, ונשבעו להם שיהודי תפש את הגוי והביאו בכח לביתו ועיניהם ראו והנוצרי ההוא לא יצא עוד מבית היהודי, ואמרו עוד אל העם כי הלכו לפני המלך וראו שחמל המלך על המורדים והפושעים ושונאים בדת ישו ולא חמל על הנוצרים מאמיני אמונתו, אז אמרו העם: הבה נתחכמה להם! ובקשו שני נוצרים שאמרו שהלכו אל היהודי ליקח ממנו ברבית ושמצאו היהודי יוצא מן החדר וסכין מלא דם בידו. אמר המלך ליהודי: מה ענין הסכין? והשיב: שחטתי עופות למועדי. אמרו השרים למלך: אין שחיטת העופות תוך החדר, וכיון שיש אמתלאה יכו היהודי ביסורים ויגיד האמת. אז צוה המלך להכות ביסורים ליהודי, והוא הודה שהרגו, וכי חמשים איש גדולי היהודים יעצוהו והיו עמו. צוה המלך ויתפשו כל אותם יהודים, והיהודים כשמעם התאבלו ובכו וצעקו, כי ראו אבדן האומה, ונתקבצו והלכו אל המלך, ואמרו: אדוננו המלך! מחקי המלכים אשר קדמוך הלא הוא, שכל מי שיודה באיזה דבר על ידי יסורים והכאות שאם יהיה נאמן על עצמו לא יהא נאמן על אחרים, ואם האיש ההוא הרג הנוצרי אנחנו לא ידענו ולא עלה בלבנו רעה כזאת, כי לא שוטים אנחנו ולא טפשים לשום עצמנו ובנינו בסכנה כזו, וה' לא צוה, שאם לא כן כל מי שיגנוב ויגזול יאמר כי כל שרי העיר היו עמו. שאל המלך לשרים על ענין זה, אם נמצא בדברי הימים, ויאמרו: הן, כי נמצא בפירוש כמו שהיהודים אומרים! והמלך נפל בלבו חשד ואמר להם: למה לא אמרתם לי מזה עד שהיהודי נתעורר? לכן הביאו לי ספר דברי הימים ואדעה! הביאו הספר ונמצא ככל דברי היהודים, ואז צוה המלך שיתירו כל היהודים מן המאסר, לבד האיש אשר ברשותו נמצא ההרוג.

בעת ההיא היה בחצר המלך שר אחד משרי ישמעאל אשר בא עם שליחות ואמר לו המלך: אתה האיש הנכבד! אם נמצא במלכות שלכם כדברים האלה.

אמר הישמעאל: מעולם לא שמענו ולא ראינו, ויש להחזיק טובה למלכינו אשר לא יושפלו בעניני נערות ובדברים שאין להם שורש לא בשכל ולא בדת, כי איך היהודי ימלאנו לבו להרוג נוצרי והוא נכנע תחת ממשלתו ומלכותו? וכל שכן בענין מאוס כזה

שיעשו קרבן מדם האדם אשר לא שמענו בכל משפחות האדמה, אף על פי שנטפלו בדברים מאוסים יוצאים מן השכל, ובכיוצא בזה לא עלה בלבם לרחקו רחוק לאין תכלית משכל אדם, אתם נטפלים בארצכם ושומעים בחצרותיכם חצרי מלכים דברים שאסור להאמינם!

והמלך כעס על זה, ואמר לו: הנה בעל הדבר הודה, אני כפי המשפט מה יש לי לעשות? וכי יועיל שהוא רחוק מן השכל אם הוא הודה בדברים?

השיב הישמעאל: הודה על ידי יסורים, במלכותנו יועיל לאמתלאה ובהצטרף טענות אחרות, אבל לא יועיל לתת עליו דין ומשפט.

ואחד מן הנוצרים אשר שם אמר לישמעאל: השר הנכבד! אם לא נמצא זה ביניכם הוא מפני שאין ליהודים על הישמעאלים שאלה או תואנה, אבל יש להם עם הנוצרי מטעם ישו, ויקחו איש נוצרי וישימו שמו ישו ויאכלו את דמו להנקם ממנו.

אמר השר: עתה נתאמת לי יותר שהכל כזב. איך חטא להם איש אחד ונקמו מאחר, וכל שכן כי ישו היה ראוי שינקום מהם לא הם ממנו שהם הרגוהו ונתנו לו יסורים קשים, וזה אני אומר כפי דעתכם, כי כפי אמונתנו לא הרגו היהודים את ישו, כי עלה לשמים חי, אבל לדעתכם אני אומר אשר ראיתי בבית תפלתכם מצויר בכותל כל מיני מיתות אשר נתנו לו, ושם ראיתיו שהיו סובבים עליו גלגל כדרך עושי מלאכת הבגדים או קושרי ספרים על הספר, ואחר נקמה זו מה נשאר עוד לנקום? והיה לו לישו לתבוע מאביו שיקח נקמתו מן היהודים! שבח ליוצר שהבדילנו מכובים ושם חלקנו במאמיני אמת!

השיבו הנוצרים: אמרת שהיה לו לישו לתבוע נקמה מהיהודים – כן עשה! והמציאות תוכיח, כי למה ישבו בגלות דחופים סחופים ממושכים וממורטים כי אם לנקום דם ישו?

השיב הישמעאל: ואם האב לוקח נקמה זו על בנו – היקומו היהודים לחזור שנית להנקם כדי שיהיה להם פרעון שני? כל אלה דברי טפלות! ועוד, כיון שהאל עושה ביהודים שפטים – אתם מה לכם לבקש משפט אחר? ובכל זה אני לא באתי להציל היהודים, כי אינם בני בריתי, וגם לא ממלכותי, ולא אהבתי אותם, כי ידעתי מה שעשו לכמה נביאים, אבל באתי לומר האמת אחר שהמלך שאל ממני דעתי.

והמלך כשמעו דברי הישמעאל כעס מאד, לפי שראה שהיה מחרף כל הנוצרים, אבל בבחינה שדבריו דברי שכל שתק ושמר הדברים.

ביום השלישי כאשר ראו העם כל העלבון שעשה הישמעאל לנוצרים, כי נשארו לרשעים אז לפתאים מאמינים כל דבר, אז קמו והביאו שני עדים שקרים, וזה עדותם: אנו נכנסנו בבית יהודי זה, כי היה לנו עמו חשבון, וראינו שם קבוץ כל היהודים שאמר היהודי

שבעצתם עשה, וכאשר נכנסו שתקו כלם, אז אמרנו: הלא דבר הוא! ויצאנו משם ונחבאנו אחורי הדלת, ושמענו ליהודי אומר להם: ואם יתגלה שאני הרגתי הנוצרי – אתם תשבו מנגד? והם השיבו: יש לנו עושר רב להציל‌ך! לא תירא ולא תפחד! והמלך כאשר שמע עדות זו, שמח מאד מפני דברי הישמעאל, ואמר לו: מה תאמר עתה, הישמעאל הנכבד, אשר באת לחרפני בביתי!

השיב הישמעאל: אני לא חרפתי כי אם למעלילים, ואחר עדות זו הענין הוא רחוק משכלי יותר ממה שהיה מקדם, וכל דבר מסוכן בזה היו היהודים מדברים במקום שישמעו הנוצרים דבריהם? ואני שמעתי שהיהודים פקחים הם ויראים מאד, ואיך אפשר שעמדו בעצה בכיוצא בזה במקום שישמע הדבר או שיאמרו אותו בקול רם עד שנשמעו הדברים כל כך בבירור?

וכאשר השלים הישמעאל את דבריו קמו כל העם ואמרו: וכי ישמעאל זה מלכנו הוא? אתה מלכנו ואתה שופטנו! לכן עשה לנו דין פן תצא חמת העמים ואין מכבה.

והמלך מכעס אשר כעס על דברי הישמעאל נטה לבו לדברי העדים, וגור גזירה משונה, והוא שיתפשו ראשונה כל אותם יהודים שהיו בעצה, וישימו כל אחד ואחד בחבית אחת, ויסתמו כל החביות, ויתקעו מסמרות מבחוץ וחודם בפנים, ויגלגלו החביות ברחוב העיר, אז קם שר אחד לפני המלך, ומלאך ה' צבאות הוא, ואמר: אדוננו המלך! חק המלכים הקדומים אשר בצרפת, שכל משפט נעשה מחמשים איש ולמעלה יד המלך תהיה בו בראשונה ואחריו כל העם, לכן קום אתה אדוננו ויעבור מלכנו לפנינו ותתחיל לגלגל חבית אחת ואנחנו אחריך! ויאמר המלך: אני לא באתי לבטל ולשבר חוקי המלוכה כי אם לקיימם, אני אלך ואתחיל המשפט כאשר אמרתם! וילך המלך והרים רגלו לגלגל חבית אחת, ונתכווצו גידי שוקיו, ונפל לארץ ונתעלף, ואחר העלוף אמר שיוציאו היהודים מן החביות, כל האל ראה העול, והוא אלהי המשפט, וכאשר ראו העמים הנס המפורסם לעיניהם, לא הרים איש את ידו ואת רגלו. והמלך הוליכוהו בעגלה לביתו, ובקש מן היהודים שיתפללו עליו, וכן עשו. ואחר ימים נתרפא המלך, והיהודים ישבו בכבוד באותה מלכות.

אחר ימים באו הנוצרים ואמרו: אדוננו המלך! הנס ההוא אשר נעשה לא היה אלא בעד כל אותם יהודים שהיו נקיים כנראה, ושלא ידעו מן הענין דבר, אבל האיש שנמצא בידו ההרוג ראוי הוא לעונש. אז חקר המלך ודרש, ונמצאו נוצרים שהעידו איך ראו שפלוני השליך הפגר בבית יהודי, וצוה המלך שיקוצו ידיו ורגליו, וכן נעשה. ואז הארץ יראה ושקטה.

יש נוסחאות בענין זה, אבל מה שראיתי בספר דברי הימים לחכמי צרפת כך הוא.

השמד השמונה־עשר

האי אשר נקרא היום אינגלאטירה נעשה שם שמד גדול ועצום בכל אותן קהלות גדולות ועצומות אשר היו שם בימים ההם בחכמה ובינה וכבוד, וביחוד העיר הגדולה הנקראת לונדריש אשר היו שם קרוב לשני אלפים בעלי בתים, כלם אנשים בעלי חכמה ועושר. ושם עשה החכם רבי אברהם בן עזרא אגרת, קראה אגרת שבת. והשמד היה שימירו דתם. וכאשר עמדו על קדושת השם, העלילו עליהם שהיו עושים זיוף במטבע, ובאה תביעה זו לפני המלך, והמלך חקר ודרש ומצא כי המעלילים הם המזויפים, והיו מטילים האשמה על היהודים, ונמלטו. לימים שבו הנוצרים ובקשו מי שיעיד נגד היהודים, ומצאו כרצונם איך ראו יהודי קוצץ המטבע. ואף על פי שידע המלך כי הכל שקר, מפני המיית העם בקש להשליך מעליו תרעומות אלו, ושמא יקומו העם וחרב בידם כדרכם ואין מציל, צוה וגרשם, והיה הגירוש זה שנת חמשת אלפים ועשרים ליצירה.

השמד התשעה־עשר

בשנת הגירוש הנזכר נאנסו שתי קהלות גדולות, נאפוליש וטראנא, לשימירו דת, והמירו רובם. וסבת השמד לא מצאתיו, אבל כן שמעתי מזקנים, כי כומר אחד נתקוטט עם יהודי בעיר טראנה, ובקש להטיל האף על כלם, וישם עץ ישו באשפת איש יהודי, ואמר בבקר שחלום חלם, איך היהודים שמו העץ באשפה. מיד יצאו כמה נוצרים לחקור ולחפש, ונמצא בבית איש יהודי באשפתו. אז העם נתמלא חימה, ובקשו לשלוח יד בכל היהודים. והשופטים כשמעם קמו להציל את העם, כי היו חושדים כי מיד הכומר היתה זאת, וכי ראו השופטים כי אין כחם כנגדם כי העם רב מאד, יעצו ליהודים שימירו דת וינצלו, כי אין להם תקנה אחרת. ורובם המירו, ומקצת היהודים ברחו לנאפוליש, והגוים רדפו אחריהם. גם אנשי נאפוליש תושבי הארץ כאשר שמעו הדבר. אותם שנתנו אמונה בענין קמו על היהודים אנשי העיר נאפוליש שיתנו היהודים הבורחים, ואם לאו שיהרגו את כלם, וראו עצמם אלו ואלו בסכנה עצומה, לבד אנשים רשומים אשר נחבאו בבית השרים. וקצתם הוכרחו להמיר דת, והשאר מן הנחבאים כאשר נחו הגוים עדין יראו, ויצאו ללכת לארצות רחוקות. והיו בטראנה ובארא ונאפוליש אנשים חשובים מאד בידיעה, ובפרט מליצים ומשוררים, לא נמצא כמותם בארץ, לבד באנשי פרובינצא אשר גברו בזה על כל משפחות היהודים. לימים נודע למלך כי הכומר זייף, והמלך

צוה לתלותו, אלא מפני עטרת הכומרות קמו העם על הדבר, וצוה המלך לגרשו אל האיים הרחוקים.

השמד העשרים

במלכות צרפת היה גרוש כולל, ולא נמצא כתוב מאנשי המלכות הסבה. ובדברי הימים לאשכנזים כתוב, כי כומר אחד מכת הדורשים הנקראים פידריקאדוריש חשק אשה אחת יפה מאד, והיא לא שמעה אליו, ואחר הפצר הרבה ובדברו אליה יום ויום אמרה אליו כי חרפה הוא לה כפי דתה להנשא לערל, לכן אם ימול אז תשמע אליו, והכומר כפי חשקו ואהבתו שמע אליה, ונתגייר בהצנע, ולקחה לו לאשה, והכת הדורשים כאשר שמעו היה זה להם לחרפה, נוסף על שנאת היהודים בקשו לתת יד ביהודים. והכומר ההוא איש חשוב, כי המלכה היתה מתודת עמו, הנקרא בלשון לעז קונפישור, והלכו כלם, רוצה לומר כל הכומרים, אל המלכה ויגידו לה כל עניני הקונפישור, ואיך היהודים גיירוהו ומלו אותו, ותתחלחל המלכה מאד, וחשבה מחשבות איך תקח נקמת כבודה מהיהודים, והלכה לפני המלך, והתחננה והתנפלה לפניו, וספרה לו כל הענין ההוא, ושאלה מאתו שיגרש היהודים ממלכותו. והמלך לא אבה, כי היהודים חשובים היו בעיניו, והנאתם במלכות הנאה גדולה היא למלכים, ובקש לדחות המלכה בטענות כאלה מיום ליום, וכי ראתה המלכה כי לא יכלה לו, שמה כל השרים אשר בחצר שידברו אל המלך, והשרים גם הם יודעים היו שאין ליהודים אשם, אבל יראים היו מהמלכה, ובעל כרחם יעצו למלך על הגרוש, ואמרו לו: אדוננו המלך! אין לבקש זכות ליהודים האלה, כי הם שונאים אמונתנו ושונאים אותנו, ואומרים "טוב שבגוים הרוג", ואמרו שיאכל אדם דבש ולא ילמדנו לגוי, וכיוצא בהם.

השיב המלך: עליהם אינם חייבים גירוש, וכבר עבר ויכוח זה לפני אבי הגמון אחד עם חכמי היהודים, ואמרו שמה שאמרו "הטוב שבגוים הרוג" שרוצה לומר שהטוב והיפה שבגוים הוא משפט ההריגה שעושים, כי בזה מטילים אימה על העם, וכלם ישמעו ויראו, וזה צריך לקיום העולם כפי מה שנתקלקל, אבל כפי דת היהודים היה אומר רבי עקיבא התלמודי, שאם היה עומד ויושב בסנהדרין לא היו הורגים אדם מעולם, כי שמא טרפה היה או במקום נקב הכה.

בסוף אמרו השרים: ומי שיש לו חוקים כאלה – האם ראוי לרחם עליהם?

השיב המלך: כבר שמעתי שם, כי כל התלמודיים הכו על קדקדו, ואמרו שאם כן היה מרבה רוצחים בעם, כל שכן כי בדעות נופלים השבושים העצומים, והנה אפלטון ראש

הפילוסופים אמר שהנשים של אנשי מלאכה אחת ראוי שיהיו משותפות לכל אנשי אותה מלאכה, ודי בזיון וקלקול משפחות בני האדם וגנות וזמה לרוב, ומי לנו נפש סובלת שלא תתפתה בדעות הזרות באיזה זמן מהזמנים?

אמרו השרים: ומה יאמר אדוננו מאכול דבש וכו'?

אמר המלך: כבר שמעתי שכונתם לאמר, שהנסיון ליין הטוב הוא כאשר ימתק לחיך ויערב אחר אכילת הדבש, והגוים השומעים זה יחשבו שהוא משום רפואה, ושלכן אמרו: אל תלמדהו לגוי! וילעגו עליהם מפני שהוא שקר וכזב.

אמרו השרים: ואנחנו שמענו. כי הוא משום שאחר אכילת הדבש יתנסה אם הוא יין טוב, וידעו היין הטוב הראוי לנסך על מזבחותיהם, וצוו שלא ילמדהו לגוי מפני שיבא לנסך לפני ישו, ויהיה נחשב להם לחטא שלמדו במה לעבוד את ישו.

אמר המלך: וכי עתה באנו לעולם ולא ידענו שהם כחשו אלוה שלנו וכל שכן שיכחשו עבודתו?

אמר אחד מיועציו: ואיך יוכל אדוננו לסבול שיבזו את ישו, והם במלכותך ובממשלתך? וכתוב בספר התלמודיים שישו נדון וכו' ?

אמר להם המלך: לא שמעתי בלתי היום, ואתם באיזה זמן או יום שמעתם אותו?

השיבו השרים: יש הרבה שנים ששמענו הדברים ונתאמת אצלנו.

אמר המלך: ומכל הזמן הזה למה לא גליתם אזני אלא היום? אלא ודאי פתוי המלכה הביא אתכם לכל זה.

ביום השני שבו עוד לדבר מרעת היהודים, עד שהסיתו למלך, ויצא כרוז מלפניו שיצאו היהודים ממלכותו תוך שלשה חדשים, והנשארים בסוף השלישי ימותו בחרב ונכסיו לאוצר המלך. ועל קצת מהאנשים הרשומים העלילו שהם מלו הכומר, ונשרפו. והיהודים הוכרחו לעזוב בתיהם כאשר הם, ולצאת במרוצה מכל המלכות, כי לא רצו לתת להם זמן לשיוכלו לקבץ ממונם ונכסיהם.

השמד העשרים ואחד

בשנת חמשת אלפים וששים ושש ליצירה קם מלך אכזר, ושמו פיליפו בן פיליף, וגרש כל היהודים אשר במלכותו, ונתאכזר מאד נגד היהודים, ולקח כל אשר להם, כספם וזהבם ומטלטלין וקרקע, ונתגרשו בערום ועריה וחסר כל, והיו היהודים רבים כחול באותן מלכיות, עד שאמרו שהיו כפלים כיוצאי מצרים. והקהלות ההן היו קהלות גדולות בחכמה ובמנין. וכן כתב הרב רבי לוי בן גרשום בפירוש "מי מנה עפר יעקב",

וחבר הפירוש ההוא חמש־עשרה שנה אחר הגרוש. וקצת המירו דת, אבל מועטים היו מאד, וקהל טולושא המירו כלם, וסימן השנה ההיא מן הפרט "ויגרשהו **וילך**", והיה גרוש זה בחודש אב בחג הנוצרים הנקרא מגדילינא.

השמד העשרים ושנים

לפני זה שנת ארבעה עשר לפרט היה שם גרוש אחד, לא כללי אלא פרטי, בקצת הערים ההן, ולא נודע למה. וסימן השנה ההיא "ותלך יד ישראל הלוך וקשה".

השמד העשרים ושלשה

אחר זה כחמשים שנה היה שם גרוש כולל מר וקשה מאד, כי היהודים מהגרושים שעברו שבו על ידי ממון, ונתחדש מלך חדש מלך אכזרי, וגזר ואמר שאם היהודים יקבלו דת ישו – טוב הארץ יאכלו, ואם לאו – שיעברו כלם בחרב ואין מציל. ונתן להם זמן שלשה חדשים לשיתיעצו הטוב להם. ובזמן ההוא היה שם חכם גדול אהוב מאד למלך, נקרא שמו אבוגרדן דלכדיה, והתחנן לפני המלך פעמים ולא הועיל ולא שמע, כי אמר המלך שכבר קמו העם על היהודים, וגרוש שלהם הוא תקנתם וטובתם, שמגרש אותם להצילם מיד שונאיהם והקמים עליהם.

השמד העשרים וארבעה

בשנת "כשלחו **כלה** גרש יגרש" יצא המלך פיליפו המגרש לצוד ציד, ומצא צבי רץ, ורץ אחריו בסוסו בכח גדול, והנה לפניו חפירה גדולה, ונפל שמה עם סוסו, ותשבר מפרקתו ומת. וידעו הכל כי אכזריותו על היהודים גרמה לו אותה מיתה, כי כפי הטבע ראו שלא היתה מספיקה אותה חפירה שבנפלו שם ימות.

ואחרי המלך האכזר ההוא קם בנו תחתיו, והוא מלך חסד ואוהב משפט וצדקה, וראה מה שאירע לאביו, ושלח שליח ליהודים שאם ירצו ישובו לעריהם בבטחון גדול, ושהוא ישמרם כבבת עינו, ורבים לאהבת ארצם ומולדתם שבו לעריהם, כי כלל המלכים מלכי ספרד וצרפת והשרים והיועצים וכל נכבדי ארץ אוהבים היו את היהודים, ולא נפלה השנאה כי אם בעם אשר קנאו ביהודים. וקצתם אמרו: נשב באשר ישבנו ולא נביא עלינו רוגז גרושים ולא נוסיף עוד לראותם, ואם המלך יבטחנו והעם יקומו – איך נוכל לבטוח? ובפרט במה שראינו לשעבר כמה גירושים סבבו העם עלינו, ומה הנאה בהבטחת המלך ושופטי ארץ – אם רצון העמים איננו עמנו ומבקשים תמיד רעותינו? ולמקצת ימים שבו

ואמרו: לכו ונשובה לארצות מולדתנו, כי היא אמנו, והמלך מלך טוב וישר, ומה שיצא מפיו יקיים! ושבו לאותן ארצות, וברכים שללו אותם עוברי דרך, ושלח המלך חוקרים ולא נודע מי הם, וצוה המלך שיתנו ליהודים מאוצרותיו בגד ללבוש ומזון לאותה שנה, כי על פיו באו בצל קורתו וישבו לבטח בעריהם.

השמד העשרים וחמשה

אחר שבע שנים וזרו והעלילו עליהם וגורשו פעם אחרת, אך המלך ההוא מלך ישר היה, וגרשם עם נכסיהם וממונם, ושלח עמהם שומרים לשלא יגזלו אותם בדרכים, ולרבים מהם לא הועיל, כי הפשיטום בדרכים אנשי הכפרים ועוברי דרך.

השמד העשרים וששה

בשנת חמשת אלפים מאה וששים ליצירה היתה מגפה חזקה ועצומה בכל גלילות אשכנז ופרובינצה ובכל גלילות קאטאלוניא, ובכל ספרי דברי הימים לא ספרו כמותה ולא נשמעה, לבד מגפת רומי וגלילותיה אשר כמעט חשבו שיכלו כלם, ובענין הכללות לא נשמעה כמוה. וקמו קצת מגויי הארצות ואמרו, שהיהודים היו משליכים סם מות בנהרות, ושמשם נמשכה המגפה. אז נקבצו כלם, והלכו וצעקו לפני המלך, וספרו לו כל המאורע.

שאל המלך: ומהיהודים יש מתים במגפה? השיבו העם: מהם לא מת אחד! אמר המלך: ואם יטילו סם בנהרות – הם מה ישתו? אמרו למלך: שותים מי בורות. אמר המלך: ושאר ארצות שאין להם מי בורות מה ישתו? וזה אני משיב לפי דבריכם, כי לפי האמת הוא נמנע שמזה נמשכה המגפה, כי כמה סם יטילו בנהר אחד שלא יתבטל ברוב מימיו, ועוד שאותם מים מי נהרות רצים ובאים אחרים במקומם והבאים אין בהם סם, ועוד המת מסם המות אינו מוציא מורסא, ועוד לכו עתה אתם ושתו מי בורות ותראו אם נצלתם מן המגפה או לא?

וכי ראו העמים רצון המלך יצאו משם, אבל כי ראו איש יהודי לועג עליהם לאמר: מה הוא עלילותיכם? התאמצו שנית ובקשו עדים כרצונם, ובאו והעידו איך ראו יהודים הולכים בחצי הלילה, ומטילים דבר בנהרות, ולא ידעו מה, והיו לוחשים לחישות על הנהרות ולא הבינו. וכל כך באו עדים והעידו, וכל כך באו מספרים רעות על היהודים, עד שהמלך אמר: לא יהא אלא ספק – ראוי לגרש אותם! קמו העם ואמרו: אחר שהמיתו

ממנו עם רב – איך ילכו בלי עונש? והם עשירים מלאים מיגיענו ומן הרבית שאכלו ממנו, אלא יצוה המלך שימירו דת, ואם לא – שיהרגום! והשרים עזרו בזה לאמר שימירו דת. ואז היו גזירות כוללות בכל ארצות אשכנז וארצות פרובינצא וצרה וצוקה אשר לא נהיתה כמוה, ומכל מקום האשכנזים עמדו על קדושת האל הגדול ועל תורתו ולא המירו כבודם.

השמד העשרים ושבעה

בשנת חמשת אלפים מאה וחמשים לפרט היו גזירות כוללות ברוב ספרד, כי קמו גויי הארצות פתאום עליהם להרוג ולשלול שלל ולבוז בז אם לא יצאו מכלל הדת, ורבים מהשרידים עמדו על נפשם ודתם, וקבלו עליהם לעמוד על כל מה שיגזרו עליהם, ותורת אמת במקומה והדרה, ונהרגו רבים על קדושת השם, וכן היה במלכות ארגון ולינסיא מאורקה ברצלונא לירידה, ובאותם מקומות מקצת מהם יצאו מכלל הדת מרוב הצוקות והאימות כי נלאו מאד, ועם כל זה נצח ישראל לא ישקר ולא יכזב, וכל אותם האנוסים שמו פניהם לבקש דרך להציל את נפשם, וגזרו עליהם גלות ללכת מגוי אל גוי בארצות אויביהם, עד ימצאו מקום בטוח לשמור תורתם, וה' עזרם. אבל אותם שהלכו לארצות הערב עבר עליהם בדרכים דבר לא יכילנו ספר, כמו שכתבו הם לקרוביהם הנשארים בארצם, ובפרט כי אנשי הכפרים היו קמים עליהם, באמור שהם הולכים לשמור את דתם, והיו אוסרים אותם בשלשלאות, עד יודע הדבר למלך. ומקצתם היו נצולים בתת יגיעם וממונם לרודפים אותם, ומקצתם מתוקף הצרות היו אומרים: נתנה ראש ונשובה כי כבר יעדנו אל אמת (יקרא כ"ו ל"ח): "ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ אויביכם".

השמד העשרים ושמונה

בערי יון, כפי מה ששמעתי מקדמונים, יצאה גזרה מאת המלך להעבירם על דת, ועמדו כלם מקטנים ועד גדולים על קדושת השם, וכאשר ראה המלך כי לא יכול להם, נתיעץ מה לעשות, ויצאה העצה שיגרשם מבתיהם אל השדה שלשה ימים, ולא ימצא להם שם שום מזון ולא מים לשתות, ועמדו כלם ולא אכלו ולא שתו שלשה ימים, לבד קטנים ונערים שלא יכלו לסבול, והיו בורחים מבית אבותיהם והולכים לבתי היונים. וכי לא יכול המלך להביאם לדתו, וראה גבורתם להעמיד אמונתם, נכמרו רחמיו. ולפייס את העם גזר עליהם גזירות אחרות, וצוה שלא ידורו בתוך העיר קושטאנטינא, אלא שידורו

בעיר כנגדה נקראת פירא, וגזר על מקצתם שלא תהא להם אומנות אלא עבוד עורות, ושיעשו חנויות (אניות) סביבות הים לאומנות זו.
ואחרים מן המספרים אמרו, כי זה לא היה בזמן ההוא אלא גזירה אחרת ולענין אחר.

השמד העשרים ותשעה

בזמן המלך הישר הזקן מלך אלפונשו באו אנשים לפני השופטים אשר בארץ ואמרו, איך ראו איש נוצרי נכנס ערב הפסח לבית איש יהודי, ואחר זה שמעו אותו צועק ואומר: הנוצרים! הצילוני! אז השופטים שלחו אנשים, וילכו לחפש בבית האיש יהודי ולא מצאו דבר. אמרו השופטים: כעין זה העלילו בשנה שעברה, ונתגלה השקר, ואתם התובעים למה תלכו אחרי ההבל ולמה תרגזו הדלים על לא חמס בכפיהם?
קמו העם בקול המייה ואמרו: השופט כל הארץ לא יעשה משפט? אנחנו נלך אל המלך, כי הוא יוציא לאור משפטינו! באו לפני המלך וספרו לו כל הענין. אמר המלך: הביאו לפני האיש היהודי! הביאוהו מיד לפניו, ושאל לו המלך, והשיב: חס ושלום כי לא נכנס לביתי שום נוצרי זה ימים, אז אמר המלך לתובעים: בני מות אתם! כאשר שמעתם הנוצרי צועק ואומר "הצילוני" ואתם הכרתם בקולו, למה לא שברתם דלתות היהודי ולא נכנסתם להציל העשוק מיד עושקו? השיבו: היינו יראים מן השופטים שיטילו עונש עלינו על שבירת דלת לשום אדם. השיב היהודי: וזה עשרה ימים שברח עבד ונכנס לביתי ונעל בפניו איך שברתם דלתותי ועדין הן שבורות? וילכו, שתקו, ולא ענו דבר, אז אמר המלך לשרים: הראיתם היהודי הורג נוצרים? והוא זקן עד מאד וחלש, אין בידו להרוג פרעוש! אין זה כי אם רוע לבבם של אלו, וראויים לתת את הדין. וחזר פניו אליהם ואמר: מזויפים ושקרנים אתם! השמרו לנפשותיכם שלא תבואו עוד בדבר כזה לפני!
ביום השני נאספו ושבו אל המלך לאמר, כי יש עדים רבים ואמתלאות חזקות. אז אמר המלך: כיון שכן – ראויה החקירה! אז צוה שיבוא סופר המלך, ובא וכתב שם היהודי וסימן ביתו, ושאל למכירים אשר אמרו שהכירוהו: מה שם הנוצרי? ואמרו: פידרו גוזמאן! שאל על אשתו, ואמרו: ביאטריץ משרתת ההגמון דרה ברחוב פלוני. שאל המלך: ומה תואר הנוצרי? והשיבו: איש צעיר הקומה ואדמוני וזקנו מחולק והוא עור מעין אחת. שלח המלך בעד האשה, ושאל ממנה על בעלה, ואמרה: לבית יהודי הלך לקחת חוב שהיה חייב לו ולא שב עוד לביתי. אחר זה שאל המלך עדות הנערים, ואמרו: האיש הנוצרי ההוא אשר כך וכך סימניו היה מכירנו, ומצאנוהו לפתח היהודי, ואמר לנו שהיה מקוה ליהודי על חוב שחייב, ועודם מדברים בא היהודי ונכנס הנוצרי עמו, ומעט

שעה שמענו קולו אומר "הצילוני", ואז בחלון נכנסנו לבית היהודי וחפשנו ולא מצאנו הנוצרי, אבל מצינו דם על הארץ לרוב. אז אמר המלך: לאמתלאה כזו ראוי להכותו ביסורים. והכו היהודי, ואמר כי הוא הרגו, ובלילה השליכו בנהר, ונגזרת עליו השריפה. ובעת קריאת הגזרה בא ההגמון הגדול לפני המלך, ושמע קריאת הגזרה, אמר ההגמון: פידרו די גוזמאן זה בעלה של ביאטריץ הוא או איש אחר? השיבו: בעלה של ביאטריץ. אמר ההגמון: דברים תמוהים אני רואה, כי הגזרה אומרת שביום ראשון ליינארו הרגו ואני אמש מצאתיו חי בכפר הסמוך לעיר ויבא היום או מחר. אמר המלך: כפי זה או איש היהודי שוטה היה או יצא בקרוב מדעתו, כי הודה במה שלא עשה. אז השיב ההגמון: היסורים ומעשה השרים אין בהם אמונה ולא בטחון.

אמר היהודי: אדוננו המלך! לא שוטה אנכי ולא הייתי שוטה, אבל הוציאוני מדעתי בכח היסורים, כי אבדה החנינה מן הנוצרים, ועשו בי שפטים שלא נעשו למורדים בכתר המלך, וכאשר ראיתי שאחר שהכוני בכמה מיני יסורים היו חוזרים ומחדשים יסורים אחרים, בחרתי במות אחד ולא בכמה מיתות.

אז שלח המלך שני עבדיו ושלח יהודי אחד עמהם לשלא יחביאוהו עם שוחד, ובא הנוצרי לפני המלך. אז קם המלך על רגליו ואמר: ישתבח המאיר אפלות, ישתבח למי שאליו הדין והמשפט! ולמה צוה לבערים כמונו לשבת על כסא דין ואנחנו כבהמות השדה לא ידעו במה יכשלו? עוד אני אומר, כי שמעתי בזמן הקדום היה מנהג היונים, כי ביום שנולד התנוק היו בוכים, וכשמת הזקן היו שמחים ושוחקים, וטעמם הוא כי ראוי לבכות לאדם הנולד כיון שבא לבכי, אבל כשמת ראוי לשמוח כיון שהלך לשמוח ולנוח, והיהודים ראוי שיבכו בלידתם ובמיתתם ובימים שבינתים, כי לא די להם הגלות הטבעית, אלא שמבקשים עליהם תואנות להפילם, ודואג אני עליהם לא מפני שהם יהודים, כי אם מפני שהם דלים ושפלים, ואין לנו מלכות אלא מה שנתן לנו מלך עולם, והוא אמר על יד נביאו (ישעיה ס"ו ב'): "ואל זה אביט אל עני ונכה רוח", ולך ההגמון חסד, כי מנעתני מבא בדם נקי, והאל שלחך לבל יצא מידנו משפט מעוקל. אמר ההגמון: עדיין עשה לך המלך מלכו של עולם חסד אחד כי ראית בעיניך שאין אמונה והבטחה במה שיאמר האדם על ידי מכות ויסורים, והנה העני היהודי אמר שהרג הנוצרי ההוא, והננו חי לפני אדוננו, וישתבח המאיר למלכות ישרים וצדיקים כמוך, ונצח יאר פניו אליך, אמן!

השמד השלשים

בשנת ארבעת אלפים תשע מאות היו גזירות כוללות ועצומות בכל ארץ ברבריא ובארצות המזרח על כל הקהלות אשר שם ורבו מאד במנין ובאיכות. וזה כי המלך רצה להכריחם להמיר דת, ואנס כל הקהלות אשר במלכותו לשימשכו אחר תורת נביא הישמעאלים, בזמן ההוא ברח רבינו משה בן מימון אל צוען מצרים הנקרא אלקהרה, ועמד תחת ממשלת השולטן שארית חייו, ובכבוד גדול היה שם רופא לשולטאן, ולחכמתו העצומה נתגדל עם על כל בני קדם מן המלך ומשריו, ואז עשה איתן זה האגרת המפורסמת הנקראת "אגרת תימן" לחזק ידי כל הקהלות הנשארות ולהזהירן בשמירת תורת משה עליו השלום ולהבטיחן על הגאולה העתידה, מהרה תגלה אמן!

השמד השלשים ואחד

בשבע שנים קודם גזרה זו אשר אמרנו למעלה היו לישראל צרות עצומות על ידי איש בליעל אשר עשה עצמו משיח, והמלך והשרים חרה להם עד מאך על היהודים באמרם שמבקשים נפילת המלכות אשר להם בבקשת משיח, והארור ההוא נקרא שמו דוד אלדויד מעיר עמדיה, והיה שם קהל גדול, סביב לאלף בתים עשירים מלאים וחשובים ומוצלחים, ואותו קהל היה תחלת קהלות היושבות סביב נהר סמבטיון, והן יותר ממאה קהלות, והיא תחלת ארץ מדי, ולשונם לשון תרגום, ומשם עד מדינת גולן מהלך חמשים יום, והם תחת ממשלת מלך פרס, נותנים לו מס בכל שנה מחמש עשרה שנה ולמעלה זהב אחד. והאיש ההוא דוד אלדויד למד לפני ראש הגולה חסדאי ולפני אדם גדול ראש ישיבה אשר בעיר בגדד, והיה תכם גדול בתלמוד ובכל חכמות חצוניות ובכל ספרי החרטומים והמכשפים והכשדים, והאיש אלדויד בחזקתו וגובה לבו הרים יד במלך, וקבץ היהודים היושבים בהר חפתן, והסית אותם לצאת להלהם בכל הגוים, והיה מראה להם אותות, ולא היו יודעים במה כחו, היו אנשים אומרים כי דרך מכשפות ותחבולה היה, ואחרים היו אומרים שהיה כחו גדול על ידי שם, ותהולכים בחברתו היו קורים אותו משיח, ומהללים ומנשאים אותו.

והמלך פרס כאשר שמע עניני האיש, ואיך היה מצליח ומתקרב אליו ומקבץ עמים, פחד נכנס בלבו מאד, ושלח לו שליח שיבא אצלו בבטחון גדול ושיראה אותותיו, ואם הם אותות – ידע כי הוא משיח באמת, ויבין כי האל המליכו, ויודה בו, ויכנע לעבודתו, כי הוא רצון האל הממליכו. ודוד אלדויד בלי שום מורא ופחד בא לפני המלך, ושאל המלך ואמר: אמת כי אתה משיח? והשיב דוד אלדויד: משיח אני, וישלחני ה' לפדות עם בני

ישראל! השיב המלך: אני אשימך בבית הסהר, ואם תתיר עצמך משם – אדע כי משיח אתה, ואם לאו – ענשך יהיה על סכלות שלך המאסר לעולם, ולא אהרגך, כי שוטה אתה. ואחר שנתפש דוד אלדויד, שלח המלך לקרא לכל שריו ויועציו, וישאל להם עצה מה לעשות ביהודים הפושעים והמורדים במלכות? ובהיותם באותה עצה, שמעו איך דוד אלדויד התיר עצמו מבית הסוהר, והלך בדרך מרחוק, ולא הכירו איזה דרך הלך.

והמלך כאשר שמע, שלח אחריו פרשים ושרים לתפשו. הלכו הפרשים ושבו אל המלך ואמרו: סמוך לנהר אנו שומעים קולו ומראהו לא ראינו ואיך נוכל לתפשו? והמלך חשב שמאמר מה הוא, ועל ידי שוחד התירוהו, או שאמרו שאין יכולים לתפשו. ואז רכב על סוס ורץ אחריו הוא ועבדיו ושריו, והלכו סמוך לנהר ההוא, ולא ראוהו, וקראו לו, והשיב להם: אי שוטים! הנני הולך לדרכי, אם יש בכם כח – רדפו אחרי! ויפרוש סודרו בנהר גוזן, ויעבור את הנהר, וזה ראה המלך איך עובר, וכן ראוהו עבדיו. אז אמר המלך: דבר כזה אין כח לשום אדם כי אם למי שהמלך המליכו, רצוני לומר, מלך העולם, ומשם המליכו האיש הזה ועלינו להודות. אמרו לו עבדיו ושריו: מצינו מעשים נעשים בכשוף ובמראית העין לבד. אז צוה המלך שיביאו אני שיט ויעברו את הנהר, ועברו הנהר כמה פרשים רצים ולא השיגוהו, כי הלך ביום ההוא מהלך עשרה ימים.

וכאשר ראה המלך שלא הועיל בדרך זה, לקח דרך אחר, ושלח שלוחים לראשי הגולה שיתפסו את האיש ההוא ויוציאוהו לפניו, ואם לא – שיהרוג את כלם נער וזקן יחדו, ולכל ראשי הגולה יענה ביסורים, ואחר כך ישרפם אחד לאחד. גם שלח כתב לאימיר אלמועדין היושב בבגדד, שיעשה בזה כל החריצות הראויה ויתרה לראשי הגולה על הדבר הזה.

אז נקבצו ראשי הגולה, ושלחו שלוחים לדוד אלדויד שישוב משטותו, ואז טוב לו ולכל עדת ישראל אשר הם בסכנה עצומה, ואם לא ישוב – שיהא מוחרם חרם עולם בעולם הזה ובעולם הנצחי. גם שלחו כתב אל זכאי הנשיא אשר בארץ אשור ולרבי יוסף ברכן אלפלח החוזה אשר שם, שיכתבו גם הם משמם, כי עת צרה היא ליעקב וצריך להצלתו רחמי שמים המרובים. וכלם שלחו כתבים לדויד אלדויד להזהירו מאד שישוב מדרכו הרעה. וקבל כל הכתבים, וקראם ולעג עליהם, ושחק, ולא שמע ולא חרד מפניהם.

והאל המרחם שם בלב מלך תוגרמה, ושמו זיד אלדין, ומשועבד היה למלך פרס, ואוהב היהודים היה מאד, ומכיר היה לחמיו של דוד אלדויד, ואמר לו: אתה ידעת את עמך, ואיך הם בצרה עצומה עם מלך פרס, לכן עליך להציל את נפשך ולהציל את עמך, עשרת אלפים זהובים יתנו לך היהודים ואני מבטיח עליהם, וממני תדעם, אם תהרוג האיש

ההוא החוטא אשר שם כמה נפשות נקיות בסכנה, גם שכר תקבל מאת האל, כי הצלת את עמך הנקיים.
והאיש ההוא להצלת עמו ולאהבת התועלת שם פניו לגמור הדבר, ובלילה ההוא קרא לדוד אלדויד אל המשתה, והשקהו, ובחצי הלילה והוא בטוח וישן שכור, קפץ עליו וכרת את ראשו, והביא הראש ומסרו ביד המלך זיד אלדין, ואמר המלך כאשר ראה הראש: דמך בראשך! והמלך זידאלדין שלח הראש למלך פרס עם עדים נאמנים כי הוא המשיח אשר שאל עליו, וחמת המלך שככה מדוד אלדויד. אבל מכל מקום אמר שרצונו לקחת נקמה מן היהודים הנמשכים אחריו, ושאל מכלל הקהלות שימסרו בידו כל אותם שנמשכו אחר אותו ארור, והם השיבו כי אין מכירים בהם ואנה יבקשום? אז צוה המלך לתפשם, ומבית מאסרם שמו אמצעים ונתפשרו עם המלך בממון עצום והם מאה ככרי זהב.
ורבינו משה כתב, כי השולטן שאל לו אם הוא משיח, ואמר: הן! ואמר לו המלך: ומה האות? והשיב שיכרתו ראשו וישוב ויחיה, אז צוה המלך וכרתו ראשו ומת, ואמרו כי זה טוב לו שלא למות ביסורים קשים. וקצת מן הפתאים ממתינים שישוב ויחיה ועדין השוטה לא בא.
אמר שלמה בן וירגה המעתיק,
מצאתי לרבינו משה שאמר, כי בתחילת מלכות ישמעאל עמד איש בעבר הנהר ואמר שהוא משיח, והיו ישראל בסכנה עצומה, ויצאו מכלל הדת עשרת אלפים מישראל, והיתה האות שלו שלן מצורע והשכים בריא, ובסוף נפל, ונשארו ישראל בעצם הגלות והשנאה. וכמו כן עמד איש במערב במדינת פאס, ואמר שהוא משיח, ונתחדשו מצוקות רבות לישראל. וקודם זה עשר שנים עמד משיח במדינת קורדובה, וכמעט היתה כליה בשארית ישראל. וכן בצרפת עמד איש ונהרגו עליו כמה קהלות, וכן בזמן רבינו שלמה בן אדרת קם משיח אחד, כמו שכתוב בשאלותיו.

השמד השלשים ושנים

במלכות פרס בזמן אחר קם איש יהודי ועשה עצמו משיח והצליח מאד, וקבץ אליו עם רב מישראל, וכי שמע המלך כל תוקפו וכי כונתו לבוא להלחם עמו, שלח וקבץ ליהודים שבארצו, ואמר להם שאם לא יעשו עם האיש ההוא שיסתלק מעליו, שידעו נאמנה שיעבור את כלם בחרב רעה ולשמיד טף ונשים ביום אחד. אז נקבצו יחדיו כל עם ישראל, והלכו אל האיש ההוא, ונפלו לפניו ארצה, והתחננו מאד, וצעקו ובכו שישוב

מדרכו, ולמה ישים עצמו בסכנה וכל עניי עמו, כי כבר נשבע המלך להעבירם בחרב, ואיככה יוכל ויראה ברעת כל קהלות פרס? השיב: אני באתי להושיע אתכם ולא אביתם, ולמי יראתם? ומי יעמוד לפני? ומה יעשה המלך פרס ולא ירא ממני ומחרבי? שאלו לו: מה המופת שהוא משיח? והשיב כי הוא מצליח ואין למשיח צורך אות אחר! השיבו: הרבה עשו כן ולא הצליחו! אז שלחם מעל פניו בחמה עזה.

ביום השני שבו לפניו בתענית וקטניהם לפניתם לשיכמרו רחמיו. אז אמר: למען רחמי הקטנים האלה כן אעשה, אם יתן לי מלך פרס ההוצאות שהוצאתי להכנס מלחמה זו אשוב אל מקומי ולא אזיקנו! אמרו לו היהודים: ואיך מלך אדיר כמו מלך פרס יכנע לתת הוצאות לאיש יהודי? השיב הארור משיח השקר ואמר:

אם תשובו פעם שנית, אפילו יתן לי כל ההוצאות וחצי מלכותו לא אתפיס!

וכי ראו היהודים רוע לבבו, ואין טענת אמת מועילה, הלכו מרים ובוכים לפני המלך, ואמרו: אדוננו המלך! בבקשת השררה וכתר המלוכה אין דת ולא טעם יספיק להעביר השטות למי שנשטתה, כי האיש ההוא ראינו בו כי הוא בענין זה שוטה מוחלט, איננו שומע בקולנו ובכל מה שאמרנו לו, כי שם נפשנו בסכנה עצומה, ואנחנו נקיים על זה; נפלינו אנחנו, כי איך ישית אדוננו את לבו לדברי השוטה הזה? שאם יניחנו הוא יפול מעצמו, כמו שמצינו בכל דברי שקר כי יפלו באשר אין לו רגלים, וכמו האילן הנופל כאשר אין לו שורש; דברים דברנו אל האיש ההוא מספיקים לשבר לב האבן, והוא בסכלותו עומד ואמר לנו, שאם יתן לו אדוננו כל מה שהוציא לעשות מלחמה זו ישוב לארצו, ויספיק כל זה להעיד איך הוא שוטה מפורסם! השיב המלך: ולמה קראתם אותו שוטה על זה? ואם העני אין לו אוצרות והוציא הוצאות בערבון ובטחון נצוח המלחמה והוא שב לדרכו – מה יעשה אם לא בדרך זו? לכן מהרו ושובו אל האיש ההוא, ואמרו לו כי מתרצה אני במה שהוא שואל, ושישלח בבטחון ואמונה איש אחד עם פנקסו, ומיד אשלח לו במעות יפות!

וכן נעשה.

אחר ששב האיש ההוא ונתבטלה המלחמה, צוה המלך וקבץ כל היהודים אשר במלכותו, ואמר להם: אחד מכם בא אלי להלחם בי, וספרו לי שהיה בהסכמת כלכם, ולא חשבתם כי הרעה תשוב נגד פניכם. השיבו היהודים טענות מספיקות ולא הועילו. וסוף כל הדברים אמר להם: תנו לי ההוצאות מיד ואחרי כן אדעה מה לעשות לכם! וכאשר שבו לפייס ולדבר, צוה ויתפשו כל ראשיהם במאסר חזק, ומתוך הצרה הוצרכו לתת הסך, ורבים מהם היו מוכרים את בניהם למלאות הסך, ואחר שנתנו לו מה ששאל

אמר שבעד עלבונו יקבלו הם עלבון זה שילכו היהודים יחפים ושלא יוליכו מכנסים אלא עד הירך.
אמר יוסף בן וירגה:
אני שמעתי מפי השר הנשגב והמרומם רבי משה המון זכר צדיק לברכה שגזר עליהם שיוליכו עץ כבד ועב לאחוריהם תלוי בצואריהם ללעג, ולזה לא היו יוצאים מבתיהם כי אם לנחץ גדול, כי זה היה מחזיר לו העץ לפניו, וזה מכה ומחזירו לאחוריו, והיו לשמצה וקלס לכל עובר ושב, ובכל רחוב וראש כל חוצות יגזרו לבושת.

ספור מהמלך דון פידרו הזקן עם החכם ניקולאו די ואלינסיא

אמר ניקולאו: שמעתי עליך, מלכנו, שרצון רוממותך לצאת למלחמה על אויביך אשר נקראו אינפיאיליש (infieles הם אנשים שאינם מאמינים.), ולמה ילך אדוננו אל האויבים אשר מחוץ ויניח אותם שבפנים? והם היהודים אשר גדלה שנאתם אלינו, וכתוב בספריהם שאסור לתת לנו שלום, ומפי המכיר אותם שמעתי שהנוצרי אין ראוי שיקבל מן היהודי אלא האמצע, ופירושו כי כשהגוי בא לעומת היהודי אז אומר על הנוצרי: בא בשעה רעה! ובהתקרב אצלו אומר לו: שלום עליך אדוני והאל יחיך! ובהתרחק ממנו אומר לו: לך כקרח לגיהנם וכפרעה אל הים.
השיב המלך: אם שמעת באזניך? השיב ניקולאו: מאחד מהם שבא לדתנו שמעתי. אמר המלך: אין ראוי להאמינו! כי מי שהמיר דתו נקל לו להמיר הדברים, ועוד כי השנאה מפאת הדת אינה אלא שנאה מקרית כי הוא אינו מכוין אלא אהבת דתו.
אמר ניקולאו: אין אני דואג אלא מעזותם אשר על פניך אדוננו יאמרו שדתך דת שקראית.
אמר המלך: יקרא אחד מחכמי היהודים ונשאל!
וכשבא אמר לו המלך: מה שמך? אמר לו: אפרים בן שאנגו!
אמר המלך: כנראה הרכבה יש בך, ומחציך ולמטה שבו אות הברית יקרא שמך אפרים, ומחציך ולמעלה נוצרי אתה שכן יורה שם שאנגו.
השיב היהודי: אדוני המלך! שאנגו שם המשפחה היא, והיא שנצי, אלא שנשתבש בלשון העם.
אמר המלך: בתך הייתי מבקש כי הגדת לי משפחתך.
השיב היהודי: אדוני המלך! אמרתי שאנגו להבדיל, כי כמה אפרים יש בחוצות, ואדוני המלך מבקש היה להכירני כיון ששאל את שמי.
אמר המלך: נניח זה, כי למה שהביאוך לפני הלא לשתשיב איזו משתי הדתות טובה, דת ישו או דתך?

השיב החכם: דתי יותר טובה לי כפי עניני אשר הייתי במצרים עבד לעבדים והוציאני האל משם בנסים ואותות, ודתך טובה לך כפי ממשלתה התמידית.
אמר המלך: על הדתות מצד עצמן אני שואל, לא בבחינת המקבלים.
אמר החכם: אחר עיון שלשה ימים אשיב לאדוני אם יראה בעיניו.
השיב המלך: יהי כן!
אחר השלשה ימים בא החכם והראה עצמו כעוס ובפנים זועפות.
אמר המלך: מדוע פניך רעים?
השיב ואמר: קללוני היום על לא חמס עשיתי, ועליך אדוננו לריב את ריבי, והענין הוא כי זה חדש ימים שהלך שכני למרחוק, ולשני בניו כדי לפייסם הניח שתי אבנים יקרות, ועתה באו שני האחים אלי ובקשו ממני שאודיעם סגולת האבנים וההבדל שבין זו לזו. ואמרתי להם: מי היודע בזה יותר מאביכם? הנה הוא אומן גדול בהכרת האבנים וציורם הנקרא לאפידאריו (Lapidario הוא סוחר של אבנים טובות), שלחו אליו והוא יגיד לכם האמת, ועל תשובה זו הכוני וחרפוני.
אמר המלך: שלא כדין חרפוך, ראויים לעונש.
השיב החכם: וישמעו אזניך מלכנו היוצא מפיך! הנה עשו ויעקב אחים היו, ונתן לכל אחד אבן אחת, ואדוננו שואל: איזו יותר טובה? ישלח מלכנו ציר לאבינו שבשמים, כי הוא הלאפידאריו הגדול והוא יאמר הבדל האבנים.
אמר המלך: הראית ניקולאו פקחות היהודים? וחכם זה ראוי לדורון וכבוד, ואתה יספיק לך לעונש, כי שקר דברת על עדת היהודים.
אמר ניקולאו: איך שיהיה מחוק המלכים הקדושים להכניע כל הדתות לדתו ולמה לא יכניע לאלה?
השיב המלך: לא ראיתי מעולם שום הצלחה בדבר על צד הכרח, כי מיד שיעלם המכריח ישוב לקדמותו, כמו האבן כשהושלכה למעלה מיד בסור כח היד תשוב אל מרכזה, וכן הרוח כשנכנס בבטן הארץ מיד קורע ושב ליסודו. לכן איעצך, ניקולאו, ל תלך אחר העם הזה בדרך ההכרח, אבל אפשר שתוכל להם בהודאת הרצון והסתה בהתמדה מיום אל יום, כי הדלף הטורד עם כל חולשתו עושה רושם באבן השיש עם כל תקפה, כל שכן שירשמו הלשונות הרכות בלב בשר. ושמעתי, כי חכם אחד רצה ליסר את בניו, ועשה משתה מלשונות רכות וקשות, וכלם היו מושכים את ידיהם מן הקשות והולכים אל הרכות, אמר להם אביהם: אי בני! אם כה תעשו בדברכם עם האנשים מה טוב ומה נעים חלקכם!

השיב ניקולאו: גם מדרך זו אין תקנה, כי אינו ממנהג העם הזה לקבל עצה, וטבעו טבע הפתן, שכאשר יקין יחרש מאזנו אחת וכאשר יבא המלחש יטמין אזנו השניה בעפר כדי שלא ישמע, שכן אמר דוד (תהלים נ"ח ה'): "כמו פתן חרש יאטם אזנו". וכתב שלח שר צבא טיטוס לרומי, והעתקתי נוסחו אשר נעתק מלאטין אל לשון עברי, והם דברי יושיפוס הגדול ליהודים היושבים על החומה, אביאנו לפניך!

והביאו וקראו, וכה אמר:

"העם הנבחר, בני אברהם, תלמידי משה, תושבי ירושלם מעון השכינה משוש הארץ, יעלו נא לרצון דברי אלה על מזבח חכמתכם, תשמענה האזנים, יבינו הלבבות, יברח הזדון, ימשול השכל, תגזור הדעת בצאתה חפשית מרשת התאוה, תדעו כי תשוקת הנצחון ישים בעליו מנוצח מקברו אשר כרהו והוא לא ידע, אם שמעתם בן עיר אשר אמר לאלכסנדר בבואו עלז מן המלחמה וכה אמר: אי אלכסנדר! הנה באת שמח בנצחון המלחמה הקטנה – מי יתן שתנצח הגדולה! אמר לו המלך: ואיזו גדולה יותר מאשר נצחתי! אמר לו: המלחמה הגדולה היא מלחמת יצרך! אנא הבחורים הכניעו יצרכם, ויגדל נא כחכם להיות זקנים בזמן הבחרות, כי בזמן הזקנה אין צריך כח והימים בעצמם ישיתו עצות בנפשכם, מה בצע כי יהיה לכם שכל כמו חכמים ותחיו כמו בעלי חיים? וכיון שהאויב מבקש שלום ומבטיח קיום מקדשכם, למה תשימו אותו בסכנת האבדון? האם יחמלו עליו אויביכם ואתם השלחתם האש ראשונה? ומה יעשו חכמי יועצי ירושלם אשר נגד עצתם כל עצה נבערה וכל חכמה מגרעת? איה יודעי בינה לעתים כאלה? איה זרועות חוקות נעזרות בזכות הלבבות הטהורים משליכים אלף חצים ואחד לא יחטיאו? ואתם אפילו אחד מאלף לא הזיק לאויב, ונשארתם כאניה בלב ים ורוח סערה סביבה ולפניה צור מכשול ולמעלה ממנה ענן וערפל אש וגפרית, מלאתם מקדש מדם נקיים והרשעים שלחתם חפשים! ומצד פירוד לבבכם, אם האויב הורג אחד מכם – אתם בעצמכם הורגים אלף. שמעו נא שרי קדש! כי אמר טיטוס: לשוא טרחתי להביא מרומי כמה סוללות, כי היהודים בעצמם כל אחד סוללה לחבירו! תדעו נאמנה, כי הבטחון בלי יושר כאניה בלי תורן, ולמה הצליחו הרומיים – אלא ביושרם! הנה שמו בשוקי רומי בכל אחד איש נאמן יודיעם בכל יום מי שבר אחת מדתי רומי ולא נמצא מי ששבר אפילו אחת, ואתם שברתם דתי אלהיכם כלן בכל יום: חללתם שבתות ה' מועדי קדש, לקחתם הבתולות הנאות מחדרי משכיתן וחיק אמותן, שאף על פי שאמר החכם: אין זקן כל כך כבד מן הזוקן, שאם יראה אשה יפה לא יחשוק, ואין בחור פרוש שלא ידאג, – זהו בשעת שלום, אבל בשעת מלחמה וספרי הסכנה פתוחים ראוי שלא

תראה לכם ערות דבר, כמאמר מלככם, ואתם חטאתם בדבור ובמחשבה! אלכסנדר שלא ראה אור האל היה מחזיק בידו האחת הרומח ובשנית מפזר לעניים לשיחזיק יד ליד – ואתם בשתי ידים שפכתם דם צדיקים?! עוד ראו מזל הרומיים צומח: הם מושלים עד ערי בריטאניא ועד הרי הענקים, וגם אתם ראוי שתכנעו כאשר ראיתם רצון אלהיכם! השגיחו חכמת הטבע, כי הקנה יכנע לרוח חזקה והכנעתו היא רפואתו לשוב לעליתו, כי כשתעבור הרוח ישוב לקדמותו. גם תבינו שלא התמידה הצלחת שום אומה אלא בהתמדת שלמותה: אנשי מדי עברו תורות השכל, וכעס עליהם והמליך אנשי כשדים, כעס עליהם והמליך היונים, כעס עליהם והמליך הרומיים, כעס עליהם וימליך אתכם אם תטיבו דרכיכם. ידעתי כי העריץ שר צבא שלכם יאמץ את לבבכם בדברים שהיה ראוי להטיל מורך ולא אומץ, אתם לוקחים מן האיש ההוא עצות רבות, תדעו באמת כי לא יועילו מאה עצות מאיש אחד מה שתועיל עצה אחת ממאה אנשים, והשפעת האל בשכל המרובים היא, ומה תקחו עצה מן העריץ משולל מהשכלה, מופשט מעשות טוב בחייו? וכי תאמרו: איך נשתעבד ולעולם היינו חפשים? אתם תאמרו: לעולם! ואני לא ראיתי שעה שלא הייתם משועבדים, כי ראה היוצר שאי אפשרית השארתינו אלא בהכנעת יצרינו, ולא הצליחו הרומיים כי אם לשעבד אתכם. אחד היה אברהם בחכמה ועושר והשתחוה כמה פעמים לעם הארץ, ויעקב נשתעבד תחת יד המצריים, כי ידע שרצון האל הוא, ומגבורת יהודה ויוסף ואחיו היה להחריד את מצרים, כל שכן להרוג את יוסף, ויראו לגשת, לפי שהאל המליכו. וברום הצלחתכם, הוא זמן המלך הראשון שאול, לוקח היה את בניכם לרוץ לפני סוסיו, והנערות הבתולות לובשות רקמות למבשלות ואופות. ראיתי בעיני כי אתם מחפשים מיתתכם בנרות, ועם אבוקות – שריפת בית אלהינו, ואיך לא ישרפוה ואתם השלחתם האש הראשונה!"

ובעוד שהשר היה מדבר, השליכו עליו חצים מן החומה, ועם כל זה נתאמץ ושב להשלים דבריו, וכה אמר:

"אי קריה נאמנה ירושלם! אי מעון שכינה! אי תפארת פלישטינא! אי משוש מלאכי עליון! אני איני דואג על שתי חומותיך באשר כבר נפלו, ולא על דלתותיך אשר נשברו, ולא על חומותיך אשר נפרצו, על מה אני דואג ובוכה? הלא על שאני רואה היותך ריקנית מאנשים טובים! אי ירושלם, נוה שאנן! אם ימיתוני אתה תבקש מלפני אל את דמי, כי הם יבקשו להרגני תחת בקשתי חיותם, גם אני מצטער ובוכה אשר ילדיך לקחו כלי זרים שהם חרב וחנית, וכליהם – והוא המעשה הטוב – לארץ הניחו! האם הוצרך אברהם אפילו תפלה, כאשר לקחו ממנו שרה בשכבו על מטתו נגף ה' את פרעה, וכאשר

חשב לגלות מסתורי שרה גלה השם מסתורי פרעה לעיני הרופאים ולא הועיל, וכאשר הקיץ אברהם מצא שרה בצדו וכתר מלכות בראשה. אי ירושלם, מי הביא עליך אויב כי אם בניך? מי הביא אנטוניוס וקוסיאוש? ומי הביא נירון קיסר? הלא בניך שלחו בעדו מפני מחלקותם! דברי כה, ירושלם, באזני האנשים האלה היושבים על החומה להצילך והם יבקשו הריסותך, אמור כה להם שאם אין חומל עליך שיחמלו על הבית אשר בנו הנסיכים היקרים והנביאים הקדושים, וכל זמן שאתם מאחרים כניעתכם אתם מאחרים גאולתכם, ומי יתן וכבר עברו ימי הכניעה, כי בכל יום שעובר אתם קרובים להשבית מלכותכם".

עד כאן. אחר דבריו אלה השליכו עליו מן החומה אבן גדולה והוכרח לברוח משם.

אמר ניקולאו: ראה נא המלך התועיל עצה עם האנשים האלה? אין עצה ואין תבונה נגד טפשות היהודים!

אמר המלך: ואם לא יועיל לא זה ולא זה, לא היום ולא לעולם, הלואי שיספיק זמננו לבקשת שלמות נפשותינו, ולא נוציאהו לבקש שלמות נפשות היהודים, ומכל מקום עלז לבי מאד בדברי הכתב ההוא, וכנראה יש בין היהודים מיופי המליצה ונועם המשך הדברים.

אמר ניקולאו: היהודים היו אם המליצות, כאשר גדלו קטניהם על ברכי ספרי הבריביא, והיא עצמות המליצה, ומי שיבקש לדעת איך ידבר להמשיך רצון המלך – יראה דברי אביגיל עם דוד, ומי שירצה להבין איך יספר שבחי האל ומהלליו – יראה תפלת חנה, ומי שירצה לדעת דרך תלונה ותערומות – יעיין בדברי יהודה עם יוסף כאשר נגש אליו.

אמר המלך: היש להם השירים השקולים?

אמר ניקולאו: היא מלאכתם הטבעית ללויים. במקדש וברומי בין הספרים שהובאו מירושלם ראיתי בגנזיו ספר, חברו איש אחד, נקרא לאזרו הלוי, אשר יתחיל מכדור הארץ, ואם יש לה תנועה, ולמה באמצע עומדת, ואומר על זה שיר שקול משובח כפי מה שהבינו נבוני הנוצרים ומשוררי היהודים; אחר כך ידבר מהאבנים הטובות והצמחים וסגולתם, ועושה על זה שיר מהולל; אחר זה ידבר במין האדם, ומחלקו לארבעה חלקים, והם: החכמים, והסוחרים, ואנשי מלחמה ועובדי אדמה, ואומר עליהם שירים אשר דוד היה תמה מהם; אחר זה ידבר בסדר ארבעה יסודות ואומר שיר. אחר זה עולה לשמים, ומתחיל מן הלבנה ותועלותיה ותנועתה ואומר שיר, וכן בכל כוכב וכוכב. אחר זה ידבר בשנים עשר מזלות באיכותם וגדולתם ואומר שיר. אחר זה ידבר בעשר כתות של

מלאכים וכמה משרתים את פני ה' ואומר על כל אחד שיר. אחר זה ידבר בארבע צורות הקדש מן החכמה לאין שיעור.

אמר המלך: אחת שאלתי ושתים שמעתי, כי יש להם מן החכמות יד ושם, ועתה אני תמה מן המאמרים שנאמרו בשם התלמודיים יוצאים מההיקש ומופתי החכמה ויהיה מה שיהיה, כיון שבאנו לדבר בסדרי העולם והטבע שאלות יש לי אם תשיבני, כי כבוד מלכים חקור דבר.

אמר ניקולאו: שאל אדוננו, ויש לאל ידי.

שאלה ראשונה: אם יש סבה טבעית לעמידת הארץ באמצע העולם? ואיך לא תטה לאחד מן הקצוות?

תשובה: בהתחלת הבריאה נבראו שמים וארץ יחד מחמר אחד, לכן הם באהבה כשני אחים מבטן אחד, ולכן כל חלק מן השמים יאהבנה וימשכנה אליו, וכיון שכל חלק וחלק מושכת ואין כח בשום חלק יותר על חבירו בהמשכה – נשארת באמצע כלם.

אמר המלך: אני אומר להפך שישנאוה השמים לגריעותה, וכל חלק מרחק אותה בשוה ונשארת באמצע.

אמר ניקולאו: גם זו סברת ארסטו היא, ועדין יש סברת אבן סיני אשר אמר, כי הארץ מרכז והשמים עגולה, ומטבע המרכז לעמוד באמצע.

אמר המלך: לכל אלו יש תשובה, והנכון יראה מה ששמעתי בשם התלמודיים שברצון האל ומאמרו עומדת, והוכיחו ממאמר איוב שאמר (כ"ו ז'): "תולה ארץ על בלימה".

שאלה שניה: איך בבטן הארץ יולדו הזהב והמרגליות המאירות, כי איך עפר חשוך ועכור יוליר דבר מזהיר?

תשובה: מניצוצות השמש והככבים נבראו.

אמר המלך: ואיך יפעלו בבטן הארץ?

השיב ניקולאו: ואיך נוצר הולד בבטן אמו? ולכן אמר דוד (תהלים קל"ט ט"ו): "רוקמתי בתחתיות ארץ", להשוות זה לזה. ויותר מתמיהה בריאת הפירלא, והיא מקליפת חיה הנקראת בערבי "צריף", ואותן קליפות הולכות בים, ויום אחד בשנה אשר ירד מטר עולות ממעמקי ים ופותחות, כי הן כמו שתי אזנים זו על גב זו ומקבלות הטיפין וסותמות, ושם נבראת הפירלא וטבעה לחזק הלב והעינים.

אמר המלך: אני לא כן שמעתי, אלא שבים אוקיינוס יעלה רוח חזק ומעלה גלים, ואותה חיה אשר אמרת פותחת פיה ושואבת מן המים, ולימים פותחת פיה לקראת ניצוץ השמש, ומזה נבראת האבן ההיא. וכל אלו הם דברים של תימה.

אמר ניקולאו: ומה יש בעולם שאינו דבר מתמיה? וכבר אמר דוד (תהלים קל"ט י"ד): "נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד", רצה לומר: יודעת מאד אבל לא הכל, ומי יתן סבה להמשכת הקאלמיטא (calamita אבן שואבת) את הברזל? אמר המלך: אני שמעתי שרצה לומר: נפלאים הם מעשיך ויותר נפלא איך נפשי יודעת, וזהו לשון "מאד". אבל לפירושך, דוד היה מתפאר במה שאפשר שלא היה בו, כי ידענו קוצר המשיג לכל חכם לבב, ומה שאמרת מן הקאלמיטה ראיתי כתוב שיש בה מטבע הברזל, ולכן מושכת הברזל, כי כן טבע כל דבר לקרב הדומה לו או מטבעו.

שאלה שלישית: הצמחים איך יצמחו לצד מעלה, שאף על פי שיש בהם שני יסודות פונים למעלה, והם האש והאויר, כבר יש בהם יסוד הארץ והמים אשר לכבדותם היה נראה שיספיקו להכריח השני יסודות הקלים, או לפחות שיטו הצמחים לאחד הקצוות ולא למעלה.

תשובה: יש בהם נפש צומחת שמכריחה השני יסודות אשר הם כבדים לשיעלו למעלה.

וכבר היה לי ויכוח עם אחד מתושבי מלכותך, הוא דון יוסף בינבינשטי, ואמר לי שהתלמודיים הרגישו הספק שנסתפק לאדוננו, ואמר כי זה מכח הככבים אשר אמרו זה לשונו: אין לך עשב למטה שאין לו כוכב למעלה ואומר לו גדל!

שאלה רביעית: מה טבע מחייב השתנות הגוונים בצמחים?

תשובה: כאשר יגבר יסוד המים יטה ללבן, ואם יגבר סוד עפר יטה לשחור, ואם יגבר יסוד האש יטה לאדום, וכן בשאר הגוונים טעמם מבואר בספרים.

שאלה חמישית: מדוע האילן עב למטה ודק למעלה?

תשובה: מפני שאין כח ביסוד העפר והמים לעלות כל כך.

שאלה ששית: מדוע החיות חזקי ההוש יותר מהאדם? כי אמרו שהאריה שומע למרחוק מאד, והעורב מריח למרחוק, וכן הדבורים והנשר רואים כמה פרסאות.

תשובה: כל אלה אין להם אלא חוש אחד, ובו ימשך כח שאר החושים, והוצרך אותו כח בחוזק, מפני שבזה נמשכה מציאת המזונות לאותו חי, והנה כל החיות יראות מן האריה ונחבאות בין הסלעים והאילנות, ואילו האריה לא היה שומע מרחוק כשהשור גועה היה קשה לו למצוא טרף, וכששומע מרחוק מאד שאג ישאג, כי ראה שלא יכול להגיע שם ביום ההוא, כפי מה שראיתי בספר.

שאלה שביעית: מדוע לא נתנה לאדם גבורת האריה?

תשובה: אדוננו המלך! אין זה משאלותיך, כי כן תשאל: מדוע לא עשה האל את הזבוב פילוסוף, והיתוש נביא, והאדם כוכב בשמים? וכבר מצינו לאדם גבורה יותר מן האריה, שהרי דוד הכה האריה.

אמר המלך: דוד בעת ההיא עדין לא היה מדבר מכח הנקרא אצלינו אישפריטו שאנטו (espiritu santo ברוח הקודש) ולמה נאמינהו?

השיב ניקולאו: כבר ראיתי כיוצא בשחוק עשו ברומי, כי בא לשם לא נודע מאיזה מקום שור גדול אמיץ אשר המית מאה אנשים, ואמרו הטבעיים שהשור יש לו כח במצח כל מה שיש לאריה בידיו ובצפרניו, ובא גבור אחד ובאגרופו הכהו במצחו והמיתו, ואחר כך צלאו ואכלו כלו באכילה אחת.

השיב המלך: מה החלום הזה אשר חלמת? וכי יש אסטומכא סובלת אכילת שור אחד?

אמר ניקולאו: ויותר מזה ראיתי הוא בריה אחרת, רומה שתי אמות, ורחבה אמה, וראשה בלא עור אלא עצם הקדקד לבד, ואין לה אזנים, אבל חור אחד לאחורי הראש. ואמרו כי משם שומעת, ובכל יד שתי אצבעות, והרגלים כרגלי הסוס.

אמר המלך: כבר יצאת ממחיצת חכם ונכנסת במחיצת השוטים, וכי באת לחזק כזב אחד עם כזב אחר?

אמר ניקולאו: והלא נמצא בספר בעלי חיים שיש אנשים באיים הרחוקים שאין להם ראש ועיניהם בחזה.

אמר המלך: ומה זה תמיהה? אני אראך בממלכתי אלף אנשים שאין להם ראש, וגם אתה כאחד מהם.

שאלת שמינית: מדוע הנחלים הולכים אל הים והוא אינו מלא?

אמר ניקולאו: ואם אין לי ראש – איך אוכל להשיב?

אמר המלך: מטבע כל אדם לכעוס אבל מהרה ישקוט, ואם לא ינוח כעסו בו נתפרסם לכסיל, כי כן אמר החכם (קהלת ז' ט'): "כעס בחיק כסילים ינוח".

תשובה: בקצור, שהשמש שואב כל אותה תוספת.

שאלה תשיעית: אמרו, כי מלך צפון כסה פני סוס לנסותו, והזמינו לו את אמו, ובא עליה, ואחר שגילו פניו וידע, עלה להר והפיל עצמו משם, והלא עשו הסוס בעל שכל ומצווה ועושה?

תשובה: האל שם בו אותו טבע להוכיח בו בני האדם.

שאלה עשירית: מדוע השלג לבן שכיון שהוא מן המים היה ראוי להיות דוגמתם.

תשובה: המים לבנים הם כשלג, אלא ששכונת העפר גורמת להם ערבוב, ואחר שהוציאם העב ממקומם, האויר והחום מדקדקים ומזככים אותם עד שישובו לטבעם.

שאלה אחת עשרה: מדוע הברד ירד קטן ועגול לפעמים, ולפעמים אינו כן?
תשובה: הבא עגול וקטן בא ממרחק גדול, והאויר מקיפו ומקטינו, שאוכל ממנו ומעגל אותר, והבא מקרוב לא הפסיק הזמן.
שאלה שתים עשרה: מדוע בקיץ טפות המטר גדולות?
תשובה: שהחום מקבץ החלקים אלו לאלו ונעשים טפות גדולות, כי המים בורחים מהחום, ומתקבצים אלו עם אלו להתחזק כנגדו.
שאלה שלש עשרה: מדוע הגלגלים מהם תנועתם מאוחרת ומהם תנועתם מהירה? ויש מהם מקיפים העולם ומהם לא?
השיב ניקולאו: חייך, אדוננו, לא תשאל לי מן השמים, ואני אפילו מה שלמעלה מגג ביתי איני יודע, ואמרו החכמים כי מה שנאמר בטבעיות – רובו אמת, ובלמודיות – רובו שקר, ובאלהיות – כלו שקר, כי אין בכח שכל אדם. עד כאן.

ויכוח היה בין איש נוצרי ובין איש יהודי לפני המלך דון אלפונשו מפורטיגאל

אמר הנוצרי: יש לנו כמה מזמורים מורים מציאות משיח שלנו, ומכללם מזמור (תהלים כ"ב ג'): "אלי אלי למה עזבתני" אשר אמר כששמו אותו על עץ חתוך, ועליו אמר (תהלים כ"ב ט"ו): "כמים נשפכתי", ואמר (תהלים כ"ב י"ג): "סבבוני פרים רבים" והם שופטי היהודים, (תהלים כ"ב י"ד): "פצו עלי פיהם", אשר אמרו כי מסית ומדיח היה, ומה שאמר (תהלים כ"ב י"ז): "כי סבבוני כלבים" על היהודים נאמר, ומה שאמר "ידי ורגלי" על ישו נאמר, שהיהודים תקעו מסמרות בידיו ורגליו על העץ, ואמר (תהלים כ"ב ל'): "ונפשו לא חיה", זהו ישו שקבל המות ברצון לכפר עון אדם, (תהלים כ"ב ל"ב): "ולעם נולד כי עשה" על הנוצרים נאמר, שנולד ונתחדשה להם דת.
תשובת היהודי: אתה החכם ידעת, כי כל פסוק בלשון עברי סובל כל צורה שירצה המצייר, אבל הצורה האמיתית במה יתאמת הלא הוא אם נמשכו שאר הפסוקים על הצורה ההיא. והנה במזמור "אלי אלי" יש כמה פסוקים מתנגדים לפירושך. וראשונה אומר לך מה שאמר חכם יהודי בכיוצא בזה לפני מלך ספרד, אמר זה לשונו: אדוני המלך! אתמול כעסתי על התרנגול אשר בביתי לפי שהתעננני בקריאתו, והכתיו במקלי, ורדפתי אחריו, עד שהבאתיו בחדר אחד חשוך, ואחר כך בכל יום ויום הייתי מכה אותו, עד שקרעתי עורו ושברתי עצמותיו, אחר כך הבאתיו בקדרה וכסיתיו כראוי, ואחר שמת נעשה לו נס, ושבה אליו הרוח, והתחיל לקרא ולרנן כסדרו. והנה עתה מצאתי כל

הענין הזה שנתנבא עליו ירמיהו (איכה ג' א'): "אני הגבר ראה עני", הוא התרנגול, שכן נקרא בלשון תלמוד, "בשבט עברתו", הרי המקל, "אותי נהג" (איכה ג' ג') הרי הרדיפה, "חשך ולא אור" הרי החדר החשוך, "אך בי ישוב" (איכה ג' ג') הרי הרדיפות האחרות, או שיאמר שהיה מגיס בקדרה, והיא מצרכי הבישול, "בלה בשרי" (איכה ג' ד') הרי קריעת העור ושבירת העצמות, "בנה עלי" (איכה ג' ה') הרי הקדרה, "במחשכים הושיבני – הכביד נחשתי" (איכה ג' ו' וז') הרי הכיסוי, "גם כי אזעק ואשוע" (איכה ג' ח') הרי קריאת הגבר, ויראה אדוננו אם ראוי שנאמר שהנביא נתנבא בזה, כל שכן כאשר שאר הפסוקים לא ימשכו לכונה זו, עד כאן דברי השלם ההוא. וכן אני אומר, כי מזמור "אלי אלי" אף על פי שיש פסוקים מורים על ענין המשיח, הרוב אינם מורים כן, שהרי התפלל (תהלים כ"ב ב' וג') "אלי אלי למה עזבתני – אלהי אקרא יומם ולא תענה", והלא אם הוא קבל המות ברצון כמו שמורה ונפשו לא חיה – איך היה מתפלל שיענהו ויושיענו ממנה? ועוד איך אמר (תהלים כ"ב ה'): "בך בטחו אבותינו – והוא לא היה לו אב? וכן (תהלים כ"ב כ"ג): "אספרה שמך לאחי" – ולא היו לו אחים? ואיך אמר (תהלים כ"ב כ"ה) "יושב תהלות ישראל" "וכל זרע יעקב כבדוהו" (תהלים כ"ב ד') – והם היו שונאים לו? ומה שאמר (תהלים כ"ב ל"ב): "לעם נולד" עלינו נאמר, שמתוך הגלות והצרות הוי כאילו נולדנו בכל יום.

אמר המלך: אי יהודי בעל תחבולות! איך ברחת מלהשיב על הדבר העצמי – והוא אומר (תהלים כ"ב י"ז) "כרו ידי ורגלי"?

השיב היהודי: אדוננו המלך! אם הוא עצמי הלא הוא לפי טעות גירונימו המעתיק, כי "כארי" באל"ף כתיב ועם יו"ד ולא וא"ו! וכן עשה "עד מה כבודי לכלימה" (תהלים ד' ג') אשר קרא "עד מה כבדי לב", ואמר שהם דברי האל על היהודים כאשר לא רצו להאמין במושיעם, "וכארי ידי" על יושבי הגלות נאמר, שיקרה להם כמו שיקרה לחיות עם האריה שעושה עם זנבו עגול סביב ההר ואין רשות לשום חיה לצאת ממנו, אבל להפך שמקבצות ידיהן ורגליהן לפני האריה.

השיב המלך: היה לו לומר "כארי קבצתי ידי ורגלי", כל שכן שענין העגול אפשר שהוא מדברי הזקנות הטפלות.

אמר הנוצרי: וכאשר נאמר כי אין מן המזמור הכרעה, למה לא תאמינו במשיחנו, ואתם מאמינים בדבר יותר זר, והוא הבריאה יש מאין, אף על פי שהביא אריסטו מופתים אל הקדמות.

השיב היהודי: שאלה זו כבר נשאלה לפני המלך דון גואן מארגון, והשיב חכם גדול משלנו, כי מופתי אריסטו אינם מופתים חותכים, ועוד כי הדבר הזר ראוי להאמינו אם מורה יכולת האל והבריאה מאין היא המורה היכולת המוחלטה, אבל שנאמר שהאל נתלבש בבשר יראה חסרון באלוה, כי עשינו מה שהוא אלוה שאינו אלוה. ועוד שאם נתלבש בבשר לקבל עונש בלתי בעל תכלית על עון אדם שחטא כנגד הבלתי בעל תכלית, עונש זה מי קבלו? אם נאמר: החלק האלהי – אי אפשר כי הוא אינו מקבל מות, ואם חלק הבשר – ידוע כי הבשר בעל תכלית, ואיך נאמר שקבל עונש הבלתי בעל תכלית?

אמר המלך: יש על הדברים האלה השגות, אביאן בסוף ענינינו, ואני אומר כיון שמנהג שלכם לומר דברי שקר ושוא כבר הוחזקתם לשקרנים בכל דבר, ואני שמעתי בויכוח אחד, שאתם אומרים בתלמוד שלכם שנמצאה צפרדע גדולה כששים בתים, ושתנין בלע אותה, ושבא עורב ובלעו, ודלג על האילן. וכל אלו דברי שקר מפורסם, כפי מה שנתאמת. ועוד אתם אומרים, שבים אוקינוס נפל ברזל, ונתגלגל שבע שנים ולא ירד לקרקע, מי ראה בעמקי ים אם ירד או לא? ועוד אתם אומרים, כי איש חכם ראה בים שנתגאו גליו, ובין גל לגל שלש מאות פרסאות, – וזה שקר, כי כל הים ההוא אינו שלש מאות פרסאות.

תשובת היהודי: כתבו קצת מנבוני לב, שהקדמונים היה מנהגם שכשירצו לקרב העם שישמעו דבריהם היו לוקחים נבל ומנגנים, וכשהעם קרב לערבות הניגון אז היו אומרים מה שנראה להם לתקון הסדר המדיני והישרת הנשמה, והנה קדמונינו, כאשר לא ידעו לנגך תפשו דרך אחרת להביא דבריהם בדרך משל ומליצה, והיודע ידע התוכיות, ושני הדברים למדנו מלשון המשורר אשר אמר (תהלים מ"ט ה'): "אטה למשל אזני אפתח בכנור חידתי". ומשל הצפרדע רמז לחכמה הטבעית המשוררת מעשה ה', כמו שעושה הצפרדע, ואמר שהיא גדולה כששים בתים, רמז לששים חלקים או פרטים אשר בה. הראשון – יסוד הארץ, ומתחלק לשבעה אקלימים, וכל אקלים מזגו וטבעו מתחלף מחבירו, וכל חלק מתחלק לחמשה חלקים, והם: סלעים, והרים, וגבעות, ועמקים ומישור. ובבטן הארץ יש עצמות, ועורקים, וריאה, וכסף, וזהב, וברזל, ונחושת, בדיל, ועופרת, וכסף חי וגפרית – הרי בבטן הארץ אחד־עשר דברים, והעצמות הם האבנים הגדולות שהן לארץ כעצם אדם, והעורקים הם המקורות ההולכים בתוך הארץ. והמעינות והריאה הם האבנים הטובות אשר מראיתן כמראה הריאה, יש חלק לבן כמו הספיר נקרא דיאמנטו, ויש אדומה והיא הנפך, ושני מינים יש בו, האחד אדום מאד

והשני דומה נוטה לירוק, והאחלמה הנקראת גסינטה היא האבן ירוקה, ותועיל לרעי העין ולכהות עיני הזקנים. ביוצא מן הארץ הם חמשה דברים: עשב מזריע, ועשב בלתי מזריע, אילן פרי, ואילן סרק, ואילן מורכב, והוא בקצה הארץ אשר יוצא מן הארץ כשהשמש זורח, ונכנס בארץ כשתשמש שוקע, נראה שיש בו טבע הארץ בצמיחה וטבע השמים בזריחה ושקיעה, ובגדל מן הארץ הם שבעה חלקים, והם: האדם המתחלק לבשר ולנשמה, ולא ראי זה כראי זה, והבהמה, וחיה, ושרץ, ורמש, ומורכב מאדם ובהמה, הוא הי שחציו אדם וחציו בהמה, נקרא בלשונכם סינטאריו, הרי בארץ וביוצא וגדל ממנה שלשים וארבעה חלקים. יסוד המים מתחלק לשנים: למים מתוקים, והם הנהרות, ולמים מלוחים, והם מימי הים, ויש באלה דגים וצפרדעים, ובפרט הצפרדע הנקראת תמסת שכל בעלי החיים מניעים הלחי העליון (התחתון) והיא אינה מניעה. ויש בים ביחוד בהמה, חיה, שרצים ורמש, שכן קבלו התלמודיים שיש שור בים ושור ביבשה, שור היבשה מותר לנו ושור הים אסור, לפי שאין לו סימני טהרה, ובחמור הוא להפך, שחמור היבשה אסור וחמור הים מותר לפי שיש בו סימני טהרה. ויש בים מורכב מאדם ודג, והוא הסורסי הנקרא בלעז שירינא דיל מאר (בלשון ספרד sirena del mar), והשלג, והברד, והמטר, והשהם, והאלמוג ולויתן, הרי במים חמשה עשר דבר, והספוג הרי ששה עשר. ויסוד האויר והנולד ממנו, והם חיות דורסות, והקאמיליון, והוא נזון מן האויר, לבז אשר שואב בראש הרים, והמורכב, והוא הנשר אשר עולה עד יסוד האש, לפי שהוא מורכב מיסוד אש ואויר. הרי חמשה חלקים, ויסוד האש ותולדותיו, והם הסלמנדרה, והרעם, והברק, והלפיד, הרי חמשה, הנה בין כלם ששים חלקים, עליהם אמר שלמה (שיר השירים ו' ח'): "ששים המה מלכות", והם מלאכת הטבע, "ושמנים פילגשים", והם עשרים דברים סגוליים, ויש בהם קצת מהטבע, "ועלמות אין מספר" רצונו לומר דברים נעלמים. ועוד אבאר הדברים הסגוליים אחר ביאור המאמרים, והתנין הבולע היא החכמה הלמודית, וקראה תנין לפי שהתנין מתעגל כעגולת השמים, ורמז כי הכמה זו מעולה מחכמת הטבע, וזהו שרמז באומרו שהתנין בלע הצפרדע. והעורב רמז לחכמה האלהית, וכן המשילה שלמה שנאמר (שיר השירים ה' י"א) "שחורות כעורב", ונאמר (תהלים י"ח י"ב) "ישת חשך סתרו", וזה רמז לעומקה, ואמר שבלע התנין רמז לגדולתה על הלימודית. ואמר שעלה לאילן, רמז לתורה שנאמר (משלי ג' י"ח) "עץ חיים היא". ורמז שכל החכמות בה. ומאמר גלי הים רמז לתאות האדם, שכל תאוה ותאוה רחבה היא מני ים. ומאמר הברזל רמז לשכל האדם החד כברזל. ושבע שנים רומז לשבע חכמות, ואמר שעם כל זה מעולם לא ירדו לעומק הבינה.

אמר המלך ליהודי: רואה אני דבריך טובים, אבל הכרח לא יכריחו, וכיון שכן אנחנו הנוצרים נעמוד על קבלתנו האמתית, ואתם תעמדו במה שחשבתם שהוא אמת, ויש לכם שכר לפי שכונתכם לשמים, ואילו ידעתם במופת הפך אמונתכם הייתם שבים אלינו.
אמר הנוצרי: הם לא כן ידמו עלינו, וחכם שבהם אמר שאנו כעורים מגמת פנינו דרך המלך ותעינו ונפלנו בבור שחת.
השיב המלך: אין זה פלא, כי מאמר החכם הוא שהדתות לא יתקימו כי אם בדמיון, ועם כל זה אני אעניש בעונש אם תשבע לי שלא תאמר כנגדם יותר מזה.
השיב הנוצרי: חי אדוננו וכתרו! אילו היו מי הים דיו והשמים נירים ועצי היער קולמוסים לא יספיקו לכתוב מה שאמרתי אני עליהם רעה.
השיב המלך; זהו פועל הדמיון אשר אמרתי לך.
לא יכולתי להעתיק הסיום כי נטשטש מאד.

השמד השלשים ושלשה

בעיר גדולה פיס היה שמד גדול, ולפי שלא מצאתיו כתוב לא כתבתיו הנה, כי ראיתי בעלי נוסחאות גדולות נבדלות ילאה המספר לכתבן, באשר לא נתאמת דבר.

השמד השלשים וארבעה

באחת מערי אשכנז קמו הנוצרים וקבצו היהודים ואמרו להם, שאם יקבלו עליהם תוך שלשה ימים דת ישו – הרי טוב, ואם לאו – ידעו נאמנה כל כולם ימותו בחרב אין המלט.
נקבצו היהודים ובשק ואפר ובתענית צעקו אל ה', ואחר שלשה ימים ראו שלא נענו מן השמים הסכימו כלם למות. אמרו הבחורים שבהם: אנחנו נבקש להנקם מצרינו ואחר כך נמות על קדושת השם הגדול! ובבקר נקבצו כל הנוצרים למקום ועד שופטיהם, והיו ממתינים שם שיבאו היהודים להתנצר, ויקח לו כל אחד מהם אחד אל ביתו ללמדו דתם ועקרם. קמו אנשים בחורים מבחורי ישראל, וחרבם תחת לבושם, והלכו לפתח מקום הועד, ולא השאירו מן הנוצרים פלטים, וקודם בואם צוו לנשותיהם שידליקו אש בארבעה מקומות העיר, וכי אין איש מכבה הבערה, כי כלם בבית הועד היו, נשרפה כל העיר והיהודים עמהם.
זה שמעתי מפי חכם גדול אשכנזי שבא לשליח.

השמד השלשים וחמשה

גם מפי חכם מקובל בא מצרפת שמעתי, כי בעיר אחת, נקראת בודון, נגזרה גזירה, והוא כי הדליקו אבוקה של שעוה ושמו אותה ברחוב העיר, והכריזו ואמרו: כל יהודי שיבא ויתנצר קודם גמר האבוקה - יקכלו אותו, וכל מי שיבא אחר כך - ישרף למות! וכולם עמדו על קדושת השם ונשרפו הם ובניהם, והיה בניהם איש גבור חיל וחכם ואהוב מאד לשר העיר, ושלח השר לקרא לו ולבקש ממנו שיתנצר, ויעשה לו כבוד ושררה אשר כמוהם לא נשמע, אמר לו האיש היהודי: ומה כבוד תעשה לי שידומה ויערך למה שיעשה לי אדון הנשמות כאשר לא אתנצר? והשר כעס מאד והתחיל לחרף לו ולדתו. אחר הדברים אמר לו האיש היהודי: אין לבי להתנצר, אבל אפשר שבראותי האש הגדולה אשר בו ישרפוני אפחד ואשוב מדרכי, לכן אדוני השר צוה ויעשו ברחוב אש גדולה ולך עמי סמוך לאש, אולי בעת ההיא יתן האל בלבי את אשר ברצונך. אמר השר: טוב הדבר מאד! וצוה שידליקו אש גדולה מאד, והלך עמו שם, והאיש היהודי כי ראה עצמו סמוך למדורה, והוא איש זרוע, תפש השר והשליכו באש, והוא עליו, ומתו שניהם.

השמד השלשים וששה

באחת מערי אשכנז גזרו גזירה שכל היהודים ימירו דת תוך שלשה ימים, ואם לאו - שישרפו כלם. נאספו העניים והתענו שלשה ימים, והסכימו שאם לא יענו תוך שלשה שיבאו כלם לבית הכנסת ושישחטו זה לזה ולא מיד ערלים, וכל מי שלא תהיה לו אכזרות לב יתחנן לשמש הקהל שישחטנו הוא. וכן נעשה, והם שחטו נשיהם וילדיהם ראשונה, ונשאר השמש לבדו, והעביר סכין על צוארו ומת. בבקר יום רביעי באו הנוצרים לפתחי היהודים לדעת מה כונתם, ולא מצאו איש ולא אשה בבית. הלכו כלם לבית הכנסת ומצאום כלם שחוטים. הלכו אל המלך והגידו לו הדבר, והוא צוה שלא ינתנו לקבורה אלא שישליכום לכלבים על פני השדה. ויש לקצת אשכנזים בקבלה שכפה עליהם הר אחד ונשארו קבורים.
זכות הקדושים האלה וכאלה יעמוד לזרע ישראל בכל מקום שהם, אמן!

השמד השלשים ושבעה

חרבן וחרב היה בגראנדא, ומצאתי שהענין כך היה.
בימים ההם היה שם רופא למלך, נקרא רבי יצחק המון זכרונו לברכה, והיה בכל יום הולך לחצר המלך. ויום אחד ראה ברחוב ישמעאלים מריבים, ואמר לשוב לאחוריו

ולא יכול, ובעברו דרך שם אמר אחד מן הישמעאלים לאחד מבעלי הריב: בחיי נביאנו! שתעזוב את חברך ולא תרדוף אחריו! והוא לא רצה. אז חזר ואמר: בחיי רופא המלך, שתניחנו! אז הניחו מיד. נתקבצו הישמעאלים ואמרו: נפלה דתנו נפילה שאין לספר! בחיי נביאנו השביעו - ולא רצה, וכשאמר לו בחיי איש יהודי - אז הניחו! הנה אלה הרימו ראש - קומו ונכריתם! קמו כלם וחרב בידם, ולא השאירו פליט, לבד קצת מהחשובים אשר ברחו לבית המלך ונצולו. מן היום ההוא והלאה קבלו עליהם הרופאים אשר שם שלא לרכוב על סוס ושלא ללבוש משי ושלא להראות שום שררה בלכתם ברחוב העיר, אם כדי שלא יקנאו הישמעאלים ואם להתאבל על אחיהם הנהרגים.

השמד השלשים ושמונה

מפי איש חסיד וחכם כבוד רבי אברהם בן ערמא שמעתי שנעשה נס על ידי אדוני רבי יהודה בן וירגה משביליא אכתבנו.

הנה בעיר סמוכה לשביליא, נקראת שירץ דילה פרונטירא, באו כומרים בבית איש יהודי מעשירי הארץ, ושאלו ממנו צדקה, ולא רצה לתת להם, ונמשכה ביניהם קטטה ומחלוקת, והיהודי הכה אחד מהם, והם על כל הקהל יצא כעסם, ונתיעצו להעליל ולהשחיתם. וביום ההוא ראו שמת איש משומד ונקבר בבית הקברות שלהם, והלכו הכומרים ההם, והוציאו את המשומד מקברו, והוליכוהו לקברי ישראל, ובבקר צעקו ואמרו כי מצאו קבר המשומד ריקם, ואין זה אלא מפני שהאיש ההוא יהודי היה מלפנים, והיהודים הוציאוהו מקברו שלא ילך לגיהנם עמנו.

הלכו כלם אצל הדוכוס וספרו לו כל המאורע. השיב הדוכוס: תלכו מיד קודם שידעו היהודים, ושאלו להם אם יש ימים שקברו איש יהודי. הלכו לחפש, ואמרו היהודים כי זה ימים לא נקבר יהודי. ובאו אצל הדוכוס ואמר להם: לכו עתה לקברי היהודים וראו אם נמצא קבר חדש. הלכו ומצאו שם קבר מחדש, וחפרו ומצאו המשומד ובאו אל הדוכוס, ואמרו לו: מצאנו קבר חדש וחפרנו, גם הכרנו האיש ההוא, והוא באמת האיש שנתנצר. והדוכוס חמתו בערה בו, ומכל מקום אמר: ראוי לתת חשבון לדבר כזה אל המלך, ישבו כל היהודים בבית הסוהר עד יבא פתגם המלך!

והיהודים כאשר שמעו את הדבר הרע הזה, שלחו שליח לרבי יהודה בן וירגא לשביליא, שיבא מיד לבקש על עמו העומדים כלם בצרה, כי נחבאים היו ולא היו יוצאים לחוץ מגלות העם עליהם. וכאשר בא רבי יהודה אל הדוכוס לא היו רוצים לתת לו מקום לבא אל הדוכוס, כי לבבם להרע. דחף רבי יהודה לאנשים בחזקה ואמר לדוכוס: אדוננו

הדוכוס! לא באתי להציל מאשמה ליהודים, כי כיון שעשו דבר כזה ראוי לשורפם, אבל באתי להגיד לאדוני מי הם אשר עשו כזה ולא תבא בדם נקיים. אמר הדוכוס: ידעתי כי חכם אתה כמלאך, ואשר נדרת תעשה ותשמחני מאד, ומאד אכבדך כל הימים, אז אמר דון יהודה: יביאו לאדוני נייר חלק, וקח אותו בידך ואני לא אקחנו כלל. שלח והביאו נייר. אמר לדוכוס: תכפלנו בארבעה חלקים. וכן עשה. אחר כך אמר: שים אותו בחיקך לצד הימין. וכן עשה. אמרו, כי רבי יהודה הזכיר שם, כי מקובל היה. והוציא הדוכוס הנייר, ומצא מצויר ארבע כתות כומרים, לצד אחד היו שלשה כומרים חופרים בקברות הגוים ומוציאים הפגר, ובפאה השנית בנייר היו מצוירים שלשה כומרים מוליכים הפגר, וכי כבד עליהם העביר אחד מהם אזורו מתחתיו, הנקרא קורדון די פראילי, והראש היוצא מיד השני שתפש היה נראה שם להראות פרטיות ההשגחה, ושלשה עומדים בראש השוקים לראות אם יבוא אדם ויראם שם, ושלשה היו מצוירים בפאה רביעית שחופרים בקברי ישראל, ובכל כומר וכומר מהם שמו היה כתוב על ראשו.

וכאשר ראה הדוכוס הענין הזה המופלא, תמה עד מאד, ונפל על פניו, והשתחוה, ושלח הנייר המצויר אל המלך. מיד שלח הדוכוס בעד הכומרים והכחישו, ואז הוציא הנייר, ונבהלו מפניו והודו. שאל להם הדוכוס ענין האזור, ואמרו שכך היה המעשה. שאל להם: על מה היו עושים ככה? והשיבו: להנקם מיהודי אחד שקללנו. אמר להם: ומה חטאו האחרים? השיבו: לנקום נקמת דם ישו, אז צוה הדוכוס שישימו כובע שורף בראש כל אחד ואחד, וקמו כל העם להצילם מפני עטרת גלחות אשר להם, כי כל מי שיש לו אותה עטרה אין דין להמיתו, ושנים שכבר נשרפו נשרפו, והאחרים ניצולו בשגרשם הדוכוס גרוש עולם.

השמד השלשים ותשעה

בעיר רומא קמו פתאום תושבי הארץ וחרב פיפיות בידם, וקהל גדול וחשוב היה שם בימים ההם, ויאמרו להם: אם תקבלו דת הנוצרים – אחינו אתם, ותקבלו ממנו בכל יום כבוד ותועלת, ותחיו עמנו חיים ערבים, גם בגן עדן נשב יחדיו, ואם לא – תדעו נאמנה שתעברו כלכם בחרבותינו אלה ואין מציל מידינו. והיהודים נפלו לפניהם, והתחננו מאד, ונתנו ונדרו להם כל ממונם ונכסיהם שיניחום בדתם, ולא הועיל, ובשלשה ימים יצאו מכלל הדת מרומי ומן הסביבות חמשה עשר אלף נפשות, ולא נמלטו כי אם יחידים אשר ברחו למרחקים, כי שמעו בהיותם בסביבות רומי את כל אשר נעשה בעיר, ואחרים

נמלטו בשוחד עצום בהחבא, וברחו לעיר הגדולה נאפוליש, ושם נחו מאויביהם, ולימים מועטים גם שם עבר עליהם כוס.

השמד הארבעים

טופס הכתב ששלח החכם הגדול אבונשטרוק לקהל קדוש גירונא שנת קע"ג לפרט, כי עמדו בצרה וצוקה בפני האפיפיור גדולי ישראל לבקשת יהושע הלורקי, אשר אחר שנשתמד נקרא שמו בין הגוים מאישטרי גירונימו די שאנטה פי, וסימנו **מגדף**, כי שאל מאת האפיפיור שיבאו חכמי ישראל לפניו, והוא יוכיח להם שהמשיח כבר בא, והוא ישו, ויוכיח מן התלמוד שלהם.

וזה לשון הכתב:

אצילי בני ישראל, חורי יהודה, אשר בבתיהם וחומותם יד ושם, שם יתנו צדקות ה', שמה ישבו כסאות לתורה ולתעודה כסא התלמוד, שם ישבו מימי קדם, יהי לבבכם לעד! אשר ידעתם מקדם תדעו גם עתה, כי לא ינום ולא יישן מושיענו להצילנו ממבקשי רעתנו, ועץ אחד אשר יצא ממנו וחשב לאבדנו ולהשפיל דת אמת ארצה, הלא הוא יהושע הלורקי, חשב מחשבות להדיחנו, להראות כי הוא נוצרי באמת ושומר האמונה החדשה, ובקש מאת האפיפיור שיצוה ויבאו לפניו ראשי חכמי היהודים, כי רצונו להוכיח מתלמוד שלנו שהמשיח כבר בא, ואמר אל האפיפיור שכאשר יוכיח זה ראוי להכריחם לדת ישו, כאשר יראה לפני רוממות קדושתו ראיות אמתיות.

ואני הנני בא להודיע לכם כל המאורע, וממנו תדעו פרטים למה שתשיבו לאפיקורוס, ותדעו נאמנה כי עברנו מהסכנה דבר שאין לו שיעור, כי היינו לפני כמה הגמוגים ושרים, ורבים היו המבקשים עלינו חובה.

שלוחי הקהלות הגיעו הנה יום ראשון לחדש גינירו, ובפרט שלוחי קהלות ארגון אשר הלורקי שאל עליהם בפרטות שיבאו על כל פנים. ובא מעיר שרגוסה רבי זרחיא הלוי, והשר דון וידאל בן בנבנשתי, ורבי מתתיא היצהרי. ומקלעטיוב – הנשיא דון שמואל הלוי ורבי משה בן מושא. ומעיר גואישקא – דון טודרוס אלקושטנטין. ומאלקויס – דון יוסף בן ארדוט ודון מאיר חלגיואה. ומדרוקא – דון אישטרוק הלוי. וממונריאל – רבי יוסף אלבו. וממונצון – דון יוסף הלוי ורבי יום טוב קרקושה. וממונטאלבאן – אבו גנדה. ומוילייסיט – דון יוסף אלבלג והחכם בונגואה, ורבי טודרוס בן יחייא מגירונא, והאיש נורא מאד.

ונתקבצו יחד כל השלוחים, והסכימו ביניהם מי יהיה ראש המדברים בפני האפיפיור, ומי יתחיל, הנקרא בלשונם ארינגא (Arenga הוא דבור בפני קהל ועדה), והסכימו כלם שיתחיל דון וידאל בנבנשתי, מפני שהיה חכם בחכמות ויודע בטיב לשון לאטין, והסכימו ביניהם שלא יהיה ענינם כמדת היהודים המלומדים בישיבותיהם ליכנס כל אחד בדברי חבירו ולחרף כאשר לא יודה לו, כדי שלא יהיו לבוז בפני האפיפיור, ושינהגו עם יהושע הלורקי וכן עם ההגמונים בישוב ומוסר, ולא יתקצף שום אחד מהם אף אם יחרפוהו, וכל אחד בנחת יאמץ לב חבירו שלא יפול.

אז הלכנו כל השלוחים לפני האפיפיור בעזר אל מציל עני מחזק ממנו, והאדון האפיפיור קכל אותנו בסבר פנים יפות, ובקש לדעת ממנו הערים אשר ישבנו, ושאל את שם כל אחד ממנו, וצוה שיכתב. ומזה חרדה גדולה נפלה עלינו, ובקשנו מן הסופר לדעת טעמו של דבר, ואמר לנו כי אין בזה שום נזק, כי מדרך האפיפיור והמלכים לכתוב דברי ימיהם בספריהם, הכל בפרש.

אחר כך אמר לנו האפיפיור: חשובי עם היהודים! עם הנבחר מאת הבוחר אשר היה בימי קדם ואם נמאסו לאשמתם! אל תיראו מהויכוח, כי לא תקבלו בפני שום אונאה או עול, ינוחו מחשבותיכם, ודברו בלב אמיץ, אל תראו ואל תרגזו. אמר מאישטרי גירונימו, שרצה להוכיח כי המשיח בא, וזה מהתלמוד שלכם לפנינו, יראה אם אמת בפיו או חלום חלם ואתם אל תערצו מלפניו, כי בעניני הויכוח המדה שוה. ועתה לכו ותנוחו בבתיכם, ומחר בבקר בואו אלי.

ומיד צוה שיתנו לנו בתים כראוי, ושיתנו לנו מלחמו, או ממה שנוכל אנחנו לאכול כפי דתנו, וקצתינו היינו שמחים עם דברי האפיפיור, וקצתינו עצבים כמדת היהודים.

ביום השני באנו לפני האפיפיור, ומצאנו כל החצר הגדול מלובש רקמה, והוא מקום הויכוח, ושם שבעים כסאות להגמונים הנקראים קארדינאליש ואובישפוש וארסובישפוש, כלם מלובשים בבגדי זהב, ושם כל גדולי רומי ומבני העיר ומן השרים קרוב לאלף אנשים, וכן היו כל ימי הויכוח. ונמס לבבנו ויהי למים, ועם כל זה אמרנו: ברוך שחלק מכבודו לבשר ודם!

אחר זה התחיל האפיפיור ואמר: אתם, חכמי היהודים, תדעו כי לא באתי ולא שלתתי בעדכם כדי להוכיח מי משתי הדתות אמת, כי ידוע אצלי שדתי ואמונתי אמת, ותורתכם אמת היתה ונבטלה, לא באתם אלא שגירונימו אמר שיוכיח מתלמוד הרבנים שלכם היודעים יותר מכם שהמשיח כבר בא, לכן לא תדברו לפני אלא בדבור זה לבד.

ואחר זה החזיר האפיפיור פניו נגד מאישטרי גירונימו ואמר: התחיל אתה להתוכח וישיבו הם!

התחיל מאישטרי גירונימו: "לכו נא ונוכחה יאמר ה' – ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו" (ישעיה א' י"ח וכ').

ואחר זה התחיל דון וידאל בן בנבנשתי הארינגא בלשון לאטין, ושמח האפיפיור מאד מחכמתו ומלשונו, ומתוך הדברים נתרעם על גירונימו, כי הבא להתוכח אין ראוי שיכנס במשטמה, כי אמר "ואם תמאנו חרב תאכלו", כי עדיין לא הוכיח, וכבר שב לשופט ונוקם.

השיב האפיפיור: הדין עמכם, ואל תתמהו במדה זו הרעה כי משלכם היא!

והתחלת דון וידאל היתה: הננו אתאנו לך כי אתה אדוננו! ודון שמואל הלוי אמר אחריו: הראנו אדוננו חסדך וישעך תתן לנו! ובסוף הדברים התחננו לאפיפיור שיתירם מויכוח זה, לפי שהיהודים לא נסו ללכת בדרכי ההקש וההגיון, וכבר התחיל גירונימו החכם בהם, ועניני היהודים כלם הם מדרך הקבלה.

השיב האפיפיור: אם מפני היראה שאלתם שאלה זו, – כבר הבטחתי אתכם ויצא מפי ולא אשוב ממנה, ואם מפני שלא ידעתם דרכי ההגיון כאשר יבוא גירונימו בהגיון והקש – אתם לא תשיבו לו דבר, וכאשר ידבר מראיות מקבלה – השיבו עם קבלה.

אחר זה מפני שארכו הדברים, אמר המלך שילכו לאכול ומחר בבקר ישובו. וכן נעשה. וצוה האפיפיור שרים ונכבדים שילוונו, ואמרנו בלבנו: הלואי שתהא אחריתנו כראשיתנו! וביום ההוא הלכנו לבית הכנסת, ושם קבוץ עצום, ובקול בכיה ובקשה התפללנו לצור ישענו שישיב מחשכנו לאור, ואל יצא מפינו מכשול לפני כל האריות ההם העומדים עלינו. ואז ברוב עם ובנפש שפלה ורוח נמוכה ובלב נשבר ונדכה התחיל רבי זרחיא הלוי, והתחלת דרושו: הדומה בדומה מבריא וההפך בהפך, ואמר בזה פירוש נפלא, לא יובן כי אם פה אל פה, וסיים דרושו בתפלה ובקשה.

ביום השלישי היתה התחלת הויכוח, והתחיל מאישטרי גירונימו ואמר: בתלמוד שלכם כתוב: "שיתא אלפי הוי עלמא, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, ושני אלפים ימות המשיח". הנה ממאמר זה הדבר ברור, שבשני אלפים אחרונים בא המשיח, מי הוא – כי אם מושיענו! ואל זה האריך הלורקי ודרש כחפצו, עד שאמר לו האפיפיור גירונימו: ידעתי זה ימים כי דורש גדול אתה, אבל לא באנו לזה כי אם להוכיח מה שנדרת, לכן הזהר שלא תלך אצל דרשות! והפך פניו לשלוחים ואמר: תשיבו אתם על המאמר!

אמר דון וידאל בן בנבנשתי: אדוננו האפיפיור! נדע תנאי המשיח, ואז יתבאר אם כבר בא, שאם ימצאו במי שבא תנאי המשיח גם אנחנו נודה בו.
אמר האפיפיור: אין זה תשובה למה ששואלים לכם, כי הדרוש לא היה על תנאי המשיח, אלא שאותו המאמר אומר שכבר בא, וכבר באתם למדת היהודים בויכוחים שישאלו להם בדבר אחד וישמטו עצמם לדבר אחר.
השיב דון וידאל: אדוננו האפיפיור! התחלתנו היא מדת החכמים, כי תחלה ראוי לדבר בעצם הענין ואחר כך במקריו. וכן כתב הטבעי. אבל אם לא יראה לאדוננו דרך זו – לא נלך בה, ואשוב אל עצם המאמר, ואומר כי גירונימו החכם לקח מן המאמר מה שההנהו, ויש לו בו ממנו סיוע, והניח הדבר המנגד, והנה בסוף המאמר אומר וזה לשונו: "ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו", וזה יורה בבירור שלא בא.
השיב גירונימו: כפי זה לא הבנתם המאמר, או אפשר שאתם עושים עצמכם כמי שאין מבין, והוא כי "ושני אלפים ימות המשיח" הוא מאמר הנביא אליהו, והוא אמרו לתלמידיו והם אמרוהו בשמו, כמו שורה לשון תנא דבי אליהו, וזה מפורסם לתלמודיים, והם או אנשי התלמוד שקבעו המאמר בספריהם שאמרו "ובעונותינו שרבו", וזה כפי דעתם שישו אינו המשיח, אבל אליהו הנביא כפי מה שהוא נביא וידע האמת אמר "שני אלפים ימות המשיח", כפי מה שנודע אצלו בנבואה.
השיב רבי זרחיה הלוי ואמר: אדוננו האפיפיור! כל מי שבא להוכיח דרוש – איך יוכל להוכיחו בדבר שיסבול פירושים ואם יקרא ראיה מופתית? הנה גירונימו אומר שסוף הלשון התלמודיים אמרוהו, ועשה פירוש זה לאמת דעתו, והמנגד יאמר שסוף הלשון ותחלתו הכל אליהו אמרו, וזה לאמת סברתו נגד החולק, ואם אין לאחד מהם ראיה או מופת על פירושו, לפחות ישאר הדבר בספק, ואיך יוכל להוכיח משם גירונימו מה שרצה להוכיח? כי החולק יאמר: אם אתה באת להוכיח משם עם פירושך – אני אעשה פירוש אחר ולא תוכיח! וכאשר תאמר לי: ומנין לך? אני אשיב: ומנין לך? ועוד שכיון שהוא בא כנגדנו עם תלמודנו – הנה הוא היודע כי דרך תלמודנו הוא זה, כי כאשר הפירוש אינו מוכרח מקשה שכנגדו ואומר: ודלמא? ואם אינו משיב – נשאר הדבר דחוי עד שהולך בעל הפירוש ומבקש אוקמתא אחרת. ועוד שיותר ראוי שנאמר על לשון אחת שאיש אחד אמרה משנאמר ששנים אמרוה, ובכיוצא בזה רגיל התלמוד לומר: אמר רב אשי או אמר פלוני: בעונותינו שרבו יצאו מה שיצאו! ועוד, שלכן אמרנו בהתחלתנו לפני אדוננו שנראה אותו שבא אם יש לו תנאי המשיח או לא, וזה שאם מצאנו לאיש

ההוא תנאי המשיח – אז נהפך המאמר לפירוש גירונימו, ואם לא נמצאו בו תנאי המשיח – הנה פירושנו אמת.

אמר האפיפיור: בלי ספק מה שאמרתם שכל שבא להוציא איזה דבר שראוי שיהיה בדבר מוסכם ומוכרח שלא יסבול פירוש אחר.

השיב גירונימו: אדוננו האפיפיור! אין עניני תלוי במאמר זה לבד, כי יש לי מאמרים אחרים רבים.

השיב האפיפיור: כבר יצא זה ממדת מתוכח נוצרי וחזר למתוכח יהודי הבורח לצד אחר כאשר נחלש מהצד הראשון, ראוי שתשיב לדברי היהודים על המאמר ההוא.

השיב גירונימו: והלא כמה זמנים קודם שגלו היהודים בא אליהו, ובהכרח שנאמר אומרו "ובעונותינו שרבו" איש אחר אמרו אשר נמצא בגלות, ואף כי נאמר שתלמידיו אמרוהו – והלא תלמידיו סמוכים היו לו? אלא שהתלמודיים אמרוהו ועם סברתם, כמו שאמרתי.

השיב דון וידאל ואמר: אדוננו האפיפיור! ויהיה כן שהתלמודיים אמרוהו – נבוא למה שאמר אליהו. הנה אמר "ושני אלפים ימות המשיח", אם המשיח כבר בא – היה לו לומר "ובסוף הארבעה אלפים יבוא משיח", או שיאמר "ובהתחלתו יבא המשיח", רוצה לומר, בהתחלת האלף החמישי, או "בזמן פלוני יבוא משיח", ואם כן אפשר שיבוא בסוף.

השיב גירונימו: כי רצה לומר שכל המשך זמן שני אלפים יהיו זמן המשיח, ואחר כך בשביעי העולם חרב.

אמר רבי יוסף אלבו: גם זה מתורץ עם מה שכבר נאמר, והודה בו אדוננו האפיפיור, והוא כי נעשה פירוש אחר ואין הכרח לפירושך. ועוד התלמודיים אשר בהם באת להוכיחנו, הם קבעו אותו מאמר בתלמוד, ולא הו קובעים דבר שהוא כנגד סברתם, והם אמרו כי שני קיצין יש למשיח: או זמן שנשבע האל או זמן שיהיו ישראל מורצים וישובו בתשובה, ולכן לא שם המאמר זמן קצוב לימי המשיח, אבל אמר "ושני אלפים ימות המשיח" רצה לומר מוכנים לבוא המשיח, ואם יהיו היהודים ראויים יבוא בהתחלה, ואם לא יהיו ראויים בהתחלה ויהיו באמצע יבא המשיח באמצע הזמן, ואם לא יהיו ראויים באמצע ויהיו ראויים בסוף יבוא משיח בסוף, אבל לא יעבור מאותם שני אלפים שלא יבוא.

אמר האפיפיור: ולמה לא תאמרו שאם יהיו הנוצרים ראויים יבוא מיד ואם לאו שיתארך עד סוף שני אלפים?

אמרו השלוחים: אין אנו אומרים שיבוא גואל אלא למי שיושב בגלות, כי היושב בהשקט – מה צורך לו לגואל? והמשיח הוצרך לעם היושב בגלות ושעבוד.

אמר גירונימו: ולמה לא תאמרו כפירושי?

השיבו השלוחים: ולמה לא תאמר אתה כפירושנו? וכבר אמרנו שהדבר שאינו מוכרח אין ראיה ממנו, וכבר הודה בזה האדון האפיפיור ולא ישוב אחור, ואתה ידעת מעלת וחשיבות רבינו שלמה יצחקי זכרונו לברכה – ופירש כפי פירושנו.

אמר גירונימו: במקומי אני עומד ובדתי, שהמשיח כבר בא, ואתם אומרים שלא בא, ועליכם להביא ראיה שלא בא.

אמרו השלוחים: יאמרו ההגמונים מביני האמת: על מי להביא ראיה? כי אדרבה אני קדום מכמה זמנים שקבלתי תורת משה, ומי שבא להוציאני מחזקתי עליו להביא ראיה.

השיבו ההגמונים: כן הוא בלי ספק כמו שאתם אומרים, ותמהנו מגירונימו כי לא דבר נכונה ולא כמו שנדר בתחלה כי הוא יביא ראיה, ואנחנו כמאמר האפיפיור להחזיק האמת באנו.

אמרו השלוחים: כבר הראנו אדוננו האפיפיור מה ששאלנו מאתו "הראנו ה' חסדך", ועליכם ההגמונים הקדושים אמר "וישעך תתן לנו", ולא כמו שהתתיל גירונימו ואמר "חרב תאכלו", האם יחשוב שהפצרנו בקיום דתנו על ההצלחות והמלכיות שהגיע לנו בקיומה? הממשלה והכבוד שלכם יהיה כאשר ראינו היום, ומיום באנו תכלית גדולתכם וחשיבותכם ראינו לא החזקנו בתורה זו, אלא שתורתנו נתנה לנו בששים רבוא ובמופתים חזקים ובהגלות כבוד האל, וחשבנו שאין לנו רשות לצאת ממנה אלא כאשר יבוא הנותן בעצמו ויאמר: האמינו בפלוני! ולא כאשר יבוא גירונימו ויאמר לנו: עזבוה! וכונתו בזה אולי ישיג למעלתכם, ובוחן לבבות הוא יודע מה שלבו.

השיב גירונימו: מה שבלבי הוא מה שאמרתי שמשיח כבר בא, ואין זה המאמר אשר שמתי יסודי בו, ואיש את רעהו יעזורו.

אמר האפיפיור: כבר אמרתי לך שאין זו טענה, ומה שאמרת, איש את רעהו יעזורו – ווי לו למי שצריך עמודים להעמידו ואין לו כח מעצמו, כי הגפן מצד חומר שלה צריך לעמודים להעמידה, מה שאין צריך ארזי לבנון אשר הוא להפך כי הוא סומך לאחרים.

אחר זה פטרנו האפיפיור, והלכנו בשמחה לאכול לחמנו, כי ביום ההוא גירונימו לא מצא עזר.

ביום הרביעי התחיל גירונימו במאמר סמוך לראשון, וזה לשונו: אמר ליה אליהו לרב יהודה: אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות – וביובל אחרון בא. אמר ליה: ברישא או בסיפא? אמר ליה: איני יודע!

השיב החכם רבי מתתיה: מאמר זה אינו מאמת כלל שישו הוא המשיח, שהרי לא בא בזמן ההוא, כיון שאינו עולה למספר היובלות.

השיב גירונימו: אני בהתחלתי לא אמרתי שישו הוא המשיח, אלא שמשיח כבר בא, ואם היה זה לעשר שנים או עשרה ימים – הכל שוה.
אמרו השלוחים: יראה אדוננו וישפוט! ואם אינו ישו אשר נראה בו סימן מגדולה וחכמה – מי יהיה? מטיאו השוטה או מראישטי הסכל?
אמר האפיפיור: ולמה לא הבנתם לגירונימו? והוא משלכם בעלילה בא לכם! שאם תאמרו שכבר בא כפי הנראה מהמאמר נתבטל הויכוח, ואם תאמרו שאפשר שבא אבל אינו ישו – אז יאמר לכם מה שהקשיתם לו: אם הוא מאטו או פיקו?
אמרו השלוחים: היטבת אדוננו לראות, ואנחנו לא נדע את אשר בקשה השנאה התחבולה.
אחר זה אמר רבי מתתיה לגירונימו: האדון החכם! עד שאתה מביא ראיה מן התלמוד שהמשיח כבר בא – למה לא תביא ראיה להפך מן התלמוד עצמו שאמר: תפח רוחם של מחשבי קצים!
ענה האפיפיור ואמר: כבר שמעתי מאמר זה וחפץ הייתי לדעת פירושו.
אמר רבי מתתיה אין לנו פירוש אלא הפשט, והוא שמקלל מי שעושה חשנונות ואומר מתי יבוא משיח, כי ימשך מזה נזק גדול לעם, כי כאשר יגיע הזמן ההוא ולא יבוא – יתיאשו וירפו הלבות המקוים ישועה ונאסרים בכבל ובמאסר התקוה. ועוד כי יש בזה עון, כי האל הסתיר ענין זה מכל העמים ומכל הנביאים והוא חושב לגלותו.
ועל זה כעס האפיפיור כַּעַס עצום ואמר; אי עם שוטים. אי המאוסים! אי התלמודיים הסכלים! וכי דניאל אשר חשב הקץ – האם היה ראוי שיאמר עליו "תפח רוחו"? נראה באמת כי פושעים ומורדים אתם והם.
ענה דון טודרוס ואמר: אי אדוננו האפיפיור! אם התלמודיים כל כך סכלים בעיניו – למה מביא ראיה מהם לאמת שהמשיח כבר בא? אין מביאים ראיה מן השוטים!
ועל זה כעס האפיפיור יותר. אז שב דון וידאל ואמר: אדוננו האפיפיור! אין מחוק קדושתו שיכעס בעניני הויכוח, וכמו זה הרשות נתונה, אלא שיש לנו עון אחר ונכשלנו בדברינו, ועל כיוצא בזה אמרנו: הראנו אדוננו חסדך!
ענה האפיפיור: לא תחשבו להדיחנו בדברים! מה תשיבו לאותו מאמר שאמר "תפח רוחם של מחשבי קיצים"?
אמר דון וידאל: לשון "מחשבי" בלשון העברית הוא המחשב ומוציא דבר על פי החשבון, אבל הנביא או מדבר ברוח הקדש לא יקרא "מחשב" אבל "רואה", שכן אמר הנביא (שמואל א' ט' י"ח): "אי זה בית הרואה", בנבואת דבר אמיתי.

ועל זה נתפיס האפיפיור ואמר, כי באנו לדבר אמת זה נראה לנו וכן יתישב בלב נבון. ויצאנו משם ביום ההוא, ובבקר הלכנו לדרכנו, אבל בבתינו נמשכה קטטה עצומה בינינו ובין רבי מתתיה ורבי טודרוס, כי לא שמרו ולא שמו מחסום לפיהם. וכי באנו אמרנו לגירונימו: אדוננו החכם! עד שאתה מביא ראיה מן האמוראים לומר שבא המשיח – למה לא תביא ראיה מהאחרון שבהם וראשם, הוא רב אשי, שאמר: עד השתא תסתכי – מכאן ואילך לא תסתכי! כי יראה שלא בא באותו זמן.

השיב גירונימו: זה כבר אמרתי לכם, שאין להביא ראיה ממי שאינו מאמין שבא המשיח, כי הוא דבר כפי דעתו ואמונתו, אבל המאמר הראשון אליהו הנביא אמרו, והוא כנביא ידע האמת.

אז קמו השלוחים ואמרו לו: אדוננו! הודיענו: רב אשי פקח היה או סכל? רשע היה או צדיק?

השיב גירונימו: אין זה שאלה, כי חכם גדול היה וחסיד בפי הנראה ממאמריו.

אמרו לו: אם כן – איך היה מכחיש דברי הנביא אליהו? לכן על כרחנו צריכים אנו לומר אחד משני דברים: או שאותו אליהו אינו אליהו הנביא ונשתבש באותה סברא, או שהוא אליהו ורב אשי הבין כונת מאמרו ופירש מה שפירש, שאם היה מסופק היה נוטה להחמיר בדברי הנביא, ולמה נבקש אנחנו להתחכם ביותר מזה?

השיב גירונימו: אפילו אודה לכם שזו היא כונת אותו המאמר, מה תאמרו במאמר השני מחשבון היובלות, כי אין לו פירוש אחר אלא מה שפירשתי?

קפץ רבי יוסף אלבו ואמר: כונת מאמר זה הוא לומר שלא יהיה העולם פחות מזה, אבל אפשר יותר, כי האומר "לא אתן זה בפחות מעשרים" לא יתחייב שלא יתנהו בארבעים או חמשים, אבל אפשר שיהיה יותר ויותר, וביובל האחרון יבוא משיח.

אמרו ההגמונים: לפי זה אין זמן קצוב למשיח.

השיב רבי מתתיה: אין זה לנו תמיהה. כי גם לכם אין זמן קצוב, שהרי אמר "ושני אלפים משיח".

ובתוך הענינים השגחנו וראינו שהיו כותבים כל דברינו, ורעדה עצומה נפלה בלבנו, כי אמרנו שהכונה היתה כי הסופרים יזיפו, ואחר כך יאמר האפיפיור: כך אמרתם! ומצאנו נתפשים בדברינו, ולא היינו יכולים לומר שהסופר זייף והוא מפורסם לאפיפיור. והסכמנו משם והלאת להשמר בדיבורנו ולשתוק האפשר ולא יכולנו, כי דבר האפיפיור להשיב בכל לאיש ההוא גירונימו, ואם לא נשיב – אחת דתנו למות, ועל זה נתיעצנו

שלא ידבר אלא אחד ממנו, ואם יראו דבריו אל האפיפיור הרי טוב, ואם לאו – נאמר שאין תשובתו הסכמת כלנו, וכי הוא טעה, ואין דעתנו דעתו.
וביום ההוא נשלם הויכוח.
וכי שבנו בבקר ברעד ופחד, התחיל גירונימו מאמר אחר, וזה לשונו: הוה עובדא בחד גברא וכו' עד איתליד משיחא, אמר רבי יודן: מקרא כתיב (ישעיה י' ל"ד וי"א א'): "והלבנון באדיר יפול ויצא חוטר מגזע ישי", הנה מבואר ממאמר זה מה שלא תוכלו להכחיש שביום החורבן נולד המשיח.
השיב החכם דון אסטרוק: מאמר זה כבר דברו בו גדולי עולם בויכוח מאישטרי משה עם פראי פול, והתחלת הויכות היה כי פראי פול רצה להוכיח בי היהודים ראוי שיקראו כנעניים בעבור שתפשו מעשה כנען וישבו בארצם, והנוצרים ראוי שיקראו ישראל לפי שנכנסו במקומם.
אמר האפיפיור: מה השיב על זה המאישטרי?
אמר: תשובתו הוא כי הנכנס במקום אחר ראוי שיירש חפציו, ואם הנוצרים נכנסו במקומנו – למה לא יירשו חפצנו האמתיים, והם: נבואה ואש מן השמים ואורים ותומים וכיוצא? והנה אנחנו היהודים כאשר אבדנו דברים אלו מעולם לא מצאנו אותם ביד אחר, אשר יראה מזה שכונת הנותן לשומרם עד יראה אם נשוב וישיבם אלינו כבראשונה.
אמר האפיפיור: ובפני מי היה הויכוח?
אמרו: לפני המלך החסיד דון פידרו הזקן.
שאל עוד: ופראי פול מה השיב למאישטרי משה.
אמרו: שתק ולא ענה!
השיב האפיפיור: המלך ההוא חסיד היה ולא חכם, ופראי פול שלא השיב אין זה מחכמתו, כי יכול היה לומר שאנו אין אנו צריכים לדברים ההם, אחר שבא מושיענו והבטיחנו ישועת הנפשות ונכנס במקום אדם להציל נפשות האבות, ואיך שיהיו הדברים אין בזה תשובה למה שאמר המאמר שכבר נולד המשיח.
אמר דון וידאל: המאישטרי פירש שאין הכונה שנולד בפועל, ואפילו נאמר שנולד בפועל אין בזה סתירה, כי אפשר שנולד ביום ההוא והוא חי בגן עדן, והרמב"ם כתב שלא נולד משיח ביום החרבן, אבל רצה לומר שמן היום ההוא והלאה בכל דור ודור נולד אדם ראוי להיות משיח אם ישראל יהיו ראויים, ואומר הדברים האלה כונתו היתה לעורר הלבבות אל התשובה ולפרש להם כי אין המשיח תלוי בזמן קצוב כמו שהיתה גלות בבל. וכן פירש דון חסדאי.

השיב האפיפיור בכעס ואמר: כי באתם לחצרותי לא היה להגיד לנו מה אומרים מפרשים שלכם אלא מה תאמרו אתם, ומה לי לפירושי הראשונים? ודברי הבל והתול לומר שנולד ולא בא, שאם הדבר תלוי בזכות היהודים – למה נולד? יתעכב הדבר ויולד ביום שיהיו מוכנים וראויים!

אמרו השלוחים: ואם ראויים היום ויולד המשיח היום – האם תנוק בן יומו יוכל להנהיגם? ומשה בן שמונים שנה הוצרך לעזר אלוה ולאחיו ולשבעים זקנים!

אמר האפיפיור: כן היה ששים רבוא ויותר.

השיבו השלוחים: במקום שתרבה ההשכלה אין צורך לשופט, כי שכלו של אדם ראוי שיהית שופטו, והדור ההוא כפי קבלת התלמוד דור דעה היה, ואנחנו יתושים בערכם, ואיש ממנו לבדו צריך עשרה שופטים כפי מעוט השכלתנו.

אמר האפיפיור: בזה אני מודה לכם, כי כל אחד מכם היה צריך מלך אחד ושופט אחד, ונשוב לענייננו.

אז קם אחד מתושבי רומי ואמר: אדוננו האפיפיור! יש שמות משותפים, וזה מוסכם ליהודי ולנוצרי, ו"נולד" הוא שם משותף, כמו (תהלים צ' ב') "בטרם הרים יולדו" (משלי כ"ז א') "מה יולד יום" (איוב ט"ו ל"ה) "הרה עמל וילד און", וכל אלו לשון שעלה במחשבה הוא, ועוד כי אומרו "באדיר יפול" ואחר כך "ויצא חוטר" אינו מוכרח שיהיה מיד, ואפשר לימים הרבה, ובא הכתוב לנחם אותם על אבדן המקדש ולומר להם שעוד ישובו לקדמותם, ואם אפשר שכן הוא פירוש הפסוק – מי נתן כח לבעל המאמר לומר שמיד יבוא? אלא נראה שכפי חשיבות המשיח עלה במחשבה. וכן אמרו התלמודיים: שבעה דברים קדמו לעולם ואחר מהם שמו של משיח. והנה אמרו לשון בריאה ולא היה בעולם, אלא שרצה לומר שעלה במחשבה, לפי שמוכרח לתכלית הבריאה שיבואו כל העולם להאמין באל אחד. וכן נאמר, כי ביום החרבן עלתה במחשבה בריאת המשיח, אבל לא היו ראויים שיבוא מיד, כי עדין היו צריכים התכת הגלות לעונות ראשונים ולהתם כל פשע וחטאת.

וביום ההוא נתבטל הויכוח.

ובבקר כששבנו אמרנו לגירונימו: הנה התרגום אומר "אתילד" ומצאנו בפסוק "נולד", שרוצה לומר עתיד להיות נולד, במו שנאמר (מלכים א' י"ג ב'): "הנה בן נולד לבן ישי", והיה אחר חמש (ארבע) מאות שנה.

השיב גירונימו: מלת "נולד" לא תעשה הוראה זמנית, כי רצה לומר או יהיה נולד או היה נולד.

אמרנו בלנו: וזה הוראה וסיוע למה שאמרנו, שאנו נאמר יהיה נולד, ומעתה אין הכרח לפירושך, ונתבטל הבנין אשר בנית.
חזר הגירונימו לתקן דגריו הראשונים ולא יכול, ונתבייש הרבה, והאריך שם בראיות אחרות, וכלם הבינו שהיתה הכונה לתקן את אשר עוות. וכי ראינו ידינו על העליונה אמרנו: טוב לנו עתה אם נוכל לישמט בכבוד! ושמנו שרים על ידי שוחד ידברו עם האפיפיור וכן הגמונים רבים שידברו עם ישוע הלורקי לבטל הויכוח, ולא יכולנו, כי האפיפיור אמר: על כרחו של גירונימו יוכיח מה שנדר!
ובבקר פרשת זכור אמר האפיפיור: אתם היהודים דברים מבהילים אתם אומרים, כי מי בעל שכל שיאמר שנולד המשיח וכי הוא חי בגן עדן כמה שנים, ואיך הוא חי אלף ארבע מאות שנה?
אמרנו לו: כבר הקשה זה פראי פול, והשיב המאישטרי כי אדם הראשון חי אלף שנים, וכמו שאפשר לחיות אלף אפשר ביותר מזה, כי לא נאמר מפני שלא ראינוהו, והרי כפי הקבלה חנוך ואליהו עדין חיים בגן עדן.
אמר האפיפיור: הרי זה כמי שמתרץ קושיא עם קושיא אחרת, כי גם זה יוצא מן ההקש.
אז קפץ רבי אשטרוק ואמר: אדוננו האפיפיור! עד שאתם מאמינים במשיח שלכם כמה דברים רחוקים – הניחו לנו להאמין במשיחנו אחת.
ועל זה נתפעל האפיפיור מאד. וחרה לנו פן תצא כאש חמתו, ואמרנו אל האפיפיור: אדוננו! לא יפה דבר חברנו, ואינו בהסכמת כלנו, ודרך שמחה אמר זה, לא מפני שהוא ראוי, כי אין האפיפיור כאחד ממנו זה עם זה! ושבנו למה שהתחלנו ואמרנו: הראנו אדוננו חסדך.
הלכנו לביתנו וצעקנו כלנו על רבי אשטרוק ואמרנו: חמסנו עליך ועל דבריך, כי שמת חרב ביד שונאינו, ולא כן הסכמנו בינינו שנדבר על האופן אשר דברת, והנה ענינינו היו עולים יפה עם האפיפיור, ויותר היה בעזרנו ממה שעזר את גירונימו, ועתה כי האפיפיור כעס – מי יגן בעדנו לולי רחמי שמים? ואין סומכים על הנס במקום שהזכות מסופקה.
וביום ההוא ברחנו משם בושים ונכלמים, ושבנו בבקר בחרדה עצומה ויראה, והאל נתננו לחסד, ומצאנו האפיפיור בפנים מאירות, ושב גירונימו ואמר: אם אתם מאמינים שהמשיח נולד בפועל אני אראה לכם שבבר נגלה.
אמרו השלוחים: אין אנו מאמינים שנולד בפועל, אבל אמרנו שבעל אותו מאמר אפשר שהבין כך.
ענה האפיפיור: אתה, גירונימו, מאיזה מקום תביא ראיה שכבר נולד ונגלה?

אמר: אדוננו האפיפיור! מפני שהם אמרו בתלמוד: אמר שמואל: מנין אתה אומר שביום שחרב בית המקדש נולד המשיח? שנאמר (ישעיה ס"ו ז'): "בטרם תחיל ילדה", ותרגם יונתן: עד דלא ייתי עקא תתפרקו עד לא ייתי זווע חרבנא איתגליא משיחא.
והשיבו השלוחים: תרגום יונתן אינו מהמימרא, ומאמר רבי שמואל לחוד ותרגום לחוד, וכיון לומר שכאשר יבא המשיח יבא פתאום, כמו האשה היולדת פתאום, שנאמר "בטרם תחיל ילדה", ולא כיון התרגום לומר מה שאמר רבי שמואל אלא שבא לגלות שכאשר יבא המשיח יבא פתאום. וכבר גילו חכמים זה ואמרו: שלשה דברים באים בהיסח הדעת.
אמר האפיפיור: די לי שאתם אומרים שכבר נולד המשיח.
אמרנו לו: חס ושלום! אבל אנו אומרים ששמואל בעל אותו מאמר נשתבש באותה דעה וחשב כן, והתרגום שהוא רוח הקדש לא אמר מה שאמר שמואל, אבל פירש הפסוק ואמר שכאשר יבא המשיח יבא פתאום, אבל אמונתו ואמונת כל יהודי שאם יבא אדם ויקבץ נדחי ישראל ויבנה מקדש וכל העמים יאספו אליו ויקראו כלם בשם אל אז נאמר כי הוא משיחנו. וכל מאמר שיאמר הפך זה יש לו פירוש. ועוד אותו מאמר שהביא גירונימו אומר: "ברגליה מתבני מקדשא", ואיה המקדש אשר נבנה בזמן ישו?
ועל זה גירונימו לא יכול להשיב, ותפש דברים אחרים, והאריך, ונתבטל הויכוח איזה ימים עד חמשה עשר לפיבריר ששלח האפיפיור בעדנו. וכאשר באנו לפני האפיור חזר לאותו המאמר דשמואל שאמר נולד המשיח.
אז אמר האפיפיור: לילה זה חשבתי איך הטעיתם אותנו בדברים, כי אמרתם ש"נולד" הוא שם משותף, ויהיה פירושו "יולד" ויהיה פירושו "נולד", ואיך שיהיה – כך היה הענין, שנולד ישו קודם החרבן הרבה, כי הוא נולד בשנת שלשת אלפים ושש מאות ושבעים ואחת ליצירה, וחרבן הבית היה שלשת אלפים ושמונה מאות ועשרים ושמונה, הרי שנולד מאה וחמשים ושבע שנה קודם החרבן?
אמר דון וידאל: אדוננו האפיפיור! יש לנו מוסכם בתלמוד, שאפילו יפרשו כמה פירושים בפסוק אחד לעולם אין גם אחד מהם שיכחיש השפט, ואמרו בפירוש: אין מקרא יוצא מידי פשוטו! וכאשר יבוא אמורא ויוציאנו מפשוטו אנו אומרים: דרך דרש הוא זה ויש לו סוד או ענין! ולא נאמין לאותה דרשה אם מנגדת לפשט. וזה מוסכם בתלמוד לא יוכל גירונימו להכחישו, לכן יקה אדוננו לפניו הבריביא ויראה כי אותם פסוקים אינם מדברים כלל בענין מושיעכם, שהרי כאשר אמר "בטרם תחיל ילדה" על ירושלם נאמר, כמו שנאמר מיד (ישעיה ס"ו ח') "היוחל ארץ יום אחד", וכן אומר מיד (ישעיה ס"ו י')

"שמחו את ירושלם", ואם על מושיעכם נאמר – מה תמיהה היא לומר "מי ראה כזאת"? האם נאמר שהוא פלא שיולד אדם אחד ביום אחד? כל שכן מי שנאמר עליו שהוא חלק אלוה או בנו? כל שכן שאמר מיד (ישעיה ס"ו ח'): "אם יולד גוי פעם אחת כי חלה גם ילדה ציון את בניה"? ומה ענין לידת גוי בענין המושיע? אלא שלעתיד מדבר בזמן קבוץ גליותינו, כי כאשר יתאספו בכח אלהי בפתע פתאום או נאמר "מי שמע כזאת". ועוד איך אמר (ישעיה ס"ו י"ג) "ובירושלם תנחמו" – ואחר לידתו נחרב?

ועל זה אמר גירונימו: כיון שאתם מכחישים מאמרי התלמוד, אני אוכיח מן הכתובים אשר לא תוכלו להכחיש. הנה כתוב בתורתכם (בראשית מ"ט י'): "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבוא שילה", ופירש התרגום: עד דייתי משיחא, והנה אין לכם לא שבט ולא מחוקק – ואיך אמר שלא יסור?

ענה רבי אשטרוק ואמר: כבר אמרנו בהתחלתנו, שכל פסוק או מאמר שיש לו פירושים אין משם הכרח לאמת סברא או אמונה, ואתה האדון גירונימו ידעת פירושי אבן עזרא ופירושי גדולי ראשונים והאחרונים, וגם אנחנו אם תרצה לשמוע נאמר עליו אחד משני פירושים. האחד – שכיון לומר שלא יסור שבט מיהודה הסרת עולמית, אבל פעמים יהיה להם שבט מיהודה ופעמים יהיה לזה הפסק ותסור, והמשך זה יהיה עד כי יבוא המשיח, כי כאשר יבוא המשיח אשר אנו מקוים שוב לא יהיה הפסק. הפירוש השני, כי הנה מצינו במלת "עד יתיב", והיא תנועה מפסקת, ופירושו: לא יסור שבט יהודה לעולם, כי הנה שילה, והוא המשיח, יחזיר השבט ליהודה.

השיב גירונימו: אין אנו מוכרחים להאמין בטעמים, כי התורה לא נתנה בהם.

אמר דון וידאל: אי גירונימו החכם! במה שהוא מועיל לכונתך אתה מאמין, ובמה שאינו נאות לך אין אתה מאמין! ועוד נפרש פירוש אחר: "כי" יהיה עד "זה", כמו (בראשית כ"ח ט"ו): "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי", וכי כונת הפסוק שאחר שיעשה מה שאמר אז יעזבנו? אלא שפירושו כדרך האדם או המלך האומר לאחד ממשרתיו: לא אעזבך עד שאגיעך להיות שר גדול! כי אין הכונה שיעזבנו אחר כך, וכן אמר: לא יסור איזה מנוי או שררה מן היהודים עד שיגיע שיבוא שילה ולו יקהת עמים.

אמר גירונימו: למה אאמין פירושכם ולא אאמין מה שאמר משה הדרשן אשר הביאו רש"י בפירושו, ורש"י גדול המפרשים למד ממנו, ואמר כי אומרו "לא יסור שבט מיהודה" רוצה לומר לשכת הגזית שנתנה בחלק יהודה, ו"שבט" זה רוצה לומר הסנהדרין, וכיון שסרו הסנהדרין סר שבט יהודה, רוצה לומר הסנהדרין שהיו שם.

אמרו השלוחים: עדין אין אנו מבינים מה ראיה מפירוש זה? ועוד כי רבי משה הדרשן דרשן היה ולא תלמודי, ועוד שהמאמר אינו כן אלא כך אמר יעקב לבניו.
עד כאן מצאתי כתוב וסופו לא מצאתי כתוב. ומפי השמועה אמרו לי, שיצאו השלוחים בכבוד גדול אף על פי שעברו עליהם מצוקות רבות, הם והקהלות המקוים ישועתם.

השמד הארבעים ואחד

בזמן האפיפיור מארקו פלורנטין בא לפניו פראי פידרו ואמר לו: אדוננו האפיפיור! שאלה אחת אנכי שואל: מי שהוא שנוי מהאל וגם הוא שונאו – אם ראוי לבעל שכל וכל שכן איש קדוש שיאהבנו?
אמר האפיפיור: בלי ספק באחת מאלה יספיק למאוס בו, כל שכן בשתיהם.
אמר פראי פידרו: ואיך אדוננו אוהב היהודים?
אמר האפיפיור: ובמה ראית שאני אוהב אותם?
אמר פראי פידרו: כי ישבו בארצך ויאכלו פרי אדמתך ויסחרו בארץ ויהנו ממנה.
אמר האפיפיור: ובמה ראית שהם שונאים את האל? ואיך אפשר זה? והנה הם סובלים גלות ארוכה ומרה לקיים הדת אשר צוה להם האל, ואם ראית אומה אוהבת האל שלא היתה לואה בגלות כזו ומואסת את דתה באלף שנים ויותר? ואשר אמרת שהם שנואים מהאל, אני רואה שהם בגלות לא הניח לאיש לעשקם כאשר יחשוב ויקום לכלותם, ולא ראיתי מי שהצליח במחשבה כזו, ואף על פי שקמו רבים כמוך לצדד צדדים להבאיש את ריחם בעיני השרים מלכים ויועצי ארץ.
השיב פראי פידרו: אדוננו האפיפיור! לא הצליחו בשאלה זו מפני שמושיענו צוה שלא יגעו בהם, והדברים ההם יש להם פירוש ולא כמו שחשבו העמים.
אמר האפיפיור: ומה תאמר מהזמנים שעדין מושיענו לא נולד או מהמקומות שלא נתפשטה שם הכרתו, ומצינו פזור העם הזה דבר שלא ישוער? כי ראיתי בספרי המלכים הקדומים, כי נתפזרו במלכות אלימאן ובמלכות אלמברטין ומלכות מישא ואלברבר ואצפהן ובארסאן ואפריקי ומלכות כושיים וקצת מגלילי אשיאה והלך ופירשיא בסופה, ובכל אלה קמו עליהם להכריתם ולאבד דתם ולא הצליחו, ובמדי קם שר אחד גדול, נקרא המן, וגם הוא חכם ויביא רע עליהם, ומה שהצליח הוא שנתלה הוא ובניו!
השיב פראי פידרו: המן זה שאמרת אדוננו לא נתלה בעון היהודים אלא שבקש לשכב עם המלכה.

אמר האפיפיור: עדין אין אתה יכול לצאת מאותם כזבים אשר נתגדלת בזמן היהדות, אפשר כי אדם שכעס עליו המלך והמלכה ובחצי היום ולפני משרתי המלך ובאה לו אותה תאוה? אם תרצה לדבר עמי לא תדבר בפני דברים של הבל.

השיב פראי פידרו: אמת אדוננו שאין בנו כח לכלותם, וכבר הבטיחם אלהיהם ואמר (ויקרא כ"ו מ"ד): "לא מאסתים לכלותם", לכלותם הוא דלא - אבל להוכיחם בצרות ויסורים כבר מאס בהם, והעד - הצרות שעוברות עליהם תמיד.

אמר האפיפיור: אין מן הצרות ראיה, כי ידוע שאנו מורכבים מארבעה יסודות, וטבע הפשוטים יש במורכב, ומצינו כל יסוד ויסוד בהתגבר מבקש לשאוב חברו ולהפכו לעצמותו, כמו שמצינו האש שישרוף כל דבר אם לא ימנעוהו, והמים מתגברים על האדמה ומפרריים אותה וממחים אותה, והאויר שואב את המים, וכן בבעלי חיים והעופות והדגים - המתגבר בולע את חבירו, וכן העמים - האומה הגוברת מבקשת להפך האומות האחרות לעצמותה. ואילו היה בידי שלא ימשול בעולם אלא אני, הייתי שם בזה כל יכלתי וממשלתי, וצרת היהודים נמשכת מההתגברות שיש לנו עליהם.

אמר פראי פידרו: ולמה לא נאמר כי הצרות הן על עונם?

השיב האפיפיור: זה וזה גורם להם. וסוף כל סוף אומר לך, שלא תקנא במי שלא עברו עליו צרות, כי לא פרע חובו, ואפשר שאחריתו רעה, אבל תקנא במי שעברו עליו דברים אשר עמם ינוח בסופו וישקוט, כי אחרית לאיש שלום.

אמר פראי פידרו: ואיך יסבול קדושתו העם שמחרפים אותנו ואומרים שראוי להרגנו ומחרפים את מתינו? הם אומרים: טוב שבגוים הרוג! ואומרים: בושה אמכם חפרה יולדתכם! ואין חרפה גדולה מזו.

השיב האפיפיור: על מה שאמרו "טוב שבגוים הרוג" כבר שמעתי מן היהודים פירוש בו, ועל מה שאומרים "בושה אמכם" בזה לא שמעתי מעולם, וכיון שדברים כאלה באו לידינו ראוי שנחקור בם לאהבת האמת. הנה שני שלוחים הגיעו אמש להראות לפני, יקראו ונשמע מה תשובה יש להם.

נקראו האנשים ההם, והם דון שמואל אבראבאליא ודון שלמה הלוי, ואמר להם האפיפיור: אפשר שכתוב בתלמוד שלכם "טוב שבגוים הרוג"?

השיבו: כן הוא, אדוננו! אבל קבלנו מזקנינו שכל דבר שהוא דין או פירוש הפסוק הוא מרבינא ורב אשי מחברי התלמוד, אבל דברים אחרים כתבום כת הדורשים, וכדי לחזקם שמו אותם בתוך התלמוד, אבל אנו המקובלים ממה שאמרנו לא השגחנו בדברים ההם.

אמר האפיפיור: סוף כל סוף בתוך התלמוד הוא זה, ומי שירצה לומר כמותכם צריך שיביא ערב או יוכיח בראיה, לכן תאמרו לי פירוש הדברים, כי כפי הנגלה דברים מרים הם, וראוי להוכיח בני מלכותי מן היהודים עליהם.

השיב דון שלמה הלוי: אדוננו האפיפיור! מה שפירשו הקדמונים הלא הוא כי הוא הפך דיננו אשר אמרו קצת גדולים שלבו, שאילו היו נמצאים בזמן שופטינו לא היה אדם נהרג מימיהם, כי שמא הנהרג טרפה היה, והיה כאילו כבר מת, והנה אדם מת הרג ואין דינו ליהרג, אבל אומות העולם ראו שכפי הזמנים ירבו הרוצחים אם נדייק תכלית דקדוק זה, ובאמתלאות הורגים כדי להוכיח את העם, ורצה לומר "טוב שבגוים" הוא המשפט, רוצה לומר משפט ההריגה, כי לא אמר "הרגו הטוב שבנוצרים" אבל אמר "הרוג", ותוא מקור. עור אמרו: הטוב והמעולה שבגוים כל כך חושש אל הכבוד והמשפט, עד שמיד אומר "הרגו לפלוני שכך עשה".

אמר האפיפיור: אם דעות התלמודיים הן כמו אלו, שלא יהרג ההורג מפני שהנהרג שמא טרפה היה, כלם בלי ספק טועים היו ולא חכמים, וכי יש סברה רעועה כזו שינצל ההורג בטענה כזו?

השיב רבי שלמה הלוי: אדוננו האפיפיור! כבר אמר (עמוס ג' ב'): "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם", והנצול מידי בית דין של מטה לא היה נצול מבית דין של מעלה, וקבלנו שכל המומת על ידי בית דין של מטה עונותיו מכופרים, והצלתו זאת שנצול מבית דין של מטה אינה הצלה אבל היא לרעה לו כי לא ינצל מבית דין של מעלה ובעונש מר ממות.

השיב האפיפיור: טענה היא זו אשר אמרתם, אף על פי שלעולם היה צריך דין של מטה מפני העם להטיל עליהם אימה.

אמר פידרו: אדוננו האפיפיור! איך נתפיסת בדברי שקר? הנה אמר בסמוך "טוב שבטבחים שותפו של עמלק", הנה יראה כי לרעה נאמר ולא לשבח, וכן הוא פירוש "טוב שבגוים".

ענה הלוי: מה שאמר "טוב שבטבחים שותפו של עמלק" רצה לומר שהוא יהיה אכזרי כמו עמלק על היהודים, שאם לא כן לא יהרוג בהמה לעולם, "וטוב שברופאים לגיהנם" רצה לומר שיראה לעולם גיהנם פתוח לפניו אם יהרג האיש שהרפואה על ידו, ובזה יעיינו ויעשו החריצות הראויה, והטוב הוא כאשר יחשבו שהם עתידים לירש גיהנם אם לא יכונו כראוי במחשבה ועיון.

אמר האפיפיור: ומה תשיבו לנו ממה שאתם אומרים "בושה אמכם".

השיב דון שלמה הלוי: אדוננו האפיפיור! תמהנו מפידרו השואל, והוא היה ממנו וידע, אלא שרצה לבקש עלינו להכשילנו, כדי שתבין קדושתך כי הוא מאמין דת ישו, ומבקש עילה. פירוש "בושה אמכם" הוא מאמר כולל לכל נוצר, בין יהודי בין נוצרי, והיא תוכחה לומר, שאמותיהם של נקברים אשר עמלו לגדל ולדותיהן הנה סוף עמלן מדבר וציה, והכונה לומר שכפי הגוף אין דבר נצחי אלא הכל הבל ועפר, אבל הנשמה כפי מעשיה אין מי שיכחיש שעולה לגן עדן וכן כתב לנו מאישטרי משה די אגיטו, כי חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא. ואמר חכם אחד מתוכח עם מלך כוזר וזה לשונו: אין אנחנו שוללים משום אדם או משום אומה ולשון גמול מעשיו הטובים, ואיך צונו שנאמר "בושה אמכם"? אלא כמו שאמרנו.

השיב האפיפיור: והלא אמרתם "הנה אחרית גוים", ולשון "גוים" עלינו כונתכם?

השיב דון שמואל: לא כן, אדוננו, שהרי אמר ישעיה על ישראל (ישעיה א' ד'): "הוי גוי חוטא".

שב הכומר פידרו לדבר נגד היהודים, עד שאמר האפיפיור: אין ראיה ממנה שהם נרדפים, שהרי לא בחר האל לקרבן אלא הנרדף, כמו תורים ובני יונה, ולא בחר בנץ ובנשר והעורב.

השיב הכומר: בחר בדברים המצויים תמיד, כמו שבחר בארבעה צמחים לפי שמצויים בארץ היהודים.

השיב האפיפיור: ויבחר בתרנגולת אשר היא מצויה תמיד בבתים? אלא מפני שהיא טורפת.

אמר הכומר: נניח זה מפני יותר קשה. ולמה לא יצוה אדוננו שישרפו אותם ספרים שכתוב בהם "בושה אמכם"?

אז צוה האפיפיור למשרתיו שיסתמו חלונות החצר, וסתמו. ואמר לכומר שיראה מן הפתח אם זרח השמש בשוקים, ראו המשרתים ואמרו: מלא כל הארץ שמש!

אמר האפיפיור: כן הדבר הזה! ומה יועיל שאשרוף הספרים שבמלכותי – וספרי היהודים מלאה הארץ!

הלך הכומר מעל פניו.

אז אמר האפיפיור לשלוחים: אי עם סכל! למה לא תבקשו רצון העמים? הראיתם הקנה איך יכנע כאשר יתחזק הרוח? וכניעתו רפואתו, כי מיד ישוב למקומו, וכן הבא בתוך הים, אם יכנע אל הגל – יחיה, ואם יזקוף – הגל יטבענו. וזה שאמר תלמוד שלכם: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז. ופירושו, שהקנה בהכנעתו יעלה, ואילו הארז

לקושי עורפו הרוח ישברנו. כל שכן לדעת התלמודיים שאמרו, שהיהודים נקראים אדם ואין אומות העולם קרויות אדם! אשתחוה אם תאמרו לי, מה אנושית יש בכם יותר ממה שיש לגוי?

השיב השליח דון שלמה הלוי ואמר: לא על אנושית נאמר, כי אם על הגירוש והשעבוד, כי אנו במקום אדם הראשון, וכמו שהוא חטא וגורש מגן עדן – כן אנו מגורשים מגן עדן שלנו, הוא ארצנו, וירושלם והמקדש תפארתנו.

השיב האפיפיור: אמרו אנשי ערב, כי אין הר גבוה ותלול שלא יוכל אדם לכבוש אותו ברגליו, ולא תהום שלא ישליכו עליה עופרת, ואילו להשיב לב אדם אין שום מבוא, לבד האל אשר כל לבבות הוא ידע. והענינים האלה משורת אנשי התלמוד להחניף אתכם, ולכן אמר: "אדם אתם" ולא אומות העולם.

השיב היהודי השליח: לא, אדוננו! ומאמר הנביא הוא אשר אמר (יחזקאל ל"ד ל"א): "ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם".

השיב האפיפיור: אי סכלי! עם חכם אתה מדבר אשר לא יקבל אונאה! אמר הפסוק: אף על פי שקראתי אתכם "צאן", אל תחשבו שאחשוב עונותיכם כעון הבהמה, כי לפי האמת אדם בעלי שכל אתם, וקראתי אתכם "צאן" בבחינת הרעיה והנהגה, אבל מי יוכל לרעות אתכם? הנה שמעתי, כי מלך אחד צוה לכם שלא תעשו בבתיכם צורת צלם השמש, והייתם עושים אותו באחורי הדלתות, חציו בדלת אחת וחציו בדלת אחרת, באופן שכשהדלת נסתמה היה הצלם שלם, ואז הייתם משתחוים ומקטירים לו, וכשבא אדם לחפש ופותח הדלת היה מוצא חצי הצלם ולא היה מחשיבו לייסרו עליו. ומוכיח הגדול הוא זכריה שהרגתם בתוך בית המקדש, ואנו מי שהורג נפש – נצול בבוא אל מקדשנו הוא בית תפלתנו! שמעתי שאתם אומרים בבית תפלתכם: יעמוד השם הטוב המעולה! ומה טוב היה לכם אם תאמרו: יעמוד השבוי הגולה הנמאס מכל עם! ואז יכנע לבבכם, ואני מצייר מצבכם, והוא כזקן חלש שכהו עיניו מראות, ורפו ידיו, ורתת ברגליו, ונפלו שניו, שאילו היה הקבר פה היה צווח לקרוא לו, ואלך תאמרו "השם הטוב" ואתם אבדתם השם הטוב עם הממון הרע, והוא האונאה והרבית? הזהרו, כי אתם מקבצים הממון מעט מעט, ואולי יחד יקחוהו עמים! הזהרו, כי אפיפיור אחד אני, ואם יקומו עשרת אלפים אנשים מהמון העם בחרב פיפיות בידם הם עשרת אלפים אפיפיורים.

אז התחילו השלוחים לבכות.

אמר להם האפיפיור: אתם בוכים על שלשוני משולחה, ולא תראו כי מעשיכם משולחים יותר ויותר.

השיבו השלוחים: אנו בוכים, לפי שהאיש אשר מזלו רע הבכיה שמחה ונחת רוח היא לו. והנה הכומר הזה מזרענו הוא, והבאיש את ריחנו, ואינו מרחם עלינו, ואנו נמשלים לעוף אשר נשכתו חיה בשיניה ודרסתו ברגליה וקרעתו בצפרניה.

עודם מדברים והנה הכומר בא ושמע דבריהם, ואמר להם: בואו לדתנו ותחיו, אתם הדורסים את אחרים!

השיבו השלוחים: נתאמת אצלך שתלך לגן עדן?

השיב הכומר: כן אני חושב.

אמרו השלוחים: אם כן, רצוננו לגיהנם ולא נשב עמך בגן עדן.

אז הכומר כעס מאד, ואמר לו האפיפיור: זה שכר מי שנותן עצה למי שאינו שואל אותה.

ונניח זה ואשאל אותך על מה שהיינו בו: מהו זה שאומרים היהודים: אתם קרוים אדם ולא אומות העולם? וכי צורתם נכבדת מצורתנו או גבורתם מגבורתנו?

השיב הכומר: וכי זה השבוש לבד אומרים התלמודיים? הנה כל פירושיהם בדברים יוצאים מן השכל והטבע, וזה ימים ראיתי שנכתבו התלמודיים, שראוי לשום נר בקרקע הבית שמת שם מת, ואמרו שהטעם הוא שכאשר תרצה הנשמה לשוב אל הבית שיאיר לפניה הדרך, וכי הנשמה אשר היא עצמה עצם האורה לאור נר גשמי היא צריכה? ועוד אחר שיצאה כלום שבה אל הגוף? שנית ראיתי, שכשחוזרים מבית הקברות עוקרים עשבים ועפר וזורקים על ראשם, ואומרים כי זה להבריח מלאך המות, וכפי הטבע מה התייחסות לזה עם זה? שלישית: אמרו, שהמת שומע כל מה שיאמר עליו עד שיקבר, והנה מבואר שאם נאבדו החושים אין שם ראיה ולא שמיעה. רביעית: אמרו, כי יונתן חכם שלהם כשהיה עוסק בתורה כל עוף הפורח היה נשרף, ואם היה יסוד האש בעצמו לא יוכל לשרוף עד היותו קרוב אל הדבר הנשרף, וכל שכן שהדבור ישוב לאש וישרוף הרחוק.

אמר האפיפיור לשלוחים שישיבו הם.

תשובת השליח החשוב: לראשונה שאמר הכומר שכתוב בתלמוד שישימו נר בקרקע בית המת, אפשר חלום חלם, ואינו אלא מנהג קדוש, והיה כדי לדחות אמונת הכשוף, אשר אמרו שהשונא אשר ירצה לצער המת שישים נר בקרקע ביתו, ולכן לא ישימו נר בקרקע בית המת, ואנו לנגד אותה סברא, והיא סברת עם האמורי, נשים הנר בקרקע הבית. על השאלה השניה שנהגו לעקור עשבים ובקצת מקומות להרים העפר – הלא הוא לנחם אבלים כי ירמוז זמן התחיה, שנאמר בה (ישעיה כ"ו י"ט): "הקיצו ורננו שוכני עפר", ונאמר (תהלים ע"ב ט"ז): "ויציצו מעיר כעשב הארץ". טעם שני לעורר

הלבבות ולשבר גאות אדם, וירים העפר לומר "כי עפר אתה ואל עפר תשוב", והעשב הוא רמז לאדם שאמרו קדמוננו: בני אדם כעשב השדה הללו נוצצים והללו נובלים! ועל השלישית קבלנו, שהנשמה אינה חוזרת למקומה אשר בשמים עד שיקבר הגוף, שכן אמר שלמה (קהלת י"ב ז'): "ולשוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב", והנה כיון שהרוח יוצא ראשונה ואחר כך קוברים הגוף, היה לו לומר "הרוח תשוב אל אלהים וישוב העפר", אלא רמז שהרוח אינו שב למקומו עד ששב העפר אל הארץ כשהיה, והוא קבורת הגוף. ולכן אותה נשמה עדין יודעת עניני העולם הזה, משל לישן וחולם חלום. ולכן אנו אומרים בצדיקים "כד דמך פלוני" אשר רמזו שמיתת הצדיקים כמו שינה. ועל הרביעית שאמרו, שכל עוף פורח נשרף, רמוז שכל דעת משובשה הפורחת בשכל היתה נשרפת כשהיה החכם ההוא עוסק בתורה, רצה לומר שהיה משיג האמת ודוחה השקר.
אמר האפיפיור: הטיבו השלוחים אשר דברו, ואתה הכומר כי נתארך הזמן שבאת לדתנו שכחת הענינים.
אמר הכומר: ואי שכחתי – וזה שלשה ימים ראיתיו בספר שלהם?
אמר האפיפיור: זה הייתי מבקש! ומה לך לחפש ספרי היהודים? אלא שעדין יש בלבך דת יהודית, ולולי כתר הגלחות שבראשך הייתי מצוה לשורפך, אבל לא תוסיף עוד ראות פני.
אחר זה אמר לשלוחים: מה שאלתם?
והשיבו השלוחים: תדע אדוננו, כי שופטי ארצנו צוו שנשיב הרבית מכמה שנים, ולזה צריך שנמכור את בנינו.
השיב האפיפיור: כבר אמרתי לכם דעתי, ומכל מקום כיון שבאתם לא תשובו ריקם, לכן יפרעו לכם החצי, משל לזה שאם הם עשר שנים יפרעו חמש.
השיבו השלוחים: דבר אדוננו טוב אם ישאר לשבועתנו.
אמר האפיפיור: טוב הוא בלי ספק כי תשבעו שהיו ארבעים שנה כדי שיפרעו העשרים, ועל מה שהשביע לכם אלהיכם לא עמדתם – ואיך תעמדו במה שישביע לכם הנוצרי?
כשראו השלוחים שאין עוד תקנה בזה, שבו לשאלה שנית ואמרו: יש לנו בית תפלה סמוך לבית תפלת הנוצרים, והם באו לגבולנו, כי בניננו קדם, והמלכה עברה דרך שם ולעגה על הסמיכות, ואמר לה יועץ שלה: גבירתנו המלכה! זה כמה שנים יושבות כשתי אחיות לא דברו מאומה רע זו לזו. והשיבה המלכה: כיון שכן ישבו יחדיו עד זקנה! ועתה גוזר השופט שנסתור הבית.

השיב האפיפיור: הדין עמו ולא עם המלכה, כי איך תשבו סמוך לפתח משיחנו, ואתם אומרים עליו נאצות? לכן סתרו מהרה הבית.
השיבו השלוחים: אם תצונו המלכה – נסתור.
אז כעס האפיפיור, וצוה להגמונים בכח חרם שיסתרו, וכן שישיבו הרבית על פי השופטים.
אמר שלמה:
מן הדברים האלה יקחו תוכחה שלוחי עמנו השלוחים למלכי אדמה, שיעינו מאד ביוצא מפיהם, ואל יחשבו שהם עומדים בפני חכם שלהם אוכל לחמם, שאף על פי שהוא לחם שמים הוא מורכב עם לחם עצבים, ואמרו קדמונינו, שכיון שחכם נהנה מעם הארץ וההרגל שיש ליהודים עם מנהיגיהם גורם לאבד דרך מוסרם, וכאשר נסתלק מעלינו המנהיג האמתי נשארנו בלי הנהגה ודעת, כל שכן המבוכות והגלות שלא הניחו מדה טובה, וכבר דאג המקונן הגדול על זה ואמר (איכה ג' ב'): "אותי נהג ויולך חשך ולא אור", רוצה לומר: בהתחלת זמני נהג השם אותי, ובאחרונה אשר אחרית לאיש שלום הנה אחריתי "ויולך", כמו שיוליכו הסוס והפרד, לכן מה שיש לי היום יקרא חושך, ולא אומר שבהתחלתי היה לי אור, שכיון שלא היה זה באחרית יאמר כי אינו אור, ואילו היה להפך שאותי הוליך ואחר כך נהג, הייתי אומר שבאחד מהזמנים היה לי אור, ועל הצרות אמר (איכה ג' ג') "אך בי" ולא באומות העולם "ישוב" להכות ומחדש מכות, וזהו "יהפוך", ומחשבת זו (איכה ג' ד') "בלה בשרי ועורי" היה לו להתחיל מן העור וללכת לצד פנים או מן העצמות ולצאת לחוץ, אבל רצה שהנגע עומד באמצע והוא בבשר, ופעמים יוצא לצד חוץ, וזהו אומרו "ועורי", ופעמים נכנס יותר בפנים, וזהו "שבר עצמותי". ואשוב לענין ואומר, כי ההרגל אשר לנו עם שופטינו וחכמינו גרם לשלוחים להיות נכשלים, ולא הועילה חכמת דון שלמה להצילו ממכשול ולא בינת חבירו, וכבר אמר החכם, כי האדם ראוי שירגיל בביתו מה שהוא צריך לעשות בשוק, שאם יתנהג בביתו בדברי נבלה ופחיתות אותו הרגל יביאהו לעשות כן ברחוב העיר. ואפשר שלזה אמר: במקום שאין אנשים השתדל להיות איש! כלומר, במקום שאין אנשים שיראוהו גם שם ישתדל להיות איש חשוב, ושם ילמוד מה שראוי לעשות בשוק או לדבר. ועל הכל ראוי שנאמר, כי לפעמים מעוט הזכות מכשיל השליח, שכן נאמר בנבואה (ישעיה מ"ד כ"ה): "משיב חכמים אחור ודעתם יסכל", וכשיש זכות במשלחים האל ישים בפי שלוחים מה שראוי לדבר, ולא לחנם אנו מתחננים ביום האדיר: "היה עם פיפיות שלוחי עמך"!

השמד הארבעים ושנים

אמר שלמה:
ראיתי לכתוב הנה סדר הנשיאים בבבל ובמלכות פרס, ולמה נתבטל, והוא מכלל הצרות. גם יָוַדע הדור וכבוד אומתנו בזמן שעדין לחלוחית ממשלתם היתה עומדת. וענין זה מצאתי בתשובת גאונים ראשונים זכרונם לברכה.
בשעה שישראל היו מבקשים להקים עליהם נשיא, והוא הנקרא נשיא ונקרא ראש הגולה, היו מתקבצים כל ראשי ישיבות וראשי עם נדיבים וזקנים ושופטים אשר במלכות, והיו באים לבבל, ומיחדים שם בית גדול מעוטר בשש ורקמה, ומושיבים שם כסאות לכל ראשי הישיבות ולכל החכמים והזקנים, ושם כסא מהודר להושיב הנשיא ושני כסאות מימינו ומשמאלו לראש ישיבת סורא ולראש ישיבת פומבדיתא, ושם קם ראש סורא ואומר לנשיא דברי תוכחה לומר שלא ירום לבבו מאחיו, כי עבודה נותנים לו ולא ממשלה, שנאמר (מלכים א' י"ב ז'): "אם היום תהיה עבד לעם הזה". וביום החמישי הולכים לבית הכנסת, ושם באים ראשי ישיבות, ונותנים יד עליו, ותוקעים בחצוצרות וקול שופר ומברכים אותו, ואומרים בקול רם: יחי אדוננו הנשיא לעולם! הוא נשיאנו! הוא ראש הגולה, ראש גולת ישראל! ומלוים אותו עד ביתו, ושם חוזרים ותוקעים בחצוצרות, ומתרים בו שיתנהג ביושר צדק ומשפט ומישרים עם טוב ההכנה וההנהגה והסבלנות, ועל מנת שהם טרחנים ורגזנים יקבל עבודתם, כי היא עבודת שמים, שאם "אלופינו מסובלים", רוצה לומר יודעים לסבול "אין פרץ ואין יוצאת", ויוצאים מלפניו, וביום ההוא שולחים לו מתנות ודורונות מכסף וזהב כל אחד לפי כחו, ואחר זה הנשיא מכין סעודה גדולה ליום השבת, כי שם יאכלו עמו ראשי הישיבות וזקני העיר וגדולי המלכות הנמצאים שם, ובערב שבת בונים לו מגדל בבית הכנסת, ומכסים אותו בבגדי משי ורקמה, וביום השבת הולכים לביתו בבקר כל ראשי הישיבות וראשי עם, ומלוים אותו עד בית הכנסת, והוא הולך לפניהם, כי כן מנהג המלכים והשרים במלכות ההיא ללכת לפני עמם! וכשהנשיא הולך פניו מכוסים בבגד משי ולא יראו פניו. וכשמגיעים לבית הכנסת מתחיל החזן "ברוך שאמר" וראשי ישיבות עונים "ברוך אומר ועושה", וחוזר החזן ואומר "ברוך גוזר ומקים", והם עונים "ברוך עושה בראשית", ובאופן זה עד "נשמת כל חי". אחר זה מתקבצים החזנים וכל יודע בטיב שיר סביב המגדל ואומר התפלה בנגון עד הוצאת ספר תורה. ואז מעלים הנשיא אל ראש המגדל, ופניו מכוסים, וראש ישיבת סורא ואחריו ראש ישיבת פומבדיתא ומושיבים הנשיא בכסא שבמגדל, ומוציאים ספר תורה מן ההיכל, ומביאים אותו אל המגדל לקרוא, וקורא ראשון, ואחריו

ראשי הישיבות. ואחר סיום הקריאה פותח הנשיא ודורש, ועוצם עיניו מפני כבוד התורה, ואם ירצה נותן רשות לראש ישיבת סורא, ודורש לרבים דברי כבושין ותוכחה, ומעורר הלבבות לצדקות והנדבות הצריכות לתלמידי הישיבות, והוא פותח תחלה בנדבה לפי עשרו, ונדבות עצומות היו עושים שם לכבוד התורה וכבוד הנשיא. אחר כך קמִים כלם ומברכים את הנשיא, ואומרים "קדיש", וכשמגיעים ל"בחייכון" אומרים "ובחיי אדוננו נשיאנו ראש גולת ישראל'. אחר זה היה הנשיא קם על רגליו, ומבקש תחנה ובקשה מאת האל לכל כת וכת בפני עצמה. מפני הכבוד ראשונה מבקש תחנה על ראשי ישיבות שיצליחו בתורתם ותלמודם, ואחר כך מבקש תפלה על המתנדבים בעם, ואחר כך מתפלל על כל העוסקים עם הצבור, ואחר כך מתחנן על כל מדינה בפני עצמה ואומר: מדינה פלונית האל יברכה ויצילה מחרב מדבר ומכל רעות ובימיה תושע יהודה! וסוף זה היה אומר בקול נמוך, שלא ישמעו הנכרים, שלא יאמרו שמבקשים השפלת המלכות כי לא יקומו אלא בהשפלת אחרים! והולכים אחר התפלה עמו לביתו ששים ושמחים, ומושיבים השולחנות, ואוכלים. ובברכת המזון אומר ברכה לנשיא מיוחדת ומתוקנת. ומן היום ההוא והלאה אין הנשיא יוצא מפתח ביתו, ושם באים יחידים ומתפללים עמו בכל יום, בין בחול בין בשבת, וכשרוצה ללכת לדבר אל המלך שולח שם שליח לקבל רשיון, והמלך אומר: יבא! ושולח לו מרכבת המשנה אשר לו לתת כבוד לזרע דוד, כי כל הנשיאים מזרע דוד היו, ולא היה רוכב בה מפני כבוד המלכות, אבל הולכת לפניו, והוא הולך בלבוש רקמה, וחמשים איש רצים לפניו, וכל ישראל הרואהו חייב ללוותו. וכשמגיע לחצר, סריסי המלך יוצאים לקראתו ורצים לפניו עד הגיעו סמוך למלך, ועבד הנשיא עובר לפניו בכיס זהובים, ומפזר לפני הנשיא. וכשמגיע הנשיא אל המלך, משתחוה ואחר כך קם על רגלו אחת, כי כן מנהג המלכות להראות שהוא נכנע ועומד כעבד, והמלך רומז לסריסיו שיושיבו הנשיא בכסא הסמוך לו לשמאלו, והמלך שותק מעט, כי כן המנהג להראות כבודו, ואחר זה המלך הופך פניו אל הנשיא, ואומר: נשיא! אי שלומך? והוא אומר: שלום, שלום בחיי מלכנו וראות פניו! ואחר כך אומר לו: אי שלום עמך? ואז מתחיל ואומר לו שאלתו. ובתת שאלתו, קם על רגליו, ואומר ברכה מתוקנת בחכמה, והולך לו.

לזמן כאשר ראו אנשי בבל גדולת הנשיא, קנאו השרים וגם עם הארץ, אמרו: הנה עם בני ישראל הולך וגדל, ומחר יקומו עם עזר זרע דוד, והם זרע מלוכה, וימליכו עלינו, לכן הבה נתחכמה! והסכימו, כי כשיעבור הנשיא יהרגוהו. ואחריו ראשי היהודים, וכאשר נשמע בבית המלך יצאו לעזר, אבל הנשיא כבר נהרג. והצילו את שאר העם, וכשישראל

ראו זה, אמרו לבטל הנשיאות מן היום ההוא והלאה, והיה לו לזרע דוד כתב איך בא מזרעו, אבל לא שום שררה על ישראל עד ישקיף וירא ה'.

השמד הארבעים ושלשה

שנת שמונים ואחת לפרט בחדש תמוז היתה **גזרת המצורעים**, כי היה הדבר כבד מאד בכל אותה מלכות, ואמרו הנוצרים כי היהודים נתיעצו עם המצורעים אשר מחוץ לעיר, מפני שהמצורעים היתה להם שנאה עם תושבי הארץ, שלא היו מספיקים להם מזון כל הצורך, וכי מצאי אותם מתיעצים, והיהודים היו אומרים שיביאו הסם, והמצורעים היו אומרים שהם יטילו אותו בנהר. והמלך בלי שאלה או חקירה עוד שלח ותפשו כל היהודים שבעיר, ועמדו בתפישה תשעה חדשים. אחר זה ידע המלך כי הכל עלילה, ונתבייש ששם אותם במאסר, ואמר כי לא על אותו ענין שם אותם, כי אם מפני שיבאו לדת ישו הנוצרי, והכו אותם ביסורים, ועמדו על. קדושת השם, ונשרפו חמשה עשר אלפים נפשות מישראל, ולא נתנו תפלה לאלהים.

השמד הארבעים וארבעה

בספרד היה כומר שונא מאד את היהודים, וכל המצר לישראל נעשה ראש, והיה קונפישור למלכה, והסית למלכה להכריח היהודים להמיר דתם, ואם לא – שיעברו בחרב. והמלכה התחננה לפני המלך ובקשה מלפניו דבר זה. ואחר ימים גזר המלך בעצת אשתו לשימירו דת, ואם לא – שיצאו ויתגרשו כלם ממלכותו. ונכתבו הכתבים בגזרת המלך.

והיהודים כשמעם הלכו לאחד משרי המלך, כי אוהב היה להם מאד, כמו שהיו בספרד היהודים נאהבים מן המלכים ומן השרים ומכל החכמים והיודעים שלהם ומכובדים מהם מאד. ולא נמשכו הגרושים כי אם בסבת קצת מעמי הארץ, באמרם כי מצד היהודים ובואם למלכות נתיקרו מזונותיהם, וכן כשנכנסו במלאכותיהם, גם נמשכו הגרושים מצד הכומרים, כדי להראות קדושה ולהראות לעם שהם מבקשים לכבד ולרומם דת ישו הנוצרי, היו דורשים נגד היהודים דברים מרים בכל יום, אבל משאר כתות הנוצרים היו היהודים מכובדים מהם, כאילו ישבו על אדמתם, ונאהבים מאד מהם, כמו שנודע לזקני ספרד. והשר ההוא אמר ליהודים: המלכה אוהבת זהב וכסף מאד, לכן קבצו מהרה חמשים אלפים זהובים, ושימו אותם בבית סמוך למלכה אשר אראה לכם, ואני אעשה שתעבור המלכה דרך שם, ואומר לה מה שיראה לי לתקן ענינכם!

והיהודים כן עשו. והשר ההוא העביר המלכה לאותו בית. ואמר לה: גבירתנו המלכה! כרם הנותן פרי כזה – האם ראוי לקצצו?
באותו יום עבר דרך שם למודי גדול מזרענו, נקרא מאישטרי מרטין די לוסינא, ואמר ליהודים: לא יהיה דבר המלכה, כי מחר יתלו הכומר, ומנהג המלכים שכאשר יהרגו האיש ההוא שעל ידו נגזר דבר שיבטלו הגזרה ההיא! באותו לילה העידו עבדי המלך, כי ראו הכומר מדבר למלכה דברי עגבים, וקראו למלכה, ואמרה שכן הוא, וצוה המלך שיתלו אותו על עץ, וצוה והביאו הכתובים, ונקראו, כי ידע המלך כי הוא הסית למלכה לבקש הדבר ההוא, והמלך שלא כרצונו הודה, ושבו המעות ליהודים.
ויש בזה נוסח אחר בעל פה, אבל זה מצאתי כתוב.

השמד הארבעים וחמשה

שנת מאה חמשים ושלש לפרט נאבד קהל ברצלונא ורוב גירונא, ובסוף רוב קטאלוניה. וסבת השמד לא נודעה אמיתות הדבר וסבתו.

השמד הארבעים וששה

שנת מאה שבעים ושתים חשכו ועבו עיני כל ישראל, כי קם ברומא אפיפיור ועשה כל יכולתו להמיר דת, וגזרו על היהודים גזירות קשות, ונתחברה עם האפיפיור מלכת ספרד שהיתה המלכה ההיא נוהגת המלכות, והוציאם לחרבות מבתיהם, והצר להם מאד, עד שיצאו מכלל הדת ששה עשר אלף נפשות. ורבים עמדו על קדושת השם ונשרפו, ורבים מתו על ידי יסורים, ואותם שברחו נפלו בשדות ואין קובר, וקצת מהם ניצולו בתת כל נכסיהם לעוברים ואנשי הכפרים.

השמד הארבעים ושבעה

שנת מאה וחמשים ואחת העלילו הנוצרים על קהל טורא וקהל לוגריט וקהל קאריאון, וכל העירות אשר סביבותיהן, גם קהל בורגוש אשר היה קהל חשוב בחכמה ועושר, ויצאו מכלל הדת, ומשאר מקומות עמדו על קדושת השם ונשרפו. ומשם והלאה היו רוב קהלות ספרד במצור ובמצוק, וכל יום קללתו מרובה משל חבירו, ומחשבת העם או רובם – איך יוכלו לכלות שארית ישראל?

השמד הארבעים ושמונה

כתוב מכתיבת יד החכם החסיד רבי שם טוב בן שם טוב טופס ל"ז.

בשנת מאה וחמשים לאלף הששי בספרד, בימי המלך דון אנריקי, בהיותו נער קמו עמים רבים להוציא את ישראל מכלל הדת, והציקום והכום מכה רבה ועצומה לא נשמעה כמותה מיום שירדו ישראל לשערי העמים, ומרוב הצרות והיסורים יצאו עם רב מספרד מכלל דת משה רבינו, ובפרט קהל גדול שביליא רובם המירו את כבודם, וקהל קורדובא, וקהל איסיגה, וכל האנדאלוזיאה, וערים גדולות אחרות, וכן מגריט וליישקט ואוקניא, ועיר גואיטי וקאשטיל מנרים ומוניוס וטוריגוש ובאשקלונא, לא נמלט איש. וכן בשאר קהלות עברו עליהם צרות אשר אסור להעלותן על ספר, מפני שמחרידות הלב מאד, ומשם והלאה מרעה אל רעה יצאו.

השמד הארבעים ותשעה

בימי המלך דון גואן בן המלך אנריקי הוסיפו עוד עליהם והסירו מחיתם, וגזרו עליהם גזירות קשות לכל הנשארים מהשמדות, והוא שלא ישאו ויתנו ברבים, ולא ישאו ויתנו בדבר מאכל למכור לגוים, כי העלילו עליהם כי היו מטילים סם במרקחות ובמאכלים, וגזרו שלא ימצא מהם מקיז דם ולא רופא, לבד רופא למלך, ושלא יוכלו לקנות נחלות, ושישאו חותם אדום לסימן שהוא יהודי, והנמצא בלי חותם יהרג. עוד גזרות אחרות אשר רבו כמו רבו ועוד ידם נטויה כל הימים. והיו לגמרי מבטלים אותנו מדת אמת, לולי שהבטיחנו (ישעיה נ"ט כ"א): "לא ימושו מפיך ומפי זרעך מעתה ועד עולם". ודי בזה הוראה שהאל משגיח בנו בדבר העקרי, והוא קיום דת משה רבינו עליו השלום.
עד כאן דברי החסיד ההוא.
כמה שמדות וגליות עברו על ישראל שלא נכתבו. גם אנחנו לא נוכל לדעת כל המלכיות וכל הערים אשר נפוצו שם עם בני ישראל, גם יש דברים שאין ראוי לכתבם, וכבר נתקיים בנו (ויקרא כ"ו ל"ח): "ואבדתם בגוים". לא נשאר מזרע ישראל אחד מן אלף מן היהודים אשר יצאו מירושלם וערי ישראל ובאו לספרד, ואותם שהלכו לצרפת ואשכנז, כי הרבו לעמוד על קדושת השם, נהרגו מהם לאלפים, ולא נשארו מאותם שהלכו שם אשר היו כיוצאי מצרים חלק אחד מחמשת אלפים, ואנשי אשכנז וחשוביהם כתבו על צרותיהם מגילה, ועשו חבור גדול מספר עניניהם בארצות ההן, וכי נכתבו כבר לא ראיתי לכותבם, הנה כל שכן כשלא הגיעה אלינו אמיתות העניינים להיותנו רחוקים.
צדיק הוא ה' כי פיהו מרינו, וכאשר פרענו חובותינו יאר ה' פניו אלינו וישיב שבותנו, אמן!

השמד החמשים

אמר שלמה!
גם אני שמעתי וראיתי כאלה רבות מגרושי קאשטיליא ופורטוגאל ומגזרת פראי ויסינטי גם כן ושמדות אחרים, ואמרתי לכתבם הנה, אלא שראיתי לשר דון יהודה אבראבניל בפרשת תוכחות ששם כתבם כלם, לכן מנעתי עצמי מזה, לבד קצת פרטים נלאה השר לכתוב אותם מכל הצרות בצאתם מקאשטיליא, אשר עברו עליהם מהאבדן שלא יצויר. אם דרך ים להעדר המזונות ורבוי השוללים הבאים עליהם בכל יום, ובכמה מהם בגדו אנשי האניות ומכרום באיים רחוקים, ואמרו שלקחו אותם בחרבם (ירמיה מ"ט א'): "הבנים אין לישראל אם יורש אין לו", וכמה השליכו בים באמרם שהם חולים כדי ליקח נכסיהם; ואם דרך יבשה – כזה וכזה, ונתקיים בהם (דברים כ"ח ס"א): "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב".
ובעיר הגדולה טולידו היה שמד גדול בזמן דון שמואל בן שושין החסיד, אשר היה נותן שמן לכל ישיבות מצרים וישיבות ירושלם, תבנה ותכונן במהרה בימינו, שנה בשנה, ונתבטלה הגזירה, כי בא לשם שר גדול קרובי, נקרא דון שמואל הנשיא, והוא ממשפחת דוד, כמו שהראה כתב וחותם, וכתבתי הדבר באורך בחבורי הנקרא "שבט עברתו", ומשם תראנו.

השמד החמשים ואחד

אמר יוסף:
טעם גרוש קאשטיליא ועניני כתבו השר הגדול המופלג בחכמה דון יצחק אבראבניל בהתחלת ספר מלכים, ואמרתי לכתבו הנה ובלשונו הצחה והמפוארה עד מאד, וזה לשונו:
שנת מזר"ה ישראל לכד מלך ספרד כל מלכות גראנדה, והעיר הגדולה גראנדה רבתי עם שרתי במדינות, ובחזקתו וגובה לבו חלף רוח ויאשם זה לאלהיו ויאמר עשו בלבו: במה אתרצה לאלהי המאזרני חיל למלחמה! במה אקדם לקוני אשר נתן את העיר הזאת בידי אם לא בהכניס תחת כנפיו העם ההולכים בחשך שה פזורה ישראל ולהשיב לאמונתי הבת השובבה? או להשליכה אל ארץ אחרת מעל פני לא ישבו עוד בארצי ולא יכונו נגד עיני? ולכן יצא דבר מלכות ודתו כדת מדי ופרס וכרוזא קרא בחיל: לכון אמרין כל משפחות בית ישראל! כי תעברו במים ותפלון ותסגדון לאלהי הגוים – טוב הארץ תאכלו כמוני היום ותשבו בארץ ותסחרוה, ואם תמאנו ומריתם ושם אלהי לא תזכירו ולאלהי

לא אתיכין פלחין – קומו צאו מתוך עמי מארצות ספרד שביליא ומאיורקא וסרדיניא אשר תחת ממשלתי וכמשלש חדשים לא תשאר פרסה מכל אשר יקרא בשם יעקב בכל מדינות מלכותי!

כעת היותי שם אני בחצר בית המלך יגעתי בקראי נחר גרוני, דברתי אל המלך פעמים שלש, במו פי אתחנן לו לאמר: הושיעה, המלך! למה תעשה כה לעבדיך? הרבה עלינו מהר ומתן זהב וכסף וכל אשר לאיש מבית ישראל יתן בעד ארצו! קראתי למאהבי רואי פני המלך לבקש על עמי, ורוזנים נוסדו יחד לדבר אל המלך בכל עוז להשיב ספרי האף והחמה ואת מחשבתו אשר חשב על היהודים לאבדם, וכמו פתן חרש יאטם אזנו לא ישוב מפני כל. והמלכה עומדת על ימינו לשטנו, הטתו ברוב לקחה לעשות מעשהו החל וגמור. יגענו ולא הונח לנו, לא שלותי ולא שקטתי ויבא רוגז. וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו.

ובכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים, ותהי חרדה גדולה צרה כמבכירה אשר כמוה לא נהיתה מיום גלות יהודה מעל אדמתו על אדמת נכר, ויאמרו איש אל אחיו: חזק ונתחזק בעד עמנו ותורת אלהינו מכל מחרף ומגדף, אם יחינו – נחיה, ואם ימיתנו – לא נחלל בריתנו, לא נסוג אחור לבנו, ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו! וילכו בלא כח שלש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו, מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד מכל מדינות המלך, אל אשר היה שמה הרוח ללכת – ילכו, ויצא מלכם לפניהם וה' בראשם, זה יאמר לה' אני וזה יכתוב ידו לה'. מהם הלכו למלכות פורטוגאל, ומהם למלכות נאברה הקרובות, והנה צרה וחשכה ואפלה מנודח, ומצאום צרות רבות, השוד והשבר והרעב והדבר, ומהם שמו בים נתיבה במים עזים, וגם שם יד ה' היתה בם להמם ולאבדם, כי רבים בני שוממה לעבדים ולשפחות נמכרו בכל גלילות הגוים, ורבים טובעו בים סוף צללו כעופרת. מהם באו באש ובמים, כי נשרפו האניות ותבער בם אש ה', סוף דבר כל משפטיו הרעים איש לא נעדר. והדביקם השם את הדבר, והיו לזעוה לכל ממלכות הארץ, עד בי ספו תמו מן בלהות, ונשארו מעט מזער מהרבה, כמאמר אבותינו: הן גועגו כלנו אבדנו! יהי שם ה' מבורך.

עד כאן.

השמד החמשים ושנים

שמעתי מפי זקנים יוצאי ספרד, כי אניה אחת באה בה מכת הדבר, ובעל האניה השליכם אל היבשה מקום שאין ישוב, ושם מתו רובם ברעב, וקצתם נתאמצו ללכת לרגלם עד ימצאו ישוב.

ויהודי אחד בתוכם הוא ואשתו ושני בניו התאמצו ללכת, והאשה מאשר לא נסתה כף רגלה נתעלפה ומתה, והאיש היה נושא הבנים ונתעלף גם הוא ושני בניו מצד הרעב, וכי הקיץ מן העלוף מצא שני בניו מתים. ומרוב הדאגה קם על רגליו ואמר: רבון העולמים! הרבה אתה עושה שאעזוב דתי, תדע נאמנה שעל כרחם של יושבי שמים יהודי אני ויהודי אהיה ולא יועיל כל מה שהבאת ותביא עלי! ואסף מן העפר ומן העשבים וכסה את הנערים והלך לבקש ישוב.

חברת היהודים לא המתינו שלא למות גם הם, וכל אחד היה טרוד בצער נפשו, איננו משגיח ומצטער על חבירו.

השמד החמשים ושלשה

אותם שהלכו לפיס עברו עליהם שפטיו יתברך, ובפרט הרעב הכבד, ולא הניחו אותם תושבי הארץ לבוא בתוך הערים פן יתיקרו המזונות, ועשו בשדות אהלים, והיו רועים עשבי השדה, והלואי ימצאו, כי מרוב היובש אין דשא, לבד מעט מעקרי עשבים, ומתו שם בשדה עם רב ואין קובר, כי לא היה כח בנשארים מרוב חולשת הרעב, וביום השבת היו רועים בפיהם, ומתנחמים שלא היו תולשים בידם.

ואירע שם דבר אשר כמוהו לא נשמע, כי בא ערבי אחד, וראה נערה יפה מבנות ישראל, ולעיני אביה ואמה בא עליה והלך לו. וכמו חצי שעה שב, ועם רומח שבידו תקע בבטן הנערה. אמרו לו: אי אכזר! למה כך עשית? והשיב, כי ירא שמא נשארה הנערה מעוברת, ויהיה הנער בדת יהודים, שמעו נא וראו הן היתה כזאת בכל העולם או נשמע כמוהו?! גם שם אשה עניה ראתה את בנה מתעלף, ואין לה שום מציאות מחיה, ואי אפשר שלא ימות, והרימה אבן והשליכה על ראשו, ומת הנער. אחר זה הכתה בעצמה עד שמתה אחריו.

השמד החמשים וארבעה

בהיות היהודים בשדת סמוך לפיס, כי כבד הרעב בארץ, הגיע ענינם שהיה היהודי הולך אל העיר ומוכר בנו לעבד בעד פת לחם, אבל המלך ההוא מלך פיס איש חסיד היה,

ואחר עבור הרעב צוה להכריז, כי כל מי שקנה נער יהודי בעד לחם יפטרנו בן חורין לאביו ואמו.

השמד החמשים וחמשה

במקום אחד קרוב לפיס היתה שם אניה גדולה מגוים, והנערים נערי בני ישראל היו הולכים קרוב אל המקום ההוא הנקרא שליא לקושש סמוך לים מאשר ימצאו להשיב נפש, ובעל האניה קראם בשפת הים ונתן לכל אחד פרוסת לחם, וכי ראו הנערים לחם שמחו מאד, והלכו בבשורה זו לנערים אחרים. וביום השני של השמועה באו נערים שם על שפת הים כמאה וחמשים. אמר להם בעל האניה שיכנסו בספינה ויתן להם לחם לשובע, וכאשר נכנסו הרים הוילון והוליך לכלם. וכאשר נשמע במחנה העברים, ובפרט כאשר שמעו הנשים, קפצו אל שפת הים וצעקו, ואין שם מושיע. ושם עשו אמות הנערים צעקה ובכיה אשר כמוה לא נשמע. והפריץ ההוא הבדיל הפקחים והיפים שבהם ונתנם דורון לשרי הארץ, והשאר מכרם בארץ נכרית.

השמד החמשים ושש

מגלות ספרד הגיעו ספינות למחוז איטליא, וגם שם הרעב כבד, ובספינות דבר עצום, ולא היו העניים יודעים מה לעשות, ולסוף יצאו. אבל אנשי העירות לא היו מניחים אותם ליכנס, והלכו למחוז גינובא, וגם שם הרעב בארץ, אבל הניחום לבא בעיר. והנערים לא היו יכולים לסבול, והיו הולכים לבית העבודה זרה להמיר דת לשיתנו להם מעט לחם, ורבים מהערלים היו הולכים בשוקים, ועץ ישו בידם, ומעט לחם בידם השנית, והיו אומרים לבחורי ישראל: אם תשתחוה לזו – הרי פת! ועל דרך זו נשתמדו רבים ונתערבו בתוך הגוים.

השמד החמשים ושבעה

מן היהודים שבאו למחוז גינובא כי כבד הרעב יצאו משם והלכו לרומא. והיהודים אשר ברומא נתקבצו לשית עצות מה יעשו שלא יכנסו זרים בתוכם כי יקפחו פרנסתם. ומיד קבצו אלף פרחים לתת לאפיפיור דורון לשלא יקבלם בארצו, והאפיפיור כי נאמרו לו הדברים אמר: זה אצלי חדש, כי שמעתי כי מדרך היהודים לרחם אלו לאלו, והנה אלה נהגו אכזריות! ולכן גזר שיגורשו גם הם ולא ישבו בארצו, אז הוצרכו היהודים אשר

ברומא לקבץ עוד שני אלפים זהובים לתת דורון לאפיפיור לשיניחם ושיבאו הנכרים בתוך העיר. וטוב הארץ אכלו העניים המגורשים.

השמד החמשים ושמונה

ספינה אחת מאנשי גירוש ספרד בקש בעל הספינה להמיתם כדי לקחת נכסיהם. ובאניה היה שם סוחר אחד איש חסד, ואמר: עון גדול הוא זה כי תשפוך דם נקיים! השיב הארור: אני לא באתי אלא להנקם מדם ישו אשר שפכו! השיב הסוחר: הוא מחל על דמו כדי לכפר במין האנושי – ואתה לא תמחול? זאת עצתי שתשליך אותם באחד האיים, ואם ימותו – ימותו, וידך לא תהיה בם! בא האכזר ההוא והפשיט אותם, והשליך אותם סמוך לשן סלע שעל שפת הים, מקום שלא עבר ולא ישב אדם שם.

וכל אחד מהעניים אשר הושלכו שם לא היו קמים ממקומם מפני הבושה, כי ערומים היו, לבד בלילה בחשכה יתהלכו, ובשפת הים היו מוציאים מים מן הנקעים, מים מתוקים ושותים, וישבו באופן זה שלשה ימים, ובסוף היום השלישי אמרו איש אל אחיו: נעלה בשן זה ונראה משם אולי יש ישוב או איזה כפר ונחיה! ובטורח ועמל עלו אל שן הסלע, וכי עלו שם לבקש הצלה, מצאו מעונות אריות, ודלגו עליהם, וטרפו אחד מהם, והאחרים השליכו עצמם מן הסלע ונשברו. והיהודים העניים המקוים הצלה באו בתוך הים להנצל מן האריות, ובשוב האריות למעונותם היו הם שבים אל היבשה, וישבו בחיים אלו חמשה ימים.

אחר החמשה ראו אניה באה. ואנשי האניה כי ראו מרחוק נפשות תמהו מאד, כי ידעו שישוב לא היה שם, ולא מקום לנוח. ובעל האניה שלח שם איש לדעת ענינם, והיהודים הגידו המאורע הרע, והוא נכמרו רחמיו עליהם, וצוה שיביאום בתוך הספינה, ולקח וילון ישן וקרעו, ונתן לכל אחד חלק לכסות בשר ערוה, ולנשים נתן חלוק שלם לצניעותם, והאכילם והשקם. וכאשר עבר מקום שהיהודים נמצאים שם הורידם, והעניים מהרו ושלחו שליח אל היהודים, כי חשבו שרצונו למכרם. אז באו ראשי היהודים בתוך האניה, והוא אמר להם: עניים אלו לא לקחתי אותם בחרב לקחת מהם פדיון, אם תתנו לי ההוצאה די לי! מיד נתנו לו ההוצאות ודורון, ויצאו היהודים והלכו שם, והשקום כמדת בני ישראל.

וכל ימי העניים ההם מתפללים שיאריד האל ימי בעל האניה ההיא ויתן לו האל שכרו.

השמד החמשים ותשעה

מה נאמר ומה נדבר מגזרות לישבונא? ובראש כל הצרות העצומות היא לקיחת הנערים להשליכם באיי הים האבודים לא ישב אדם שם, נקראו אצלם אישילש פירדידאש (בלשון ספרד Islas perdidas). וכאשר לוקחו במאמר המלך והובאו בספינות, מי שלא ראה הבכיה והצעקה מן הנשים לא ראה ולא שמע דאגה ואנחה ורעה בימיו! ואין מרחם ואין מנחם ואין מליץ עליהם טוב.

ואשה אחת היתה שלקחו ממנה שבעה בנים. וכי שמעה העניה שיצא המלך לבית תפלתו, יצאה לקראתו, והתנפלה לרגלי סוסו שיניח לה הבן הקטן, ולא שמע אליה, ואמר לעבדיו: השליכוה מעל פני! והיא התחזקה על שאלתה וגערו בה. אמר המלך: הניחו לה, כי היא כמו הכלבתא כאשר יקחו ממנה גוריה!

ירא ה' וישפוט עשוקי בני ישראל!

ואמרו קצת, כי סבת גזרה זו מפני שאנשי גרוש ספרד נדרו למלך סך ידוע לשיקבלם במלכותו, ולסוף רבים מהם לא פרעו, ויצא הפרי הרע והמר ההוא.

וכמה מאותם נערים מתו בספינות להשתנות המזונות והאוירים, וכמה מהם בצאתם לאיים אכלום התנינים אשר שם באגמים ועל שפת הימים. ובהמשך הזמנים נמצא בחור נשא את אחותו, מהם לא ידעו ומהם ידעו כי יצא מהם איש, ושב לארצו ונשא אמו.

השמד הששים

גזרת ההריגה אשר שם. בלישבונא מחוץ לעיר הייתי, ואחר ימים בשובי אמרו לי: לא ראי זה כראי זה, הצד השוה כי רע ומר היה עד תכלית! ואשר ספר לי זקן הוא מה שאכתוב. בליל פסח מצאו הנוצרים אנוסים יושבים, ולפניהם מצות ומרורים בכל חקת הפסח, והביאום לפני המלך, והוא צוה לאוסרם בבית הסהר עד יצא משפטם. ובזמן ההוא רעב ויובש היה בארץ, ונתקבצו הנוצרים ואמרו: על מה עשה ה' ככה לנו ולארצנו אם לא באשמת היהודים האלה? וכי נשמעו דבריהם לכת הדורשים הנקראים פרידיקאדוריש, שמו עיונם לבקש המצאה לעוזר לנוצרים, וקם אחד בבית תפלתם ודרש נגד זרע ישראל דברים מרים וקשים מאד, והמציאו המצאה, ועשו צלם הלול ופתת לאחוריו וחזהו מזכוכית, והיו מעבירים דרך שם נר דלוק, והיו אומרים כי מן הצלם יצא אש, והעם נופלים על פניהם ואומרים: ראו הנס הגדול! וזו הוראה, כי באש ה' שופט לכל זרע יהודי. ואנוס בא שם ולא שמע הדברים, ואמר בתום לבבו: הלואי שהיה נס במים ולא באש, כי כפי היובש למים היינו צריכים! קמו הנוצרים אשר תאותם לרעה ואמרו: הנה הוא לועג

עלינו! ומיד הוציאוהו העם ההוא והרגוהו. ואחיו כשמוע בא לשם והיה אומר אוי אוי, אחי, מי הרגך? וקם אחד משולפי חרב, והתיז את ראשו, והשליכו על פגר אחיו. אחר זה קמו כל הכומרים, והוציאו עצי ישו הנוצרי, והלכו אל רחוב העיר, והכריזו ואמרו: כל הורג זרע ישראל יהיה לו בעולם הבא מאה יום מכפרה! אז קמו מן העם וחרבם בידם, והרגו בשלשה ימים שלשת אלפים נפשות, והיו סוחבים אותם ומוליכים אותם אל רחוב, ושורפים אותם. וכמה עוברות היו משליכים מן החלונות ומקבלים אותם ברמחים מלמטה, והולד קופץ כמה אמות. וכן אכזריות אחרות ונבלות אחרות אין ראוי לספרן.
ואמרו קצת, כי משנאת איש יהודי נקרא מאשקרינייאש מוכס היתה כל שנאת הנוצרים, לפי שהיה מתגאה עליהם ומרבה להם חוקים כנגדם. וראית לחם, כי מיד שמצאו למאשקרינייאש נחו מן ההריגה, ואין לשופטי לישבונא שום אשם ולא לשריה ומנהיגיה, כי באפס כל זה נעשה, והם יצאו להצילם, ומרוב העם לא יכלו, כי חשבו לשלוח יד גם בהם, והוכרחו לברוח להציל את נפשם.
ומלך פורטוגאל מלך חסיד היה, ובתוך העיר לא היה בזמן זה, וכי שמע בכה וצעק על המאורע הרע, ובא מיד אל העיר, וחקר ומצא עלילת הכומרים, ואמר לחרוש בית התפלה אשר משם יצא הרע, ושריו לא הניחוהו. ואמר להרוג כל הרוצחים, והיועצים הראו לו חוק קסרות, שכל חטא שיעשה עם אחד מחמשים איש ולמעלה אין לו משפט מות, לבד אותם שיעשו הרעה. אז צוה המלך לתפוש הכומרים, וגזר עליהם לשורפם. ומדינת לישבונא נקראת בימי קדם "**קריה נאמנה**" וצוה המלך שיכריזו עליה לשלש שנים **המדינה המורדת**.

השמד הששים ואחד

שמעתי, כי בספרד העלילו קצת שמצאו נער בבית איש יהודי הרוג וקרוע כנגד הלב, ואמרו כי הוציאו את לבו לחוג בו. ובא דון שלמה הלוי, וחכם ומקובל היה, ושם תחת לשון הנער שם אחד. הקיץ הנער ואמר מי הרגו ומי הוציא את לבו להעליל נגד העניים היהודים.
ולא ראיתיו כתוב, וכך שמעתי.

השמד הששים ושנים

בעיר הגדולה שביליא היה רבי יודא ן' וירגא זכרונו לברכה. וכאשר באה החקירה שם, אמרו תושבי הארץ שאם ירצו לדעת מי הם מהאנוסים נוהגים יהדות שיתפשו

לרבי יהודה ן' וירגא, כי על ידו היו עושים כל מעשה היהודים ומצותם, והוא זכרונו לברכה קודם באה החקירה ידע את כל אשר נעשה, ושם בחלון שלשה זוגות תורים: האחד ממורט ושחוט, וכתב בצוארם: אלו יהיו האנוסים שיצאו באחרונה; ואחרים ממורטים ולא שחוטים ואמר: אלו יהיו האמצעים; ואחרים עם הנוצה וחיים וכתב: אלו יהיו הראשונים, והם לא שמעו ונפלו במה שנפלו. ורבים מהאנוסים העבירו באש, כדי שתתקים בזה הגזרה מן השמים, והוא ברח והלך ללישבונא, ושם נתנו לו יסורים קשים לשיאמר הנוהגים יהדות, והוא עליו השלום עמד בנסיון, ומת מכח היסורים בבית הסוהר. זכות כל הקדושים יעמוד עמנו!

השמד הששים ושלשה

אמר שלמה.

כשיעביר אדם במחשבתו המכות הגדולות האלה, יפלא בעיניו ויאמר: מה חרי האף הגדול הזה? לא עשה כן לכל גוי עם היותם עמוסים מפשעים יותר מהיהודים! וכל השאלות האלה וכיוצא תשובתו פסוק אחד לבד, והוא אומרו (עמוס ג' ב'): "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקד עליכם את כל עונותיכם". נוסף קל זה שבעה דברים אשר גרמו מה שעבר עלינו: האחד – עונות אבותינו, כמו שגילו חכמינו זכרונם לברכה ואמרו "וביום פקדי ופקדתי" – אין לך כל פקידה ופקידה וכו', ואמר המקונן (איכה ה' ז') "אבותינו חטאו ואינם". השני – כי כשאין הזכות גדולה הגלות נמשכת בטבע מפני שנאת הדת ואהבת המושל להכניע באי עולם לדתו ואמונתו, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה: למה נקרא שמו סיני? שמשם ירדה שנאה! כל שכן כאשך דתנו מונעת אכילה ושתיה עמהם המקרבת הלבבות, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה: גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים, וכמו שאמרו הם: על כי אתה עשית. השלישי – הריגת ישו הנוצרי, ולא למזער אמר משה (שמות ח' כ"ב): "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו". הרביעי – כי שלש קנאות עצומות הן: קנאת הדת, קנאת נשים, קנאת ממון, וכלן בישראל עם האומות, כי כבר התחילו בספרד לתת עיניהם בבנות הארץ מרוב ההרגל, וקצתם לקחו היתר לאמר כי אין בו אלא מלקות, ולא ראו כי קנאים פוגעים בו ויש בו כרת מדברי קבלה, ועל כל העונות שאם תתעבר הוליד בן לעבודה זרה; קנאת ממון – כי באו היהודים במלאכתם ובסחורותיהם, ועל הכל כאשר ימצא איש גונב או גוזל מטילים האשמה על כלם כדרכם ונמצא שם שמים מתחלל, כי יאמרו שאין לנו דת, כמו שכתב רבי משה מקוצי, שאם לא היה אלא ענין זה בתוך עמנו היה בו די להאריך

גלותנו, ונאמר בנבואה (צפניה ג' י"ג): "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב". החמישי – מה שהורגלו העם לישבע על שקר, וכתב ן' עזרא, כי זה לבד יספיק להאריך קצנו. הששי – הגאוה אשר נתגאו קצת מבני עמנו ואמרו להשתרר על הגוים תושבי הארץ בהיותם אדונים. ומצד הגאוה אירע בשנת הגרוש שבליל כפור על מושבות בית הכנסת נמשכה קטטה, ולקח כל אחד אבוקה שלפני ההיכל כדי להכות את חבירו (הדבר השביעי חסר בכל הדפוסים). וכאלה רבות עמנו, וצדיק הוא ה'!

ולפי שדברים אלה משברים הלבבות ראיתי להביא הנה דבר משמח, והוא תפארת המקדש ובנינו, כמו שמצאתיו כתוב לוירשוריש הגדול כאשר שאל ממנו המלך אלפונשו החסיד, והעתקתי אותו מלשון לאטין אל לשוננו הקדושה.

השמד הששים וארבעה

כתב המלך לוירשוריש:

וירשוריש רב תבונות, עמוק המחשבות, מופלא בעצות!

כשבאת לחצרותי קראתי לך אבי אתה, ועל פיך ישק עמי, ואתה הלכת לא נודעה אצלי כונתך, ואם תשוב אוסיף לך כבוד והדר על כל אשר היו לפניך. ידעתיך בקי בתורת היהודים ומנהגם, וספרו לי מהם רעות אשר אמרתי להעניש ולגרש אותם, ומכללם שאומרים בכל יום "ומלכות זדון מהרה תעקר", הרי ששואלים על נפילת מלכותנו. עוד אומרים לי שתוקעים שופר ביום חגם, והוא רמז שתפול מלכותנו כנפילת יריחו. עוד אשאלך דבר יותר עיקרי, כי שמעתי שבא לידך כתב טיטוס הקדוש אשר צייר בו צורות המקדש אשר בירושלם וההוצאות אשר הוצרכו אל הבנין, ועלה בדעתי לבנות בית לשם ישו הנוצרי, וממי אקח עצה כי אם בדברים הקדומים, כי הם היו אנשי החכמה, וכל שכן אם היה ציור בנין שלמה אשר עליו נאמר (מלכים א' ה' י"א): "ויחכם מכל האדם", הודיעני הכל בכתב ובלשון מובנה, ואחר זה שאל ממני ואתנה כחפצך.

תשובת וירשוריש.

מלך קדוש, מלך אמיץ, עוקר מלכיות, משפיל גאים, לפניו יכרעו מלכים ואויבים עפר ילחכו! אם יצאתי מחצרות קדשך – כי ראיתי צעירים ממני יבקשו להשתרר, ועיני המלך רואות ואין דובר.

ואל שאלת אדוננו מעניני תפלת היהודים, מה שראיתי בכל הפירושים הוא שנאמר זה על עמלק אשר נצטוו היהודים, שאם תהיה להם ממשלה יעקרוהו מן העולם, ובזמן השעבוד לפחות לא ישכחוהו, שכן אמר הבריבא (דברים כ"ה י"ט): "מתחת השמים

לא תשכח", ונקרא **מלכות זדון**, כי בזדון בא עליהם בצאתם ממצרים ולא הכיר נפלאות שעשה האל כמה שכבר הודה פרעה הקשה ואמר (שמות ט' כ"ז): "ה' הצדיק", וזה בא להוכיח המפורסם, לכן כעס עליו האל כעס נפלא ואמר בספר הברירייא (שמות י"ז י"ו): "מלחמה לה' בעמלק", והשכל כן גוזר, כי איך יתפללו לעקירת מלכות אדוננו, והם שלש פעמים בשבוע מוציאים ספר תורה ומתפללים עליך שתחיה ויגדל כסאך, ובליל נורא שיש להם קראוהו **כפורים** מוציאים כל ספרי תורה שבהיכלם ומתחננים על שלום המלך, וכן באשמורות אומרים בתחנה "תן שלום במלכות", ואיך סותרים את עצמם בתפלתם? וזה מאד נגלה.

וענין תקיעת שופר כתבו מחבריהם, כי הוא סימן שהוא יום דין, ותוקעים ואומרים: הקיצו הנרדמים! גם מתחננים עם זכר העקידה, והוא אילו של יצחק. ועיקר טעמו הוא, כי ביום ההוא נתבטלה העבודה במצרים ויצאו בני חורין, ומנהג היהודים היה לתקוע בשופר כשיוצאים העברים לחירות, ומי יתן שכל עניני היהודים יהיו כמו אלה! לכן הזהר אדוננו, כי לא ראיתי מי שבקש להשחית אומה זו שלא נפל, לא מפני שהאמת אתם, אלא כי שומע אל אביונים ה'. ושמעתי שכונת אדוננו להכריחם על דת, הנה מה טוב ומה נעים אם היה עולה! ותדע אדוננו, כי האנוסים יותר יעברו את דתם הראשונה אחר האונס ממה שהיה קודם האונס. ושמעתי כי אנוס אחד כשהיה בא לבית תפלתנו והיו מרימים גוית מושיענו, היה מכה על לבו ואומר: אוי מי שרואה זה! ואוי מי שמאמין בזה! ובעיר שביליא אמר חוקר אחד אל הדוכוס: אם תרצה אדוננו לדעת איך האנוסים שומרים שבת – נלך ונעלה אל המגדל! עלו אל המגדל, ואמר לו: שא נא עיניך, וראה בית פלוני הוא בית אנוס, ובית פלוני בית אנוס, וכן רבים, ולא תראה מאחד מהם עם כל תוקף החורף שיצא משם עשן, והוא מפני שלא הדליקו אש להיותו יום השבת! עוד נודע אצלנו, כי אנוס היה בספרד שהיה אוכל כל השנה לחם שלא החמיץ כדי שיוכל לאכול כן בפסח. ולא יקומו עליו, והיה אומר שאסטומכה שלו אינה סובלת חמץ. ויום־טוב שתוקעים שופר הולכים אל השדה, ובתוך הרים ועמקים תוקעים כדי שלא ישמע הקול חוצה, ואיש מוכן יש להם ששוחט ומנקר ומוליך לבתיהם, ומהם מי שימול בהחבא, ומהם מי שמל את עצמו, כי לא בטח באדם מיראה שיגלה הדבר, ומהם מי שמביא ספר תורה של משה בתוך שק של פלפלין, וכן בשאר מצות שלהם. ומה יועיל לאדוננו ומלכנו כאשר ישפוך על היהודים מים קדושים ויקראוהו בשמנו **פידרו** או **פאבלו** והם שומרים את דתם כעקיבא וטרפון? אין תועלת בהתנצרם, אלא שמתגאים על הנוצרים האמתיים, ולא יראו כי כבר הוחזקו למראית העין לנוצרים, וחקי המלכות אשר היו

נותנים בהיותם יהודים לא יתנו. תדע אדוננו, שאין ספק בו כי היהדות היא מן החולאים אשר אין להם רפואה.

על השאלה השניה – זאת עצתי: עוז ותפארת הנוצרים שלא יבוא במחשבתך לדמות או לקחת ראיה ממה שעשה שלמה, וגם לא מן הבנין השני, כי אפילו שלמה שנתגדל בחכמה ועושר על כל בני קדם לא היה יכול לבנות הבית ההוא אם לא בעזר אל השמים, וכדי שלא יאמר אדוננו שאני בודה ומבקש התנצלות לבלתי עשות מאמרו, הנני הנני ממה שיש בידי מה שאמר אדוננו כי בא אלי כתב טיטוס. אני חקרתי ברומא, כי חושק גדול אני לדעת הדברים הקדומים, ולא מצאתי לבד זה קונטריס מארקוש קונשול רומאנו היושב לשופט היהודים אשר בירושלים, והיה זה לבקשת הרומיים, כי רצו לבנות בית באותו ציור, וזה לשונו:

העם המוצלח מימי קדם, העם המושל עד אפסי ארץ, חכמי יועצי העיר הקדושה והגדולה רומי! בקשו גדולתכם דבר שאינו בידי, לפי שלא יוכל אדם לצייר באמת אלא הדבר אשר ראו עיניו, והיהודים לא יניחו לבוא בתוך המקדש, כי הוא נגד דתם, לבד עזרה אחת שם יבואו הנוצרים. לכן משם והלאה אין לי בו היכר, לבד מה שאמרו לי הכהנים המשרתים ומה שראיתי מחוץ עד מקום שעיני השיגו.

וכדי לפרט הדברים אחלקם כפי החלוקה האמתית. האחד – חומר הבית, השני – מקום הבית, השלישי – בוני הבית, הרביעי – הוצאות הבית, החמישי – מדות הבית, הששי – בתי הבית, השביעי – פתחי הבית, השמיני – כלי הבית, התשיעי – משרתי הבית, העשירי – קדושת העבודה.

א) **חומר הבית** עשרה דברים היו, ואלו הם: אבנים, ארזים, ברושים, אלמוגים, זהב, וכסף, ומרגליות, ברזל, נחשת, בדיל.

אלמוגים אלו, כפי מה ששמעתי ברומא, הם עצים אדומים כעין האלמוג הנקרא קוראל, ואמרו זה מפני שלא ראו מעולם עץ אלמוג אלא חתיכות קטנות כאצבע, וגדול שבהם כיד. אבל הנה מן הכהנים שמעתי כי הם אלמוגים ממש, ושאלתי: מה עשו מהם? ואמרו שעשו קורות הקדש וקדש הקדשים! ותמהתי מאד, איך ימצאו אלמוגים בשיעור זה? אמרו כי זה מחכמת שלמה, ואשר ידע בסדרי בראשית ובמציאות, וידע בחכמתו שיש בים לבנון מעצים, רצוני לומר עצי אלמוגים, כמו שיש ביבשה לבנון מארזים, ושם בקש להוציא בהמצאות אשר המציא כפי חכמתו. וספרו אופן הוצאתם, והוא זה: מביאים אניה גדולה מלאה חול מפני שהיא כבדה מאד, ואיש יודע לשוט וליכנס בים בא ונכנס, וקושר חבל באילן הקוראל, וראשו האחד בתורן האניה, ואחר כך מריקים החול, וכמו

שהספינה מתרוממת ועולה – כן האילן בא ונעקר. שאלתי: איך לא נראה בזמננו קוראל בשיעור זה? והשיבו כי הים ההוא רחוק מן הישוב לגמרי, ואין כח להביא ממנו, לבד קצת מהענפים, והם אותן חתיכות הנראות לנו, עוד אמרו לי, כי מאותם אלמוגים היו עושים כלי שיר, והיה נחשב להם יותר מן הזהב, לפי שהיתה אדמימותו אדמימות חזקה יותר הרבה ממה שמביאים אלינו, כי תשתנה בהשתנות האקלמים והאווירים. והאבנים הטובות עדין נאמר למה היו משמשות. והנחשת והבדיל לקצת כלים משמשים בדברים הפחותים, והברזל למסמרים, והאבנים – אמרו לי, שבבנין שלמה היו באורך שמונה אמות כל אבן ואבן ורבות מעשר אמות. ואמרו, כי בנין זה אשר להם היום הוא בנין הורדוס, כי מה שבנו אנשי בבל ברשיון כורש המלך לפי שהיו עניים לא בנו בנין נאה ולא מעושר, עד שבא המלך הגדול נקרא **הורדוס** וסתר הבנין ההוא, ועשה בנין אשר בקצת דברים היה יותר מפואר ועשיר משלמה, כי ברוב עשרו שלח באיים לחקור ולדעת, והביאו לו אבני שיש טהור לבנות כשלג, ומדתן – דבר מתמה, כי מצא אבנים מחמשה ועשרים אמה באורך ושתים עשרה אמות ברוחב ושמונה אמות הקומה, מדה אחת לכל האבנים מיסוד הבית ועד ראשו. ומן התימא: איך היו מעלים אותה למעלה ממאה אמה אבנים כבדות כאלה? וגם מצא בים אבנים מגוונות נבדלות אלו על אלו, דמות גלי הים אשר לא נראה כמותם.

ב) **מקום הבית**. הבית היה בהר גבוה משופע, ולא נבנה במישור לפי שההר ההוא קדוש היה מימי קדם, ואומרים היהודים בי שם בראש אותו הר היתה אבן השתיה שממנה הושתת העולם, והיא מרכז העולם, ואמרו שתוא מקום שממנו נברא אדם הראשון, והוא המקום שבנה מזבח והקריב קרבן, ושם הקריב הבל בנו קרבן, ובאותו הר ירד נח מן התיבה, ושם הודה חסדי האל כי הצילו ממי המבול ומן החיות הטורפות העומדות עמו בתיבה, ושם עלה האב הגדול אברהם והקריב את בנו יצחק על המזבח, והוא הנקרא בלשון העברים **הר המוריה**, אשר לשונו מורה שהראהו האל המקום ההוא ונתקדש ההר מפי האל. ואמרו לי עוד הכהנים, שהיה ההר ההוא מלא עשבים מריחים כקטרת וכמור, וזהו לשון **מוריה** אצל העברים, והיהודים האלה כשנועדו לפת אל המקדש אין אומרים "נלך למקדש" כי אם "נלך אל הר המוריה", והוא המקום שראה יעקב האב השלישי את המלאכים שהיו יורדים ועולים, והוא המקום אשר הדורשים שלנו אמרו ברומי שראה זרע עשו אבינו עולה ושוב לא ירד, והוא המקום שהנבואה והשפע מן השמים יורדים לנביאים, והוא ההר שהנשמות הזכות והטהורות עולות למנוחתם בגן עדן, והוא המקום שהאל שומע תפלת כל פה. כך קבלו היהודים, שהנכרי הבא מן האיים, אפילו שלא

תהיה לו דת כלל, אם יצעק במקום ההוא – האל שומע צעקתו ועונה אותו, ואנו הנוצרים יש לנו מפי דוד הנביא ששם נולד ישו, כמו שאמר הבריביא (תהלים ק"י ג'): "מטה עוזך ישלח ה' מציון מרחם משחר", ושם הושיבו אביו לימינו ואמר (תהלים ק"י א'): "נאם ה' לאדוני שב לימיני", ולפי שבא לכפר על עון אדם הראשון אשר נברא מן המקום ההוא – לכן נולד שם המכפר.

ג) **בוני הבית**. אמרו לי הכהנים, כי שם בבנין שלמה נקבצו חמש משפחות, והם: הצורים, והצדונים, והגבליים, והגרים והיהודים. הצורים והצדונים היו חכמים בקיאים מאד לחצוב האבנים והעצים ויודעי מחצב האבנים הגדולות, היא חכמה נפלאה. והגבליים היו חכמים גדולים לעשות ציורים בעץ ובאבן דקים מאד ככל שיעשה הצורף החכם בזהב או בכסף, ובמלכיות אלו מן העברים ובפרס ומדי יש היום עושים בעץ ובאבן לחלונות המלכים דברים דקים כאילו נעשו בזהב או בכסף. והגרים היו להביא האבנים והעצים אל מקום החפץ ולכל מלאכת משא, וגם לחצוב העצים מיער הלבנון אשר סמוך לירושלם. ומאה וחמשים אלף היו בחשבון נודע להם ליהודים ומפורסם ביניהם, אבל לא היו נוגעים בבנין, לפי שחשודים אולי באמונתם הראשונה עומדים בסתר, והבונים היו מישראל שלשים אלף איש, והממונים עליהם ועומדים תמיד על המלאכה היו שלשת אלפים ושלש מאות, באופן שהיו בבנין ההוא מאה ושמונים אלף ושלש מאות איש. לא נשמע כזה בשום בנין בעולם, כמו שידעתם וקראתם בספורי רומי וקדמותה.

ד) **הוצאות הבית**. זמן המשך הבנין היה שלמה נותן מזון ופרנסה לכל הפועלים והבונים, וכל זמן הבנין היה נותן למלך צור פרנסת ביתו ופרנסת עבדיו הוצאה לאין שיעור, לפי שהיו כורתים העצים ומביאים אותם דרך ים לגבול ארץ ישראל.

עוד אמרו לי הנה אנשי אמונה והראו לי כתוב בספריהם, כי המלך דוד, כאשר חשב שהוא יבנה הבית ההוא, הכין מזהב ככרים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככרים ונחשת וברזל אין משקל, ומלבד זה הכין מזהב אופיר שלשת אלפים ככרי זהב ומכסף מזוקק שבעת אלפים, ושרי היהודים והפחות עשו נדבה חמשת אלפים ככרי זהב ועשרת אלפים ככרי כסף.

ואמרו לי הכהנים הגדולים, כי כל הזהב אשר הוציאו בבית הקדוש היה נתך בכור זמן הרבה, עד שממאה ככרים היה יוצא ככר מזוקק, לפי שאין דבר שאין בו מארבעה יסודות, והיו מבקשים להוציא מן הזהב כל חלק העפר אשר בו, עד שהיה נשאר בו יסוד האש והמים לבד, עד שהיה בהיר כשמש וכירח. ואמרו לי הכהנים, שנכנס בהיכל ובקדש זהב אלף אלפים פרחי זהב, והאבנים הטובות היו הרבה, כי הכותל שבין הקדש

ובין קודש הקדשים עד עשרים אמה היה מצופה זהב, ועשר אמות למעלה היה מרשת זהב, ובין חור וחור מהרשת היה כלו מפוזר מאבנים טובות, כמו הספיר והאודם, עד שלא יכלו לשער אותן עשר אמות ערכן ושווין. ולמה נעשה המקום ההוא כרשת? כדי שתכנס הקטרת אל מקום הארון.

עוד הראו לי בכתב, כי כל הנדבה שעשה דוד לא הוציא ממנה שלמה, וזה מפני שראה שאמר לו האל "אתה לא תבנה הבית", ואמר שלמה: אם אני בונה אותה מממונו – הרי הוא כאילו בונה הוא! והביא כל נדבת אביו לאוצרות הקדש ובנה משלו, ואינו מן התימה, מנין לו כל זה העושר? בכל שנה ושנה היו מביאים לו שש מאות וששים ככרי זהב מלבד המכס והמס.

ה) **מדות הבית**. ההר הזה אשר אמרנו שהוא הר המוריה מרובע היה, חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, ומוקף חומה גדולה. וכן הוא היום. וכל אותה קרקע חללה ובנויה כיפה, מפני שאם יש שם מת מטמא, שכך קבלו היהודים שאם יש אהל על המת אינו מטמא לעומדים למעלה, ומדקדוקי היהודים הוא זה. לפנים מחומה זו – מחיצה קטנה מעשרה טפחים עשויה מעצים משולבים עשוים כמין רשת. לפנים ממחיצה זו – מקום נקרא **חיל** גבוה עשר אמות. לפנים מחיל זה – עזרת נשים, כי משם עולים לעזרת הנשים בשתים עשרה מעלות, ועזרה זו היא מאה ושלשים וחמש אמה מרובעות, ומן עזרה זו נכנסים לעזרה הגדולה, היא עזרת ישראל והכהנים, והיא היתה באורך מאה שמונים ושבע וברחבה מאה שלשים וחמש אמות. וארבעה כותלים היו סובבים המקדש קודם הגיעם להיכל הקדש, ובין הכותלים מקומות פנויים סובבים כל הקדש משלש רוחות: צפון דרום ומערב, וחוזרים אל המזרח, וכל אותם מקומות פנויים נקראים **עזרה**, כי הכל היה לשמוש הבית הקדוש. ושיעור קדש הקדשים היה עשרים באורך ועשרים ברחב מרובע, וההיכל אשר לפניו כנגד ארכו היה עשרים ברוחב וארבעים באורך, והאולם עשרים אמה ארכו לרחב הבית ועשרים רחבו – נמצא אורך הקדש וההיכל והאולם שבעים אמה. ואמרו לי, כי ההיכל והקדש הקדשים אשר בנו שלמה והורדוס מאה ועשרים אמה בגבהו, אבל בנין אנשי הגולה לא היה אלא מאה אמה. וגובה ההיכל והקדש הקדשים לא היה אלא שלשים אמה, אלא היו על גביהם עליות שתים, נגד עולם הגלגלים ועולם המלאכים, כי אמרו שכל עניני הבית ציור היה לעולמות עלמעלה. ומעזרת ישראל היו עולים לעזרת הכהנים בחמש השרה מעלות, ושם מקום נקרא בין העברים **דוכן**, ושם היו לושים משוררים ומנגנים בשעת הקרבן. ובסוף עזרת הכהנים

לפני האולם היה המזבח, ואחר המזבח עולים בשתים עשרה מעלות אל ההיכל. וההיכל והקדש ואולמו במישור היה עומד על גובה ההר שוה בשוה.

ו) **בתי הבית**. בעורת נשים היו ארבעה בתים, כלם משמשים לעבודות המקדש. ועוד מצד עזרה זו היה בית גדול נקרא בלשון התלמודיים **בית המוקד**, ופירוש הדבר לפי ששם היתה מדורה גדולה תמידית והיא משמשת לשני דברים: האחד – ליקח ממנה אש לתת על המזבח. וכשנאמרו לי דברים הללו אמרתי לכהנים: אם כן שקר הוא מה שאתם אומרים שהאש היה יורד מן השמים? והשיבו לו: אף על פי שהיה אש יורד מן השמים – מצוה מבוראנו להביא מן ההדיוט, לפי שלא ימצא עבודה שאין לנו בזה עסק! כך אמרו לי, ואמרתי, כי זה דברים יהודיים הם ואיני מאמין. והשיבו לי: לא היום ולא לעולם! ואמרתי לקום כנגדם לולי יראתכם כי תאמרו שעשיתי דבר שלא ברצונכם. והתועלת השניה לבית ההוא היא לכהנים, לפי שהיו הולכים יחפים על רצפת אבנים של שיש, עד שרבים היו מתים מקרירות. ובפנות הבית ההוא היו ארבעה חדרים גם הם לעבודת המקדש, ובבית זה מקום בקרקע וטבלא של שיש בשלשלת, ובאותה חפירה מפתחות המקדש, וכהן ישן על אותה טבלא למשמרות המפתחות, ושם בבקר היה הממונה לפתיחת השערים בא ומוסרים לו המפתחות. בעזרת ישראל היו שמנה בתים, כלם לשרת המקדש ולעבודותיו כי רבות היו, ושם בית נקרא **לשכת הגזית**, ומי שלא ראה בנינה אמרו שלא ראה מעולם בנין מפואר קדוש, והטעם שבנאוה שם הוא מפני שעיקרה לדון את הכהנים, ואמרו כי כל כהן שנמצא בו פסול ונודע – מדין סנהדרין היה לובש שחורים, ומוציאים אותו מחברת הכהנים, והולך אל ביתו ומתאבל, ואם לא נמצא בו פסול – יום טוב היה עושה לאוהביו, ואומר: ברוך שבחר בזרעו של אהרן לשרת בקדש קדשים! גם במקום הזה היה שם בית, והוא בית כהן גדול שהיה שם שבעה ימים קודם שיגיע היום הנורא הנקרא אצלם **יום הכפורים**, והוא היום המיוחד לכהן גדול, נקרא אצלנו סאסירדוטי מאיור (בלשון ספרד sacerdote maior), ושם היה לומד הכהן ההוא כל סדרי עבודת היום ההוא מן הכהנים הגדולים אשר קדמו. וזה בבית השני שהיו נעשים כהנים גדולים על ידי ממון. גם בזה תועלת, שיהא פרוש מאשתו אותם ימים, וגם שם בית, שמשם היו מביאים מים מבור גדול לכל העזרות ולכל מקום אשר היו צריכים מים לטהר איזו טהרה. גם שם בית לכהן המלביש, אשר היה מלביש כל הכהנים לשעת עבודה, ונותן לכל אחד ואחד ארבעה מיני לבוש אשר נצטוו, והוא היה מוציא מחלונות הבית ההוא הלבושים, ובכל חלון וחלון מחלונות שבכתלי הבית היה כתוב עליו, רוצה לומר למעלה מן החלון, שם הלבוש ההוא, כדי שלא יטעה או שלא יתבלבל בעת הצורך.

ועוד בתים רבים היו במקומות הפנויים, וכלם לשירות הקדש, וכן ברום כל המעלות היו אוצרות נכנסים תחת הקרקע, ונקראים **אוצרות בית ה'**. ובאותם המקומות הפנויים אשר אמרנו היו שלשים ושמונה בתים סביב סביב, שלשה בתים זה על גב זה, חמשה עשר בצפון, וחמשה עשר בדרום, וחמשה עשר במערב. ובנין זה היה מעצי ברושים בנין מפואר עד מאד, ולא היה בנין זה נסמך לכותלי המקדש, כדי שלא ישתמשו בו ולא יסתכלו מבפנים, ואפילו החלונות גבוהים היו מן אותם בתים, כדי שלא יסתכלו. וכן החלונות היו נעשים בשיפוע ואלכסון, כדי שלא יוכלו בשום צד להסתכל בפנים. עוד בחומות מבחוץ היו עשרים ואחד מקומות שהלוים היו שומרים בלילות, לא שהיה צריך שמירה אלא להראות גדולה, ושלשה מקומות מבפנים ששם הכהנים שומרים. וכן היו משמרות אלו משמשים לשלא יעשו הכהנים מבפנים שום עבירה ויטנפו ויטמאו הבית, ומכאן תוכחה לנו הנוצרים אשר בלילה הרשום למיתת מושיענו עושים הבחורים בבית תפלתנו כמה מן הזמות והנבלות.

והורודוס המלך אשר זכרנו הוסיף בנין מפואר מאד מאד, כי בנה ארבעה אולמים לארבע רוחות הבית, אורך כל אולם מאתים וחמשים אמה, ומאה אמה רחבו, וגבהו מאה ועשרים אמה כמדת הבית, ובנה כיפה על הנחל, הוא נחל קדרון, ועל הכיפות בנה גשרים ואריות, ועליהם בנין האולמים, והאולם אשר משך עד נחל קדרון עשאו בשלשה גגות, והעומד על ראש הגג לא היה רואה נחל קדרון לגבהו, והאולמים האלו היו סביבות המקדש מכל ארבע רוחותיו, ועשה בנין זה למקצת העם העולה לשלש רגלים לשינוחו שם ויתענגו.

כל בתי העזרות היו בנינם ראשונה בנין אבנים, ועל האבנים קרשים אחוזים אלו עם אלו, ועל העצים קרשים של כסף, בם נכנסו שבעה אלפים ככרי כסף, ועל הכסף מצוירים כל מיני אילנות ופרחים שבעולם ומיני חיות ועופות טהורות לרוב, ובהיכל ובקדש נכנסו שלשה אלפים ככרי זהב, ובקדש וקדש הקדשים היה ראשונה כותל אבנים, ועליו כותל ארזים, וכן על גגו וקרקעיתו כותל ברושים, שהם יותר חזקים ואינם כל כך קלים להתעפש, ועליו הזהב מצויר דמות מלאכים, ודמות תמרים בין מלאך למלאך, וכל הצורות שקועות בזהב, כי לא היו יכולים כפי דתם לעשות צורה בולטת לבד הכרובים, וסביבות המלאכים והתמרים צורות פרחים וציצים היוצאים בשדה, וצורתם כשעת התחלתם בשדה.

ז) **פתחי הבית**. להר הבית חמשה שערים היו לו, ולחומת העזרה שבעה שערים: שלשה מן הצפון סמוכים למערב, ושלשה מן הדרום, ואחד במזרח מכוון נגד קדש הקדשים.

כל פתח ופתח עשר אמות ברוחב ועשרים בגובה, וכל הדלתות מעצי ברושים ומצופות זהב, מצוירות תכלית הציור והדקות. וזה ראיתי בעיני, חוץ משער המזרח שהיה מצופה מנחשת קלל כי היתה אותה נחשת יותר נחשבה מזהב לרוב הבהירות. והיהודים אמרו שנקרא השער ההוא **שער ניקנור**, מפני כי יהודי אחד נקרא ניקנור אשר עשה אותן דלתות באלכסנדריא של מצרים, ובשובו משם היה הים הולך וסוער והשליך אחת בים להקל, והים לא נח, ורצו להשליך האחרת, וקם ניקנור אשר עמל בהן, וכרך עצמו עם הדלת, ואמר: אם תשליכו הדלת – תשליכו גם אותי עמה! והים נח מיד מזעפו, ודואג היה היהודי מאד על הדלת האחת, ובהגיעו אל הנמל מצאה על שפת הים, כי נס נעשה לו, ולמן נקרא שם שער ההוא **שער ניקנור**. ואלו הדברים יהודיים הם. ופתח האולם היה ארבעים אמה גבהו, ופתח ההיכל פשפש היה בו שלא היה נפתח מעולם, ואמרו כי משם היה נכנס אלהי השמים, ואמרתי להם: אי טפשים! אתם בורחים ממושיענו מפני שהוא גוף – ואתם מיחסים לאלהיכם גוף כיון שמסבב אותו הבית?! והשיבו: שכינתו הלא חוא ככניסת השמש אל הבית, כי אנו אומרים שנכנס השמש ואינו אלא אורו! עוד אמרו לי, שהרבה פתחים אחרים היו קטנים, וזה מפני שרצו לתת כבוד לכל עבודה ועבודה בפני עצמה שתכנס בפתח ההוא. ובמקום שהיו מכניסים הקרבנות לא היו מכניסים המים לניסוך, וכן לכל עבודה ועבודה, ושער היה מיוחד למנודה ולאבל, ושם יושבים כהנים הרבה ומנחמים אותו ואומרים: מי ששכן שמו בבית הגדול והקדוש הזה ינחמך! ופתח זה היו דלתותיו מישפה שחור. ושער אחד היה מיוחד לחתנים, ודלתותיו מזכוכית לבנה, ושם כהנים מתפללים כשנכנסו שהאל יתן להם בנים ישרתו לאל. ועוד אמרו לי, כי בשער המזרחי מצוירה שושן הבירה, כי כשעלו היהודים משושן לבנות המקדש צוה המלך שיעשו צורת מדינתו באחד מן השערים, כדי שיזכרו המקום אשר ישבו ותהא עליהם אימת מלך ולא ימרדו.

ח) **כלי הבית**. בעזרת נשים לא היו שם כלים, לבד בחגי היהודים ומועדיהם, ששם תולים מנורות גדולות מזהב, ובתחתית כל מנורה ומנורה ספל של זהב גדול, ומשליכים שם הכהנים המייניהם הישנים, ומדליקים בהם אש, ונעשו מדורות גדולות, עד שכל ירושלים נראית מדורה אחת. בעזרת הכהנים היו המזבח ועשר שלחנות של שיש סביבותיו, ויכולים היו לעשותם של זהב, ואמרו לי הטעם שלא עשו כן, מפני שהזהב מחמם ומעפש, והשיש אינו כן. והשלחנות ההם היו משימים עליהם הקרבות והחלבים, ובאותה עזרה היה הים שעשה שלמה, וגבהו חמש אמה, ושלשים אמה סביב שלו, והים עומד על שנים עשר בקר: שלשה לצד צפון, ושלשה לדרום, ושלשה למזרח, ושלשה

למערב, והיה כלו מצויר בפרחים וציצים, והמים היו באים מתחת רגלי הבקר מן המעין אל הים, ומן הים הולכים לפיפיות הבקר ויוצאים, והכהנים רוחצים שם ידיהם, וכן צרכי עבודה. ושם הכיור שעשה משה עליו השלום, ועשרה כיורים של זהב עשה שלמה סובבים אותו לכבודו, ובאולם סמוך לפתח ההיכל עשה הורודוס המלך דבר נפלא, והוא גפן אחת עומדת על עמודים של ישפה, ואדניהם כסף, ואלף ככרי זהב משקל הגפן, והחרצנים והזגים שלה אבני ספיר ואודם. וזה להראות גדולת האומה היהודית, שמה שבפנים הוא יותר ממה שבחוץ, אשר עושים להפך. וכל המתנדב מהיהודים גרגיר או אשכול של זהב היה תולה שם. ובפתח ההיכל תלה חרב של זהב, והיה כתוב בה: הזר הקרב יומת! ושם סמוך לפתח ההיכל היו שני עמודים אשר עשה שלמה, והם עמודי נחשת לזכר ראש המשפחה, הוא **בועז**, וכן נקרא העמוד הראשון, והשני לזכר דוד אשר הכין לבנין הבית ולא בנאו, ולכן נקרא **יכין**. ואמרו הכהנים, שעשאו מנחשת, לפי שאותה נחשת אינה כנחשת שלנו, אבל מצא מחצב של נחשת אשר מראיתו נוטה לאדום ויפה הוא עד מאד. וגובה כל עמוד שלשים אמה, ובראש כל עמוד שתי עטרות, וכל עטרה כשלש אמות גבוה, ועל העטרה כמין רשת בתכלית הדקות, ובכל עטרה מאה רמונים תלויים, ומן העטרות יוצאים כמין לולבים ועולים עד התקרה, כפי מה שספרו לי הכהנים, ואני לא ראיתי דבר מזה, ואמרו לי, כי עטרות אלו אין תכלית לציורן ודקותן, ואמרו כי היו שתים, לפי שהיו האנשים שנרמזו שלמים במעשיהם ושלמים בדעות, ואמרו כי כל היהודים שעמדו בסיני קבלו אותן שתי עטרות, ואני לא ראיתין! ובפתח ההיכל היו שני שולחנות, אחד של שיש ואחד של זהב. של שיש היה לקרר בו הלחם כשהיה נכנס לשומו על שלחן משה רבינו שבהיכל, וזה השלחן היה מפני הכניסה, ושל זהב מפני ההוצאה, שאחר ששמו אותו בשלחן משה אשר הוא של זהב ונתעלה, אם ישימו אותו בשל שיש כשיוצא היו מורידים אותו מקדושתו. לפנים בהיכל היה מזבח הקטרת ושלחן אשר עשה משה, ושם עשרה שלחנות שעשה שלמה להדר ולכבד שלחן משה, וכן עשר מנורות מימין המגורה ומשמאל לכבוד מנורת משה, אבל לא היו מדליקים אותן. ובקדש הקדשים היה הארון, ומטה אהרן פורח תמיד, ושמן המשחה, וצנצנת המן, והכרובים על הארון. וגופי הכרובים בולטים אל פני הבית, והכנפים היו יוצאות משורש אחד ומגיעות לכותלי הבית. וכרובים עשה שלמה, והם למעלה מכרובי משה, ושלש עשרה פרוכות היו צריכים לפתחי שערים. כל פרוכת עשרים גבהה ועשר אמות רחבה כמדת חלל הפתח, וגם בעליות המקדש היו פרוכות, וכל פרוכת משש ורקמה ותכלת. ובבית השני לא היה בין הקדש ובין קדש הקדשים כותל אלא שתי

פרוכות ואמה רוחב בנתים, וכל פרוכת נארגת בנערות שלא ראו עדין נדות, ובשמונים נירין היתה נארגת, ואלו הפרוכות לגדולה וחשיבות לא היו משמשות שם אלא שנה אחת, ואחר כך גונזים אותן באוצרות. ושתים היו עושים בכל שנה, ובחגיהם ובמועדיהם היו מצפים בהן חומות העזרה לשמחת בית השואבה.

ט) **משרתי הבית**. מן המשוררים והמנגנים היו ארבעה ועשרים אלף, כמו שהורו לי הכהנים בכתב דברי הימים, והשוערים ארבעה אלפים מתחלקים למשמרות, והתוקעים בחצוצרות היו מאה ועשרים.

י) **עבודת הבית**. ועל זה לא רצו אלו היהודים להגיד לי דבר, כי אמרו. שהוא נגד דתם להראות לעמים ענין עבודתם, לבד שני דברים אמרו, ומקצת מהם ראיתי בעיני ושמחתי מאד. האחד – הוא הקרבן שהיו עושים בחגם הנקרא בלשון העברים **פסח**, וחשוב הוא מכל חגיהם. והשני – כניסת כהן גדול נקרא אצלנו סאסירדוטי מאיור ביום שיש להם גדול מכל ימות השנה לענין קדושה וטהרה וכבוד הנפש.

ענין קרבן הפסח, כפי מה שראיתי קצתו והוגד לי כלו, הוא באופן כשמגיע ראש החדש הנקרא אצלם **ניסן** יוצאים רצים ושלוחים במאמר המלך והשופטים לכל סביבות ירושלם לבל מי שיש לו מקנה צאן וקצת בקר ימהר להביא המקנה, כדי שימצאו עולי רגלים די זבחיהם וגם למאכלם, כי העם רב מאד, וכל מי שלא היה בא לזמן הקצוב היו מחרימים כל ממונו לקדשי הבית, ואו היו כל אנשי מקנה ממהרים ובאים. ובנחל סמוך לירושלם היו מעבירים המקנה בנחל, כדי שירחץ וינקה מכל לכלוך. ואמרו שלזה אמר שלמה (שיר השירים ד' ב'): "שעלו מן הרחצה". ובהגיעם להרים אשר סביב לירושלם היה הרבוי כל כך, עד שלא נראה דשא, כי כלו הפך לבן מלבנינות הצמר. ובהגיע יום העשור, כי בארבעה עשר מן החדש הי עושים אותו קרבן, היו יוצאים כלם לקנות את הזבח הנקרא אצלם פסח, ומתקנת היהודים שכשיוצאים לעבודה זו לא יאמר שום אדם לחברו "גש הלאה"', או שיאמר "הניחני ואעבור", אפילו היה האחרון שלמה או דוד מלכם, ושאלתי לכהנים כי זה אינו מדרך המוסר, והשיבו כי הוא להראות שאין גבהות לפני המקום בזמן הכנת עבודתו, כל שכן בעבודתו ממש, ובאותן שעות כלם שוים לטובה. ובהגיע יום ארבעה עשר לחדש היו עולים במגדל גבוה שבמקדש, קראוהו העברים **לול**, וכבש שלו עשוי כמין קאנפנאריו (בלשון ספרד campanario, והוא מגדל של בית תפלת הנוצרים) שלנו, ושלש חצוצרות של כסף בידם, ותוקעים, ואחר תקיעה מכריזים ואומרים: עם ה', שמעו! הגיע זמן שחיטת הפסח לשם מי ששכן שמו בבית הגדול והקדוש הזה! וכאשר שמעו העם הקריאה, היו לובשים בגדי מועד, כי מחצי

היום ולמטה היה יום טוב לכל היהודים, לפי שהוא זמן הקרבן. ובפתח העזרה הגדולה היו עומדים שנים עשר לוים מבחוץ וגזרי כסף בידם, ושנים עשר מבפנים וגזרי זהב בידם. אלו שבחוץ – לישב ולהתרות בבאים שלא יזיקו זה לזה לרוב המהירות והפחז, ושלא יכנסו בערבוביא ויבאו למחלוקת. וכבר אירע בפסח אחד שמעכו שם זקן אחד עם קרבנו לרוב הלחץ. והעומדים בפנים היו גם לישב היוצאים שלא ידחקו זה לזה, וכן אילו היו נועלים שערי העזרה כאשר ראו שנכנסו מה שיש בו די בפעם אחת. ובהגיע אל מקום השחיטה, שורות שורות של כהנים היו בכפות של כסף וכפות של זהב בידם, ושורה שהתחלתה של כסף – כלה של כסף, ושל זהב – כלה של זהב, וכל זה להדור ותפארת, וכל אחד מן הכהנים שבראש השורה מקבל כף אחת מדם השחיטה ונותנה לחבירו, וחבירו לחבירו, עד מקום המזבח, ושבראש המזבח היה מחזיר הכף ריקם ונותנה לחבירו, וחבירו לחבירו, עד סוף, באופן שכל כהן וכהן היה מקבל כף אחת מלאה ומחזיר כף אחרת ריקנית, ולא היה זה להם עכוב, כי היו כל כך זריזים בעבודה זו, עד שהיו הכפות נראות רצות ובאות כחצים ביד גבור, ושלשים יום מקודם היו מרגילים עצמם בעבודה זו, ורואים מקום הטעות אשר אפשר או מכשול שיסופק להם, ושם שני עמודים גדולים גבוהים, ועליהם שני כהנים בחצוצרות של כסף בידם, ותוקעים בהתחלת קרבן כל כת וכת, כדי להשמיע לכהנים העומדים שם על דוכנם שיאמרו ההלל בקול רנה ותודה ובכל כלי שיר אשר להם, וכל הכלים היו מוציאים שם ביום ההוא, וכן בעל הקרבן אומר ההלל, ואם עדין לא נגמרה השחיטה – חוזרים וקורים, ואחר השחיטה היו יוצאים אל העזרות, ושם כל הכותלים סביב משיני ברזל ומזלגות לתלות הקרבן ולהפשיט, ושם אגודות אגודות של מקלות, שכאשר לא ימצאו מזלג פנוי לוקח מקל אחד על בתפו ועל כתף חבירו, ומפשיט, ונותן מה שראוי לתת למזבח, ויוצא והולך בשמחה וטוב לבב, כמי שהולך למלחמה ונצח, כי דופי וקלון מתמיד היה ביניהם מי שלא קרב קרבן הפסח במועדו. והכהנים בשעת אותה עבודה היו לובשים אדום, מפני שלא יראה דם אם יפול על הבגד, והלבוש לבוש קצר עד השוק, ועומדים יחפים, ובתי היד עד הזרוע לבד, כדי שלא יעכב בשעת אותה עבודה, ועל ראשו כובע קטן, ושלש אמות מצנפת קשורה סביבו, והכהן הגדול היו לו ארבעים כרכות מצנפות כפי מה שספרו לי, והיא מצנפת לבנה, והתנורים שהיו צולים בהם הקרבן היו על פתחיהם, ואמרו לי כי הוא לפרסם האמונה ולשמחת החג, ואחר הצליה אוכלים בקול הלל ורנה, ונשמע קולם למרחוק, ואין שער משערי ירושלם שינעול דלת בלילי הפסח מפני כבוד

העוברים והשבים כי רבו, ואמרו היהודים, שנמצאו בפסח אחד כפלים כיוצאי מצרים, כי בקשו להעלות חשבונם לפני המלך.
העבודה השניה היא ביאת כהן גדול למקדש, ולא אמרו לי עבודתו, אבל אמרו לי עליתו וצאתו מן הקדש, וקצת ממנו ראיתי בעיני ותמהתי במאד מאד, ואמרתי בעת ההיא: ברוך מי שחלק מכבודו לאלה!
שבעת ימים קודם היום ההוא, יום מיוחד שקורים כפור, והוא האדיר להם מכל הימים, היו מכינים בבית הכהן הגדול מושב וכסאות לאב בית דין ולנשיא ולכהן גדול ולסגן הכהנים ולמלך, ולבד אלה שבעים כסאות של כסף לשבעים סנהדרין. והזקן מן הכהנים היה קם על רגליו ואומר לפניו דברי כבושים ותוכחה, ואומר לו: ראה לפני מי אתה נכנס, ודע שאם תאבד הכונה מיד תפול ותמות ותאבד כפרת ישראל, והנה עיני כל ישראל תלויות בך, וחפש דרכיך שמא יש בך עון אפילו קל, כי יש עון שקול כנגד כמה מצות, ושקול זה הלא הוא ביד אל דעות, גם חקור באחיך הכהנים וטהר אותם, שים נגד פניך כי לפני מלך מלכי המלכים היושב על כסא דין ומזרה בעיניו כל רע אתה בא, ואיד תבוא והאויב עמך? ואומר להם שכבר חפש ועשה תשובה ממה שנראה שיש בידו עון, גם כל אחיו הכהנים קרבם בעזרת המקדש והשביעם במי ששכן שמו שם, שכל אחד יאמר מה שיודע בחבירו או מה שיודע בעצמו, ושנתן להם לכל דבר ודבר התשובה הראויה. גם המלך אומר לו דברים טובים, ומבטיחו לכבדו בצאתו בשלום מן הקדש. אחר זה היו מכריזים ואומרים איך הכהן הגדול יוצא והולך ללשכה שלו אשר במקדש, ואז יוצאים כל העם ללוותו, והולכים לפניו כסדר. וכן ראיתי בעיני: ראשונה הולכים לפניו כל שהוא מזרע מלכי ישראל, כי הקרב הקרב אל הכהן הוא יותר חשוב, ואחריהם כל אותם שהם ממלכי בית דוד, וכלם כסדר נכון זה אחר זה, וכרוז לפניהם אומר: תנו כבוד לבית דוד! ואחריהם היה בא בית הלוי והכרוז אומר: תנו כבוד לבית הלוי! שלשים אלף וששת אלפים היו, וכל סגניהם היו לובשים באותה שעה בגדי משי תכלת, והכהנים – משי לבן, וארבעה ועשרים אלף היו, ואחריהם המשוררים, ואחריהם המנגנים, ואחריהם תוקעי חצוצרות, ואחריהם השועריים, ואחריהם עושי הקטורת, ואחריהם עושי הפרוכות, ואחריהם השומרים, ואחריהם האמרכלים, ואחריהם כת אחת נקראת קארטופילוש, ואחריהם כל אנשי המלאכה ממלאכת הקדש, ואחריהם שבעים הסנהדרין, ואחריהם מאה כהנים וגזרי כסף בידם לעשות דרך, ואחריהם הכהן הגדול, ואחריו כל זקני הכהונה – שנים שנים, ובראש כל חוצות היו ראשי ישיבות עומדים ואומרים: איש כהן גדול, בואך לשלום! התפלל ליוצרנו שיחיינו לעסוק בתורתו! ובהגיעם לפתח הר הבית,

היו מתפללים שם על קיום מלני בית דוד, ואחר זה – על הכהנים ועל המקדש, והיה הקול כל כך חזק מרבוי העם בענותם "אמן", עד שהעופות הפורחים היו נופלים לארץ, ואז הכהן הגדול משתחוה לכל העם, ופורש בבכיה ויראה, ושני סגני כהונה מוליכים אותו ללשכה שלו, ושם פורש מכל אחיו הכהנים. וזה בכניסתו. אבל בצאתו היה הכבוד כפלים, כי כל העם אשר בירושלם היו עוברים לפניו, ורובם באבוקות של שעוה לבנה דולקות, וכלם לובשים בגדי לבן, וכל החלונות מעוטרים ברקמה ומלאים נרות. וספרו לי הכהנים, כי הרבה מהשנים לא היה כהן גדול יכול להגיע לביתו קודם חצות הלילה מפני דוחק העם העובר ורבוי הגדול, שאף על פי שהיו כלם מתענים לא היו הולכים לבתיהם עד יראו אם יוכלו להגיע לנשק ידי הכהן הגדול. וביום שאחריו היה עושה סעודה גדולה, ומזמן לאוהביו וקרוביו, ויום טוב היה עושה לפי שיצא בשלום מן המקדש. אחר זה היה מצוה לצורף שיעשה לוח מזהב ויפתח בה זו הלשון: אני פלוני כהן גדול בן פלוני הכהן גדול שמשתי בכהונה גדולה בבית הגדול והקדוש לעבודת מי ששכן שמו שם, והיה זה שנת כך וכך ליצירה, מי שזכני בעבודה זו הוא יזכה בני אחרי לעמוד לשרת לפני ה'!
עד כאן מה ששלח האיש ההוא לרומא בכתב, ושלחו וירשוריש למלך אלפונשו, וקראו, ואמר: היהודים ראויים לעונש על עונם ולכבוד על אשר כך נמצא בהם!
ואני הדל שלמה בן וירגה שלחוני קהלות ספרד לקבץ פדיון לשבויי מאלאגה, ושם בחצר המלך בקשו הגוים להגיש קרבן הפסח, ועשו בפעל מזבח, ושורות כהנים עם כלי כסף ומשוררים אומרים הלל, ותמהו העם והשרים מאד. אמר המלך: יהודים שכך ראו ונאבד מהם – טוב מותם מחייהם!
ובטעם העבודה וקרבן הפסח ועניני כתב הרב דון מנואל בדורו דברים נפלאים בספר "טעמי המצות" שחבר, והבאתי עניני בספר "שבט עברתו".
האל יזכנו לראות בבנין בית קדשנו ותפארתנו ועבודת אלהינו כימי עולם וכשנים קדמוניות, אמן!

ויכוח היה בין המלך דון אלפונשו מפורטוגאל ודון יוסף נ' יחיא

אמר המלך: היהודי החכם! שאלות עמוקות יש לי על דתך, אניחן עד אחר החג, וכעת לא אשאל אלא הקלות. וראשונה אוכיחך, למה לא תזהיר עמך כי שמעתי שגוזלים את העמים? וכן נראה ממלבושכם ותכשיטי נשיכם, ואתם מוזהרים על הגזל יותר ממנו! ושמעתי שבקרבנכם צוה האל שקרב הבהמה ירחצו ויקריבו, ואילו בעוף אמר (ויקרא א' ט"ז): "והסיר את מוראתו בנוצתה" מפני שהבהמה על הרוב אוכלת מאבוס בעליה

ולא מגזל, אבל העוף נזון מגזל, לכן ישליכו מוראתו. ושאלתי, שאם כן כל עוף היה ראוי להשליך? והשיבו, שבגוף העוף כבר נשתנית הגזלה ושב חלק אבר, ואמר הבריביא (ויקרא א' כ"ג): "והשיב את הגזלה אשר גזל" – אם היא כעין שגזל. ומה רחוק ענינכם ממה שגזר אגושטוש קיסר רומי, והוא שכל איש לא ילבש משי אחר שנשא אשה, ולא אשה תכשיטיה אחר עבור שתי שנים בנשואיה, וכל איש שגזל את רעהו מפורסם שיגורש מרומי עד סוף שלש שנים. ואיני רוצה בתשובתך, כי ידעתי מות או שלל ישיב אתכם, ואז תבכו מעשיכם, ואבוא אל השאלות.

שאלה ראשונה: כיון שמצינו בישו מושיעי הדברים המיוחדים לאלוה, ראוי שנאמר שהוא אלוה או חלק ממנו, והמיוחד לאלוה הוא תחית המתים והעמדת החיים, ואיש מזרעכם שבא לדתי אמר שיש בתפלתכם ברכה שמשבח מושיעי באלה, וזה הנוסח: "אתה גבור לעולם ה' מחיה מתים אתה רב להושיע", אמר: "אתה גבור" – הרי האב, ואמר שמחיה מתים, ואחר זה משבח את בנו וקראו "רב להושיע", שכן אמר הנביא (ישעיה ס"ג א'): "מדבר בצדקה רב להושיע", ואמר שהוא מוריד הטל מכלכל חיים ומחיה מתים, וכבר נתפרסם בינינו שמושיענו החיה מת אחד, וכן מצינו שהיה הולך במדבר ומאה אנשים עמו והוצרכו למים והמטיר להם, והוצרכו ללחם והוריד מן השמים מאה ככרות ככר לכל אחד, וכיון שכן – מחויבים אתם להאמין בו!

תשובת החכם: אדוננו המלך! כאשר נודה שהחיה מת לא יתחיב שהוא אלוה, שהרי אליהו החיה מת, וכן אלישע. הנוצרים שמאמינים השילוש ראוי שיאמינו רביעי וחמישי, כי לדעתם אליהו ואלישע אלוהות היו. ועניין הורדת הגשם יש בתלמודנו כמה צדיקים שעשו זה, וכן היהודים תושבי טולידו הנוצרים שואלים מהם שיביאו מטר, ובתפלתם מורידים אותו. כן נמצא איש שהוא צריך לתת מזון לפועליו, ולא היה נכון לו, ואמר לתאנתו: תאנה! תאנה! הוציאי פירותיך! והוציאה, ואכלו ושבעו.

השיב המלך: ונניח שאינו אלוה – לפחות מצד הפלאות שעשה תאמינו שהוא נביא!

השיב החכם: עם כל אותות משה לא האמינו בו ישראל עד שקרע להם הים, יבוא מושיע שלכם ויקרע לנו הים ויצילנו מאויבינו ונאמין בו.

אמר המלך: כפי מה שיסרתם אותו, אם היה שב לעולם היה קורע הים להטביע אתכם לא להציל, ומה תאמר מהברכה?

השיב החכם: לזה אין צורך להשיב, כי הברכה על האל ידבר, כי לפירוש המשומד יפה כח הבן מהאב, שבבן אמר "מוריד הטל מכלכל חיים", ובאב לא אמר אלא "מחיה מתים". ועוד אין אנו אומים בתפלה מה שאין אנו מאמינים, ואותה ברכה יצחק אמרה

כשנצול מעל גבי המזבח, כי הראשונה היא ברכת אברהם, והשלישית שאומר "אתה קדוש" היא ברכת יעקב, שנאמר (ישעיה כ"ט כ"ג): "והקדישו את קדוש יעקב", נשארה האמצעית ליצחק.

שאלה שניה: מנין לכם בטעם שכלי שתורתכם נצחית ואחריה לא נתחדשה דת?

תשובה: לא ימנע, או התורה הראשונה יותר מועילה לשלמות הנפש, או האחרונה, או שתיהן. אם הראשונה יותר שלמה – למה האל עשה עול לדורות אחרונים שנתן להם החסרה, ואם הוא להפך – למה עשה עול לראשונים, ואם שתי הדתות אמת – הרי השנית בטלה?

השיב המלך: נאמר ששתיהן שוות, אלא שכפי הזמן והאנשים הוצרך לשנות פרטים, שהרי אם היה מצוה לנו תפילין וסוכה היה בטל, כי אנחנו לא באנו למצרים, הוצרך לנו מצוות אחרות במקומן.

אמר החכם: אם כן היה ראוי שכל המצוות שאינן תלויות במצרים שתעשו אותן ואחרות במקום התלויות, אבל אתם אומרים שכל דתנו בטלה. ועוד שתרופות הגוף הן כמו תרופות הנפש, וכמו שתרופות הגוף לא ישתנו – כן תרופות נפש.

השיב המלך: כאשר אודה הטענה הראשונה שיש לה מוקם, השנית היא שקרית, שאם הרפואות לא ישתנו הוא מפני שהסמים שבהם מרפאים הם טבעים, ולא ימצא לזמן מה החום פותח והקור סותם ובזמן אחר להפך. אבל הדתות נתלות בדברים שסבתם הרצון.

שאלה שלישית: אם תפלת הנוצרי נשמעת כתפלת היהודי או לא?

תשובה: ודאי נשמעת, שכן אנו אומרים "כי אתה שומע תפלת כל פה", ואומר (מלכים א' ח' מ"א): "וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא".

אמר המלך: ואיך אתם סותרים עצמכם? כי תלמוד שלכם אומר שבזמן עצירת גשם ילכו להתפלל על הקברות, ואמר שם "אבל לא על קברי גוים", שאם הם לא הצילו עצמם – איך יושיעו אחרים?

תשובה: חס ושלום, אבל הטעם הוא מפני שהגוים מסבת שנאתם לא יבקשו עלינו רחמים.

אמר המלך: יביאו התלמוד!

ונמצא ברש"י כמו שאמר המלך וכעס מאד. חזר החכם לתקן, ואמר: אולי על הגשם נאמר שיש לנו בו סגולה, שנאמר (ויקרא כ"ו ד'): "ונתתי גשמיכם" ולא אמר "ונתתי גשם".

אמר המלך: לתקן שקר אחד צריך לומר כמה שקרים.

שאלה רביעית: כתובים נמצאו סותרים. אחד אומר (איוב כ"ה ג'): "היש מספר לגדודיו", ואחד אומר (דניאל ז' י'): "אלף אלפין ישמשוניה", נראה שיש מספר! ורבנים שלכם אומרים, שאחר שגלו ישראל נתמעטו המלאכים, אי סכלים! אם הם נצחיים ואין בהם לא הפסד ולא שנוי ולא חסרון – איך נתמעטו? ועוד שכל העולם הוא כגרגיר חרדל בים הגדול בערך אותן צורות קדושות – כל שכן בערכם, והרי זה כמי שאומר שנתמעטו שרי המלך ונאבדו מפני שהוליכו בשביה פרעוש אחד.

תשובה: אותו מעוט אינו בעצמותם חלילה, אבל הוא בשכלנו, כי קודם שגלינו היתה השגתנו עד אין מספר, ובגלות אבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו, ואנו אין אנו משיגים אלא דבר קצוב.

אמר המלך: הטבת מאד בתשובתך וראוי אתה לכבוד.

שאלה חמישית: אם הקסם והכשוף הוא דבר שאין בו ממש – למה תורתכם אמרה לענוש להולך באותם ענינים שלא השיגה תשוקתו והלך אחרי ההבל?

תשובה: אותם שהלכו באותם ענינים לאמת חשבום, והפסידו ימיהם ואת האל עזבו, לכן ראויים לעונש גדול.

עד כאן.

בכתב שבא מפיס מצאתי כתוב, כי רבים מהמגורשים שיצאו מספרד לא יכלו לסבול מה שאירע להם בדרכים ושבו לספרד. וכן בדוכים היו האנשים הולכים לכפרים ולא היו שבים עוד. וכשהגיעו אנשי הגרוש למלכות פיס, נמצאו שתי מאות נשים, קצתן עגונות וקצתן זקוקות ליבם, ונאספו כלן בעיר נקראת שאליה, ובנו בית גדול, ונכנסו כלן שם, ועושות מלאכה, ומהריוח היו ממציאות להן לחם ומים לבד, וכל השאר נותנות לתלמידים להתפרנס. זכות נשים צדקניות עומדת לעד!

אמר יוסף: ראיתי לכתוב פה מה שאירע בזמננו בעיר הגדולה מצרים ובעיר מאציא – (וראה שאם אומר גזרת מאציא דרך פרט ועל ידי מי וסופו, שמא ישמע חוצה, ויאמרו שאנו שמחים, לכן דרך כלל וסתם אומר המפורסם) והוא כי העלילו העמלקים שבא נוצרי בבית איש יהודי ולא יצא עוד, כעין העלילות אשר כתב אדוני אבי רבי שלמה בן וירגה בחבור זה, והכו יסורים קשים לאנשים צדיקים ונקיים, וכי לא יכלו לסבול אמרו שהם הרגו הנוצרי ההוא ונתלו, ורופא חשוב נקרא החכם רבי יעקב אביוב בן החכם השלם רבי יוסף אביוב זכרונו לברכה נשרף. אחר ימים בא הנוצרי ההוא אל העיר, וניכר

ונודע לכל העם היה, והובא לפני שופטי ארץ, והכירוהו, ונגלה הקשר והעלילה אשר העלילו על העניים, והמלך האדיר שולטאן סוליימאן צוה גזרה לחקור על המעלילים ולתת להם העונש הראוי, והשר המפואר רבי משה המון מסר נפשו על עמו ועמד בשער המלך לפני כל מסטין, והוציא גזרות עצומות גזורות, שכל עלילת דם שאומרים שאנו מטילים במצה וכיוצא שלא ישמע לפני שום שופט משופטי ארץ, כי אם לפני שער המלך ירום הודו. וכן בטוקאט העלילו כעלילת מאסיא, ונגלה השקר לעיני הכל, וזה בטחון לעניי עם ה' כי כל לשון תקום ירשיעו.

_____

ונס מצרים מגלת עשו ולקחתי ממנה בקצור כי אין בי כח להדפיס כלה.

ויהי בימי המלך האדיר סולטאן סוליימאן המולך בכל ארץ תוגרמה וארץ עוץ ומדי ויון ומשך ותירס ועבר הנהר אדום ומואב וכנען ופלשתים ומלכי הערב השוכנים במדבר סיני ומצרים ולודים וכושים עד קצה ארץ תימן. בשנה הראשונה למלכו עשה צדקה וחסד, והשיב לסוחרים אלפי זהב וכסף אין מספר אשר העניש המלך אביו. בשנה השנית עלה לעיר בלוגראדו וילכדה, ובסוף השנה עלה על רודיש וילכדה, ושם עשה משנהו אחמט האגני גבורות עצומות, והמלך גדלו ושמו מושל בכל ארץ מצרים. ויצא אחמט בלבוש מלכות, ויבוא למצרים בשנה השלישית למלך, ונטה אחרי הבצע, והכביד עול על מצרים. אחר זה מרד במלך, והרג שלשה משריו, והשאר נסו על מגדל העיר, ויתלקטו לו מרי נפש, ויתן להם מתנות, וילחם בעבדי המלך שלשה ימים, ויהרוג מאה איש. בעת ההיא יצאו בני בליעל אל מחנה העברים לשלול שלל, ויהי לאחמט יועץ, ושמו מאני, ויאמר לו: הנה היהודים עשירים גדולים, כספם וזהבם לך יאתה ולא לשוללים! אז הוציא כרוז, כי כל שולל יתלו על עץ, ובערב יצאו חמשה יהודים, וקפצו עליהם חיל גירקיז, והרגום. ותהי צעקה גדולה במצרים. ביום השלישי הקהיל אחמט כל חיל גירקיש ושופטי הארץ לשימליכוהו, וימלוך, ושם לאחמט ביגי לו למשנה, והוא נתן לו עצה ללקט כל הכסף שבמצרים, והטיל על הסוחרים מס כבד, ובחדש אדר שנת חמשת אלפים ומאתים ושמונים וארבע קרא שנים עשר חשובי היהודים, ואמר: כה תאמרו לעמכם! זאת עשו וחיו, מאתים ככרי כסף תשקלו להביא אל גנזי המלך! וישמע העם ויתאבלו. ויום הפורים נהפך לאבל, ויאספו בזיקים חשובי היהודים, ובחמשה עשר באדר הלכו וצעקו לפני המורד שיתן להם זמן ללקט, ואמר להם: נרפים אתם! ואני נשבעתי להשמיד להרוג אתכם! אז קראו צום, ואספו עוללים ויונקי שדים, ויצעקו צעקה גדולה ומרה, ותעל שועת הילדים השמימה. ויבאו למגדל, ובידם חמשה עשר ככרי

כסף. וזדא הסופר אמר להם: אתם תאסרו עד יצא המלך מהמרחץ ותראו הרג ואבדן! והנה מלאך בא ויאמר לזדא: מחמט ביגי ועבדיו קשרו אל המלך בהיותו רוחץ, ובקשו לשבור הדלת, ויברח אחמט מפתח קטן שבמרחץ, וילך אל המגדל, ולא בטח וברח עם עשרה אנשים ומעט מחיל גירקיש, וישבו תחת ההר כל הלילה. ומחמט ביגי בא והתיר היהודים האסורים. אחר זה קבץ שלשת אלפי איש מחיל גירקיש, וירדוף אחר אחמט דרך שלשת ימים, וישיגהו, ויכרות ראשו בשבעה ועשרים לאדר, וישימהו על נס, ויבא בכבוד גדול מצרימה, וליהודים היתה אורה ושמחה. אז קימו וקבלו עליהם ועל זרעם משתה ושמחה יום שבעה ועשרים לאדר, וקראו שמו **יום נסים**, כי נס להמלט, וישימו אותו על נס.
כן יאבדו כל אויבי ה', אמן!

אמר הדל והנרדף יוסף:
אחר ימים שנדפס החבור הקטן הזה מצאתי ביד החכם השלם רבי שם טוב שאנצולו קונטרס מספר מאורעות מלכי אדום, גם קצת דברים אירעו את אבותינו שם, וקצרתי ולקטתי מה שנראה לי נאות זכרון לבני ישראל. גם מצאתי ספור בספר אחד בלשון נוצרי, והעתקתי אותו ללשון הקדש, כי ראיתי מה שכולל ממוסרים והנהגות ראוי לזוכרם.
שנת ארבעה אלפים תרמ"ז לכדו הישמעאלים את עכו וטבריא ורוב ארץ ישראל בתוך שבעה חדשים. ואחר זה נקבצו מחנה הערלים מארבע רוחות העולם, ובאו עד עכו, ויצורו עליה. וצלדין מלך ישמעאל קבץ גם כן חיל כבד לאין מספר, והעמיד הערלים במצור ימים רבים, ולסוף הישמעאלים כבשו כל הארץ.
שנת תשמ"ח תפש אלמצור בן צלדין את ירושלים והגלה ממנה עם רב וישב בה ארבעה ימים.
שנת חמשה אלפים קכ"ח מסירת בדרש ונהרג השלטון ואנשי הקהל נשבו.
ובשנת ק"ל נתלו המוסרים פרשת "ואלה המשפטים", ובשנה ההיא נתבקש בישיבה של מעלה הרב רבי משולם והנדיב הגדול רבי יעקב פרופייג (פרוותייר).
שנת קל"ב תפש הצורר אליציד את הרב רבי אברהם בר דוד.
בשנת קל"ג נתפש השר והוגלה לקרקשונא לפני הרב.
בשנת קל"ט קבץ האפיפיור כל הגמוניו וכומריו מצרפת ומספרד, וכל הקהלות חרדו חרדת גדולה, והתענו שלשה ימים רצופים, ויערב להם אלהיהם, כי לא דברו רק טוב.
בשנת קמ"ו נעלה ענן כבוד רבי זרחיא זכרונו לברכה.
שנת קנ"ב נטבע צי אדיר ובו כמה חכמים גדולים, זכוי לקץ הימים!

שנת קל"ה מת שלטון רימון, ובקהל בלקיירו נהרגו כמה נפשות מישראל.
שנת קכ"ו בא מלך ישמעאל אימיר אלממטוניר והשליל את ארץ קאשטיליא, וכבש קלעטיבא ועירות גדולות אחרות, והשחית כל גבול טולידו. והיהודים אשר בעיר יצאו לקראתו, וילחמו, ויהרגו רבים משונאיהם, ובאותה מלחמה מת בנו של עלי אחד משרי הגדולים.
שנת קנ"ה שלל שר העיר את כל הקהל וחפש את בתיהם וכל אוצרותם.
שנת קנ"ט מלך אינגלאטירא אחרי שובו מהכות את עכו, ומת מלך ישמעאל אימיר אלממטוניר, ובשנה ההיא נתבקש בישיבה של מעלה המאור הגדול רבי אברהם בר דוד ערב שבת, והכהנים חפרו את קברו.
שנת קס"ה מרדו העקרונים לאנשי ששטרון והרגו ביהודים שמונים נפש.
שנת קס"ה ערב נדאל יום שביעי שב מלך ארגון מן רומי, והוציאו לו ספר תורה, והתענו כלם מרוב הפחד, והיה יום מעונן מאד ויצאה להם חמה. ובשנה ההיא נתעלה ענן כבוד משה עבד ה' במצרים, וביום עשרים וחמשה נגנז בביתו, ויבכו אותו היהודים והמצרים שלשה ימים, היא שנת נהי"ה, וביום השביעי הגיע השמועה לאלכסנדריא, וביום השמיני עשו מספד גדול וקראו צום, וקרא החזן מחצי פרשה "אם בחקותי" עד סוד התוכחות, והמפטיר קרא "ויהי דבר שמואל" (שמואל א' ד' א') עף "כי נלקח ארון האלהים", ואחר שנים העלוהו לארץ ישראל, ובהעלותם אותו פגעו לסטין ואמרו להשליך הארון בים, ולא יכלו בכל כחם להתיקו מן הארץ, והם יותר משלשים איש, וכיון שראו כך אמרו: איש אלהים הוא! וישלחו הפריצים אחרי היהודים, והם גם הם לוו אותם, וגנזוהו קרוב למערת האבות. זה שמענו באמת גמורה.
שנת קס'"ט, היא שנת **יגון**, יצאו מתועבים מצרפת לצבוא צבא, וביום תשעה עשר באב היה שם הרג גדול, ונהרגו מן הערלים עשרים אלף, ומן היהודים – מאתים, ורבים נשבו.
שנת ק"ע נעלה ענן כבוד הרב רבי אהרן בר משולם.
שנת קע"א העיר השם רבני צרפת ורבני אנגלאטירא ללכת לתוך ירושלם, והיו יותר משלש מאות, וכבדם המלך כבוד גדול, ויבנו להם שם בתי כנסיות ומדרשות. גם רבינו הכהן הגדול רבינו יהונתן הכהן הלך לשם, ונעשה להם נס, והתפללו על הגשמים, ונענו, ונתקדש שם שמים על ידם.
שנת קע"ב חדש תשרי תפשו הישמעאלים שלוואטירא, ובאו שרידי עמנו אשר היו שם בערב הכפורים לעיר טוליטולא, ובשנה ההיא יצאו גדודי אימיר באר אדום, ונקבצו

מלכי אדום, וילחמו בם מערכה מול מערכה, ויכום מלכי אדום, אבל היו ישראל בצרה עצומה.

שנת קע"ה בחדש שבט נקבצו כל ההגמונים קרוב למאתים וכל שרי הארץ בהר געש בפני הקרדינאל, והיה שם הנשיא דון יצחק בינבינשטי, גם מכל הקהלות היו שנים שנים, ובשנה ההיא בחדש סיון בא מלך לואיש מלך צרפת אל ברדיש, וצוה להפיל החומות, והיה הקהל בסכנה גדולה, עד שנשבע להם פחת מון פורט ואחיו לשמור ראשיהם, ובשנה ההיא קבצו יחידים מכל קהלה וקהלה, מנרבונא ועד מרשיליא במגרש ייאלי, במצות הנשיא הגדול שר השרים רבי יצחק בינבינשתי לפני הנשיא רבי לוי להסכים, מי יעלה לרומי להפר עצת האפיפיור ביום קבוץ כל ההגמונים?

שנת קע"ו גזרה מלכות הרשעה על עמנו שילכו מצוינים בחותם נכר משתים עשרה שנה ולמעלה – האנשים בכובעיהם והנשים בצעיפיהם, ועוד הכבידו עולם שיתן לו כל בעל הבית לגלח העיר ששה פשוטים בכל שנה לזמן חגם. ובשנה ההיא מת האפיפיור פתאום אשר דבר סרה על בני עמנו.

שנת קע"ז תפשה השלטונא אשת פחת מון פורט את כל היהודים אשר בטולושה, הם ונשיהם ובניהם, וגזרה עליהם שמד להפר ברית ולהחליף חי במת, והעמידה אנשים לבד, וטף כל מי שהיה משש שנים ולמטה נתן ביד הגלחים להטבילם בעל כרחם, והילדים צועקים לאבותיהם, ואין מציל. ועם כל זה לא רצו לאכול ממאכליהם, ויצאו מהם חמשים ושבע נפשות. ויתר הקהל עמדו באמונתם, ונמסרו למיתה על קדושת השם. ובראש חדש אב הגיעה גזרת הפחת להתירם ולהשיב נכסיהם, לבד הילדים אשר כבר עברו, כי כן צוה הקרדינאל. בשנה ההיא גזר הקרדינאל שילכו מצוינים כעין עגלה במלבוש העליון, ולימים מועטים נתבטלה הגזרה.

שנת קע"ט נועצו לב יחדיו המתועבים אשר בארץ אניוב ופטיב ובריטאניא על בני עמנו להמיר כבודם, והחזיקו באמונתם, וקדשו שם שמים, ונהרגו יותר משלשה אלפים, ומהם שחטו בניהם, ואחרים שחטו את עצמם, גם נשתמדו יותר מחמש מאות, אוי נא לנו כי חטאנו!

על ידי משומד אחד שהיה מן ההר ובקש לעקור את הכל, ובא להכריז בכל הקהלות שימירו דת בעל כרחם, וכי לא יכול – הביא מן האפיפיור חוקים לא טובים, וצוה לשאת חותמות גדולות מבגד פלטרי אדום או כרכומי, וכל איש שילך זולתו יומת. אז נתקבצו יחידים מקהלות לברר מי ילך, ובירורו הנעלה רבי מרדכי בר יוסף אויניון והרב רבי

שלמה דשאילי ממגדל טרשקון לבוא אל המלך להתחנן לו על ענין הסימנים, והצליחו, ושבו שמחים, כי נתבטלה הגזרה.
לימים מועטים תקפה יד החוקרים על בני עמנו, ויעלילו לחקור בכל פרובינצא, ויוציאו ממון גדול עד אין חקר. וגם יצאו רבים מגדולי הארץ בציונים משונים במרשיליא, ובעיר אאינש ובאויניון. עוד הכבידו משא על עיר אויניון, וסגרו בביתם שני צנתרות הזהב, רבי מרדכי ברבי יוסף ורבי ישראל, ואחר כך יצאו בציונים משונים, ואחר כך נעשה נס גדול, והותרו. ורבים זולתם ציינו, ותאר הציון היה רחבו זרת מן פלטרי כרכומי, – ורחב העגלה ארבע אצבעות, ובחללה דמות לבנה לוקה מבגד שחור.
בעמק הבכא ארץ תלאובות בלויאיריש העלילו על בני עמנו משרצת אחת שטבעה בטיט היון ומתה ואין רואה, ויוציאו דבה על היהודים שהם המיתוה, ויקחו כל היהודים ויאסרום כלם בנחשתים ברוב ארץ פרובינצה, ודחקום בדוחקים משונים, ונדונו בעונותינו.
בשנה שנתפס מלך צרפת ביד ישמעאלים, אחר שהותר ושב לארצו, גרש כל היהודים ממלכותו.
שנת חמשת אלפים הטיל השם רוח רעה בערלי ספרד (צרפת), אשר קמו הרועים לאלפים ולרבבות, וטעו בעצמם לעבור ים בלי משוט, וגדול שבכלם רוייר שמו, ובהטעותם האומות הרגו מבני עמנו כמה וכמה, גם גזרו גזרה רעה על עיר בוניילאש. באותה שנה נגזרה גזרה על הקהל הקדוש קהל לשמאדש, כי קמו אנשי העיר והזמינו אנשים רקים, ויהרגו כל העם, אנשים ונשים וטף, ביום חגת אניוב במדינת פרובינצא, וחפש כל בית אוצרות, ולקח כל המפתחות, וגבה ממון רב מן היהודים כחפצו ורצונו.

חלום המלך ונסיון פקחות היהודים

בשנה השלישית למלך אלפונשו מספרד חלם חלום, ושלח וקרא לשריו ולמשנהו דון פידרו ולחכם הגדול טומאש וספר להם חלומו, וכך אמר: נראה לי בחלומי, שהייתי עומד בשדה ורועה את הצאן, והנה לנגדי כת של זאבים, ואמרו לי: אתה הרועה! דע לך כי אלה הצאן פשעו בנו מאד, לכן אם תעניש כראוי – נסלק מלחמתנו, ואם לא – תדע נאמנה כי אנחנו נשמיד את הצאן! השיבותי להם: לכו אל מעונותיכם, ואני אשמידם, לא תשאר פרסה! אז הייתי מקבץ כל הרועים והייתי שואל עצה, וכלם הסכימו שהדין הוא להשמיד את הצאן. ובהיותי בזה, והנה גור בן אריה יוצא ממעונות אריות, והיה טוען טענות אשר שכחתי מן החלום, ומתוך טענותיו היה מציל את הצאן. אחר ימים הייתי

רואה איך הזאבים חוטפים כמה שיות, ועולות להר גבוה. ואתם, שרי ונאמני חצרותי, אם תודיעו לי פתרון החלום?

השיבו השרים דרך כלל ואמרו: אדוננו המלך! חכמת הפתרון אינה שלנו, ואין בכיוצא בזה שיודע האמת כי אם הזמן.

ענה טומאש ואמר: אינה חשובה חכמה מה שהזמן יספיק להוצאת האמת, אבל החכמה היא שיגזור ויודיע השכל אימות הדברים קודם בא זמנם.

אמרו השרים: אמור אתה, טומאש, כי לך יאתה!

השיב טומאש: אין אני גוזר שאומר כל פרטי החלום באמת, אבל אומר כללות ענינו. אתה המלך הרועה את עמו כמו שיעשה הרועה את צאנו, ובימיך יקומו זאבים, והם השרים החזקים נגד העם, והם כמו הצאן, ותמשך מחלוקת ביניהם, ויבאו לדין לפניך, ואתה תגזור שהדין עם השרים, ומה שחלמת שיקום גור בן אריה, הלא הוא בנך או יוצא מחלציך, ויציל את העם. וענין חזרת הזאבים, אפשר כי לא יאותו למשפט יוצא מחלציך, ויעשו איזה נזק בעם, ויברחו אל ההר.

אמר המלך: אף על פי שיש קצת ישוב בדבריך, טומאש, מכל מקום לבי נבהל, לכן נלכה נא אל הפרדס הגדול, ונטייל, ונשמח, ויעברו מעלי מחשבות ודברי חלומות.

אז קמו כל השרים, והכינו כל צרכם, והלכו עם המלך אל הפרדס, ובהיותם שם אמר המלך לטומאש: תמה אני, טומאש! כי הנה מצינו שנשלמו החכמות בהמשך הזמנים, כי לא מצינו בזמנים החולפים קודם בא ארסטו מי שידע כמוהו, ולא רופא כאבן סיני, ולמה נמצאו פותרים בזמן נבוכדנצר ובזמן פרעה ולא נמצאו היום?

תשובת טומאש: אדוני המלך! שתי תשובות בדבר. האחת – כי החלום הוא ענף אחד מן הנבואה, ובעת שנמצאת נבואה נמצאת ידיעת פתרון החלום, ולא נמצאת נבואה כי אם בעם היהודים לבקשת משה מלכם אשר שאל יתרון זה לעמו. שנית – כי שלמה היה חכם מכל החכמים וידע בטבע ובמהות האדם מה שלא ידע שום חכם, והוא מסר לעמו סימנים שבהם יוכלו לפתור חלום.

אמר המלך: כיון שכן הוא – נבקש איזה יהודי חכם, אולי יגיד לנו ענין החלום.

אז צוה למשרתיו, ויביאו לפניו לבינבינישטי הזקן. וכשבא לפניו, אמר לו המלך: הידעת, החכם, בפתרון החלומות כמו שידעו בני עמך בימי קדם?

והשיב היהודי: אדוננו המלך! מיום שגלינו מארצנו פרחה ממנו כל חכמה, ואיך נדע לפתור חלום?

השיב המלך: זה שקר, ואני שמעתי מפראי פול אשר בא משלאמאנקא, ואמר לי שבהחבא היה הוא ורעיו לומד עם חכם אנוס חכמת התלמוד, ואמר שאחר ימים ושנים שלמד ראה כי חכמה עמוקה היא מכל החכמות, ואם הגלות מאבידה החכמה – הנה בבבל גולים היו, ואיך ידעו אותה חכמה?

תשובת היהודי: אף על פי שהיו גולים עדין היה בהם לחלוחית, כי קרובים היו לחכמים הגדולים אנשי הקבלה, אבל אנחנו נתרחקנו מאד מאותו שרש, לכן כבה נרנו ואור תורתנו היום ונגששה כעורים כלנו.

אמר המלך: ואיה סכלות כזו, כי תאמרו שמצד שגליתם מארצכם אבדתם החכמה, וכי הידיעה תלויה היא בארץ או בשכל האדם?

השיב היהודי החכם: לא, אדוננו, מצד גלות מן הארץ, כי אם מצד גלות שכלנו אשר הוא משועבד לגלות וצורך פרנסתנו והמסים וחוקי המלוכה, איך ישאר פנוי לעניני החכמה? וכבר אמר הנביא (ירמיה מ"ח י"א): "שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא על שמריו לא הורק מכלי אל כלי על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר".

ואמר המלך לטומאש: הראית טומאש דחית היהודי?

אמר טומאש: לפי מחשבתי אינה דחיה אבל האמת, מאשר ראינו בנסיון גודל חכמתם כשהיו בני חורין, והשמעוני נצח לאפלטון (לאריסטו) בכמה דברים, ואלו היום נתדלדלה חכמתם מאוד. ואני ממשיל ענינם למי שמדליק מן המדורה, ולמי שמדליק מהכאת אבן לאבן. ובימים הקדמונים היו כמדליקים ממדורה, והוא השפעת הנבואה והקבלה, והיום הם טורחים הרבה ומוציאים מעט, ואותו מעט בלתי מאומה, כמו המכה באבן ויצאו נצוצות, פעמים פורחים והגבהתם הוא אבדתם, ופעמים יפלו לארץ ומיד כבים, וכן הם עיוני היהודים היום, כמו שראיתי בישיבתם אשר שאלתי מהם מסקנת הדברים ואין גם אחד שידע להשיב.

אמר המלך: גם אני שמעתי שכשהם מתוכחים פוגעים זה עם זה כמו שעושים השורים כשמתקוטטים.

אמר טומאש: אולי יש להם חולי הכבשים, כי אמרו קצת מן הטבעים שיש להם תולעת במוחם, וכדי להמיתה מכים במצחם זה עם זה. והאמת אמיתת דבר הוא, כי היא עלילה שמעלילים עליהם כמו שהוא טבע השונא.

אמר המלך: הם הגורמים שישנאו אותם, כי לא רצו לבא לדתנו.

אמר טומאש: הנה היהודים כמו האבוקה הדולקת ששורפת ומכלה את עצמה ומאירה לאחרים, כי כאשר יש לנו איזה ספק הם מאירים אותנו באשר ידעו לשון העברית

וטבעה, והם הולכים וכלים מעצמם לבלתי שמוע, וסוף כל סוף צרת הגלות תצר חכמתם ויבזוה בהחלט. וכבר נמצא בספרי הערב, איך מלך ערב אמר לו חכם אחז כי הגלות מקטינה לב הגולה, והמלך רצה לנסות הענין וצוה שיביאו לפניו שני גורי אריות, לפי שהאריות אמיצי הלב, וצוה שיקיפו שדה אחד וישימו שם שני הגורים אשר לוקחו שניהם מלידה כדי שיהיו שוים, וצוה שיקשרו האחד, והאחד ילך בתוך אותו שדה חפשי, ויתנו להם מזון שוה, ואחר ימים צוה לשחוט הגורים, ונמצא לב הקשור אחד מעשרה חלקים מלב החפשי.

אז אמר המלך: עתה איני תמה למה נאמר ביהודים (ויקרא כ"ו ל"ו): "ורדף אותם קול עלה נדף", כי לפי דרכך אין להם לב. וממקום אחר אני תמה שיש להם אומץ הלב לשיקבלו השריפה ולא ישנו דתם.

אמר טומאש: כל הדברים חוזרים בטבע אל השרש. יראה אדוננו, שהנער בן החכם מיד שידע לקרא אבי ואמי הוא רומז רמזים כמי שקורא בספר, ואם יראו לו חרב – יברח, לפי שלא נשרש בטבע אביו, והפרש – בנו עושה להפך, כי מיד יבקש לחגור חרב ולברוח מן הספר. ובן האופה – מיד עושה תנורים, והנער בן הנגר – מיד יבקש כלי נגרות, וכן אלו, כאשר אברהם עמד על אמונתו, וסבל יסורים במדינת כותא ארבעים שנה, והפילו אותר בכבשן האש, הנמשכים מזרעו ואמונתו יש להם האומץ ההוא.

אמר המלך: כבה יחשב זה להם לחשיבות ומעלה בהדמות הענף או הפרי לשרשו, ואפילו יזקינו בגלות יותר ראוי שידמו לערשם, כי כן מצינו האילן הזקן שאינו מגלה שרשו על פני הארץ אלא כאשר יזקין!

אחר זה השיב המלך פניו לבינבינישטי, ואמר לו: תמה אני מאד מכם, היהודים, כי כמו שהגלות אבדה חכמתכם, למה לא אבדה גאותכם? ולמה לא הוקטן לבבכם אצל השררה ותלבשו בגדי בני חורין ואתם משועבדים? ואתם ידעתם כי אין הגאוה מצויה אלא בפחותים!

אמר היהודי: היא הנותנת, כי הפחות יבקש להתנשא בלבוש כבוד כדי שלא יפול לגמרי, כל שכן אדוננו שלא ילבשו בגדי יקר כי אם הבחורים והנשים, ובקשת השכל בבחורים ובנשים כבקשת שועלים בים ודגים ביבשה. הראית מלכנו אני עבדך וכל עסקי קאשטיליא בידי אם לבשתי משי?

ענה המלך: כי יראת שאומר כי מאשר לי עשית את כל הכבוד הזה.

אמר טומאש: כאשר ילבשו אלו בגדי יקר כבוד הוא למלכנו, מפני שאנשי קאשטיליא מזרע מלוכה הם, והאריה עם הקדחת הרביעית שלו עדין הוא אריה ושאוג ישאג כמוהו, וזה שכתב ספר הבריביא (במדבר כ"ד ט'): "כרע שכב כארי".

אחר הדברים האלה באו אל פתח הפרדס עם רב, וצעקו: הושיע המלך! צוה המלך ופתחו שערים, ויבוא עם רב וכבד, ואמרו: אי אדוננו! והנה נפלנו נפילה שאין אחריה נפילה אחרת, והנה אנחנו עולים במסילה בפרוסיסיון (procesion) על הבצורת, וההגמון הגדול לפנינו עם הקאליס בידו, והנה יהודים נשקפו בעד החלון ושפכו כר של שתן על הקאליס.

אמר המלך: דבר יוצא מהקש השכל אתם אומרים.

ענו העם ואמרו: מה יעיל שיוצא מן השכל – ויש אלף אנשים מעידים מה שראו בעיניהם!

אמר המלך: אדבר עם יועצי, אם אכריתם או אגרשם בלילה.

בדברו עם יועציו, אמרו: הגדול הוא מוכרח להצילם מיותר רע, כי ודאי, יקומו העם וחרב בידם לכבוד האלוה, ומי יעכב בידם? כי המעכב יקרא כופר.

אמר המשנה: אף על פי שיוצא מהקש השכל, ומי יודע אם האל הניע לבבם לזה כדי להנקם ממה שחטאו לבנו ומאתו היתה נסיבה?

אמר המלך: יכתב ויחתם שבעוד שלשה חדשים יצאו ממלכיות שלי.

ונכתב ונחתם.

אחר זה אמר המלך לטומאש: ולמה אתה שותק?

ענה הוא: אין אחר חתימה כלום. ועוד שיראה לי כי הם הם דברי החלום אשר חלמת.

אמר המלך: האלהים כן יראה! לכן לא תצא הגזרה חוצה עד נדע.

עודם מדברים, והנה בן המלך, יוצא והוא כבן שמונה עשרה שנה, נבון וחכם ואמיץ ויפה תאר מאד ואמר: אבי המלך! אם תרשני אומר דבר.

ענה המלך: דבר בני שתחיה!

אמר בן המלך: מי ראה כאלה כי מפני המיית פתאים תגזור גזרה על עם אחד בלי שום חקירה, כי אפשר שאחד מהנכרים שונאיהם עשה וימסור הדבר ליהודים, או שמא יש לו ליהודי בנים קטנים והם עשו והעני לא ידע, וכבר נמצא בזמן המלך דון פידרו איש נוצרי שהטיל גוף מושיענו בבית הכסא של איש יהודי כדי להפילם, וכאשר נניח כי היהודי עשהו – מעולם לא מצינו רועה שכאשר יצא מעט הצאן מן הגדר שישמיד את כלם, אבל מישרם אל העדר ונהנה מצמרם ושותה חלביהם ואוכל הגדאים והטלאים והצאן לא יעדרו.

אז שלח המלך לקרוא ליהודי ואמר לו: המעט מכם היהודים הלאות את עמי כי תלאו גם את אלהי?
ענה היהודי: עם אשר תמצא את אלהיך אשר עשה לו כזה לא יחיה, ואיך ימצא בשכל אדם שבפני אלף אנשים נעשה נבלה כזו אשר דינה שיעשו גופותינו ככברה?
אמר בן המלך: היש לך בנים?
אמר: לא.
אמר לו: מי הם שכניך?
אמר: לצד אחד איש נוצרי.
אז שלח המלך בעדו, ובא הוא ובנו. והנוצרי הזקן נשבע שלא ידע מזה מאומה.
אמר בן המלך לנער: אם תגיד לי מה שאתה יודע הנני נשבע שאעשך פרש.
או ענה הנער: ירא אנכי מבוא בדמים, אך לעשות רצונך אודיע לאדוני, כי אני עשיתי הרע, לא במרד ולא במעל, כי נוצרי אנכי, אלא חלון קטן יש לאבי יורד למרפסת היהודי, וקפצתי שם, כי המקום יותר מרווח לראות, ונכשלתי בכד ומים טהורים היו, והאומר דבר אחר חוטא בנפשו.
קם המלך על כסאו כשמעו, ואמר: ברוך האל שנתן לי בן יושב על כסאי ראוי יותר ממני!
אמרו הנוצרים: אולי היהודים שחדו לנער שיאמר הדברים ההם?
ענם המלך: לכן האל הגדול הודיעני בחלום כל הדבר הזה, ואיך בן אריה יציל את הצאן ואין צאן אובדות בין זאבים אלא העניים האלה, ומעתה צאו מיד מעלי, פן תצא כאש חמתי עליכם, כי כל השרים עדים כי כל זה נגלה אלי בחלום.
אחר זה אמר המלך לשריו: מה השנאה הגדולה הזאת שהנוצרים שונאים ליהודים? ואם מצד שהרגו את מושיענו – הנה הערביים שונאים את היהודים יותר ולא הרגו לנביאיהם, כי שמעתי שלא יניחום לעלות במסלה אלא באמצע הדרך בסוסים וקורים אותם זירבון.
אמר טומאש: לדעתי הלא הוא שלא ישתתפו עם שום אומה, והצרות יעשו שיברחו לקיים דתם. משל לאש הפחמי כי כאשר ירצה הפחמי שיתלהב מיד ישליך עליו מים, והטעם הוא מפני שבטבע יתחזק האש בהרגש המנגד.
אחר שלשה ימים באו מקאריאון העיר שני יהודים שלוחים, ואמרו איך קמו נוצרים כנגדם להמיתם על דבר הקאליס, והמיתו מהם שנים, וכל היהודים ברחו לבית השר, ולא היה שם. ולשר חצר גדול, לו פתח קטן אשר ידעו היהודים, והנוצרים רדפו אחריהם, ובאו בשער הגדול אשר לחצר, ובערמה יצאו היהודים מן הפתח הקטן, וסבבו אל השער הגדול, וסגרו אותו על הנוצרים אחר שסגרו הקטן, ונשארו הנוצרים תפושים. אמר

המלך: יחזק בחכם כי יפה עשיתם! אז צוה המלך חוקר, ועשרה מן הנוצרים תלו אשר נמצאו כי הם הקמים ראשונה, והשאר נגזרה עליהם תפישה תשעה חדשים.
אז אמר המלך: ישתבח האל! והנה עתה כל החלום נשלם, כי זהו הזאבים שיחזרו ויקומו. אחר זה צוה המלך, ויביאו ספר הזכרונות לפניו, כדי שיכתב ענין היהודים ובהתחלתו נמצא ספור אשר אמר שמונה עשר דברים שנבחרו: האחד – יעקב באבות, השני – דוד במלכים, השלישי – יהושע בכובשים, הרביעי – ארץ הערבים לזכות האויר, החמישי – ירושלם לקדושה, הששי – היהודים לפקחים וקשי עורף, השביעי – ארץ כשדים לעושר, השמיני – ארץ מצרים לסחורה, התשיעי – ארץ יון לחכמות, העשירי – ארץ רומי למלחמות, האחד עשר – נאפוליש לתפארת, השנים עשר – ארץ טושקנא למליצה, השלשה עשר – ספרד למוסר וכבוד, הארבעה עשר – פורטוגאל להנהיג על הים, החמשה עשר – ויניציא להנהגה ועצה, הששה עשר – פרנסיה לנאמנות ואהבה, השבעה עשר – אלימניא ליופי וגבורה, השמונה עשר – מושיענו לרחמן, ובנשים – אביגיל בהשכלה, ואסתר – לחן, וחנה – לתפלה, ומרים אמנו – לצניעות.
אמר המלך: ואיך אמר המספר כי נבחרו היהודים לקשי עורף – והיא המדה הפחותה שבמדות, ולא יאהב הקשה עורף כי אם קשה עורף אחר כמוהו?
השיב המשנה: צריכה היא אל הדתות, כי עם קשה עורף ההוא תורתם קיימת, ואולי לזה נבחרו, ולפי שהיו קשי עורף לקבל דת גרם שתיו קשי עורף לאבדה, ואמרו חכמי ספרד: הממהר באהבה ממהר בשנאה.
אמר טומאש: דברי הפילוסוף הם שמי שמקבל אוהב בנקל יאבדנו בנקל.
אמר המלך: דרך אחרת ששמעתי, והוא שמי שמקבל אוהב בלי נסיון ישנאהו בלי נסיון, עוד אמר המספר שנבחרו לפקחים – מנין להם פקחות זו?
השיב המשנה: פקחות שלהם היא ערמות, וזה נמשך משרשם, הוא יעקב אביהם.
אמר המלך: הנה נאמר (בראשית כ"ה כ"ז): "ויעקב איש תם".
אמר טומאש: בהתחלתו היה תם, ובסופו נעשה ערום, כי כן אמר הטבעי, שהנער התם בסופו יהיה ערום, וכן להפך. עוד נמשכה להם הערמה ממה שיש להם מהצורך יותר מכל עם, לכן צריכים לחשוב מחשבות וערמות להרויח.
אמר המלך: בעקר הענין יש להקשות, כי במה נראה מהם שהם פקחים?
אמר טומאש: יוכל אדוננו לנסותו, יקראו לפניו שלשה מהם מהיותם טפשים, ויראה תשובתם מתישבת בכל דבר.

אז שלח המלך שיקראו לפניו מן השוק שלשה היותר מזומנים ראשונה, והנה באו. שאל המלך: מה מלאכתכם? אמרו: אחד תופר, ואחד גרדי, ואחד סנדלר.
אמר המלך: הנני שואל מכם דברים, ולא תפחדו כלל, כי אין רצוני אלא לנסות שכל היהודים, ואם לא תשיבו כהוגן – מלאכתכם היא התנצלותכם.
השיבו היהודים: אנחנו לא למדנו ספר כמפורסם – ואיך נשיב לאדוננו?
השיב המלך: זה אני מבקש, לכן על כל פנים תשיבו לי, ראשונה, הנה כלנו וכל שכן אתם חייבים לדעת למי אתם עובדים, כמו שאמר (ירמיה ל"א ל"ד): "אך דעו את ה' ", תודיעו לי מהות האדון הזה מהי?
השיב היהודי הראשון: אני אשיב, אבל ראשונה אשאל מאת אדוני: כשישב על כסאו ואחר כך קם – מי הוא העצם שהוצרך להניע והעצם שהוצרך שינוח? ומי הם העורקים שהוצרכו שיתפשו? וכן מה שאמרו שיש באדם אברים מבשלים ואברים מחלקים ואברים מוליכים המזון – מי הן כתות אלו? ענה המלך: אי שוטה! ואם שיני שהן קצת מגולות איני יודע – ואיך אוכל לדעת פנימיות גופי ועור ובשר מכסים?
השיב היהודי: וישמעו אזנך! ויפה אמרת, שכן אמר דוד (תהלים קל"ט ב'): "אתה ידעת שבתי וקומי", ואם זה לא ידעת – איך תדע מי שהוא למעלה מעשרה רקיעים? ונאמר (תהלים צ"ז ב'): "ענן וערפל סביביו".
השיב השני: הבורא הוא מלך רם, ורגליו מגיעות עד הארץ.
אמר המלך: כמה יצא זה הטפש מן הדעת, וכמה נתגשם האל במוחו המזוהם הגשמה מוחלטת, גם לדבריו צריך שנאמר שהאל הולך יחף, כי כל צמר הבהמות לא יספיק לשוקיו, ועורותם לא יספיקו למנעלים.
ובהיותם בזה, הנה בא דון יוסף הנשיא, אמר לו המלך: הראית טפש זה שאמר שרגלי האל נוגעות בארץ?
אמר הנשיא: אל יתמה אדננו, והוא לא למד מעולם, ונמשך העני אחר פשט הפסוק אשר אמר (ישעיה ס"ו א'): "והארץ הדום רגלי".
אז אמר היהודי: הכל תלוי במזל, והנה כל הנוצרים מאמינים הגשמה גמורה הגשמת בשר.
אמר המלך: אי טפש! אנו מאמינים בזה, לפי שהאל היה צריך לכפר עון הבשר, ולכן נתלבש בבשר כדי שהבשר יקבל עונש, ואז יתכפרו כל העם החוטאים, אבל הבורא פשוט הוא תכלית הפשיטות.
השיב היהודי: הבורא הוא חי ולא כחיותנו, חכם ולא כחכמתנו, יכול ולא כיכלתנו.

השיב המלך: בזה לא אמרת דבר רמוז.
השיב היהודי: ואיך אומר מה שלא יכלו הנביאים? משה אמר (דברים ג' כ"ד): "מי אל בשמים אשר יעשה כמעשיך", וירמיהו אמר (י' ז'): "בכל חכמי הגוים מאין כמוך", הנה שכלם לא אמרו אלא לשון שלילה, לא חיוב, ואלו היית שואל על אלהיך במה שראיתיו מצוייר ועיניו חדות מורות על השכל, ותוארו דק מורה החכמה, וזקנו מחולק מורה על המחשבה והתחבולה, הייתי אומר תוארו.
אמר משנה המלך: זה חייב שרפה, במה שאמר שאלהינו תחבלן וערום.
השיב המלך: ראוי לכבוד, כי האמת אמר, והנה מושיענו אמו יהודית היתה, ומשם נמשכה לו התחבולה, אלא שהחלק האלהי שבו גבר על חומרו והיה מה שהיה.
שאלה שניה: אמרו חכמיכם שמן הארץ ועד לרקיע מהלך חמש מאות שנה – מנין להם?
תשובת היהודי: שמעתי לחכם טומאש שאמר, שיש בשנים עשר מזלות
מזל שגופו גדול מגוף הארץ מאה ושבעים פעם, ומי שמדד בשעלו הגוף ההוא מדד ברגליו מהלך מן הארץ עד לרקיע.
אמר המלך: ישיב השני.
אמר: חכמתי בזה אינה אלא במהלך בגרדי לבד.
אמר לשלישי שישיב, ואמר: אין לי פה להשיב באשר שגיתי ראשונה ולא לקחתי עצת דוד, שאמר (תהליט ל"ט ב'): "אשמרה לפי מחסום".
אמר המשנה: זו קשה מן הראשונה.
שאלה שלישית: איך נמשך מהשמש חום גדול והוא אין בו חום? הנתת מימיך דבר שאין בך?
תשובה: שמעתי, כי אינו מן השמש, אלא שהוא מסבב גלגל האש, ומשם נמשך החום, והוא חום משוער לחיים, והוא חיותנו.
אמר המלך: ומנין לך שהוא חיותך?
תשובת היהודי: אני רואה שכל חולה בבקר יקל חוליו מפני שבא השמש, ובערב יכבד עליו החולי.
אמר המלך: כמדומה לי שאתה רופא.
ענה המשנה: שמעתי כי הוא מתלמידי גאלינוס.
השיב היהודי: לא אדוני, אבל אמי הזקנה כשטווה לאור הלבנה אומרת, ואני כותב על הספר דברים נפלאים, גם אשתי יודעת.
השיב המלך: כמה מההשכלה יהיה לאדם שיוצא מחיק אמו ובא אל חיק אשתו.

שאלה רביעית: כיון שהחלב והדם נאסרו לכם מפני שהוא קרבן אלהיכם – למה לא תאכלו אותם היום?
השיב היהודי הראשון: כי מחר יבנה בית המקדש, ואחר שהורגלנו נשגה בו.
אמר המלך: והלואי יבוא בסוף השנה, וכמת שקע שכלכם בתקוה זו! והנביא אומר (עמוס ח' ב'): "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל"!
השיב היהודי: פירושו הוא שלא תהא עוד בתולה שלא נבעלה ולא נכבשה לשום אדם, ואנחנו כבר כבשונו מלכים, וזהו שאמר הנביא (ישעיה כ"ו י"ג): "בעלונו אדונים זולתך".
אמר המלך: היה ראוי שתציירו בפתח ירושלם כמו שציירו אנשי נאפוליש, כי קודם שנכבשו ציירו בפתח צורת בתולה, ואחר שנכבשו ציירו צורת מרדעת, לומר שנכבשו כחמור.
ענה היהודי: כבר שבו הנאפוליטאנוס לממשלתם.
שאלה חמישית: למה מתחזקת השינה בלילה?
השיב היהודי: מפני שהקור מתחזק, והחום בורח מפניו אל הלב, מפני שהוא מנגד שלו, וגורם השינה.
אמר טומאש: כן הוא, ולכן בקיץ החום יוצא מן הלב ומתקרב אל החום הנכרי, ונשאר הלב פנוי ולא ישן. ואחד מיסורי מלכי פורטגאל שישימו המורד סמוך למדורה של אש ולא יניחו אותו לישן.
שאלה ששית: הנשמה תמות או לא?
תשובה: לא תמות, כי אינה מיסודות שיגבר האחד על חברו וימות, אבל תקבל עונש מר.
אמר המלך: אי שוטה! והלא כל העולם מסכימים שאין בלתי בעל תכלית אלא האל, ולדעתך גם הנשמה?
השיב היהודי: מההתחלה היא בעלת תכלית שהרי נבראת והיתה לה התחלה.
אמר המלך: והלא חכמיכם אמרו "הילודים למות"?
אמר היהודי: רצונם לומר אפשרים למות, אם ירצה האל, כי לא אמר "הילודים ימותו".
אמר המלך: די זה למה שרצינו לנסות, וברוך שבחר באלה! ומכל מקום אני תמה, איך ישיבו בחלוקים שיש בהם קצת מן החכמה והם לא למדו?
אמר טומאש: הם נוטים אוזן מאד אל השמיעה, והם כמו הנערים, כי למה הנער יזכור יותר מהזקן? מפני שיפלא מכל דבר, והדבר הנפלא עושה רושם בזכירה.
אחר זה שאל המלך: למה נבחר דוד למלך ולא נבחר שאול אשר ראינו בו חסידות נפלאה כי לא רצה להמית הקטנים מעמלק? וכן ראינו בו קדושה כי אמר לו שמואל ביום המחרת ימות הוא ובניו ועל כל זה לא נמנע מללכת כמי שהולך לחופה?

ענה טומאש: אם היה שואל ומתחנן – האל היה משיבו, אבל דוד מיד היה בוכה והאל מכפר לו.
אמר המלך: עתה נודע אצלי למה היהודים נענים בעצירת הגשמים!
ענה המשנה: אני לא כן אחשוב, אלא שהאל שונא אותם כדי שלא ישובו אליו לעמוד לפניו נותן שאלתם.

ספור מה שצוה המלך לאומן על הנהגת בנו

וכה אמר:
תדע האומן, כי הנער הקטן הוא כמו האילן הרך, שאם יאחזנו באחד מענפיו – יכנע מיד, וכשיתקשה – ישבר ולא יכנע. ואמר ניקולאו, כי זהו פירוש (משלי י"ט י"ח): "יסר בנך כי יש תקוה", פירוש כשהוא נער, כי אז יש תקוה שיקבל מוסר. ראשונה – תרחיקהו מן הכזב, כי אין בכל המדות הפחותות מדה פחותה כמו הכזב והעוני, והוא כולל כל הפחיתיות, ואמר החכם כי הוא טוב ממנו, שנאמר (משלי כ"ב): "טוב רש מאיש כזב".
שנית – תמנעהו מהשחוק, כי הוא כמו נשיכת הכלב, לא ירגישו בהתחלה ובסוף ממית.
שלישית – הרחיקהו מן היין, ולפי משפטי הייתי הורג השכור יותר מבא על אשת איש, כי האדם כפי צרכיו היה ראוי שיוסיף שכל על שכלו והוא גורע אותו שנתן לו האל.
רביעית – הרחיקהו מן מאכל גס ושמן. והוצרכתי להזהירך, כי מזרע היהודים אתה, והאוכל בשר השור – תמה אני איך לא יוליכהו טבעו אל השדה ויחרוש שם עמו כי אחיו הוא? גם תזהירהו מאכילת השום, כי מזרעך הוא, והטבעי אמר, כי המאכל הגס יגבר הליחה הדומה למזג אותו מאכל ויחדש קדחת עיפושית. ואמר משורר אחד: מי ימלט מחולי הזקונים ומי ירפא חולי השמנים? חמישית – תזהירהו להשכים לבית התפלה, ומשבח אני היהודים שישכימו אפילו הילדים, ואלו הנוצרים לא ישכימו כי אם הזקנות והפסחים, ואמר החכם: רסן כל התאוות היא התפלה.
אמר האומן: וירא אנכי אם איסרהו שיעשה כמו שעשה בן מלך אחד לשיניכא רבו שהרגו על שהיה מיסרו.
אמר המלך: אני ערב!
השיב האומן: וירבו לך שנות חיים ותלך לגן עדן – האם אלך לשם לבקש הערב?
אמר המלך: כשתיסרנו לא תראה פנים זועפים כמתנקם אבל פנים מאירים כמוכיח לעתיד.
אמר המלך לטומאש: הרבה הזהרתי, ואני חושב שהמדות נמשכות כפי שעת הלידה.

אמר טומאש: כת פיתגוריש לא כן יחשבו, אבל אמרו זה לשונם: אם ידע האדם עת רדת טפת הזרע – ידע כל המקרים שיקרו לו בהיותו בשליל, ואם ידע עת הלידה – ידע כל המקרים שיקרו לו עד צאת נשמתו, אבל מדותיו אמרו שנמשכו כפי ההרגל, וו אף על פי שיש מבוא למערכת ולטבע.
אמר המלך: מה יש לכת פיתגוריס אם השמים יש להם קול? אמרו שיש להם קול והוא ערב תכלית הערבות, והקשו עליהם כי כמו שיגיע לנו החמום מהם למה לא הגיע הקול? והיא טענת שכל.

בשנה השנית למלך דון אנריקו הביאו לפניו שאלבאגני וזה תארו: שער ראשו עד שוקיו, וזקנו עד כרסו, וגבות עיניו כזרת, ועד ששה ימים לא היה אוכל כי אם עשב, ואחר הששה ימים הורגל מעט אל הלחם והתחיל לדבר דבר מובן. אז אמר לו המלך: מה שמך? והשיב: דון אנריקי מינדוסא, ועל שלחן אביך הייתי, ולפי שנתתי לו עצה לגרש היהודים גרשני למי אשר ממנה לוקחתי. אמר המלך: באמת עתה עלה זכרוני כי שאל אבי ממך עניני חכמה. אמר: כן הוא! ובענין חדוש העולם חברתי ספר.
אמר המלך: תמה אני איך הנוצרים והיהודים והישמעאלים מסכימים בחדוש, והוא דבר שאין עליו מופת, כמו שכתב ארסטו?
השיב השאלבאגי: אין לארסטו מופת על הקדמות, וזה לשונו: כל החכמים שקדמוני מסכימים בחדוש, לבד אפלטון. ואם היה לו מופת לא תתוסף נאמנות כאשר יאמינוהו כל החכמים ולא חסרון אם לא יאמינהו ארסטו.
אמר המלך: ומה דעתך בהשגחה על הבעלי חיים?
אמר השאלבאגי: כבר כתב בזה בגילייר דילה טורי ואמר: מן הבריאה נדע ההשגחה, כי נתן האל צפרנים ומלתעות לחיות צריכות בשר, ולעופות המים רגלים מרובעות לשוט ופה ארוך להשיג התולעים, ולעופות היבשה רגלים ארוכות לשיוכלו לעבור הטיט, ונתן לעוף זנב ארוך לשיסייע לעוף, והוא להם מנהיג כמו לספינה למנהיג הנקרא גובירנליו (בלשון ספרד gobernallo), והרחמנות בנקבות יותר מבזכרים לגדל הבנים יעכבום בכויתם, לבד האונסא (בלשון ספרד onza, הוא הנמר הקטן) והלביא שאין להם רחמנות, והאריה והחתול ישימו מארב כמו המלכים במלחמות.
אמר המלך: היש השגחה ביהודים אחר שחטאו?
אמר השאלבאגי: ההשגחה בהם יותר נפלאה, מפני שהם תכלית השפלות.

השיב המלך: אין היהודים הארורים מהפכים בזכותינו כמו שאנו מהפכים עליהם, כי שמעתי שמשליכים הסכין מעל השלחן, לפי שהוא ברכת עשו, ולא רצו לחברו בברכת המזון, ובאמת לא יתרחקו הם ממנו כמו שאנו רחוקים.

השיב השאלבאגי: כשהלכתי שליח למלכות ארגון מצאתי איש חכם ומבין חדות, נקרא בן דינא ואמר לי כי הטעם הוא לקיים מאמר עשו, כי אמר (בראשית ל"ג ט'): "יהי לך אשר לך" רצה לומר דגן ותירוש, ותניח לי ברכתי, והוא החרב, ולכן בברכתם על המזון מודים לו על חרבו ונותנים אותה לכל אחד.

אמר המלך: שב עמי ואכבדך.

השיב השלבאגי: אם תתן לי מלא ביתך כסף לא אשב! איה התאוות לבקש מאכלים אשר ילאה הטבע לעכלם כי אם על שלחן מלכים? ואיה בקשת מלבושים בקצות הארץ לבקש עורות חיות כי אם בכם? ואיה תאות נשים משרות לובשות רקמה ומרקדות בפניכם והשטן מרקד בכם? ואיה שרים מנגנים לא תהלות ה' יספרו אלא לשבח שדי אשה לשורר אהבים? ולמה תבקשו מה שהוא נאה לסוס ולחמור ולאיש מגונה מאד?

אמר המלך: והלא בספרי היהודים כתוב, שהנאה למלך הוא מעדנים בשמים יינות סלתות בנינים גנות פרדסים רקמה שרות משרתים מרקדים משוררים מרגלים צופים כלי מלחמה סוסים כסף וזהב?

אמר השאלבאגי: לכן מתו כל אותם מלכים בקוצר שנים, וכן יקרה לך אם לא תשוב. והמלך כעס על דבריו, וצוה לעבדיו שיתיזו ראשו בסייף.

ובשעת מותו אמר: כאשר עשיתי לשני יהודים דרך ולינסיא – כן עשו לי, וברוך שופט צדק, אמן!

כתב אשר שלח השר איש תבונות וראש הנדיבים רבי משולם איש רומי לקהלות כל ממשלת האפיפיור וממשלת נאפוליש הקהלות המפוארות נושאי כלי ה' ותורתו.

דעו לכם, כי המושיע הרב ונאמן אשר עמד עליכם בימי קדם הוא העומד תמיד להצילכם. יום ראשון לנאטאל באו לפני אדוננו האפיפיור שני שרים שלוחים מן המלך מלך ספרד לבקש מאת האפיפיור שרצונו לגרש היהודים אשר במלכותו ושיגרשם הוא ראשונה, כמו שהוא נאות לאיש העומד במקום ישו, ויד כל המלכים באחרונה, מפני שהיהודים רעים וחטאים מאד לאל ולבנו אשר הרגו. והאפיפיור איש חסד הוא ואוהב משפט, והשיב להם ואמר: בעיני יפלא משכל המלכים אשר בזמננו, והם כואבים על שהיהודים הם רעים וחטאים לאל, וכי המלכים אפוטרופוסים במקום אל השמים עומדים? יעניש האל אשר בראם כמו שעשה קודם שעמדו המלכים! ואם הם מצטערים

על שיש ביהודים אנשים חטאים – אני מצטער על מה שיש בהם טובים! כי ראיתי בכל ספורי קסרי רומא, שבזמן שהיהודים היו בלתי שומרים דתם – מיד היו נופלים, ובשמירתה – היו מתגברים מעט על הרומים.

ענה ההגמון הגדול שני לאפיפיור ואמר: אם יבקשו מלכי ספרד לגרשם לא מפני שהם חוטאים, אלא שלא יעשו את שכניהם חטאים ורעים כמותם, וכן מצינו, שהיהודים כשהיו במצרים – המצריים שהיו רעים מאד עשאום רעים כמותם. וכן אמר בספר הבריביא (דברים כ"ו ו'): "וירעו אותנו המצרים", אשר רצה לומר שלמדום אורחותם, שאם על מה שעשו להם רעה ידבר – הרי אמר בסמוך "ויענונו", ואין אחר ענוי כלל, כי כל הרעות כלולות בו. וכן אמר בספר הבריביא (שמות כ"ג ל"ג): "לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך".

אמר האפיפיור: אחרי שבאתם לדבר בענין המצריים, ספק אחד נפל בלבי: אמר ספר הבריביא (במדבר ל"ג ד'): "ובאלהיהם עשה ה' שפטים", וכיון שהאל הראה שאינו חפץ בפסילים – איך אנחנו משתחוים להם?

ענה ההגמון ואמר: אינם דומים פסילים שלנו לפסילים שלהם, כי הפסילים שלנו הם דמות הקדשים אשר נמשכו אחר ישו, והם כדמות הכרובים אשר בקדש הקדשים, אבל צלמיהם של מצרים הם דמות ככבי השמים אשר כפי תקפם וגבורתם יטעו האדם, ואפשר שיחשב שהם אלוהות, ולכן אסרם ספר הבריביא, אבל מי שישתחוה לצלם פאבלו לא ישתחוה מפני שהוא אלוה, כי כבר ידע שהוא אדם כמונו. ועוד עבודה אחרת היתה למצרים, והיא עבודת הבכורות, וידוע בספוריהם שהאב והבן היו נושקים ידי הבן הבכור, כי אמרו שהוא דומה לאל, כי הוא הבכור, ואחר שמת הנכור היו מציירים דמותו בכותל חדרי משכיתם ומשתחוים אליו.

אמר האפיפיור: טעם זה מתיישב. ונשוב בענין, כי איני רואה אשמה ביהודים לגרשם, כי המתאוים להיות רשעים כבר ימצאו בין הנוצרים ממי ללמוד כאשר לא ימצאו היהודים. אחר זה נתעצמו כל השרים וקצת מההגמונים ולא יכלו לנצח האפיפיור, עד שאחד מההגמונים נתיעץ במשרתיו שיעלילו על היהודים שאחד מהם גנב צלם אחד של כסף מבית תפלתם, ומצאו עדים כרצונם, ותלו אותו, ובאו ההגמונים וספרו הדבר לאפיפיור.

אז אמר האפיפיור: רעת היהודי תורה המעשה הרע הזה, כי לא שם היהודי ההוא כל כך נפשו בכפו, אלא מטעם הדת, והוא לבזות יראתנו ולהתיכה באש, לכן לא לבד גירוש אני גוזר, אבל יותר מזה, והוא שהנערים והנערות הקטנות יתנצרו מיד, והגדולים אם

ירצו – הרי טוב, ואם לאו – יעברו בחרב, אבל ממונם ליורשיהם, כי אין דעתי בזה כדעת המלכים.
וצוה האפיפיור לכתוב הגזרה.
בלילה ההוא בהיות הגמון הגדול על שלחנו אמר: ראשי! ראשי! ונפל ארצה ומת. והאפיפיור אמר ליועציו: חושש אני שמא ההגמון על שדבר רעה נגד היהודים נענש! וצוה לעבדיו שלא יכריזו הגזרה בחצוצרות עד ישמעו שנית. ובלילה השני שאחר זה נקראו כל אותם שרים והגמונים והשלוחים שבאו על דבר הגרוש למשתה הגמון אשר שמו במקום הגדול, ובאותו לילה היה ברומי רעש גדול אשר כמוהו לא נהיה ולא נפל שום בית ולא עשה שום נזק, ובית המשתה עם כל השרים וההגמונים נפל, ומתו כלם לא נשאר עד אחד.
והאפיפיור כאשר שמע הדברים האלה חשב ואמר: אין זה כי אם על אשר העלילו על העניים היהודים! וצוה שיקחו מי שהעליל על גניבת הצלם והכוהו ביסורים והודה ואמר כי עלילה היתה כמאמר ההגמון הגדול. אז אמר האפיפיור: עתה אני חושב, כי מה שיאמרו שהם הרגו את ישו הכל הוא עלילה, ואיך שיהיה אני רואה שהאל עושה בעדם, ואם לא ידע טעם – לא היה עושה, כי אלהי משפט הוא, ולכן אני אוהביו של אל אהב ומשחריו ימצאונני, ותמות נפשי עם הטובים שבהם. אז צוה לקרוע הגזרה, ולמעליל – שישרף באש. ומשם והלאה היה מכבד את היהודים, ועושה רצונם וחפצם מאוד, וכל ימיו ישבו בשלוה והשקט, אין שטן ואין פגע רע.
וישתבח מציל עני מחזק ממנו!

תחנת רבי יוסף ברבי שלמה אבן־וירגא

הלא אתה מקדם אל קדושי, לא נמות כי תאכלנו אש הצרות צרורות תכופות, אחרונות בתקפן משכחות ראשונות, נאנחו שמחי לב, שבת משוש עליזים עליזי גאותנו, הבאים ישרש יעקב, כל אויבינו יצעדו להפיצנו צר, ואור חשך בעריפי זמננו, עד הגבול האחרון שלחונו, לא עצרנו כח ולא נותרה נשמה.
אלהים! הן גרשת אותי גרוש אחר גרוש, ואמרתי זעף ה' אשא כי חטאתי, עתה יריב ריבי יוציאני לאור, והנה צרות חדשות אני מגיד, ולנגוהות באפלות נהלך, עלינו ישאגו כפירים יחדו מזאבי ערב.
לא אל משפחות ישמעאל תלונותי, כי מן השמים המליכוה, אבל על העמונית ומואבית מדינית עמלקית מצרית משפחת מצרים לא תעלה, והוא עם בזוי ושסוי, ויחרפני כפלים,

אבל כבד זה למצרים, הצד השוה כי כל העמים ילכו איש בשם של גנאי לכנות עלינו, הכריתו שמינו הקדושים יהודה וישראל וישורון הקשורים בשם יה, וכלי חרס טמא ונשבר קראו לנו ברחובות קריה, בדמעות שליש כלו עיני, כי נחשבו לנבלי חרס נושאי כלי ה'. מה מתוק מדבש בעיניו האיש אשר ישא אלה שמות בשפתיו, הביטה עניי ה' אלהי להשאיר שאריתנו, כי אם תעמוד מנגד מה תהיה אחריתנו.

אהה, ה' אלהים, וכל יצירך כנגדנו, כוכבי השמים וכסיליהם לאויבים היו לנו, והארץ רגזה תחתנו, אבן מקיר וכפיס מעץ יקום עלינו, טרם ידע הנער קרא אביו ואמו יעשה לנו שם.

זכרתי ימים מקדם, בין ככבים שמת קננו, וזיו הדרך עלינו, ועתה משם הורידנו, ואף גם זאת כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך על עובדי מת אלהים תלוי ימטירו מן וכבוד ורמות וגביש, ועל מאמיני אל אמת אלהים חיים אש וגפרית ואבני אלגביש. בני קטורה בתיהם מלאים עד יאמרו די, ובני ישראל המלאים חמת ה'.

שלח ידך ממרום ה' אלהים, כי אין תולעת שבטבור הארץ שפלה כשפלותנו, במתים חפשי אם תחתיו יוצע רמה ועל פיו יצא ויבא, ועליו אבנים יקרות אבני מלואים, מאי איכפת ליה אם יכבדו אבניו - לא ידע, ויצערו - לא יבין, והחי יתן אל לבו צרותיו ומבוכותיו התמידיות, ונפשו מרה לו יומו וליליו כמונו היום, אם רבו פשעינו וככחנו אז כחנו עתה, יגדל נא כחך כאשר דברת, רעה עמך בשבטך ולא בשבט אנשים, תסגיר שרידנו, אל רחום וחנון!

איככה תוכל לסבול עוד וראית ברעה אשר מצא את עמך, ואיככה תוכל וראית אבדן מולדתך בני עבדיך, אל ימעטו לפניך צרותינו, והשקיפה ממעון קדשך עם השמדות לכתנו אחריך, מהר קח לבוש חסדיך והושיענו למען שמך!

קרוב יום ה', ומהרה יבא לנביאך אמרת מה זה מהרת, כך תעשה כאשר דברת, נשבעת בקדשך לדעת אמוניך, דבר אלהינו יקום ותשלם נדריך, ישועתה לה' אמן! ואמן!

תחנת הדל והמר **יוסף** בן כבוד מורי **רבי שלמה** ן' **וירגה**.

כתב אשר שלח הרב מסרגוסא דון חסדאי קרשקש אל קהלות

אויניין על דבר הגזרות אשר היו בספרד בשנת קנ"א לאלף הששי. (בשנת אל קנ"א שפך ה' אש חמתו על גלות ירושלים אשר בספרד, ותצא האש משביליא, ותאכל נוה ישראל בארץ אספניה. קצתם נהרגו, ובראשם רבי יצחק בן שושין, וקצתם המיתו את עצמם על קדושת השם, ובכללם ההכם רבי יהודה בן אשר מזרע הרא"ש, הוא ואשתו וחמותו אשת רבי יעקב בעל הטורים, אבל רובם נמלטו בבמות והמירו את דתם יותר ממאתים אלף נפשות. הגזירה הגדולה הזאת נתפשטה מעיר לעיר עד

מיורקה, וברחו משם חכמים גדולים לערי אפריקה, ומהם רבי יצחק ברכת, רבי שמעון דוראן ורבי מיימון נגאר. והנה בעל "שבט יהודה" מזכיר הגזירה העצומה הזאת בשלשה מקומות מספרו, סימן כ"ז מ"ה ומ"ז, אך לא זמן וענין סיפור זה כסיפור זה. ועיקר דברי הרב דון חסדאי קרשקש שהיה בזמן הגזירה ואבד בה בנו יחידו יחיה בזה, איך שיהיה הכתב הזה אשר כבר נדפס בטעות ראיה ברורה נגד "ספר יוחסין" שלא מת הרב שנת ק"מ, כי אם אחר שנת קנ"ב זמן כתיבת הכתב [כרמולי].)

אם אמרתי אספרה להם רובי התלאות אשר מצאונו ישתוממו רעיונכם, האמנם אערוך לפניכם שלחן הרעה מעוטרת ראש ולענה בקצרה, הדברים כהויתם להשביעֲכם מרורות לענותנו ולהשקותיכם מיין עצבונינו. ובעבור אחשוב כבר הוגד לכם הדבר אכתוב אותו בתכלית הקצור על הסדר וזה החלי: יום ראש חדש תמוז קנ"א המר והנמרד דרך ה' קשתות האויב על קהלת סביליאה רבתי עם שהיו בה כמו ששה או שבעה אלפים בעלי בתים, הציתו באש שעריה והרגו בה עם רב, אך רובם המירו, ומהם מכרו לישמעאלים מהטף ומהנשים, והיו מסילות היהודים יושבים בדד, ורבים מתו על קדושת השם, ורבים חללו ברית קודש.

משם יצאה אש ותאכל כל ארזי הלבנון העיר הקדושה קהלת קורטובה, גם שם המירו רבים ותהי לחורבה.

וביום צרה ותוכחה יום שהוכפלו בו הצרות, שבעה עשר בתמוז, חמת ה' נתנה על עיר הקודש אשר משם תצא תורה ודבר ה', הוא קהלת טוליטולה, ויהרגו במקדש ה' כהן ונביא. שמה קדשו את השם ברבים רבניה, הם זרע הכשר והנבחר, זרע הרב רבי אשר זכר צדיק לברכה, הם ובניהם ותלמידיהם, גם שם המירו רבים לא יכלו לעמוד על נפשם. על שלש אלה רגזה ארץ. מלבד קהלות אחרות סביבותיהן בא מספרן כמו שבעים עיר, ובכל זאת אנחנו פה על משבר והיה לנו הלילה והיום למשמר. ויהי בשביעי לחודש אב בלע ה' ולא חמל בקהלת ולינציאה, היו בה כמו אלף בעלי בתים, זתיו המתים בקדושת השם כמו מאתים וחמשים אנשים, והנשארים הרה נסו, ונמלטו מעטים ורובם המירו.

משם פשטה הנגע בקהלות מיורקה העדינה לחוף ימים ישכון, יום ראש חדש אלול באו בה פריצים ויחללוה, בזזוה ושללוה ועזבוה כמצודה שאין בה דגים, ומתו בקדוש השם כמו שלש מאות נפשות, וכמו שמונה מאות נמלטו במגדל המלך, והנשארים המירו.

יום שבת אחריו שפך ה' כאש חמתו, נאר מקדשו וחלל נזר תורתו, היא קהלת ברצלונה אשר הובקעה ביום ההוא, ובא מספר ההרוגים כמו מאתים וחמשים נפשות, וכל יתר הקהל נסו אל המגדל, ושם נמלטו. והאויבים בזזו כל מסילות היהודים והציתו אש בקצתם, ויד מנהיג המדינה לא היה במעל, אך התאוה להצילם בכל יכלתו, ויכלכלו שם היהודים בלחם ובמים, ויאזרו לעשות שפטים באנשים הפושעים. אזי קם שאון דלת העם

והמון רבה על נכבדי המדינה, וילחמו עם היהודים אשר במגדל עם קשתות ובלסטראות, ויכום ויכתום שמה במגדל. רבים קדשו ה', בתוכם בני יחידי חתן שה תמים העליתיו לעולה, אצדיק עלי הדין ואתנחם לטוב חלקו ולנעימת גורלו. ומהם רבים ששחטו עצמם, ומהם הפילו עצמם מהמגדל ולא הגיעו לחצי המגדל, עד שנעשו אברים אברים, וקצתם יצאו משם וקדשו את השם ברחוב, וכל השאר המירו, רק מעטים היו שנמלטו בערי הסגנים, נער יכתבם, אך הם מהנכבדים, וברוב עוונותינו אין היום בברצלונה איש בשם ישראל יכונה.

וכן בעיר לירידה מתו רבים, והשאר המירו, ושנמלטו היו רק מעטים.

בעיר גירונדה תורה וענוה במקום אחד, קדשו ה' ברבים הרבנים אשר שם, לא המירו בה כי אם מועטים, ורוב הקהל נמלטו בבתי העירונים, והם היום במגדל.

סוף דבר, במלכות ולינציאה לא נשאר יהודי, זולתי במקום אחד הנקרא מורבידרו. ובמחוז קטלוניאה לא נשאר יהודי, זולתי בערי הסגנים והפחות שלא שלחו יד בהם בכל המקומות.

אנחנו פה היום בכל מדינות ארגון, אין פרץ ואין צוחה בחמלת ה' עלינו. הותיר שריד בכל מקומות אלו אחר ההשתדלות הנמרצה והפזור הרב מכל רכושנו לא נשאר לנו בלתי גויותינו. ובכל זאת לבנו יהגה אימה, ועינינו אל אבינו שבשמים נשואות, עד שיחננו וירפאנו ממכאובנו ואל יתן למוט רגלינו, כן יהי רצון! אמן!

אני הגבר ראה עני בשבט עברתו **חסדאי בר אברהם בר חסדאי בר יהודה קרשקש** הכותב פה סרקסטה יום עשרים לחודש מרחשון שנת חמשת אלפים וקנ"ב ליצירה.

הכתב הזה נמצא בכתב־יד בספר "מקור חיים" לרבי שמואל צרצה בתוך אוצר הספרים שבמינכן

ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, אשר לו העוז והממשלה והגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, כִּי כל בשמים ובארץ לו, אשר עזרני לחבר זה החיבור והביאור בשנת חמשת אלפים ומאה ועשרים לבריאת העולם, זמן שנכנס המלך דון אנדריאן עם כח חילות גדולות שבאו עמו במלכות קשטיליא, וחילות שבאו עמו הוא גוי עזי פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון, עם עמקי שפה אשר לא ישמע לשונו ואמרו כל אנשי המלכות: יחי המלך דון אנדריא! ואמרו: אך זה יום שקוינוהו מצאנו ראינו! ובראות זה המלך דון פידרא, ברח ממלכות למלכות אנגליטרא.

ובתחלת מלוך המלך דון אנדריא, הרגו הגוים שבאו עמו לקהל הקודש והטהור קהל בירבי־אישקה אשר היו חכמים אנשי שם, ולא נשאר בהם עד אחד ממאתים בעלי בתים שהיו דרים שם, והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ.

וכשהגיע המלך דון אנדריא למדינת בורגז, תבע לציבור חמשים אלף כפולות, והיו בצרה גדולה, ולהשלים הפרעות מכרו כל העטרות ותפוחים של כסף של ספרי תורות, זולתי של ספר עזרא שלא מכרוהו, והדבר שהיה שוה אלף ומאתים מכרו במאתים זהובים, כי אין קונה, והאנשים שלא הספיקו לפרוע מה שהוטל עליהם – מכרו לעבדים ואין קונה, וצוה המלך דון אנדריא שלא יפרעו ליהודים חובותיהם, ותיכף זה קמו קהל שקוביא וקהל אבילא וקהלות רבות על היהודים, ושללום, ונטלו כל שטרי חובות והמשכונות.

ובמלאת למלך דון אנדריא אחת־עשרה שנה תמימה, בא המלך דון פידרא למלכות קשתיליא, ובא עמו שר הגדול שר של גאליטא, איש אשר לו עצה וגבורה, והמלך של נפולה, ואלופים גדולים רבים ונכבדים בעלי יכולת, והרגו רבים מהחילות שהיו עם המלך דון אנדריא, וברחו רבים מהם, וטבעו בנהר נגארה יותר משבעת אלפים איש, ונשבו כל הגדולים שהיו במחנה המלך דון אנדריא. ומן החילות שבאו עם המלך דון פידרא הרגו הרבה קהלות הקודש: קהל וילא דיאננו, שהיו בעלי חכמה בעלי צדקה והיו מכלכלים ביניהם הרבה תלמידי חכמים, וגם הרגו לקהל אגיליאר ולקהלות רבות אחרות, ומרוב הצרות בעונות יצאו הרבה ישראל מן הכלל.

וכמו חצי שנה לביאת דון מלך פידרא, פשעו בו קהל ולדדליד, ואמרו: יחי המלך דון אנדריא! ושללו ליהודים הדרים ביניהם, ושסו הבתים, לא נשאר בלתי עם גויתם ערומים ואדמתם חורבות, וחרבו שמנה בתי כנסיות, ואמרו: ערו ערו עד היסוד בה! נטלו כל עטרות ותפוחים של כסף לנפשם, וספרי תורות קרעום והשליכום בשוקים וברחובות, ואפילו חרבן הבית לא היה כמוהו. ובשמעם הדבר סביבות ולדדליד אמרו: נפשנו ראתה עינינו! ועשו כמותם קהל פרידיש ליהודים הדרים ביניהם, וגם קהלות רבות אין מספר עשו כן ליהודים הדרים ביניהם, סוף דבר נשארו מעט מהרבה שלא שדדו. וגם גאין וכל סביבותו פשעו במלך דון פידרא בשמעם שהשר של גאלישא וכל האלופים שבאו עמו הלכו למקומם.

וכראות המלך דון אנדריא שהרבה קהלות לבם עמו, וגם קהל ברנט שהוא ראש מלכות קשטיליא שלחו בעבורו שיבוא וימלוך עליהם, חזר למלכות בעם מזעמר לברנט בידים רקניות, ותבע ליהודים ממון רב, וראו נפשם בצרה גדולה שלא ראו אבותם ואבות אבותם מהיותם על האדמה עד היום הזה. וגם מדינת פלינסיא, מקום שחברתי זה החיבור

והביאור, נשלמו עם המלך דון אנדריא, ובא שם עם כל חילותיו, ותבע ליהודים ממון רב, והיו בצער גדול, ובעד העת הזאת אמר הנביא: "כי עת צרה היא ליעקב".
ובשמוע המלך דון פידרא כל זה, שלח בעד ישמעאלים, ובא המלך של גרנטא בעצמו ובכבודו עם חילות גדולות, והיה נכנס במקומות שפשעו בו, והיה מכה אותם מכת חרב הרג ואבדן, ונכבשה גאין בכח, והרגו אנשים עד אין מספר, וליהודים צוה המלך דון פידרא שלא ישלחו בהם יד, כי אין בם אשם, אבל אם ירצו לשבות ישבו אותם. והוליכום שבויים למלכות גראנטא, עד שלש מאות בעלי בתים שהיו דרים בגאין.
ובכל זאת הערבוביא הרעה היה רעב גדול בכל המלכות, ובפרט בכאן בפלינציא, וכל כך היה היוקר בכל הדברים, עד שלא נשאר בביתי לחם ושלמה כפשוטו ומדרשו, ובזה הזמן לא היה אדם יוכל לפתוח ספר להגות בו מדוחק הצרות.

קינה על גזירת ספרד

(קינה זו העתיקה החכם איזיק בן־יעקב מוילנה מתוך כתב־יד על קלף שנמצא בידי החכם הקראי אברהם פירקוביץ ושלחה אל החכם הדרשן אהרן ילינק בליפסיא.)
עלי "ברוך שאמר".
שמעו כל עמים תוגתי, כי גדלה וגם אנחתי, לזאת עיני בדמעתי, ארוה ותדד שנתי, שמעו נהרות וימים, וגבעות והרים רמים, אבכה בין אפר ופחמים, אתאבל לילות וימים, שמעו ארץ ושמים, ואבכה בכי אגלים, על שממות רבותים, מיום צאתי מירושלים, בפרט יללה רבה נהיה, בשנת הקנ"א בשאיה, כי נחרב קהל אשביליא, וקהלות רבות בקשטיליא, וקהלת כל אנדלוס, ובפרובינציא רע נחוץ, ובקטלוניא היה לבוז, וארגון עמם אחוז, יהודה ועם ישראל, סורו מן יצר מתגאל, ואולי יחנן האל, וישלח לכם הגואל, בן דוד יבא לקהלם, יבנה מקדש אל ואולם, שם ישבחוהו כולם, **ברוך שאמר והיה העולם**.